

Maaseudun
UUSI AIKA

Maaseutuja tulevaisuudessa

Maaseutupolitiikan 30-vuotisjuhlanumero

Maaseudun UUSI AIKA

MAASEUTUTUTKIMUKSEN JA -POLITIIKAN AIKAKAUSLEHTI

Número 1 | 2019 ilmestyy huhtikuussa • Irtonumero 10 €

Maaseutupolitiikan 30-vuotisjuhlanumerossa:

Suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodot ja tulevaisuuden kehitys

Maaseutukuvat ja -mielikuvat maaseudun kehittämisessä

Maaseudun muuttuva asumiskokemus: Kodin tila ja aika

Kylät tulevaisuuden paikallisyhteisöinä

Ikääntyvien naisten yrittäjyys ja koiraharrastus elämäntapayrittäjyytenä: Kohti oudon tunnustamisen maaseutua

Yhteistyössä:

MAASEUTUPOLITIIKKA.FI
LANDSBYGDSPOLITIK.FI

Maaseudun UUSI AIKA

MAASEUTUTUTKIMUKSEN JA -POLITIIKAN AIKAKAUSLEHTI

2–3 | 2018 | 26. vuosikerta

JULKAISIJA

Maaseudun uusi aika -yhdistys

TOIMITUSNEUVOSTO

Tuomas Kuhmonen, Turun yliopisto

Sulevi Riukulehto, Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

Jarkko Saarinen, Oulun yliopisto

Tiina Silvasti, Jyväskylän yliopisto

Maarit Sireni, Itä-Suomen yliopisto

Katriina Soini, Luonnonvarakeskus ja Helsingin yliopisto

Seija Tuulentie, Luonnonvarakeskus

PÄÄTOIMITTAJA

Antti Puupponen, Jyväskylän yliopisto

JUHLANUMERON PÄÄTOIMITTAJAT

Mari Kattilakoski, Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

Maarit Sireni, Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

TAITTO

Petja Kauppi, Tekstihuoltamo

toimitussihteeri@mua.fi

KANNEN KUVA

@maaseutupolitiikka / Karin Lindroos

PAINOPAikka

Grano Oy

ISSN 1237-413X

ISSN-L 1237-413X

Sisältö

PÄÄKIRJOITUS

- 3 **MAARIT SIRENI JA MARI KATTILAKOSKI**
Maaseutututkimuksen ja maaseutupolitiikan vuorovaikutus

ARTIKKELIT

- 6 **KATI PITKÄNEN JA ANNA STRANDELL**
Suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodot ja tulevaisuuden kehitys
- 24 **TORSTI HYYRYLÄINEN JA TONI RYNNÄNEN**
Maaseutukuvat ja -mielikuvat maaseudun kehittämisessä
- 39 **SULEVI RIUKULEHTO JA KATJA RINNE-KOSKI**
Maaseudun muuttuva asumiskokemus: Kodin tila ja aika
- 55 **KAISU KUMPULAINEN**
Kylät tulevaisuuden paikallisyhteisöinä
- 66 **HANNA-MARI IKONEN**
Ikääntyvien naisten yrittäjyys ja koiraharrastus elämäntapayrittäjyytenä: Kohti oudon tunnustamisen maaseutua

KATSAUKSET

- 79 **ILKKA LUOTO**
Paradokseista kohti maaseudun laajennettua merkitystodellisuutta
- 92 **JUKKA TERÄS**
Älykäs erikoistuminen ja maaseutupolitiikka
- 99 **JENNI ECKHARDT, HELI SIIRILÄ JA LASSE NYKÄNEN**
Maaseudun liikkumis- ja kuljetuspalvelut tulevaisuudessa
- 110 **LAURA JÄNIS**
Yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen Suomessa nyt ja tulevaisuudessa

PUHEENVUOROT

- 121 **HANNU KATAJAMÄKI**
Maaseutututkijan tie
- 133 **HILKKA VIHINEN**
Maaseutupolitiikan kansalliset ja kansainväliset näkymät

144 **KIRJOITTAJAOHJEET**

147 **KIRJOITTAJAT**

MAARIT SIRENI
YTT, dosentti, yliopistotutkija
Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

MARI KATTILAKOSKI
YTL, projektitutkija
Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

Maaseutututkimuksen ja maaseutupolitiikan vuorovaikutus

Maaseudun uusi aika -lehti perustettiin Joensuussa 25 vuotta sitten. Ensimmäisen numeron rahoitti Joensuun yliopisto. Sen jälkeen lehti siirtyi Maaseutupolitiikan neuvottelukunnan ja myöhemmin Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän (YTR) rahoitettavaksi. Nykyisin Maaseutupolitiikan neuvosto (MANE) ei rahoita lehteä.

Uuden lehden tehtävänä oli edistää maaseutupolitiikan ja maaseutututkimuksen välistä vuorovaikutusta. Kehittämistyön arkea valottavien puheenvuorojen toivottiin opastavan tutkijoita tarttumaan relevantteihin tutkimuskysymyksiin. Tutkimusartikkeilta odotettiin käytäntöön sovellettavia johtopäätöksiä. "Keinotekoisin tutkimusasetelmiin ja käsitteisiin" ei ollut syytä (Uusitalo 1993, 80). Poliitiikan tehtävänä oli ratkaista tutkimuksissa esille nostettuja ongelmia. Jo ensimmäisessä numerossa kuitenkin myönnettiin, ettei tutkimuksen, kehittämisen ja päätöksenteon suhde ollut näin yksinkertainen.

Vuorovaikutuksen edistymistä voidaan arvioida monesta suunnasta. Ensimmäinen johtopäätös on se, ettei tavoite julkaista MUA-lehdessä kehittämisen kentiltä nousevia tutkimusaloitteita ole toteutunut odotetulla tavalla. Vaikka keskustelulle ja puheenvuoroille on oma osastonsa, harva viranhaltija, hanketoimija tai kyläaktivisti on tarttunut toimeen. Ideoita heiltä ei kuitenkaan puutu. Kehittäjien mielestä ajankohtaisia ja mielenkiintoisia tutkimusteemoja ovat tällä hetkellä muun muassa kylien aktiivisuuteen vaikuttavat tekijät, maaseutuyrittäjyyden edut ja esteet, nuorten työpaikkojen luominen maaseudulle, maaseudun poikamiehet, digitalisaation edistäminen ja suvaitsevaisuuden edistäminen kylissä (Kumpulainen & Vehnämaa 2017, 39).

Kehittäjien nostot ovat osittain samoja kuin MANEn määrittelemät ajankohtaiset tutkimustarpeet. Valtakunnallisista maaseudun tutkimus- ja kehittämisvaroista on viime vuosina rahoitettu esimerkiksi nuorten koulutusta ja työllistymistä tarkastelevia hankkeita. Läheskään kaikki ministeriöltä rahoitusta saaneet tutkijat ja ryhmät eivät kuitenkaan ole julkaisseet tuloksiaan MUA-lehdessä edes lyhyinä puheenvuoroina. Lehdessä ei ole käsitelty esimerkiksi lähidemokratiaa ja kumppanuusmalleja, vaikka kyseiset teemat ovat kuuluneet viime vuosina MANEn toiminnan ytimeen.

Maaseudun uudessa ajassa julkaistujen tutkimusartikkeleiden aiheissa näkyvät keskeisimmät maaseudun ja maaseutututkimuksen sisäiset käännekohtat. Niitä ovat Suomen liittyminen Euroopan unionin jäseneksi sekä maaseutututkimuksen paradigman muutos vuosituhannen vaihteessa (Rannikko & Sireni 2013). Uusimmat lehdet paljastavat jälleen uuden sisällöllisen käänteen. Vuosina 2014–2018 useammassa kuin yhdessä *MUA-lehden* referoidussa tutkimusartikkelissa on käsitelty maataloutta, porotaloutta, suurpetoja, metsästystä, biotaloutta, ruokaa ja vapaa-ajan asumista. Kärjistäen voidaan sanoa, että tuorein tutkimus tuottaa kuvaa erämaistuvasta maaseudusta, jolla harjoitetaan peruselinkeinoja ja vietetään vapaa-aikaa.

Näyttääkin siltä, että maaseudun kehittäminen, tutkimus ja maaseutupolitiikka kulkevat paljolti omia polkujaan. Tutkijat analysoivat tärkeinä ja kiinnostavina pitämiään kysymyksiä enimmäkseen muulla kuin maa- ja metsätalousministeriön rahoituksella. Tämän vahvistavat vuosina 2014–2018 julkaistujen artikkeleiden loppuun lisätyt kiitokset. Ministeriökin rahoittaa tutkimus- ja kehittämis-hankkeita, mutta niiden tuloksista ei kerrota systemaattisesti *MUA-lehdessä*. Kehittäjillä on konkreettisia tutkimusideoita, ja tutkijoilla voi olla kehittämis ehdotuksia, mutta viesti ei aina välity, eivätkä ideat välttämättä valikoidu MANen kautta rahoitettavien tutkimus- ja kehittämis hankkeiden teemoiksi.

Maaseutututkimuksen ja –politiikan aikakauslehti *Maaseudun uusi aika* tarjoaa valmiin ja vakiintuneen foorumin yhteistyön ja vuorovaikutuksen syventämiselle. Toivommekin, että lehteä hyödynnetään nykyistä enemmän tehtävässä, jota varten se alun perin perustettiin.

Tässä suomalaisen maaseutupolitiikan 30-vuotisjuhlajulkaisussa läpileikkaavana teemana on maaseudun ja maaseutupolitiikan tulevaisuus. Teeman ympärille on kutsuttu kirjoittajia eri näkökulmista pääasiassa tutkimuksen, mutta myös kehittämisen ja politiikan osaamisalueilta.

Kati Pitkänen ja **Anna Strandell** tarkastelevat laajojen valtakunnallisten rekisteri-, tilasto- ja kyselyaineistojen valossa, mitkä ovat merkittävimmät monipaikkaisen asumisen muodot ja mihin suuntaan monipaikkainen asuminen maaseudulla on kehittymässä. **Sulevi Riukulehdon** ja **Katja Rinne-Kosken** artikkeli pureutuu maaseutuasumisen muutokseen analysoimalla kolmannen iän kotikokemuksia. Kirjoittajat muodostavat aineiston pohjalta kotoisan asumisen mallin, osoittaen tekijöitä, jotka ovat merkityksellisiä tavoiteltaessa maaseutuasumisen hyvää kokemusta.

Kaisu Kumpulainen hahmottaa artikkelissaan kylien tulevaisuutta paikallisyhteisöinä, tarkastellen mitä haasteita jälkimoderneille paikallisyhteisöille ominaiset piirteet tuovat tulevaisuuden kylätoiminnalle ja kylien kehittämiselle. **Laura Jänis** tarkastelee puolestaan yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen nykytilaa Suomessa ja toimintatavan tulevaisuutta alue- ja maaseutupolitiikan työkaluna.

Työelämän muutokseen ja maaseutuyrittäjyyden piilossa oleviin mahdollisuuksiin erityisesti naisyrittäjyyden ja elämäntapayrittäjyyden näkökulmista pureudutaan **Hanna-Mari Ikosen** artikkelissa. **Jenni Eckhardtin**, **Heli Siirilän** ja **Lasse Nykäsen** katsauksessa käsitellään liikkumisen kysymyksiä kuvaamalla liikenteen muutosta ja avaamalla käytännön esimerkkien kautta näköaloja siitä, millaisilla toiminnallisilla malleilla maaseudun liikkumis- ja kuljetuspalveluja voidaan kehittää.

Jukka Teräs nostaa katsauksessaan esiin, kuinka älykkään erikoistumisen toimintamallia voisi soveltaa maaseutualueiden kehittämisessä sekä hyödyntää maaseutupolitiikan terävöittämisessä. **Hilkka Vihisen** puheenvuorossa pohditaan maaseutupolitiikan kansallisia ja kansainvälisiä näkymiä yhteiskunnallisten muutostrendien valossa.

Maaseudun tulevaisuus rakentuu myös sosiaalisten representaatioiden ja merkitystodellisuuksien kautta. **Torsti Hyyryläinen** ja **Toni Ryynänen** analysoivat maaseutukuvissa ja maaseutumielikuvissa tapahtuneita pitkän aikavälin muutoksia ja esittävät tulkintaa suomalaisen maaseutukustelun kehityksen suunnasta. **Ilkka Luoto** kuvaa paradoksiteoriaa hyödyntäen maaseudun ja kaupungin riippuvuussuhteita ja sekoittumista.

Aluetieteen emeritusprofessori **Hannu Katajamäki** peilaa puheenvuorossaan omaa maaseutututkijan uraa kuvaavan tarinansa avulla maaseutututkimuksen kytköksiä maaseutupolitiikkaan ja maaseudun strategiseen kehittämiseen.

Lähteet

- Kumpulainen, Kaisu & Marja Vehnämaa 2017. Konkreettisia keinoja maaseutututkijoiden ja kehittäjien yhteistyön syventämiseen. – Maaseutuparlamentin työpajan satoa. Maaseudun uusi aika 25:3, 38–40.
- Rannikko, Pertti & Maarit Sireni 2013. Maaseudun uusi aika 1993 – 2013. Maaseudun uusi aika 21: 2–3, 4–11.
- Uusitalo, Eero 1993. Tutkimus ja maaseutupolitiikka. Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen vuosikirja 1993, 78–88. Joensuun yliopisto, Maaseutuinstituutti.

KATI PITKÄNEN
YTT, dosentti, erikoistutkija
Suomen ympäristökeskus SYKE

ANNA STRANDELL
FM, vanhempi tutkija
Suomen ympäristökeskus SYKE

Suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodot ja tulevaisuuden kehitys

Monipaikkainen asuminen ja elämä ovat arkea yhä laajemmalle joukolle suomalaisia ja monipaikkaisuus on nostettu esille merkittävänä maaseudun tulevaisuuden kehittämistekijänä. Tämän artikkelin tavoitteena on tunnistaa, mitkä ovat suomalaisen maaseudun kannalta merkittävimmät monipaikkaisen asumisen muodot ja mihin suuntaan eri muodot ovat kehittyvässä. Artikkelin lähtökohtana on kansainvälisen kirjallisuuden pohjalta luotu motiivien perustuva monipaikkaisen asumisen viitekehys. Monipaikkaisen asumisen muodoista tehdään määrällisiä arvioita hyödyntämällä valtakunnallisia rekisteri-, tilasto- ja kyselyaineistoja. Tulosten perusteella monipaikkaisuus liittyy miljoonien suomalaisten elämään. Erilaiset monipaikkaisen asumisen muodot näyttäytyvät eri tavalla merkittävinä maaseudulla kuin kaupungeissa ja monipaikkaisuus synnyttää merkittävää vuorovaikutusta näiden välille. Maaseudulle keskittyä erityisesti vapaa-aikaan ja kausityöhön liittyvää monipaikkaista

asumista, joiden merkitys kasvaa tulevaisuudessa. Vastaavasti kaupungeissa monipaikkainen asuminen liittyy useimmiten työhön, opiskeluun, perhesyihin ja parisuhteeseen.

Avainsanat: monipaikkainen asuminen, monipaikkaisuus, vapaa-ajan asuminen, maaseutu, maaseudun ja kaupungin vuorovaikutus

Pitkän matkan reissutöläiset, eri osoitteissa asuvat pariskunnat, erovanhemmilla vuorottelevat lapset, etäomaishoitajat, mökillä osan vuotta asuvat eläkeläiset – monipaikkainen asuminen ja elämä ovat arkea yhä laajemmalle joukolle suomalaisia. Yhden kiinteän asuinpaikan sijaan ihmiset viettävät arkea ja vapaa-aikaa useissa eri paikoissa sekä liikkuen näiden paikkojen välillä.

Vaikka liikkuvuutta ja muutosta pidetään tyyppillisesti kaupunkien ominaisuutena, koskettaa

monipaikkaisuus myös maaseutua. Maaseudulta käydään töissä muualla ja vastaavasti maaseudulla työssäkäyvät voivat olla paikkakunnan ulkopuolista kausityövoimaa tai pendelöiviä asiantuntijoita (Sireni ym. 2017; Pitkänen ym. 2017). Perherakenteet kaupungeissa ja maaseudulla ovat moninaistuneet ja uusperheet yleistyneet. Kotitalouksien koko voi vaihdella viikoittain, kun lapset asuvat vuoroviikoin eri osoitteissa. Maaseudusta on tullut pistäytymis- tai asuinmaaseutu, jonne suuntautuu merkittävää osa-aikaista tai tilapäistä tuotantoon ja kulutukseen liittyvää muuttoliikettä (emt.; Rannikko 2008).

Monipaikkaisuutta pidetään merkittävänä maaseudun tulevaisuuden kehittämistekijänä (TEM 2014; VM 2018; Sireni ym. 2017). Keskittymiskehityksen vastavoimana on pidetty vapaa-ajan asumista. Onkin arvioitu, että maaseudulla viettää aikaansa säännöllisesti yli kaksi miljoonaa vapaa-ajan asukasta (FCG... 2016). Muihin osa-aikaisen ja monipaikkaisen asumisen muotoihin on kohdistettu vähemmän huomiota, vaikka esimerkiksi matkailuun ja virkistykseen sekä kausityöhön liittyvän liikkumisen on havaittu lisäävän merkittävästi maaseudun elinvoimaisuutta ja elävyyttä paikallisesti (Pitkänen ym. 2017). Valtakunnallisesti kattavaa tietoa erilaisten monipaikkaisen asumisen muotojen yleisyydestä ja viimeaikaisesta kehityksestä ei kuitenkaan ole olemassa.

Tämän artikkelin tavoitteena on tunnistaa, mitkä ovat suomalaisen maaseudun kannalta lukumääräisesti merkittävimmät monipaikkaisen asumisen muodot ja mihin suuntaan monipaikkaisuuden voidaan ennakoida kehittyvän tulevaisuudessa. Artikkelin lähtökohtana on aiemman monipaikkaisuutta käsitelleen kirjallisuuden pohjalta luotu motiiveihin perustuva monipaikkaisen asumisen viitekehys (Dittrich-Wesbuer ym. 2015; Schier ym. 2015). Hyödyntämällä kattavasti erilaisia valtakunnallisia rekisteri-, tilasto- ja kyselyaineistoja teemme määrällisiä analyysejä ja arvioita erilaisten monipaikkaisen asumisen muotojen yleisyydestä. Samalla analysoidaan erilaisten tilasto- ja rekisteriaineistojen soveltuvuutta monipaikkaisuuden tarkasteluun.

Monipaikkaisuuden ja monipaikkaisen asumisen käsitteet

Monipaikkaisuudella (*multi-locality*) tarkoitetaan käytäntöä, jossa yhdistetään samanaikaisesti tai vaihtuvarytmisesti erilaisten paikkojen tarjoamia mahdollisuuksia omien tai kollektiivisten tavoitteiden toteuttamiseksi (Wood ym. 2015). Monipaikkaisuudessa yhdistyy sekä paikkaan kiinnittyminen että paikkojen välillä tapahtuva liikkuminen (Schier ym. 2015; Weiske ym. 2015; Hilti 2016). Monipaikkaisuus ei ole uusi ilmiö, mutta sen on havaittu yleistyneen voimakkaasti jälkimodernissa yhteiskunnassa lisääntyneen liikkuvuuden, globalisaation, teknologisen kehityksen, vapaa-ajan kulutuksen sekä työ- ja perhe-elämän muutosten myötä (emt.).

Monipaikkaisuutta on tutkittu monen tieteenalan ja teorian näkökulmasta, eikä ole olemassa mitään yhtenäistä teoreettista kehystä, jonka puitteissa ilmiötä voisi lähestyä (Weiske ym. 2015; Wood ym. 2015). Monipaikkaisuuden sijaan käytämmekin artikkelin teoreettisena työkaluna suppeampaa monipaikkaisen asumisen käsitettä (*multi-local living* tai *residential multi-locality*), jolla viitataan erityisesti yksilöiden ja kotitalouksien asumisen monipaikkaisiin käytäntöihin (emt.). Monipaikkaisessa asumisessa on käytössä kaksi tai useampia eri paikoissa sijaitsevia asuntoja, joissa asutaan ja yövytään vuororytmisesti (Dittrich-Wesbuer ym. 2015). Käsite korostaa samalla usean paikan kokemista kodiksi sekä näihin paikkoihin tapahtuvaa kiinnittymistä (Schier ym. 2015). Monipaikkaisen asumisen käsitettä ovat käyttäneet ja kehittäneet pääasiassa keskieuropallaiset tutkijat, jotka ovat olleet kiinnostuneita monipaikkaisen asumisen tilallisista ilmentymistä ja arjen, ajankäytön ja liikkumisen käytännöistä osana monipaikkaista arkea (Hilti 2011; 2016; Reuschke 2012; Schier ym. 2015). Eurooppalainen tutkimus on keskittynyt pitkälle urbaaneihin ympäristöihin ja tutkijat ovat olleet kiinnostuneita esimerkiksi eroperheiden asumisen ja arjen järjestelyistä ja urbaaneista tietotyöläisistä, jotka sukkuloivat usean paikan välillä.

Maaseudun näkökulmasta monipaikkaisuus ja monipaikkainen asuminen ovat nousseet esille erityisesti kehitysmatutkimuksessa, jossa on tarkasteltu maaseudulta kaupunkiin suuntautuvaa työssäkäyntiä ja siirtolaisuutta (De Haan ym. 2003; Greiner 2012). Lisäksi monipaikkaisuuden merkitystä maaseudulle ovat tarkastelleet vapaa-ajan asumisen tutkijat. Esimerkiksi Suomessa Adamiak ym. (2017) ja Ruotsissa Müller & Hall (2003) ovat esittäneet, että vapaa-ajan asuminen muuttaa merkittäväällä tavalla maaseutualueiden väestöpohjaa ja -kehitystä.

Suomessa monipaikkaisuutta on tarkasteltu esimerkiksi lasten monipaikkaisen asumisen (Forsberg & Ritala-Koskinen 2017), monipaikkaisen ja mobiilin työn (Hyrkkänen & Vartiainen 2007) sekä vapaa-ajan asumisen näkökulmista (Rinne-Koski & Rantanen 2014). Sitran vuonna 2014 ilmestyneessä selvityksessä on tehty katsaus monipaikkaisuuden nykytilaan Suomessa ja ennakoitu ilmiön kehitystä tulevaisuudessa (Haukkala 2014). Selvityksessä tarkastellaan erikseen monipaikkaista asumista ja vapaa-aikaa sekä monipaikkaista työtä, minkä ohella toisistaan erotetaan vapaaehtoinen ja pakotettu monipaikkaisuus. Vapaaehtoisella monipaikkaisuudella tarkoitetaan esimerkiksi vapaa-ajan asumista, kun taas pakotettua monipaikkaisuutta ovat asunnottomuus ja avioerolaisten liikkuminen eri kotien välillä (myös Pitkänen 2013). Suomessa määrällisesti merkittävimmäksi monipaikkaisuuden muodoksi selvityksessä tunnustetaan ”identiteetiltään monipaikkaiset”, toisin sanoen esimerkiksi sellaiset kaupungissa asuvat, jotka kokevat olevansa maalaisia.

Monipaikkaisen asumisen motiiveihin perustuva jaottelu

Monipaikkaiseen asumiseen liittyvä tutkimus on niin Suomessa kuin maailmalla keskittynyt usein tiettyyn monipaikkaisuuden muotoon. Monipaikkainen asuminen voi kuitenkin järjestyä tilallisesti lukemattomilla eri tavoilla ja myös sen ajalliset rytmit vaihtelevat (Schier ym. 2015). Monipaikkaiselle asumiselle voi niin ikään olla monia syitä. Hyödynämme tässä artikkelissa Dittrich-Wesbuer ym. (2015) motiiveihin perustuvaa moni-

paikkaisuuden erottelua, jota syvennämme Schier ym. (2015) ja Hiltin (2011) esittämällä tulkinnoilla. Artikkelissa tarkastellaan työhön/opiskeluun, vapaa-aikaan, perhe-elämään ja parisuhteeseen liittyvää monipaikkaista asumista.

Työssäkäynnistä johtuvassa monipaikkaisessa asumisessa vähintään yksi perheenjäsen yöpyy väliaikaisesti ja/tai säännönmukaisesti muualla, esimerkiksi työtä varten hankitussa asunnossa, vuokrahuoneessa tai hotellissa. Työssäkäynnistä johtuvaa monipaikkaisuutta aiheuttavat esimerkiksi työkomennukset, paikallisten työmahdollisuuksien rajallisuus sekä määräaikaisten työsuhteiden ja kahden palkansaajan perheiden yleistyminen, jotka ajavat etsimään töitä oman paikkakunnan ulkopuolelta (Schier ym. 2015). Kansainvälisesti monipaikkaisuuden näkökulmasta on tutkittu niin kosmopoliitteja liikemiehiä (Hilti 2011, 2016), toisella paikkakunnalla tai maassa työskenteleviä suorittavien ammattien työntekijöitä (Greiner 2012; Reuschke 2012) ja kausityöntekijöitä (Tuulentie & Heimtun 2014), joiden elämä rakentuu usean eri paikan välille. Viime aikoina esille on noussut myös monipaikkaisen tai mobiilin työn käsite. Suomessa esimerkiksi Hyrkkänen ja Vartiainen (2007) ovat määritelleet mobiilin työn liikkuvaksi työksi, johon liittyy työskentely monissa paikoissa (esimerkiksi kotona tehtävä etätyöskentely toimistotyön ohella).

Töiden ohella monipaikkaisuuden syynä voi olla *opiskelu* toisella paikkakunnalla. Opiskeluun perustuva monipaikkaisuus on erityisesti nuoriin liittyvä ilmiö, kun kotoa muutetaan opiskelemaan perus- tai toisen asteen jälkeen. Vaikka nuoret muuttavatkin omaan kotiin, viikonloput ja lomavat vietetään usein perheen luona, eikä ole harvinaista, että nuoret palaavat asumaan vanhempiensa luo esimerkiksi opintojen päätyttyä (Ilmonen ym. 2005).

Myös *vapaa-ajan asumista* pidetään yhtenä monipaikkaisen asumisen muotona (Schier ym. 2015). Vapaa-ajan asumista motivoi halu viettää aikaa vakituiseen asuinympäristön ulkopuolella houkuttelevaksi koetussa ympäristössä, tarkoitukseen lopulta palata takaisin vakituiseen asuinympäristöön. Vapaa-ajan asumista on tutkittu erityisesti osana matkailua, mutta sen on havaittu myös

perustavanlaatuisesti poikkeavan muusta matkailusta muun muassa arkielämään liittyvien motiivien ja käytäntöjen osalta. Vapaa-ajan asukkaiden onkin ajateltu sijoittuvan jonnekin matkailijoiden ja asukkaiden välimaastoon (McIntyre ym. 2006; Müller & Hall 2018,). Vapaa-ajan viettoon kytkeytyvää monipaikkaista asumista on tarkasteltu viime vuosina hyvin monenlaisilla käsitteillä (mm. *second homes*, *lifestyle mobility*, *heterolocal lifestyles*, *multiple dwelling* ja *residential tourism*) (emt.). Useimmiten tutkimus on kuitenkin kohdistunut vapaa-ajan asuntoihin sekä niiden käyttöön ja kodin ja vapaa-ajan asunnon välistä vuorovaikutusta on tutkittu vähemmän (Wood ym. 2015).

Vapaa-ajan asumisen ohella monipaikkaisuutta saavat aikaan myös *matkailu ja lomailu*, kun aikaa vietetään eri paikoissa. Vaikka matkailussa on tyyppillistä että kohteet ja majoituspaikat vaihtuvat, osa matkailijoista palaa vuodesta toiseen samaan paikkaan. Matkailukokemukset voivat toimia myös alkusysäyksenä vapaa-ajan asunnon hankinnalle tai jopa pysyväälle muutolle vetovoimaiseksi koettuun kohteeseen (Tuulentie 2006). Myös vierailumatkat sukulaisten tai ystävien luo ovat usein vapaa-ajan viettoon liittyviä (Janta ym. 2014).

Perherakenteisiin liittyvällä monipaikkaisuudella tarkoitetaan sitä, että perheen elämä on jakaantunut usean paikan välille (Schier ym. 2015). Tutkimuksen kohteena on ollut esimerkiksi erotilanteisiin liittyvä monipaikkaisuus ja lasten vuoroasuminen. Ydinperheen, eli lasten ja vanhempien, ohella perherakenteisiin liittyvää monipaikkaista asumista syntyy myös suhteessa isovanhempiin tai sukulaisiin. Kansainvälisesti on tutkittu muun muassa monipaikkaista etähoivaa, mikä tarkoittaa esimerkiksi muualla asuvien iäkkäiden sukulaisten huolehtimista tai isovanhempia, jotka auttavat muualla asuvien lastenlapsien hoidossa (emt.). Dittrich-Westbuer ym. 2015 tunnistavat omaksi monipaikkaisen asumisen motiiviksi myös *parisuhteeseen* liittyvän monipaikkaisuuden. Suomessa Kontula (2009) on käyttänyt termiä erillissuhde, jolla tarkoitetaan sellaisia parisuhteessa eläviä, jotka asuvat eri osoitteissa (*living apart together*, LAT).

Aineistot ja menetelmät

Artikkelissa on hyödynnetty valmiita tilastollisia ja kyselytutkimuksiin pohjautuvia arvioita ja lukumäärätietoja työssäkäynnistä, opiskelusta, vapaa-ajan vietosta, perhe-elämästä ja parisuhteista. Lisäksi artikkelia varten on tehty erillisiä analyysejä, joissa on hyödynnetty Tilastokeskuksen, Väestörekisterikeskuksen, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ja Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) tilastoja ja aineistoja. Nämä laskelmat ja analyysit on selitetty tarkemmin tulosten yhteydessä alaviitteissä. Yhteenveto lukumäärätiedoista koko Suomen ja maaseudun osalta sekä arvio tulvaisuuden kehityksestä on esitetty taulukossa 1. (s. 18–19).

Maaseutu on määritelty paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutuluokituksen perusteella kaikissa analyyseissä, joissa lähtötiedot ovat paikkatietoja. Suomen ympäristökeskuksen ja Oulun Yliopiston maantieteen laitoksen kehittämä luokitus on kuntarajoista riippumaton ja se kuvaa vuotta 2010 (SYKE 2018). Luokitus koostuu seitsemästä luokasta, jotka on tässä tutkimuksessa yhdistetty kahteen luokkaan, maaseutumaisiin ja kaupunkimaisiin alueisiin. Maaseutumaisiin alueisiin on yhdistetty luokat: maaseudun paikalliskeskukset, kaupungin läheinen maaseutu, ydinmaaseutu ja harvaan asuttu maaseutu. Kaupunkimaisiin alueisiin on yhdistetty luokat: sisempi kaupunkialue, ulompi kaupunkialue ja kaupungin kehysalue. Silloin kun lähdeaineisto on ollut kuntapohjainen, maaseuduksi on määritelty Tilastokeskuksen kuntapohjaisen tilastollisen kuntaryhmittelyn mukaiset maaseutumaiset kunnat.

Työssäkäynnistä ja opiskelusta johtuva monipaikkainen asuminen

Työssäkäynti toisella paikkakunnalla

Työssäkäyvistä suomalaisista kolmannes käy työssä toisessa kunnassa ja 6 % toisessa maakunnassa kuin missä asuu. Kaikista työmatkoista suurin osa on kaupunkien sisäisiä ja välisiä työmatkoja. Maaseudun sisäisiä matkoja on vajaa viidennes kaikista työmatkoista. Erityisesti kaupunkien läheiseltä

maaseudulta käydään töissä kaupungeissa, mutta muuten maaseudun ja kaupunkien välillä tehdään vain pieni osa työmatkoista. Tässä jakaumassa ei ole tapahtunut juurikaan muutosta kymmenen viimeisen vuoden aikana. Maaseudun työpaikkojen määrä on hiukan laskenut. Maaseudulla työskentelee vajaa puoli miljoonaa henkilöä, joista suurin osa myös asuu maaseudulla.¹

Pitkät työmatkat

Työssäkäynti toisella paikkakunnalla ei automaattisesti tarkoita monipaikkaista asumista, ellei työmatka muodostu niin pitkäksi, että toisella paikkakunnalla joudutaan yöpymään. Niin kutsuttuja ylipitkiä, yli 100 km yhdensuuntaisia työmatkoja on muutamalla prosentilla työllisistä. Ylipitkiä työmatkoja ei yleensä tehdä päivittäin, vaan työtä tehdään pääasiallisesti joko etätyönä tai työpaikkakunnalla kakkosasunnolta käsin (Helminen ja Ristimäki 2007).

Määrällisesti suurin osa ylipitkistä työmatkoista on kaupunkien välisiä. Suhteellisesti eniten pitkiä työmatkoja on kuitenkin kaupungeista maaseudulle suuntautuvissa työmatkoissa. Maaseudun sisäisistä työmatkoista vain hyvin pieni osa on pitkiä työmatkoja. Kaiken kaikkiaan maaseudulle suuntautuu noin viidennes kaikista ylipitkistä työmatkoista. Maaseudulle suuntautuvien pitkien työmatkojen suurimmat toimialat ovat kuljetus ja varastointi, teollisuus, rakentaminen sekä tukku- ja vähittäiskauppa. Kaupunkeihin suuntautuviin työmatkoihin verrattuna maaseudun työmatkoissa korostuvat myös maa-, metsä- ja kalatalous sekä majoitus- ja ravitsemisala, kaupungeista saadaan maaseudulle myös terveys- ja sosiaalipalvelujen työvoimaa. Näillä toimialoilla työskentely paikan päällä on useimmiten välttämätöntä.

Erityisesti maaseudulla asuvien työmatkojen keskipituus on kasvanut. Vaikka niiden pidentyminen on hidastunut viime vuosina, Rehunen ym.

(2018) ovat ennakoineet, että erityisesti pienissä maaseutukeskuksissa osa työikäisistä joutuu etsimään tulevaisuudessa työpaikkaa kaupunkiseuduilta. Kaupunkiseuduilla täydennysrakentaminen ja tiivistyminen edesauttavat puolestaan työmatkojen lyhenemistä.

Kausityö: maatalous, matkailu, kaivosala

Edellä käytetty Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastoon perustuva työmatka-aineisto ei anna kattavaa kuvaa työhön liittyvästä monipaikkaisesta asumisesta maaseudulla, sillä se tavoittaa heikosti kausityön. Aineisto kuvaa vuodenvaihteen tilannetta ja sisältää vain vuodenvaihteeseen eli talvikauteen ajoittuvan kausityön. Kausityö on yleistä maataloudessa ja matkailussa, joissa myös kesäkausi on merkittävä.

Maataloudessa kevät- ja kesäaikaan työvoimaa on enemmän kuin muina vuodenaikoina. Maatalouden eniten ja vähiten työllistävän kuukauden ero koko maassa on noin 23 000 työllistä.² Luonnonvarakeskuksen maatilarekisteriin pohjautuvien tilastojen mukaan maatalous- ja puutarhayrityksissä työskentelee kuitenkin tätä enemmän lyhytaikaista työvoimaa, vuonna 2016 määrä oli noin 32 600 henkilöä (LUKE 2018). LUKE:n tilastojen mukaan lyhytaikaisen työvoiman määrä on viime vuosina vähentynyt, mutta suhteellinen osuus säilynyt ennallaan, sillä maataloudessa työskentelevien henkilöiden määrä on vähentynyt.

1 Työssäkäyntiä on analysoitu hankkeessa hyödyntämällä SYKE:n yhdyskuntarakenteen paikkatietopohjaista 250m x 250m ruutuaineistoa, joka sisältää Tilastokeskuksen tuottamaa tietoa muun muassa työmatkoista, työvoimasta ja työpaikoista (SYKE/TK 2018). Lasketut tilastot kuvaavat vuotta 2015. Etäisyydet on laskettu linnuntietä pitkin, ja todelliset työmatkat voivat olla pidempiä.

2 Kausityövoiman määrän arvioinnissa on käytetty Tilastokeskuksen erikseen hanketta varten tuottamaa tilastoa työllisten määrän toimialoittaisista vaihtelusta kuukausittain (Tilastokeskus 2018a). Kausityövoiman määrittelyssä on hyödynnetty tämän vuoden alussa voimaan tullutta valtioneuvoston asetusta maatalouden ja matkailun alaan kuuluvista kausiluonteista toimintaa sisältävistä toimialoista (VN 966/2017). Asetus liittyy kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksiin kausityöntekijöinä työskentelyä varten. Maatalouden toimialoista mukaan laskettiin toimialat 01 (Kasvinviljely ja kotieläintalous, riistatalous ja niihin liittyvät palvelut) ja 02 (Metsätalous ja puunkorjuu). Matkailun toimialoista tilastoon laskettiin mukaan luokat 50 (Vesiliikenne), I-luokka kokonaisuudessaan (Majoitus- ja ravitsemustoiminta), 79 (Matkatoimistojen ja matkanjärjestäjien toiminta sekä varauspalvelu), 90 (Kulttuuri- ja viihdetoiminta) sekä 93 (Urheilutoiminta sekä huvi- ja virkistyspalvelut).

Matkailussa kausityötä on enemmän kuin maataloudessa. Matkailun työvoiman kuukausivaihtelu vuoden sisällä on työvoimatilastossa noin 31 000 työllistä², mutta todellisuudessa lyhytaikaisen työvoiman määrä on todennäköisesti kausivaihtelua suurempi kuten maataloudessakin. Kesäkausi kesäkuusta elokuuhun työllistää eniten ja helmikuu vähiten. Matkailun kausityön jakautumisesta maaseudulle ja kaupunkiin ei ole tilastoja. Iso osa kausityöstä oletettavasti sijoittuu maaseudulle, sillä kaupungeissa työmatkat tasoitavat paremmin lomamatkailun sesonkeja ja ympärivuotisen työvoiman palkkaaminen on helpompaa. Esimerkiksi Lapin matkailuyritysten työvoimasta jopa yli 60 % on sesonkityöntekijöitä (Pirttijärvi 2008). Matkailun voimakas kasvu voi lisätä matkailuun liittyvän kausityön määrää, pitkiä työmatkoja ja työhön liittyvää kakkosasumista maaseudulla.

Myös kaivosala työllistää maaseudulla osa-aikaisia ja reissutyöläisiä, joiden vakituinen asunto voi sijaita kaivospaikkakunnan ulkopuolella. Esimerkiksi Sodankylän Kevitsan kaivoksen työntekijöistä noin 30 % asui paikkakunnan ulkopuolella vuonna 2016 (Suopajarvi 2017). Ilomantsin Pampalon kaivoksen työntekijöistä vuonna 2012 noin neljännes asui työviikkojen ajan kaivospaikkakunnalla (Mononen 2012).

Työstä johtuva kakkosasunto työpaikkakunnalla

Työtä varten hankittujen kakkosasuntojen määrästä ei ole kattavaa tietoa, mutta Helmisen ja Ristimäen (2007) työvoimatutkimukseen perustuvan analyysin mukaan ne alkavat yleistyä, kun yhden-suuntainen työmatka ylittää 100 km. Henkilöistä, joiden työmatkan pituus oli 120-150 km, joka toisella oli toinen asunto työpaikkakunnalla, ja 150-250 kilometrin työmatkan omaavista 60 prosentilla.

Jos puolella yli 100 kilometrin päästä maaseudulla työssäkäyvällä on maaseudulla työasunto, se tarkoittaa jo noin 7 500 maaseudulla työn vuoksi

kakkosasuvaa henkilöä.³ Määrä on oletettavasti tätä huomattavasti suurempi kesä kautena, jolloin etenkin maatalouden ja matkailun kausityö lisää kakkosasumista. Onkin todennäköistä, että maaseudulla työn vuoksi joko osan vuodesta tai arki-viikkoina kakkosasuvia on vuoden aikana useita kymmeniä tuhansia.

Vuodesta 2008 lähtien työpaikkakunnalta hankitun asunnon vuokran on voinut vähentää verotuksessa tulonhankkimiskuluna. Verovähennyksen kriteerinä on yli 100 km etäisyys vakituiselta asunnolta työpaikalle. Vuonna 2016 työasuntovähennystä sai noin 10 000 työllistä (Verohallinto 2018). Työasuntovähennyksen suosio on ollut viime vuosina kasvussa, mutta asuntojen sijoittumisesta kaupunki- ja maaseutualueille ei ole tilastoja. Kaikki eivät hae työasuntovähennystä, vaikka käyttäisivätkin työasuntoa, sillä työmatkakuluvähennys on usein taloudellisesti kannattavampi verovähennysmuoto. Keväällä 2018 hallitus päätti korottaa vähennyksen 250:stä 450 euroon kuukaudessa työvoiman liikkuvuuden edistämiseksi. Tämä voi kannustaa työn hakemiseen kauempaa kotoa ja johtaa siten pitkien työmatkojen ja työasuntojen määrän kasvuun.

Etätyö

Etätyö voi vähentää työasuntojen tarvetta, mutta toisaalta lisätä työelämän joustavuutta ja mahdollistaa työn, perhe-elämän ja vapaa-ajan sujuvamman yhdistämisen osana monipaikkaista elämää. Etätyön tekeminen on moninkertaistunut 2000-luvulla (Sutela ja Lehto 2014; TEM 2018). Vuonna 2017 säännöllisesti etätyötä teki noin viidennes palkansaajista (emt.). Etätyötä tekevät pääasiassa ylemmät toimihenkilöt. Haukkalan (2011) mukaan kaupungeissa asuvat tekevät huomattavasti useammin etätyötä kuin maaseudulla asuvat, mutta tarkempaa tietoa etätyön yleisyydestä maaseudulla ja kaupungeissa ei ole saatavissa. Etätyön tekeminen ei todennäköisesti vähennä suuresti työperäisten kakkosasuntojen tarvetta maaseudulla, sillä

3 Laskelma työperäisestä kakkosasumisesta perustuu työssäkäynnin ruutuaineistoon (SYKE/TK 2018) sekä kirjallisuudesta saatuihin kyselypohjaisiin kynnysarvoihin työperäisen kakkosasumisen osuudesta eri työmatkapi-tuuksilla (Helminen ja Ristimäki 2007).

maaseudulle suuntautuvat pitkät työmatkat sekä kausityö ovat toimialoiltaan ja luonteeltaan sellaisia, ettei etätyö ole yleensä mahdollista. Tietoliikenneyhteyksien paraneminen ja etätyö voivat korvata lähinnä maaseudulta kaupunkeihin suuntautuvia työmatkoja ja mahdollistaa maaseudulle pysyvästi muuttamisen niillä toimialoilla, joilla työn luonne on paikkariippumaton.

Etätöitä eivät tee ainoastaan vakituiset asukkaat, vaan töitä voidaan tehdä myös vapaa-ajan asunnolta käsin. Vuoden 2015 mökkibarometrin mukaan joka kymmenennellä, eli noin 60 000 mökillä tehtiin etätöitä kuluneen vuoden aikana (FCG... 2016). Halukkuus etätöihin mökillä on mökkibarometrin mukaan kasvanut hieman. Lisäksi noin viidennekseltä, eli 100 000 mökiltä, käytiin töissä. Koska mökinomistaminen ja etätöiden tekeminen ovat yleisempää kaupunkilaisten keskuudessa, voidaan olettaa että suuri osa vapaa-ajan asunnoilla etätyöskentelevistä on nimenomaan kaupunkilaisia. Etätöiden tekeminen ja työssäkäynti vapaa-ajan asunnolta käsin ovat keinoja pidentää oleskeluaikaa vapaa-ajan asunnolla, joten ne lisäävät monipaikkaista asumista maaseudulla.

Opiskelusta johtuva kakkosasuminen

Suomessa kotoa muutetaan eurooppalaisittain nuorena, naiset keskimäärin 20-vuotiaina ja miehet 21-vuotiaina (Nikander 2009). Vuoden 2000 opiskelijatutkimuksessa arvioitiin, että noin neljännes kaikista suomalaisista opiskelijoista asuu vanhempien luona tai omistusasunnossa, lopuilla on opiskelija-asunto tai muu vuokra-asunto (Korhonen 2003). Opiskelun vuoksi kakkosasuminen on yleistä kaupungeissa. Esimerkiksi vuoden 2007 tilastojen mukaan kaupunkimaisissa kunnissa asuvista 21-vuotiaista nuorista vajaa neljännes asui kotona kun maaseutumaisissa kunnissa osuus oli vielä 60 % (Nikander 2009). Erot maaseudun ja kaupunkien välillä johtuvat erityisesti siitä, että nuoret muuttavat maaseudulta kaupunkiin opiskelemaan ja töihin.

Koko maassa opiskelee noin 727 000 perusteen jälkeistä tutkintotavoitteista opiskelijaa, joista 97 % opiskelee kaupunkimaisissa tai taajaan asu-

tuissa kunnissa (Tilastokeskus 2018b). Vaikka opiskelumahdollisuudet keskittyvät kaupunkiseuduille, maaseudullakin on muutama sata perusteen jälkeistä oppilaitosta. Ne ovat keskimäärin pieniä. Vuonna 2016 maaseutumaisten kuntien oppilaitoksissa opiskeli noin 25 000 perusteen jälkeisen tutkintotavoitteisen koulutuksen opiskelijaa. Osa heistä tulee kauempaa ja asuu opiskelupaikkakunnalla kakkosasukkaana, mutta tarkempia tilastoja kakkosasumisesta opintojen vuoksi ei ole saatavissa. Peruskouluja lukuun ottamatta oppilaitosten ja opiskelijoiden määrä on maaseutumaisissa kunnissa vähentynyt 2000-luvulla vain hiukan. Koulutuksen leikkaukset ja nuorten määrän väheneminen voivat kuitenkin tulevaisuudessa heikentää maaseudun oppilaitosten toimintamahdollisuuksia (Enbuska 2018). Opiskeluun liittyvä kakkosasuminen tulee siten jatkossakin olemaan maaseudulla kohtalaisen vähäistä.

Vapaa-ajan vietto monipaikkaisen asumisen motiivina

Vapaa-ajan asuminen

Suomessa on runsaat puoli miljoonaa kesämökkiä, joilla on arvioitu olevan yli kaksi miljoonaa säännöllistä käyttäjää (Suomen virallinen tilasto 2018b; FCG... 2016). Tämä johtuu kesämökkien omistuspohjasta. Mökinomistajat ovat tyypillisesti eläkeiän kynnyksellä tai eläkkeellä olevia pariskuntia, joiden lapset ja lapsenlapset käyttävät myös aktiivisesti mökkiä. Tyypillisesti mökkeilevä suomalainen tekee vuodessa 16 vierailua vapaa-ajan asunnolle ja viettää siellä 37 yötä (Adamiak ym. 2015). Mökkibarometrin (FCG... 2016) mukaan kesämöккеjä käytetään eri käyttäjien toimesta yhteensä keskimäärin 79 vuorokautta vuosittain. Käyttövoro-kaudet ovat kasvaneet hieman 2000-luvulla.

Uusia mökkejä rakennetaan vuosittain muutamia tuhansia, minkä ohella mökkikanta lisääntyy kun muusta asuinkäytöstä muutetaan rakennuksia vapaa-ajan asunnoiksi (Suomen virallinen tilasto 2018b). Rakentamisen vauhti on hidastunut 2000-luvulle tultaessa ja mökkimäärän kasvu on ollut vakaata. Pieni osa mökinomistajista muuttaa

mökille pysyvästi. Kunnat myöntävät lupia kesämökkien vakituiseen asuinkäyttöön muuttamiselle vajaat 300 kpl vuodessa (SYKE/Liiteri 2018). Monet kuitenkin asuvat mökillä epävirallisesti (Vepsäläinen ym. 2015). Loma-asuntojen käyttötarkoituksen muutokset vakituisiksi asunnoiksi eivät ole juuri lisääntyneet 2000-luvulla, vaikka erityisesti suurten ikäluokkien eläkkeelle jäämisen on ennakoitu lisäävän mökille muuttamista. Suurin osa ikääntyneistäkin näyttää haluavan asua monipaikkaisesti.

Yhdeksän kymmenestä vapaa-ajan asunnosta sijaitsee maaseutumaisilla alueilla⁴ ja lähes kaikki uudet vapaa-ajan asunnot rakennetaan maaseudulle (Vesala ym. 2015). Vapaa-ajan asuntojen omistajista 69 % asuu mökkipaikkakunnan ja 38 % mökkimaakunnan ulkopuolella⁵. Kaupungistuminen ja ikääntyminen lisäävät todennäköisesti maaseudun vapaa-ajan asumista tulevaisuudessa, sillä kaupunkimaisilla alueilla asuvat viettävät vapaa-ajan asunnoilla enemmän aikaa kuin maaseutumaisilla alueilla asuvat ja ikääntyneet enemmän kuin muut ikäryhmät (Adamiak ym. 2015; Strandell & Hall 2015). Vapaa-ajan asumiseen perustuvan monipaikkaisuuden merkitystä voivat niin ikään lisätä vapaa-ajan asuntojen varustelu ympärivuotiseen käyttöön soveltuvaksi, tietoliikenneyhteyksien ja etätömahdollisuuksien paraneminen sekä eliniän piteneminen ja ikääntyneiden terveydentilan paraneminen. Mökkeilyn suosion on arvioitu säilyvän myös tulevaisuudessa, kun kesämökit siirtyvät seuraavien sukupolvien omistukseen (Pitkänen ym. 2014; MMM 2017).

Tyhjät asunnot ja asuinrakennukset

Vapaa-ajan asunnoiksi rekisteröityjen rakennusten ohella Suomessa kesämökkikäytössä on paljon maaseudulla tyhjäksi jääneitä asuinrakennuksia. Kaikkiaan Suomessa oli vuonna 2016 liki puoli miljoonaa vailla vakinaisia asukkaita olevaa asun-

toa (SYKE/Liiteri 2018). Näistä maaseutumaisilla alueilla sijaitsi noin puolet. Vaikka luvuissa on mukana pientalojen ohella myös muita asuntoja, erityisesti maaseudulla suurin osa vailla vakinaisia asukkaita olevista asukkaista on erillispientaloja, jotka ovat olleet tyhjänä useita peräkkäisiä vuosia. Sikiö ym. (2014) tutkivat maaseudulla sijaitsevien vähintään kolme vuotta tyhjiillään olleiden erillispientalojen käyttöä ja havaitsivat, että noin 70 prosenttia käytetään tosiasiallisesti vapaa-ajan asumiseen.

Vailla vakinaisia asukkaita olevien asuntojen määrä on lisääntynyt maaseudulla voimakkaasti 2000-luvulla. Kun vuonna 2000 tyhjiä asuntoja maaseudun asuntokannasta oli vajaa viidennes, oli niitä vuonna 2015 jo yli neljännes (SYKE/Liiteri 2018). Maaseudulla moni asunto näyttää jääneen pysyvästi vapaa-ajan käyttöön tai tyhjilleen. Näiden erillispientalojen huomioiminen osaksi kesämökkikantaa lisää vapaa-ajan asuntojen lukumäärää noin 100 000:lla (Sikiö ym. 2014; FCG...2016).

Matkailuun ja lomailuun liittyvä monipaikkaisuus

Monipaikkaisuutta synnyttävät myös matkailu ja lomailu. Adamiakin ym. (2015) toteuttaman valtakunnallisen kyselytutkimuksen mukaan 85 % suomalaisista yöpyy vuosittain kodin ulkopuolella vapaa-aikanaan. Tilastokeskuksen matkailututkimuksen mukaan suomalaiset tekevät vuodessa n. 34 milj. yöpymistä sisältävää vapaa-ajan matkaa. Suurin osa niistä on kotimaan matkoja, joista puolestaan suurin osa on mökki- ja vierailumatkoja ja noin neljännes maksullisen majoituksen matkoja (Tilastokeskus 2018d). Kotimaan matkailun ohella vuonna 2017 Suomessa kirjattiin 6,7 miljoonaa ulkomaalaisten yöpymistä majoitusliikkeissä (*Suomen virallinen tilasto* 2018c). Eurostatin tilastojen mukaan EU:n sisäisistä, Suomeen suuntautuvista vapaa-ajan matkoista noin 40 % sisältää maaseutumatkailua, mikä on EU-maista kaikkein suurin osuus (Giulietti ym 2018).

Matkailu on Suomessa voimakkaassa kasvussa. Esimerkiksi ulkomainen kysyntä kasvoi 17 % vuosina 2016–2017 ja kotimainen 4 % (*Suomen*

4 Kesämökkien jakauma kaupunki-maaseutuluokittain ja kunnittain laskettiin SYKE:n yhdyskuntarakenteen ruutuaineiston perusteella (SYKE/TK 2018), joka sisältää Tilastokeskuksen kesämökkikannan.

5 Analyysi pohjautuu Väestörekisterikeskuksen rakennus- ja huoneistorekisterin kesämökkkitietoihin vuodelta 2017

virallinen tilasto 2018c). Matkailun kysynnän kasvun meillä ja globaalisti vaikuttavat vaurastuminen ja vapaa-ajan kasvu, liikkuvuuden lisääntyminen ja liikenneyhteyksien paraneminen sekä kaupungistuminen ja elämäntapojen muutokset. Etenkin ikääntyneiden, hyväkuntoisten ja hyvätuoloisten eläkeläisten, matkailu kasvaa vauhdilla.

Perherakenteisiin ja parisuhteeseen liittyvä monipaikkainen asuminen

Lasten vuoroasuminen

Yhä useampi lapsi asuu monipaikkaisesti vanhempien eron jälkeen. Vuoroasumisesta ei ole tilastoja, sillä lapsella voi virallisesti olla vain yksi asuinpaikka. Tässä tutkimuksessa toteutetun laskelman mukaan noin 150 000 alle 18-vuotiaasta lasta asuu kahdessa kodissa vuorotellen kummankin vanhemman kanssa.⁶ Suurin osa eron jälkeen vuoroasuvista lapsista asuu kaupungeissa. Vuoroasuvien lasten kodit ovat todennäköisesti yleensä samassa kunnassa ja lähellä toisiaan niin, että esimerkiksi koulumatka ei muodostu liian pitkäksi kummastakaan kodista. Vuorokotien välisestä etäisyydestä ei kuitenkaan ole tilastoja tai tutkimuksia.

Vuoroasumisen suosio on kasvanut voimakkaasti 2000-luvulla. Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan maaseudulla lasten määrä kuitenkin vähenee huomattavasti tulevina vuosikymmeninä, minkä myötä myös vuoroasuvien lasten määrä vähenee.

6 Arvio vuoroasuvien lasten määrästä laskettiin vuoden 2017 kouluterveyskyselyn (THL 2018) sekä yksinhuoltajaperheiden ja uusperheiden ei-yhteisten lasten määrän ja iän (Tilastokeskus 2018c) perusteella tilastollisen kuntaryhmituksen mukaan. Kouluterveyskyselyssä on kysytty vuoroasumista sekä ala-asteikäisiltä, yläasteikäisiltä, lukiolaisilta että ammattioppilaitoksissa opiskelevilta. Kouluikäisten vuoroasuvien lasten osuus kerrottiin ikäluokittain lasten määrällä. Alle kouluikäisten vuoroasuvien määrä arvioitiin hyödyntämällä kouluikäisten vuoroasujien osuutta kunkin ikäluokan erolasten määrästä. Tutkimusten mukaan sitä suurempi on vuoroasuvien lasten osuus mitä nuoremmasta ikäluokasta on kysymys. Kun ala-asteikäisten osuudeksi saatiin 65 % erolapsista, yläasteikäisten 41 % ja 16-17-vuotiaiden 25 %, alle kouluikäisten osuudeksi asetettiin 80 % erolasten määrästä. Eniten epävarmuutta on alle kouluikäisten erolasten vuoroasumisen määrässä, koska he eivät ole mukana kouluterveyskyselyssä.

Huolenpito omaisista

Tilastokeskuksen työolotutkimuksen mukaan 45 prosentilla palkansaajista on huolenpitovastuita oman kotitalouden ulkopuolisista lapsista ja aikuisista (Sutela & Lehto 2014). Käytännössä tämä tarkoittaa erityisesti huolenpitoa lapsenlapsista tai ikääntyvistä sukulaisista. Huolenpidon ja asuinpaikkojen välisellä etäisyydellä on selkeä yhteys toisiinsa niin, että mitä lähempänä eri sukupolvet asuvat toisiaan sitä todennäköisemmin apua annetaan (Haavio-Mannila ym. 2009). Toisaalta esimerkiksi suuria ikäluokkia tarkastelleessa tutkimuksessa havaittiin, että yli 70 % yli 150 kilometrin päässä asuvista isoäideistä antoi käytännön apua lastenlasten hoidossa ainakin joskus (emt., s. 36).

Kansallisessa omaishoidon kehittämissuunnitelmassa on arvioitu, että noin 1,25 miljoonaa suomalaista auttaa säännöllisesti omaisia ja tuttavuuksia (STM 2014). Näistä noin 350 000 on pääasiallisia auttajia, mutta vain reilut 10 % on tehnyt omaishoitajasopimuksen ja saa omaishoidon tukea. Omaishoidon tuen piirissä olevat henkilöt asuvat yleensä samassa kotitaloudessa autettavan henkilön kanssa. Varsin suuri osa pääasiallisista auttajista asuu kuitenkin kauempana. On arvioitu, että jopa noin viidennes pääasiallisista auttajista on toisella paikkakunnalla asuvia etäomaishoitajia, joista yli puolet asuu yli 50 kilometrin päässä autettavastaan (Vuorijärvi 2010). Tyypilliseksi on kuvattu tilannetta, jossa kaupungissa työskentelevät lapset huolehtivat maaseudulla asuvista ikääntyvistä vanhemmistaan (Hyvärinen 2013).

Erityisesti väestön ikääntymisen myötä hoivaa tarvitsevan ikääntyneen väestön osuus kasvaa ja kaupungistumiskehityksen myötä on todennäköistä että yhä useampi hoivan antaja on etäomainen. Maaseudun ikärakenne huomioiden voidaan toisaalta myös olettaa, että lapsenlapsista huolehtiminen synnyttää liikkumista myös toiseen suuntaan, kun maalla asuvat isovanhemmat käyvät hoitamassa lapsia kaupunkialueilla.

Erillään asuvat pariskunnat

Vaikka Kontulan (2009) mukaan Suomessa erityisesti alle 30-vuotiailla on tyypillisesti erillissuhteita, voidaan erillissuhteeseen päätyä myös vanhemmalla iällä. Yksinelävistä keski-ikäisistä noin joka toisella on vakiintunut erillissuhde kumppaninsa kanssa (emt., s. 31). Erillissuhteet yleistyivät hieman 1990-luvulta 2000-luvulle tultaessa (emt.), mutta sen jälkeen määrä ei ole juuri muuttunut. Ilmiön seuranta vaikeuttaa erillissuhteen määrittämisen vaikeus. Vuonna 2017 noin 1,16 miljoonaa suomalaista asui yksin (Suomen virallinen tilasto 2018a). Yksinasuvien määrä on kasvanut viime vuosikymmeninä erityisesti kaupunkialueilla ja vähentynyt maaseutualueilla (Nikander & Pietiläinen 2015). Tämä johtuu etenkin nuorten yksinasuvien osuuden lisääntymisestä, mikä voi tarkoittaa myös erillissuhteiden yleistymistä erityisesti kaupungeissa. Terämän ja Tiitun (2017) mukaan maaseudun ja kaupunkien välillä on havaittavissa merkittäviä sukupuolieroja suhteessa yksinasumiseen niin, että yksinasuvia naisia on enemmän kaupungeissa ja yksinasuvia miehiä maaseudulla. Tilastojen valossa erillissuhteet voisivat siis lisätä kaupunkien ja maaseudun välistä monipaikkaisuutta. Erillis- ja etäsuhteiden määrästä ja määrän kehityksestä eri aluetyyppien välillä ei ole kuitenkaan olemassa tutkittua tietoa.

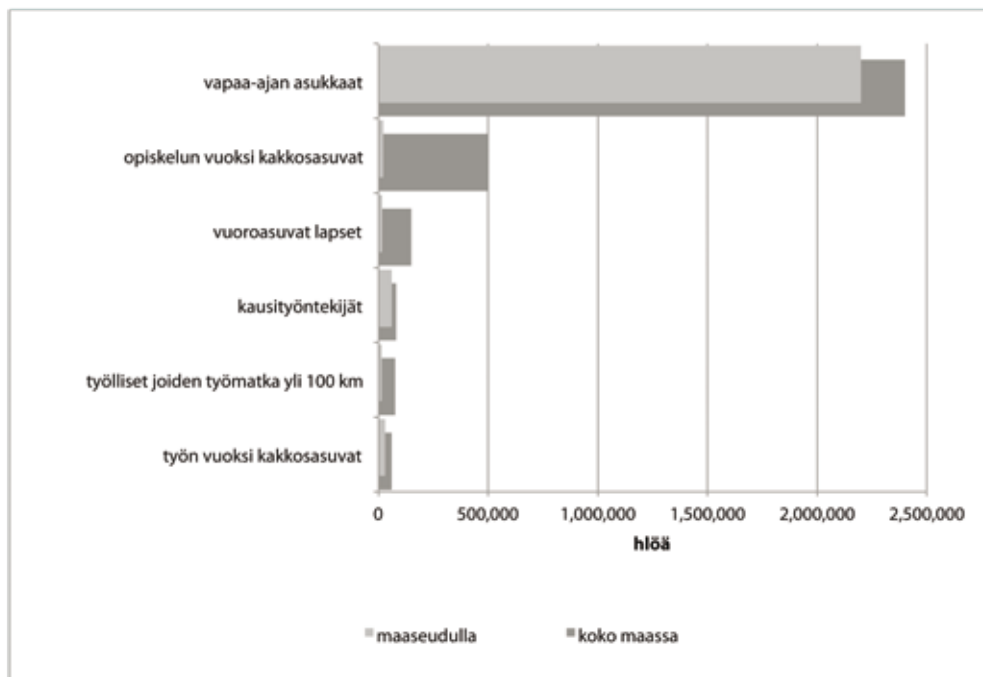
Johtopäätökset: monipaikkainen asuminen ja maaseudun ja kaupunkien vuorovaikutus

Artikkelissa on tunnistettu erilaisia monipaikkaisen asumisen muotoja sekä analysoitu ja vertailtu niiden merkitystä suomalaisella maaseudulla. Tulosten perusteella monipaikkaisuus liittyy miljoonien suomalaisten elämään kaupungeissa ja maaseudulla. Erilaiset monipaikkaisuuden muodot näyttäytyvät kuitenkin eri tavalla lukumääräisesti merkittävänä maaseudulla kuin kaupungeissa. Kuvassa 1 on vertailtu toisiinsa lukumääräisesti sellaisia maaseudun monipaikkaisia asukasryhmiä, joista on erilaisista aineistolähteistä saatu suhteellisen tarkkaa maaseutua koskettavaa tietoa ja jotka

todennäköisimmin yöpyvät ja asuvat useassa eri paikassa samanaikaisesti tai vuororytmisesti. Kuten kuvasta ja artikkelin tuloksista käy ilmi, maaseudulle keskittyy erityisesti vapaa-aikaan ja kausityöhön liittyvää monipaikkaista asumista. Vastaavasti kaupungeissa monipaikkainen asuminen liittyy useimmiten työhön ja opiskeluun.

Monissa monipaikkaisuuden muodoissa asumisen järjestelyjä tehdään saman paikkakunnan sisällä. Monipaikkaisuus synnyttää kuitenkin myös merkittävää vuorovaikutusta maaseudun ja kaupunkien välille. Maaseudulta (erityisesti kaupunkien läheinen maaseutu) kaupunkiin suuntautuu työhön ja opiskeluun liittyvää monipaikkaisuutta. Vastaavasti maaseudulla lomailevista ja mökkeilevistä sekä kausityöntekijöistä määrällisesti suurin osa on kaupunkilaisia. Erityisesti vapaa-ajan asukkaat ja maaseudulla työn tai opiskelun vuoksi kakkosasuvat jakavat käytännössä elämäänsä eri asuinpaikkojen välillä ja voivat merkittävällä tavalla vaikuttaa maaseudun paikkoihin ja yhteisöihin. Vapaa-ajan asumisen merkitystä tarkastelleissa suomalaisissa tutkimuksissa on havaittu, että monipaikkaiset asukkaat tuovat tuloja paikalliselle elinkeinoelämälle ja kuntataloudelle, nostavat kiinteistöjen arvoa ja auttavat paikallisen infrastruktuurin ja palvelujen ylläpidossa. Kakkosasukkaat myös elävöittävät paikallisyhteisöä ja tuovat sosiaalista pääomaa (mm. Adamiak ym. 2015; Vepsäläinen ym. 2015; Pitkänen ym. 2017).

Nykytrendien pohjalta ennakoituna vapaa-ajan asumisen ja matkailuun liittyvän monipaikkaisen asumisen merkitys kasvaa tulevaisuudessa. Kaupungistuvan yhteiskunnan asukkaat hakevat vaihtelua maaseudulta ja toisaalta kaupunkiympäristön stressitekijöitä halutaan kompensoida luonnonläheisessä ja rauhallisemmassa ympäristössä. Painotukset riippuvat sekä vapaa-ajan vieton kysynnän muutoksista että siitä, miten hyvin vapaa-ajan tarjontaa pystytään kehittämään. Luonnonympäristön tie-teellisesti todistetut terveysvaikutukset sekä suomalaisten perinteinen luontoyhteys ja luonnonanti-mien hyödyntäminen tukevat maaseudun pysyvyyttä suomalaisten elämässä. Vaikka maaseutu näkyy enää harvan arjessa, lomalla sen merkitys voi tulevaisuudessa entisestään kasvaa. Myös kausityövoiman tarve matkailussa kasvaa entisestään matkailun kasvun myötä.

Kuva 1. Monipaikkaisia asukasryhmiä koko maassa ja maaseudulla. Määrät ovat tilastoihin ja tutkimuksiin perustuvia karkeita arvioita.

Lyhytaikaisen työvoiman tarve korostuu myös maataloudessa maatalouden vakinaisen työvoiman vähentyessä. Maaseudulle on tulevaisuudessa ennakoitu työvoimapolua sosiaali- ja terveyspalveluihin, kun väestö ikääntyy ja samanaikaisesti työikäisen väestön määrä vähenee maaseudulla (esim. Rehunen ym. 2016; Sireni ym. 2017). Nämä kehityskulut voivat lisätä kaupungeista maaseudulle suuntautuvaa työperäistä monipaikkaista asumista. Etätyömahdollisuudet voivat pidentää oleskeluaikoja maaseudulla, kun kaupunkeihin suuntautuvia työmatkoja voidaan vähentää ja töitä tehdä mökiltä käsin. Työvoiman kohtaannon parantamiseksi kehitetyt kannustimet, kuten työasuntovähennyksen korotus, voivat vastaavasti kannustaa maaseudulla asuvia työssäkäyntiin kauempanakin kaupunkiseuduilla. Kiinnostava kysymys tulevaisuudessa on myös väestörakenteen muutoksen vaikutus perherakenteisiin liittyvään monipaikkaiseen asumiseen. Tulevaisuudessa merkitystään kasvattane maaseudulla asuvien omaisten huolehtiminen etänä, mutta etäomaishoidon vaikutuksista asumisen järjestelyihin tarvitaan lisää tutkittua

tietoa.

Monipaikkaisen asumisen moninaisuuden vuoksi sen laajuudesta on vaikea saada kattavaa tietoa ja kehitystä on hankala ennakoida. Artikkelistamme käy ilmi, että erilaiset tilastot ja rekisterit tunnistavat ilmiön heikosti. Tieto on hajallaan erilaisissa ja eri tahojen keräämissä ja ylläpitämissä rekistereissä, tilastoissa ja tutkimuksissa. Vaikka tietystä monipaikkaisuuden muodosta olisikin mahdollista laatia määrällinen arvio, ei useinkaan ole mahdollista saada tietoa monipaikkaisuuden temporaalisesta vaihtelusta, toisin sanoen siitä, miten paljon ja milloin eri asuinpaikoissa aikaa vietetään. Kaiken kaikkiaan monipaikkaisuuden tarkastelua vaikeuttaa se, että virallisissa henkilökistereissä ja -tilastoissa ihmiset tulkitaan spatiaalisiksi yksiköiksi, jotka kiinnittyvät tiettyyn yhteen kotitalouteen, vakituiseen asuntoon ja asuinkuntaan (myös Dittrich-Wesbuer ym. 2015). Tosiasiallisesti ihmisten elämä on kuitenkin sekä spatiaalisesti että temporaalisesti jakautunutta useiden eri paikkojen ja näiden välillä tapahtuvan liikkumisen kesken, ja on mahdotonta säädellä ja vaikea seurata

sitä, missä ihmiset lopulta aikaansa viettävät (Vepsäläinen ym. 2015).

Artikkelissa hyödyntämäämme motiiveihin perustavaa monipaikkaisen asumisen muotojen erottelua voidaan kritisoida, koska se ei tunnista tai erota toisistaan vapaaehtoista ja pakotettua monipaikkaisuutta. Luokitus jättää tunnistamatta erityisesti pakotettuja monipaikkaisuuden muotoja, kuten asunnottomuus, laitoshoido, vankilatuomiot, huostaan otetut lapset, pakolaisuus tai ylipäänsä ne henkilöt joiden koettu paikkaidentiteetti ja asuinpaikka eivät vastaa toisiaan (ks. Haukkala 2011). Tällaisia ryhmiä löytyy myös suomalaiselta maaseudulta. Erilaiset monipaikkaisen asumisen muodot voivat olla myös päällekkäi-

siä, peräkkäisiä tai syklisiä ja monipaikkaisuus on osa lähes kaikkien elämää jossain vaiheessa (McHugh ym. 1995). Esimerkiksi vapaa-ajan asunnolta käsin tehdään etätöitä ja huolehditaan maaseudulla asuvista omaisista, etäomaishoito voi omaisen kuoleman jälkeen muuttua vapaa-ajan asumiseksi kun kiinteistö jää vapaa-ajan käyttöön ja eri paikkakunnilla sijaitsevat asunnot voivat työtilanteen mukaan muuttua vakituisesta asunnosta työasunnoksi ja päinvastoin. Samalla näihin asumisen paikkoihin liitetyt merkitykset ja sidokset muuttuvat ja kerrostuvat. Monipaikkainen asuminen synnyttää siten kompleksisia spatiaalisia ja temporaaalisia yhteyksiä niin ihmisten arjessa kuin maaseudun ja kaupunkien välillä.

Kokonaisvolyyymi	Arvio merkityksestä maaseudulla	Tulevaisuuden kehitys maaseudulla (+ = merkitys lisääntyy, 0 = merkitys ei muutu, - = merkitys vähenee)
TYÖ JA OPISELU		
Työssäkäynti toisella paikkakunnalla	759 000 käy töissä toisella paikkakunnalla (n. 33 % työllisistä) 135 000 käy töissä toisessa maakunnassa (6 % työllisistä) - Työmatkoista 69 % kaupunkien sisäisiä ja välisiä ja 19 % maaseudun sisäisiä	0 Ei ennakoitavissa suuria muutoksia kaupunkien ja maaseudun välisiin työssäkäyntivirtoihin. Maaseudun työpaikkojen väheneminen voi lisätä jonkin verran maaseudulta kaupungeissa työssäkäyntien määrää
Pitkät työmatkat	75 000 yli 100 km työmatka (3,3 % työllisistä) - Suurin osa (59 %) yli 100km työmatkoista kaupunkien välisiä, maaseudun sisäisiä 6 %	0 Ennakoitavissa suuria muutoksia kaupunkien ja maaseudun välisiin pitkiin työmatkoihin. Maaseudun työpaikkojen väheneminen voi lisätä tarvetta kaupunkiseuduille suuntautuville pitkille työmatkoille.
Kausityö	32 600 hlöä vuosittain maatalouden kausitoissa 15 600 ulkomaalaista hlöä maataloustyössä 31 000 hlöä matkailun kausitoissa (arvio todennäköisesti alakanttiin)	+ Matkailun voimakas kasvu lisää kausityön määrää, pitkiä työmatkoja ja monipaikkaisia asumista maaseudulla. Maatalouden kausityövoiman ja ulkomaalaisen työvoiman merkitys korostuu maatalouden vakinaisen työvoiman vähentyessä.
Työperäinen kakkosasuminen	37 000 työperäistä kakkosasuntoa (n. 50 % yli 100 km työmatkan päähän matkustavista) 10 000 hlöä saa työasuntovähennystä	+ Kausityön ja lyhytkaaisen työvoiman tarve lisää työperäisiä kakkosasuntoja maaseudulla. Työasuntovähennyksen korotus voi kannustaa työn hakemiseen kauempaa kotoa ja työasunnon käyttöön.
Elätyö	519 000 hlöä tekee vähintään kuukausittain elätystä (21 % työllisistä) 321 000 hlöä tekee vähintään viikoittain elätystä (13 % työllisistä) - Elätyön tekeminen yleisempää kaupungeissa	+ Elätyö lisää oleskeluaikoja maaseudulla kun kaupunkeihin suuntautuvia työmatkoja voidaan vähentää ja oleskeluaikoja vapaa-ajan asunnoilla pidentää
Opiskelu	727 000 perusasteen jälkeistä tutkintatavoitteista opiskelijaa, joista 97 % kaupungeissa tai taajaan asutuissa kunnissa	- Nuorten määrän väheneminen ja koulutuksen leikkaukset voivat jossain määrin vähentää opiskelua maaseudulla.

		oppilaitosta tai opistoa (24 %)	
	Nuoret muuttavat kaupunkiin opiskelemaan		
VAPAA-AIKAAN LIITTYVÄ MONIPAIKKAINEN ASUMINEN			
Vapaa-ajan asuminen	507 200 vapaa-ajan asuntoa 2,4 miljoonaa suomalaista käy säännöllisesti mökillä 69 % mökeistä eri paikkakunnalla kuin vakituinen asunto ja 38 % eri maakunnassa	461 000 vapaa-ajan asuntoa maaseudulla (91 %) 2,2 miljoonaa suomalaista käy säännöllisesti vapaa-ajan asunnolla maaseudulla (91 %)	Maaseudun vapaa-ajan asuminen lisääntyy kaupungistumisen, ikääntymisen, etätyön ja vapaa-ajan asuntojen talviasuttavuuden myötä. Vapaa-ajan asunnon ohella säilytetään kaupunkiasunto.
Tyhjiään olevat asunnot ja pientalot	470 500 asuntoa vailla vakinaisia asukkaita - noin puolet kaupungissa ja puolet maaseudulla 11 % kaupunkien asutokannasta vailla vakinaisia asukkaita	238 000 asuntoa vailla vakinaisia asukkaita - maaseudulla, näistä suuri osa erillispientaloja 26 % maaseudun asutokannasta vailla vakinaisia asukkaita	Tyhjién pientalojen ja asuntojen määrä voimakkaassa kasvussa. Suurta osaa käytetään vapaa-ajan asuntolina.
Muu vapaa- aikaan liittyvä monipaikkaisuus	85 % suomalaisista yöpyy vuosittain kodin ulkopuolella vapaa-ajan vieton takia 34 miljoonaa suomalaisten tekemää vapaa-ajan matkaa, joista 80 % kotimaan matkoja 6,7 miljoonaa ulkomaalaisten yöpymistä vuosittain	- EU:n sisäisistä Suomeen suuntautuvista vapaa-ajan matkoista 40 % loma- ja vierailumatkoista sisältää maaseutumatkailua - Puolet suomalaisista viettää lomaa maaseudun haja-asutusalueilla ja viidennes maaseudun taajamissa	Matkailijoiden määrä kasvaa ja matkailun trendit näyttävät voimakasta kysynnän kasvua
PERHERAKENTEISIIN LIITTYVÄ MONIPAIKKAISUUS			
Lasten vuoroasuminen	150 000 lasta asuu vuorotellen molempien vanhempien luona - suurin osa vuoroasuvista lapsista kaupungeissa, todennäköisesti suuri osa saman kunnan sisällä	16 000 lasta vuoroasuu maaseutumaisissa kunnissa, todennäköisesti suuri osa saman kunnan sisällä	Vuoroasuvien lasten osuus kasvussa, mutta maaseudun lasten määrän vähentymisen vuoksi vuoroasuvien lasten määrä vähenee
Huolenpito omaisista	1,25 miljoonaa suomalaista auttaa säännöllisesti omaisia ja tuttavita 350 000 pääasiallista auttajaa 40 500 omaishoidon tuen saajaa 65 000 asuu eri paikkakunnalla kuin hoidettava, joista yli puolet asuu yli 50 km päässä autettavista	- Etänä ikääntyneitä omaisiaan hoitavat tyypillisesti kaupunkilaisia - Maalta käsin voidaan hoitaa kaupungissa asuvia lastenlapsia	Maaseudun väestön ikääntymisen ja kaupungistumisen myötä etähoitettavien määrä lisääntyy, mikä lisää hoivaan liittyvää monipaikkaisuutta.
PARISUHTEISIIN LIITTYVÄ MONIPAIKKAISUUS			
Erillissuhteet (living apart together)	1,16 miljoonaa suomalaista asuu yksin, yksineläviä erityisesti kaupungeissa 50 %:lla keski-ikäisistä yksinelävistä erillissuhteiden alle 25-vuotiaista, 15 % 25-29-vuotiaista, 10 % yli 30-vuotiaista erillissuhteessa	Yksinasuvia naisia enemmän kaupungeissa ja yksinasuvia miehiä maaseudulla	0 - El ennakkoitavissa muutoksia erillissuhteiden määrässä maaseudulla

Taulukko 1. Monipaikkaisen asumisen muodot, arviot volyymista koko maassa ja maaseudulla sekä tulevaisuuden kehityksestä maaseudulla

Lähteet

- Adamiak, Czesław, Kati Pitkänen & Olli Lehtonen 2017. Seasonal residence and counterurbanization: the role of second homes in population redistribution in Finland. *GeoJournal* 82, 1035–1050. DOI 10.1007/s10708-016-9727-x
- Adamiak, Czesław, Mia Vepsäläinen, Anna Strandell, Mervi J. Hiltunen, Kati Pitkänen, C. Michael Hall, Janne Rinne, Olga Hannonen, Riikka Paloniemi & Ulrika Åkerlund 2015. Vapaa-ajan asuminen Suomessa – Asukas- ja kuntakyselyn tuloksia vapaa-ajan asumisen nykytilasta ja kehittämistarpeista. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 22/2015. <http://hdl.handle.net/10138/155089>.
- De Haan, Leo & Annelies Zoomers 2003. Development geography at the crossroads of livelihood and globalization. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 93(3): 350–362.
- Dittrich-Wesbuer, Andrea, Caroline Kramer, Cédric Duchene-Lacroix & Peter Rumpolt 2015. Multi-local living arrangements: Approaches to quantification in German language official statistics and surveys. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 106(4): 409–424.
- Enbuska, Marja 2018. Ammatillisen koulutuksen tila ja tulevaisuus maaseutualueilla. Helsingin Yliopisto, Ruralia-insituutti, Raportteja 176.
- FCG Finnish Consulting Group Oy 2016. Mökkibarometri 2016. Saaristoasiain neuvottelukunta, Maa- ja metsätalousministeriö. <https://mmm.fi/documents/1410837/1880296/Mokkibarometri+2016/7b69ab48-5859-4b55-8dc2-5514cdfa6000>
- Forsberg, Hannele & Aino Ritala-Koskinen 2017. The multi-local residency of children seen through case descriptions of Finnish child welfare social workers. *European Journal of Social Work* 20(2), 242–252.
- Giulietti, Silvia, Francesc Romagosa, Jaume Fons Esteve, Christoph Schröder 2018. Tourism and the environment. Towards a reporting mechanism in Europe. European Environment Agency, European Topic Centre on Urban Land and Soil Systems. ETC/ULS Report | 01/2018.
- Greiner, Clemens 2012. Can Households be Multilocal? Conceptual and Methodological Considerations based on a Namibian Case Study. *Die Erde* 143(3), 195–212.
- Haavio-Mannila, Elina, Karoliina Majamaa, Antti Tanskanen, Hans Hämäläinen, Antti Karisto, Anna Rotkirch & JP Roos 2009. Sukupolvien ketju. Suuret ikäluokat ja sukupolvien välinen vuorovaikutus Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 107. Kelan tutkimusosasto, Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/14965/Tutkimuksia107.pdf?sequence=3>
- Haukkala, Teresa (toim.) 2011. Monipaikkaisuus – ilmiö ja tulevaisuus. Sitra. Sitran selvityksiä 54.
- Helminen, Ville & Mika Ristimäki 2007. Relationships between commuting distance, frequency and telework in Finland. *Journal of Transport Geography* 15(5): 331–342.
- Hilti, Nicola 2011. Hier – Dort – Dazwischen. Lebenswelten multilokal Wohnender im Spannungsfeld von Bewegung und Verankerung. Diss. ETH Nr. 19543. <https://www.research-collection.ethz.ch/handle/20.500.11850/76208>
- Hilti, Nicola 2016. Multi-local lifeworlds: between movement and mooring. *Cultural Studies* 30(3), 467–482.
- Hyrkkänen, Ursula & Matti Vartiainen 2007. Hyvinvoinnin haasteet mobiilissa työssä. Työ ja ihminen 21(2), 160–172.
- Hyvärinen, Soili 2013. ”Vaikka missä olis niin se elämä pyörii sen hoidon ympärillä” Etäomaishoitajien kokemuksia hoivasta. Pro Gradu -tutkielma. Yhteiskuntapolitiikka, sosiaaligerontologian linja. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto.
- Ilmonen, Mervi, Jukka Hirvonen & Rikhard Manninen 2005. Nuorten asuminen 2005. Suomen ympäristö 812. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Janta, Hania, Scott A. Cohen & Allan M. Williams 2014. Rethinking Visiting Friends and Relatives Mobilities. *Population, Space and Place* 21, 585–598.
- Kontula, Osmo 2009. Parisuhdeonnen avaimet ja esteet. Perhebarometri 2009. Väestötutkimuslaitos – Katsauksia E 38/2009. Väestöliitto.
- Korhonen, Riku 2003. Opiskelija-asuntojen tuotantotarvelaskelma 2003–2012. Opetusministeriön julkaisuja 2003:22. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:952-442-550-5>
- LUKE (2018). Maatalous- ja puutarhayrityksissä työskennelleiden henkilöiden lukumäärä alueittain. Luken tilastotietokanta, maataloustilastot. [viitattu 19.6.2018] http://statdb.luke.fi/PXWeb/pweb/fi/LUKE/LUKE_02%20Maatalous_02%20Rakenne_04%20Maa-%20ja%20puutarhatalouden%20tyovoima/?tablelist=true&rxid=001bc7da-70f4-47c4-a6c2-c9100d8b50db

- McHugh, Kevin E., Timothy D. Hogan, & Stephen K. Happel 1995. Multiple residence and cyclical migration: a life course perspective. *Professional Geographer* 47(3), 251–267.
- McIntyre, Norman, Daniel Williams & Kevin McHugh (toim.) 2006. *Multiple Dwelling and Tourism. Negotiating Place, Home and Identity*. Cabi, Wallingford.
- MMM 2017. Nuoret aikuiset mökkeilijöinä 2030 -selvitys. Saaristoasiain neuvottelukunta, FCG Finnish Consulting Group Oy. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 5/2017.
- Mononen, Tuija 2012. Kaivostoiminnan luonnonvara- ja ympäristökysymykset maaseudulla – esimerkkinä Pampalon kultakaivos. *Maaseudun uusi aika* 20(2), 21–36.
- Müller, Dieter. K. & C. Michael Hall 2003. Second homes and regional population distribution: On administrative practices and failures in Sweden. *Espace, Populations, Sociétés*, 2003(2), 251–261.
- Müller, Dieter. K. & C. Michael Hall 2018. Second home tourism: An introduction. Teoksessa: Hall, C. Michael & Dieter K. Müller (toim.). *The Routledge Handbook of Second Home Tourism and Mobilities*, 3–14. Routledge, London.
- Nikander, Timo & Marjut Pietiläinen 2015. Kaupunkialueet vetävät nuoria asumaan yksin. Tieto & Trendit. Tilastokeskus. <http://tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2015/kaupunkialueet-vetavat-nuoria-asumaan-yksin/?listing=simple>
- Nikander, Timo 2009. Nuoret muuttavat omilleen yhä nuorempina. Hyvinvointikatsaus 1/2009, Tilastokeskus. https://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-03-16_004.html
- Pirttijärvi, Tiina 2008. Matkailutyötä koskevan tilastoinnin kartoitus ja kehittäminen – Esiselvityksen raportti. Turismi työnä-hanke, Suomen Akatemia, Lapin yliopisto, Metsäntutkimuslaitos (Metla).
- Pitkänen, Kati 2013. Vapaa-ajan asumisen muutos nostaa esille tarpeen tarkastella asumisen monipaikkaisuutta. Hyvinvointikatsaus, 2–6. Tilastokeskus.
- Pitkänen, Kati, Riikka Puhakka, Jussi Semi & C. Michael Hall 2014. Generation Y and Second Homes: Continuity and Change in Finnish Outdoor Recreation. *Tourism Review International* 18(3): 207–221.
- Pitkänen, Kati, Maarit Sireni, Pertti Rannikko, Seija Tuulentie, & Mervi J. Hiltunen 2017. Temporary mobilities regenerating rural places. Case studies from northern and eastern Finland. *The Journal of Rural and Community Development*, 12(2/3), 93–113.
- Rannikko, Pertti 2008. Sivakan metsät avoimina ja suljettuina tiloina. Teoksessa: Knuuttila, Seppo & Pertti Rannikko (toim.). *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä*. 25–58. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rehunen, Antti, Eeva Reissell, Juha Honkatukia, Maija Tiitu & Markku Pekurinen 2016. Sosiaali- ja terveyspalvelujen tarpeen, käytön ja tuottamisen alueelliset muutokset ja tulevaisuuden vaihtoehdot. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 41/2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-294-4>
- Rehunen, Antti, Mika Ristimäki, Anna Strandell, Maija Tiitu & Ville Helminen 2018. Katsaus yhdyskuntarakenteen kehitykseen Suomessa 1990–2016. Suomen ympäristökeskus. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 13/2018.
- Reuschke, Darja 2012. Dwelling conditions and preferences in a multilocational way of life for job reasons. *Journal of Housing and the Built Environment* 27(11), 11–30.
- Rinne-Koski, Katja & Manu Rantanen 2014. Kuortaneen puutarhakylämökkeily muutoksen peilinä. *Maaseudun uusi aika* 22(2), 5–19.
- Schier, Michaela, Nicola Hilti, Helmut Schad, Cornelia Tippel, Andrea Dittrich-Wesbuer & Anna Monz 2015. Residential multi-locality studies – the added value of research on families and second homes. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 106(4), 439–452.
- Sikö, Maija, Kati Pitkänen & Antti Rehunen 2014. Tyhjästä asuinrakennuksesta osana asumisen maaseutua. *Maaseudun uusi aika* 22(2), 43–55.
- Sireni, Maarit, Maija Halonen, Olga Hannonen, Timo Hirvonen, Arja Jolkkonen, Petri Kahila, Mari Kattilakoski, Hanna-Mari Kuhmonen, Arja Kurvinen, Virpi Lemponen, Simo Rautiainen, Pasi Saukkonen & Christell Åström 2017. Maaseutukatsaus 2017. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 7/2017. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki.
- STM 2014. Kansallinen omaishoidon kehittämisohjelma. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:2. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70270/URN_ISBN_978-952-00-3483-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Strandell, Anna & C. Michael Hall 2015. Impact of the residential environment on second home use in Finland – Testing the compensation hypothesis. *Landscape and Urban Planning* 133(0): 12–23.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2018a. Asunnot ja asuinolot, Liitetaulukko 1. Asuntokunnat koon mukaan ja asuntokuntien keskikoko 1960–2017. Tilastokeskus, Helsinki. http://www.stat.fi/til/asas/2017/asas_2017_2018-05-17_tau_001.fi.html

- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2018b. Kesämökit 2017. Rakennukset ja kesämökit. Tilastokeskus, Helsinki. http://www.stat.fi/til/rakke/2017/rakke_2017_2018-05-25_kat_001.fi.html
- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2018c. Majoitustilasto. Tilastokeskus, Helsinki. http://www.stat.fi/til/matk/2017/matk_2017_2018-04-19_tie_001.fi.html
- Suopajarvi, Leena 2017. Asettuaiko pysyvästi Sodankylään? – Kaivosalan työntekijöiden paikkakokemukset. Teoksessa: Suopajarvi, Leena & Seija Tuulentie (toim.). Lapin elinvoima. 28-39. Lapin tutkimusseura. Acta Lapponica Fenniae. Rovaniemi. http://www.lapintutkimusseura.fi/files/LTS_Acta28_verkko.pdf
- Sutela, Hanna & Anna-Maija Lehto 2014. Työolojen muutokset 1977–2013. Tilastokeskus. Suomen virallinen tilasto. http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/ytmv_197713_2014_12309_net.pdf
- SYKE 2018. Kaupunki-maaseutu-luokitus 2010. <http://www.ymparisto.fi/kaupunkimaaseutuloukitus>
- SYKE/Liiteri 2018. Poikkeamisluvut ja suunnittelutarveratkaisut loma-asuntojen muuttamiseksi vakituiseksi asunnoksi, Asunnot vailla vakinaisia asukkaita ja asunnot yhteensä. Elinympäristön tietopalvelu Liiteri, Suomen ympäristökeskus. [viitattu 25.6.2018] <https://liiteri.ymparisto.fi/>
- SYKE/TK 2018. Tilastokeskuksen tuottama SYKEN yhdyskuntarakenteen seurannan ruututietokanta (YKR), kesämökit, työmatkat, työpaikat ja työvoima. http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Yhdyskuntarakenne/Tietoa_yhdyskuntarakenteesta/Yhdyskuntarakenteen_seurannan_aineistot
- TEM 2014. Mahdollisuuksien maaseutu. Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2014-2020. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 9/2014. <https://tem.fi/documents/1410877/2859687/Mahdollisuuksien+maaseutu+25022014.pdf>
- TEM 2018. Työolobarometri. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työelämä 3/2018. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160557/TEMrap_3_2018_Tyoolobarometri.pdf
- Terämä, Emma & Maija Tiitu 2017. Yksin – vaan ei yksinäinen. Blogi 13.9.2017. Sateen varjolla. Ajatuksia, kokemuksia ja tietoa rakennetusta ympäristöstä ja sen tietopalveluista. <http://sateenvarjolla.blogspot.com/2017/09/yksin-vaan-ei-yksinainen.html>
- THL 2018. Kouluterveyskysely 2017, Lasten ja nuorten vuoroasuminen maakunnittain ja tilastollisen kuntaryhmän mukaan. Tutkimusta varten hankittu tilastopöytä. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely>
- Tilastokeskus 2018a. Työlliset toimialan mukaan maakunnittain ja kuukausittain maatalouden ja matkailun toimialoilla 2016-17. Tutkimusta varten hankittu tilastopöytä.
- Tilastokeskus 2018b. Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset sekä Tutkintotavoitteisen koulutuksen opiskelijat. Tilastokeskuksen StatFin-palvelu. [viitattu 20.6.2018] <http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/>
- Tilastokeskus 2018c. Lapset iän ja perhetyypin mukaan, uusperheet ja ottopäiset. StatFin-palvelu ja Tilastokeskuksen perhetilaston vuosikatsaus. [viitattu 9.4.2018]
- Tilastokeskus 2018d. Matkailututkimus: Suomalaisten yöpymisen sisältäneet matkat. StatFin-palvelu. [viitattu 26.4.2018]
- Tuulentie, Seija 2006. Tourists Making Themselves at Home: Second Homes as a Part of Tourist Careers. Teoksessa: McIntyre, N., Williams, D.R. & McHugh K.E. (toim.). Multiple Dwelling and Tourism. Negotiating Place, Home and Identity. 145–158. Cabi, Wallingford.
- Tuulentie, Seija & Bente Heimtun 2014. New Rural Residents or Working Tourists? Place Attachment of Mobile Tourism Workers in Finnish Lapland and Northern Norway. Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 14(4), 367–384.
- Weiske, Christine, Knut Petzold & Helmut Schäd 2015. Multi-local living – the approaches of rational choice theory, sociology of everyday life and actor-network theory. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie 106(4), 392–408.
- Vepsäläinen, Mia, Anna Strandell & Kati Pitkänen 2015. Muuttuvan vapaa-ajan asumisen hallinnan haasteet kunnissa. Yhdyskuntasuunnittelu 53(2), 13–38.
- Verohallinto 2018. Verovähennykset tulonsaajaryhmittäin. Verohallinnon tilastotietokanta. [viitattu 7.5.2018] http://vero2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Vero/VeroHenkiloasiakkaiden_tuloverot_lopulliset/?rxid=5125681c-5fe0-4016-bd01-93a5f6fff643
- Vesala, Satu, Anna Strandell & Kati Pitkänen 2015. Vapaa-ajan asumisen ja rantarakentamisen tilastot (VAPA). Suomen ympäristökeskus. <http://www.ymparisto.fi/download/noname/%7B4BE047BD-8FC6-412E-AF85-E06717B79E9D%7D/111096>

-
- VM 2018. Millaista monipaikkaisuutta Suomeen – Selvitys kaksoiskuntalaisuudesta. Valtiovarainministeriön julkaisu 3/2018. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160469/03%202018%20VM%20Kaksoiskuntaselvitys%20NETTI_final.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- VN 966/2017. Valtioneuvoston asetus maatalouden ja matkailun alaan kuuluvista kausiluonteista toimintaa sisältävistä toimialoista 966/2017, 19.12.2017. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170966>
- Wood, Gerald, Nicola Hilti, Caroline Kramer & Michaela Schier 2015. A residential perspective on multi-locality: Editorial. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 106(4): 363–377.
- Vuorijärvi, Petri 2010. Työaikalain ja työsuojelun tuolla puolen – etäomaishoitajien toiminta ja velvollisuudentunto Suomessa. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Pohjois-Pohjanmaan yksikkö. <http://www.osol.fi/wp-content/uploads/2014/04/Vuorijarvi-etaomaishoitajaraportti-2010-10-27.pdf>

TORSTI HYYRYLÄINEN

*HT, dosentti, tutkimusjohtaja**Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti*

TONI RYYNÄNEN

*MMT, dosentti, vanhempi tutkija**Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti*

Maaseutukuvat ja -mielikuvat maaseudun kehittämisessä

Maaseutu määritellään usein fyysisen ympäristön ja tilastollisesti mitattavien toimintojen kautta. Kielellisesti jäsentynyt ja mielikuvissa rakentuva maaseutu jää vähäisemmälle huomiolle. Analysoimme tässä artikkelissa yhteisöllisesti tuotettuja ja jaettuja maaseutukuvia sosiaalisina representaatioina. Käymme analyttisesti läpi valikoidun joukon julkaisuja, joissa on selvitetty joko suomalaisten käsityksiä maaseudusta, identifioitumista suhteessa maaseutuun tai analysoitu sanomalehtien maaseutukuvaa. Arvioimme tämän aineiston perusteella maaseutukuvissa pitkällä aikavälillä tapahtuneita muutoksia sekä pohdimme kysymystä: miten maaseutukuvat ja maaseutumielikuvat liittyvät maaseutupolitiikkaan ja maaseudun kehittämisen käytäntöön? Johtopäätöksenä esitämme tulkinnan maaseutukustelun kehityksen suunnasta, jossa viestinnän monikanavaistuminen ja median digitalisoituminen muuttavat maaseutukuvastoa tulevaisuudessa.

Avainsanat: maaseutukuva, maaseutumielikuva, sosiaalinen representaatio, maaseutupolitiikka ja maaseudun kehittäminen, kunnat, digitalisaatio

Jokaisella ihmisellä on erityislaatuinen kyky tuottaa mielessään kuvia asioista ja kohteista, joilla ei ole suoraa vastinetta ympäröivässä todellisuudessa. Mielikuvia ja mielikuvitusta käytetään luovassa ja tavoitteellisessa toiminnassa. Kulttuurievoluution myötä olemme kehittyneet taitaviksi muotoilemaan havaitun maailman kuvauksia myös kollektiivisesti. Tämä taitoisuus on välttämätön sosiaalisen elämän kannalta, sillä yhteisöllisten kuvausten jakaminen tekee mahdolliseksi yhteistyön ja yhteisten päämäärien tavoittelemisen. Sosiaalinen kehitys perustuu siihen, että kykenemme muistamaan ja tulkitsemaan menneitä tapahtumia, mutta myös ylittämään nykyhetken, kuvittelemaan ja viestimään toisillemme sellaista, jota ei vielä ole.

Jaetut kuvaukset maailmasta ovat keskeisiä niin politiikassa (*politics*) kuin kehittämisessä (*policies*). Niillä voidaan hallita ja ohjata toimintaa, osoittaa toiminnalle yhteinen suunta. Kuvaukset voivat olla visuaalisia tai kirjallisia esityksiä sekä puhetta maaseudusta. Ne voivat olla myös visioita, utopioita tai esityksiä mahdollisista tulevaisuuksista.

Henkilökohtaiset mielikuvat maaseudusta rakentuvat opitusta, omakohtaisista kokemuksista ja ympäristön virikkeistä. Kutsumme näitä kokijalleen aitoina ja todellisina näyttäytyviä käsityksiä *maaseutumielikuviksi*. Yhteisöllisiä kuvauksia maaseudusta nimitämme puolestaan *maaseutukuviksi*.

Jaetut maaseutukuvat ja maaseudun kehittäminen

Yhteisöllisesti tuotetut ja julkisuuteen jaetut maaseutukuvat sekoittuvat henkilökohtaisiin maaseutumielikuviin.

Sanaa *mielikuva* käytetään arkikielessä yleisesti ja usein epätarkasti, mielikuvilla voidaan viitata joko ihmisten yksilöllisiin tai jaettuihin käsityksiin jostain asiasta tai ilmiöstä. Mielikuvan käsite ei ole yksiselitteinen tutkimuksenkaan piirissä. Psykologian ja psykologian eri tutkimusaloilla siihen viitataan keskusteltaessa ihmisen tiedollisista eli kognitiivisista prosesseista, joilla käsittelemme tietoa ja työstämme kuvia aivoissa tai vuorovaikutuksessa ympäristömme kanssa. (Kosslyn 1994; Pylyshyn 2003; Arruda 2015.)

Tässä artikkelissa ymmärrämme mielikuvan ihmisen mielessä rakentuvaksi, havaintoihin ja muistiin perustuvaksi mentaaliseksi representaatioksi, jota henkilö pystyy muokkaamaan. Mielikuvalla ei välttämättä ole suoraa yksittäistä kohdetta tai sen suhde kohteeseen on epäsuora. Mielikuva liittyy sellaisiin tieteellisiin lähikäsitteisiin kuten kokemus, käsitys, skeema ja muistikuva.

Lähtökohtamme on subjektikäsitys, jossa ihmisen identiteetti muotoutuu minän ja yhteiskunnan vuorovaikutuksessa. Identiteetti on silta sisäisen ja ulkopuolisen, henkilökohtaisen ja julkisen maailman välillä (Hall 1999, 9–12). Identiteetin osana muuttuvat mielikuvat kehittyvät myös vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Ihmisen kokemuksellinen elinympäristö – kaupunki tai maaseutu – on osa identiteettiämme.

Maaseutua koskevat keskustelut sosiaalisina representaatioina

Maaseutu on fyysisten piirteidensä ohella sosiaalinen rakennelma, eli ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa määrittyvä merkityskokonaisuus, jonka luomiseen osallistuvat lukuisat yhteiskunnan toimijat. Maaseudusta tuotetaan yhteisesti hyödynnettäviä kuvauksia muun muassa teksteinä, numeroina, kuvina ja musiikkina. Näitä kuvauksia ylläpidetään, uudistetaan ja jaetaan puheessa sekä tarinoissa. Niistä muodostuu myös laajempia kes-

kusteluja ja merkityskokonaisuuksia, joita voidaan tutkia *sosiaalisen representaation* käsitteen kautta.

Yksi sosiaalisen representaation teorian kehittäjistä on sosiaalipsykologi ja yhteiskuntatieteilijä Serge Moscovici (1961). Hänen määritelmänsä mukaan sosiaaliset representaatiot koostuvat arvoista, ajatuksista, mielikuvista ja käytännöistä, jotka luovat maailmaan sosiaalista järjestystä sekä mahdollistavat sen hallitsemisen. Sosiaaliset representaatiot ovat enemmän kuin mielikuvia. Ne ovat tiedollisia kokonaisuuksia, jotka mahdollistavat ihmisten välisen kommunikaation ja lopulta myös yhteistoiminnan. (Sakki ym. 2014, 318.) Sosiaaliset representaatiot voidaan ymmärtää henkilökohtaisia mielikuvia yhteiskunnalliseen elämään kietoviiksi keskusteluiksi.

Tarkastelemme seuraavassa maaseudusta tuotettuja julkisia kuvauksia sosiaalisina representaatioina, joista korostamme systemaattisesti tuotettua tilastotietoa sekä laajoihin kyselyaineistoihin perustuvaa tutkimusta. Maaseutupolitiikan toimijat ja maaseudun kehittäjät hyödyntävät aktiivisesti maaseudusta tehtyjä kuvauksia sekä osallistuvat myös niiden tuottamiseen ja ylläpitämiseen.

Maaseutu politiikan ja tutkimuksen kohteena sekä tuotoksena

Maaseutua koskevien sosiaalisten representaatioiden kirjo on laaja. Erilaisilla intressi-, ammatti- tai asiantuntijaryhmillä on tarve synnyttää ja ylläpitää maaseutua koskevia kuvauksia ja puhuntaa, mikä tukee näiden toimijoiden identiteettiä sekä rakentaa heille tärkeitä käsitteitä, merkityksiä ja päämääriä.

Maaseudun ilmiöiden systemaattisella tilastollisella kuvaamisella on keskeinen merkitys maaseutua koskevan ymmärryksemme kannalta. Tilastotutonnolla on Suomessa pitkä historia ja tilastotiedon laatu on maailman huippuluokkaa. Kokoavilla tulkinnoilla ja systemaattisilla jäsennyksillä on suuri merkitys maaseutukuvan rakentumisessa.

Maaseutupolitiikkaa ei voi harjoittaa ilman maaseutua koskevia tilastotietoja. Tilastollinen maaseudun ympäristön, talouden tai elinolojen kuvaus luo yhteiskunnalliselle keskustelulle perustan, mutta se ei yksin riitä. Tarvitaan tietoa myös siitä, mitä

ihmiset ajattelevat tai miten he kokevat maaseudun, eli heidän maaseutukäsityksistään ja mielikuvistaan. Maaseutupolitiikka tarvitsee siis lähtökohdaksi maaseudun käsitteen ja maaseutukuvan. Tästä kuvaavana esimerkkinä on suomalaisen maaseutupolitiikan historiikin ensimmäinen luku ”Mitä on maaseutu?”, joka alkaa alaotsikolla: ”Mielikuvien maaseutu” (Henttinen 2009, 11–12).

Maaseutupolitiikassa keskeinen määrittelykamppailu liittyy maatalouden ja maaseudun käsitteiden väliseen merkityseroon. Suomessa tämä on tarkoittanut 1980-luvulta jatkunutta monimuotoisen maaseudun merkityksiä kantavan kerroksen edistämistä. Sen avulla on pyritty valtaamaan tilaa maatalouspolitiikan retoriikalta ajatuksella, että maaseudulla voi harjoittaa menestyksellä monia elinkeinoja maa- ja metsätalouden lisäksi. Maaseutukäsitteen ympärille on siis rakennettu omaleimaista poliittista retoriikkaa, aluepolitiikan ja maatalouspolitiikan väliin (Uusitalo 2009). Vastavetona maatalouspolitiikkaa on retorisesti 1990-luvun lopulta lähtien kaikkialla Euroopassa siirretty maaseututermnologian suuntaan. Esimerkiksi maataloustuottajille osoitetut tuet luetaan nykyisin sujuvasti maaseudun kehittämiseksi.

Maaseutupolitiikan tueksi ja taustaksi tehtävästä tiedontuotannosta voi tutkimus- ja kehittämishankkeiden lisäksi mainita viimeaikaisina esimerkkeinä niin sanotut maaseutukatsaukset. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän työtä vuodesta 2016 jatkanut Maaseutupolitiikan neuvosto on kansallisena toimijana pyrkinyt systematisoimaan maaseutua koskevaa tiedonkeruuta. Sen yhtenä tuloksena on vuoden 2010 jälkeen kolmen vuoden välein julkaistu maaseutukatsaus. Niihin liittyen on myös toteutettu laajat kansalaiskyselyt (Sillanpää & Ålander 2017).

Maaseutua koskevien sosiaalisten representaatioiden tuottamiseen osallistuu poliittisten toimijoiden lisäksi vaikutusvaltaisia yhteiskunnallisia tahoja. Esimerkiksi elinkeinoelämä, suuret yritykset ja niiden edustajat keräävät ja jäsentävät maaseutuun liittyvää tietoa. Elinkeinoelämän valtuuskunta (EVA) on pitkäjänteisesti toteuttanut suomalaisten asenneilmastoa kartoittavia kyselyjä, joissa on kerätty ihmisten asenteita kuvaavaa tietoa

myös maaseutua koskien. EVA:n kyselyistä on tehty kokoava katsaus vuosilta 1984–2003 (Haikkonen & Kiljunen 2004).

Tutkijoilla on erityinen asema tieteelliseen keskusteluun perustuvan tiedon tuottajina, sillä he osallistuvat maaseutua koskevien kuvausten tuottamiseen ja jakamiseen. Tutkijat määrittelevät maaseutua kirjoittamalla ja keskustelemalla. He kokoavat ja jäsentävät tutkimusaineistoja sekä esittävät uusia tulkintoja ja näkökulmia maaseutuun. Tutkijayhteisö keskustele kriittisesti myös aiemmin julkaistuista teksteistä ja maaseutututkimuksista. Näin tutkimuksen maaseutukuva kerrostausta ja laajenee ajan kuluessa.

Tutkimusjulkaisut ovat itsessään julkisia maaseudun määrittelyjä, joita muut toimijat voivat käyttää kertomustensa osana. Esimerkiksi journalisti tai poliitikko voi hyödyntää tutkimustietoa, kun hän kirjoittaa tai puhuu maaseudusta. Tutkimustiedon hyödyntäjät lisäävät usein puheenvuoroihinsa uusia aineksia ja synnyttävät samalla tutkijoiden tuottamille tulkinnoille uusia asiayhteyksiä. Yksittäinen kansalainen saa tällaisen prosessin kautta syntyneen artikkelin luettavakseen esimerkiksi sanomalehden tai sosiaalisen median välityksellä.

Maaseutukuvat kamppailujen ja vaikutuspyrkimysten kohteena

Tutkimuskirjallisuudesta tuttu lähtökohta on jako maaseutuun toisaalta maantieteellisenä *alueena* ja toisaalta kielen kautta rakentuvana *puhuntana*. Toista ei ole ilman toista ja lähestymistavoilla on viittaus- ja riippuvuussuhde. Maaseutu voidaan perustellusti nähdä konkreettisena alueena, jolla on maantieteellinen sijainti tai se voidaan tulkita siitä irrallaan vellovana puhuntana, taustalla vaikuttavien diskurssien tai haluttua tulkintaa värittävien tarinoiden piirissä. Suomessa maaseudun diskursiivista rakentumista on pitkäjänteisesti tutkinut maantieteilijä Olli Rosenqvist (2004).

Erilaiset puhunnat maaseudusta kamppailevat keskenään hegemonisesta valta-asemasta pyrkien sulauttamaan itseensä toisia puhuntoja (Rosenqvist 2000; Jorgensen & Phillips 2002). Toiset maaseutukuvat voidaan siis nähdä vahvemmassa

asemassa olevina ja laajemman joukon jakamina. Erilaisten maaseutukuvien vuorovaikutus on kamppailua siitä, kenellä on vahvin asema ja valta määritellä maaseutua. Näin maaseutu tulee osaksi moniäänistä yhteiskunnallista keskustelua.

Kansallisessa yhteydessä maaseudusta puhutaan usein perinteiseen tapaan tai hieman sanastoa uudistaen. Esimerkiksi Suomessa maa- ja metsätalouden etujärjestöillä ja toimijoilla on vahva intressi kuvata maaseutu bio- tai elintarviketalouden kautta. Se on heidän yhteiskunnallisen asemansa säilyttämisen kannalta tärkeää ja siten heidän keskeinen tehtävänsä.

Yksittäinen ihminen havainnoi edellä kuvattuja keskusteluja omassa elämäntilanteessaan. Hän kerää tietoa oman maaseutumielikuvansa aineksiksi ja muokkaa oman tulkintansa maaseudusta. Kunkin ihmisen yksilöhistoria, ominaisuudet, kyvykkyydet ja persoonallisuuden piirteet sekä motivaatio vaikuttavat siihen, missä määrin hän käyttää erilaisia aineksia maaseutumielikuvansa rakentamiseen. Ihminen kokoaa mielikuviaan ja identiteettiään tukevaa tietoa aineista ympäristöstään.

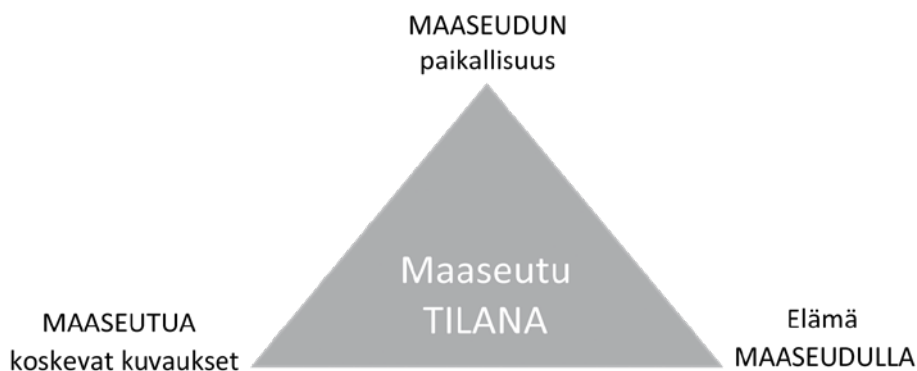
Sosiaalisilla representaatioilla on keskeinen asema maaseudun rakentumisessa. Keith Halfacree (2006; 2007) on esittänyt Lefebvren (1991) tunnettuun tilan tulkintaan perustuvan jäsenyyksen maaseudun tilallisesta rakentumisesta. Sen mukaan tila (*space*) on sosiaalisesti ja kokemuksellisesti tuotettu. (Kuva 1.)

Mallissa maaseudun paikallisuus (*rural locality*) tarkoittaa paikkaan sitoutuneita tuotannon ja

kulutuksen käytänteitä, jotka luonnonympäristöön sijoittuen synnyttävät maisemassa havaittavan maaseudun toiminnalliset rakenteet. Maaseutua koskevat kuvaukset (*representations of the rural*) ovat puolestaan maaseudusta tuotettuja ja ylläpidettyjä moninaisia kielellisiä ja muita kuvauksia, joita eri tahot jatkuvasti muokkaavat ja jakavat eri tarkoituksiin. Kolmas ulottuvuus, elämä maaseudulla (*lives of the rural*) tuo mukaan maaseudulla koetun arjen ja elämän.

Halfacreen (2006) lähestymistapa havainnollistaa maaseutua moniulotteisena kokonaisuutena. Maaseudun yksiselitteinen määrittely käy mallin myötä mahdottomaksi. Määritelmät ovat tilanne- ja näkökulmasidonnaisia, ja maaseutu altistuu erilaisille tulkinnoille ja vaikutuspyrkimyksille. Näin syntyvään käsitykseen maaseudusta voidaan vaikuttaa esimerkiksi politiikan ja kehittämisen keinoin. Oleellista on myös se, kuka pääsee muotoilemaan maaseutua koskevia sosiaalisia kuvauksia.

Maaseutututkimuksen (*rural studies*) käsikirjassa Mark Shucksmith ja David Brown (2016) kokoavat maaseudusta käytävän keskustelun piirteitä. Aluksi he toteavat maaseudun määritelmän olevan lähtökohtaisesti jatkuvan kriittisen keskustelun alainen. Niin sanotussa kuvailevassa tutkimuksessa maaseudun ja kaupungin välille tehdään kuitenkin selkeä ero. Tällöin maaseutu voidaan myös kuvata tilastollisesti. Tähän on useita käytännöllisiä syitä, kuten esimerkiksi hallinnollisten politiikkatoimien tai julkisen rahoituksen

Kuva 1: Maaseudun tilallisen rakentumisen yleinen malli (Halfacree 2007)

osoittaminen tietyille alueille. Hallinnollinen ja poliittinen vallankäyttö siis tarvitsevat suhteellisen pysyviä ja yksiselitteisiä maaseudun määrittelyjä. Ne vaikuttavat vastavuoroisesti käsityksiimme maaseudusta.

Maaseudun käsitteen joustavuus ja kerronnallisuus korostuvat muutosta kuvaavissa tarinalinjoissa (Shucksmith & Brown 2016, 4–8). Näissä kehystetyissä kuvauksissa annetaan tulkinta maaseudun kehitykseen vaikuttavista tekijöistä sekä maaseudun ja kaupungin suhteesta.

Esimerkiksi maatalouskeskeisessä tarinalinjassa tuotantosektori nähdään oleellisena maaseudun kehityksen muovaajana. Maaseudun kehitys on elimellisessä yhteydessä maatalouteen tuotantomuotona: maaseudun tulevaisuus on riippuvainen siitä, missä määrin esimerkiksi ruoantuotannon teknologia ja globaalit markkinat kehittyvät (Shucksmith & Brown 2016). Maatalousmaaseudun päätoimija on yrittäjä-viljelijä. Suomessa tähän on lisättävä keskustelu metsätaloudesta, joka on laaja ja yhteiskunnallisesti vaikuttava tarinalinja.

Maaseutua tarkastellaan usein suhteessa kaupunkiin. Eräisyys kaupungista ja maaseudun saavutettavuus nähdään merkityksellisenä logistiikan korostuessa. Tarinalinjassa maaseudun ja kaupungin suhde esitetään sekä vuorovaikutteisena että jännitteisenä. Kaupunkien taloudella, elämäntavalla ja kysynnällä on keskeinen vaikutus maaseudun kehitykseen. Kaupungeilla on vetovoimaa, joka houkuttelee ihmisiä ja toimintoja maaseudulta. (Shucksmith & Brown 2016.)

Tämä laajasti jaettu tarinalinja kuvaa yhteiskuntien historiallista modernisaatiota, johon liitetään myös puhe kaupunkien merkityksestä kulttuurin ja sivistyksen synnyssä (Joutsivuo & Kekäläinen 2005). Korkeakulttuuri rakennetaan osaksi historiallista kaupungistumisen prosessia. Tässä yhteydessä edistys tarkoittaa pitkälti samoja asioita kuin kaupungistuminen. Maaseutu puolestaan kuvataan epämoderniksi ja hiipuvien mahdollisuuksien periferiaksi.

Tutkimusote ja rajaukset

Artikkelimme tutkimusongelma kiteytyy kysymykseen siitä, *miten maaseutukuvat ja maaseutumielikuvat liittyvät maaseutupolitiikkaan ja maaseudun kehittämisen käytäntöön?* Tarkoituksena on analysoida suomalaista maaseutukuvastoa aiheesta tehtyjen tutkimusten ja selvitysten näkökulmista.

Rajasimme aineiston ajallisesti ja valtakunnallisesti kattavaksi näytteeksi julkaisuja, joissa tarkastellaan a) ihmisten käsityksiä maaseudusta tai sen asukkaista, b) ihmisten identifioitumista suhteessa maaseutuun ja c) julkista maaseutukeskustelua suomalaisissa sanomalehdissä. Lisäkritereinä analysoitaville julkaisuille määriteltiin, että niiden avulla voitiin arvioida maaseutukuvissa tapahtuneita muutoksia, ja että niistä oli luettavissa yhteyksiä ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin ja maaseutupoliittisiin teemoihin sekä maaseudun kehittämiseen. Aineisto ei ole aukoton, mutta pyrimme kattavuuteen 2000-luvun osalta.

Tarkasteluun soveltuvia julkaisuja haettiin aiemman kirjallisuuden tuntemuksen lisäksi systemaattisesti tutkimusartikkelitietokannoista, kirjastojen sähköisistä hakupalveluista ja internetin hakukoneiden avulla. Edellä kuvattujen rajausten tuloksena analysoitavia julkaisuja kertyi 11 kappaletta (ks. lista julkaisuista artikkelin lopussa). Aineistoa voi pitää kattavana edellä kerrotuin rajauksin. Suomalaisen maaseutukeskustelun koko laajaa kenttää aineisto ei luonnollisesti edusta.

Kuvatulla aineistonkeruumenetelmällä haarukoidut julkaisut voidaan jakaa kahteen kategoriin: julkaisuista seitsemän käsittelee suomalaisten käsityksiä maaseudusta, sen kehityksestä ja kehittämisestä sekä maalaisista ja kaupunkilaisista. Julkaisut perustuvat haastatteluihin ja eri menetelmin tehtyihin kyselyihin, ja ne kuvaavat ihmisten ilmaisemia mielikuvia, asenteita tai käsityksiä maaseudusta. Toisen aineistokategorian muodostavat neljä tutkimusta, joissa on analysoitu suomalaisten sanomalehtien maaseutua koskevaa kirjoittelua. Nämä julkaisut kuvaavat puolestaan maaseutua koskevaa julkista keskustelua Suomessa.

Sosiaalisten representaatioiden rakentumista on hyödyllistä tarkastella muuttavana prosessina ja ajassa muokkaantuvina kokonaisuuksina (Sakki &

Menard 2014). Tätä ajatusta seuraten analysoimme julkaisujen sisällöt lähiluvun menetelmällä. Asettamamme tutkimuskysymyksen lisäksi kiinnitimme huomiota siihen, onko näissä aineistoissa havaittavissa merkittäviä maaseutukuvan muutoksia, missä asioissa ja mihin suuntaan?

Tarkastelumme ulkopuolelle jää ongelma, miten henkilökohtaiset maaseutumielikuvat tiedollisesti rakentuvat ja mitkä tekijät tähän prosessiin vaikuttavat. Maaseutumielikuvien ja yhteisöllisesti tuotettujen maaseutukuvien välinen suhde on kiinnostava ja tärkeä kysymys, mutta valitulla aineistolla ja menetelmin sitä ei ole mahdollista tutkia.

Maaseutukuvia tuotetaan ja muokataan monissa eri medioissa. Esimerkiksi television ja elokuvien maaseutukuvaa ja maaseutua suomalaisena mielenmaisemana on myös tutkittu (Tani 1995; Lehto 1996; Hietala 1996; Jumppanen & Suutari 2013 ja 2017). Olemme rajanneet tämän kiinnostavan näkökulman tarkastelumme ulkopuolelle. Olemme kuitenkin ottaneet mukaan 2000-luvulla tehtyjä tutkimuksia sanomalehtien maaseutukuvasta, koska sanomalehtien vaikutus on ollut poikkeuksellisen vahvasti keskustelussa esillä.

Suomalaisten maaseutukuvien muutoksen suunta

Sosiaalisten representaatioiden tutkimuksen keskeinen ajatus on keskustelujen asettaminen tutkimuksen keskiöön. Sosiaalisesti rakentuneina ja ihmisten välisenä kommunikaationa nämä keskustelut eivät koskaan vain kuvaa sosiaalista todellisuutta, vaan myös rakentavat sitä (Sakki ym. 2014, 320). Aineistolähtöisellä analyysillä olemme pyrkineet valottamaan maaseutua koskevien kuvausten sisältöjä, merkityksiä ja muutosta.

Tiivistämme seuraavassa analyysin tulokset kolmeksi erityyppiseksi maaseutukeskusteluksi, joilla on ajallinen ja sisällöllinen erityisyytensä. Kyseiset keskustelut eivät noudata ajallista jatkumoa, vaan ne ovat kerrostuneet toisiinsa suomalaisen yhteiskunnan kehityksen myötä. Esimerkiksi vastakainasettelua maalaisten ja kaupunkilaisten välillä esiin tuova keskustelu ei ole kokonaan poistunut,

mutta se on heikentynyt ja saanut uusia muotoja ajan kuluessa.

Maaseutua koskeva keskustelu on siis historiallisesti kerrostunutta ja sen piirteet säilyvät yhteisön sosiaalisessa muistissa. Toisaalta tämä keskustelu muuttuu ja uudistuu. Esitämme seuraavassa tulokintaamme niistä suunnista, uusista sävyistä ja merkityksistä, joita suomalaiseen maaseutukeskusteluun on tarkastellun aineiston perusteella kerrostunut.

Jyrkkien vastakohtaisuuksien maaseutukeskustelu

Sosiaalipsykologi Antti Eskolan Maalaiset ja kaupunkilaiset -tutkimusta (1963) voi luonnehtia klassikoksi, johon edelleen viitataan. Tutkimus ajoittui suomalaisen yhteiskuntatieteen menetelmien uudistumisen ja monimuuttujamenetelmien läpimurron aikaan. Teoriausta oli asennetutkimuksessa. Tutkimus kohdistui kaupungeissa ja maaseudulla asuvan väestön asenteiden ja ennakkoluulojen eroihin. Taustaoletuksena oli, että Suomessa nämä erot ovat selvät ja heijastavat asuinpaikan lisäksi ihmisten luokkataustaa sekä asemaa tuottajina ja kuluttajina.

Haastatteluaiaineisto kerättiin neljältä paikkakunnalta (n=565). Mukana oli kaksi kaupunkia (Helsinki ja Iisalmi) ja kaksi maalaiskuntaa (Jokioinen ja Valtimo). Tutkimuksen taustalla oli näkemys yhteiskunnan teollistumisesta ja kaupunkimaistumisesta sekä niiden synnyttämän muutoksen luomista jännitteistä yhteiskuntaryhmien ja -luokkien välille. Maaseudun ihmiset nähtiin pitkälti edustavan maataloustuottajia ja kaupunkilaiset olivat lähinnä palkansaajia ja kuluttajia.

Opetusministeriön rahoittamalla tutkimuksella oli vahva yhteiskunnallinen tilaus. Kaupunkilaisten ja maalaisten, kuluttajien ja tuottajien välisiä ristiriitoja ja yhteistyön haluttomuutta pidettiin merkittävänä ongelmana, jonka koettiin heikentävän kansakunnan kiinteyttä. Nähtiin tärkeänä selvittää, millaisia mielikuvia maalaisilla ja kaupunkilaisilla on toisistaan ja toistensa elämästä vai rajoittuvatko ristiriidat lähinnä poliittiseen kenttään ja puoluelehtien propagandapalstoille. (Eskola 1963, 13–14.) Tutkimuksen taustaksi Eskola kokosi viittauksia

lähinnä kansainvälisiin tutkimuksiin, joissa todistettiin maaseudun ja kaupungin välisen jännitteen pitkää historiallista perimää. Epäluuloja ja kielteisyttä toista osapuolta kohtaan oli helppo havaita molemmin puolin ja useissa yhteiskunnissa. (emt., 14–17.) Lähtökohdaksi Eskola otti kuitenkin ajatuksen, etteivät suomalaisten asenteet todennäköisesti ole täysin vastakkaisia, vaan kuva on moninaisempi.

Eskola on myöhemmin (2009) kuvannut tutkimuksensa ajoittuneen aikakauteen, jolloin kaupunkilaisten ja maalaisten väliset ristiriidat olivat julkisuudessa voimakkaina esillä. Tämä oli tutkimuksen tekemisen keskeinen virike. Eskolan mukaan (emt., 75) testattavaksi haluttiin asettaa muun muassa tuolloin esillä ollut ajatus siitä, että maalta kaupunkiin muuttaneet suhtautuvat kaikkein kielteisimmin maalaisiin. Tämä mielikuva ei kuitenkaan saanut tutkimuksesta tukea. Kaupunkiympäristöön muuttaneet ensimmäisen polven kaupunkilaiset olivat jopa keskimääräistä myönteisempiä maaseutua ja maalaisia kohtaan (Eskola 1963, 181).

Tulosten mukaan jyrkimpää kannat olivat tuotajaväestön ja vähemmän jyrkkiä kuluttajaväestön keskuudessa. Tästä Eskola teki johtopäätöksen, että näiden ryhmien kehityksestä voitaisiin päätellä myös asenteiden tuleva kehityssuunta.

”Toimihenkilöiden ja keskiluokan ryhmä kasvaa jatkuvasti työntekijöiden määrään verrattuna, jolloin luultavasti myös puolueeton asenne lisääntyy yksipuolisesti kaupunkimyynteisen asenteen kustannuksella. Jos nyt sekä kaupungeissa että maaseudulla ennakoluultomuus lisääntyy ja äärimmäisen yksipuoliset asenteet vähenevät, on maaseudun ja kaupunkilaisten suhteissa odotettavissa jatkuvaa tasaantumista.” (Eskola 1963, 110)

Eskolan analyysin perusteella yhteiskunnan näköpiirissä oleva rakennemuutos olisi siis omiaan lieventämään maaseudun ja kaupungin välistä jännitettä ja ristiriitoja. Luokkayhteiskunnan osittainen purkautuminen ja muutos palveluyhteiskunnan suuntaan näyttäisi lieventäneen maaseudun ja kaupungin asukkaiden välisiä jännitteitä.

Maaseudun ja kaupungin välinen suhde oli 1960-luvun Suomessa iso poliittinen kysymys ja alueellisesti tasapainoinen kehitys nähtiin hyvin-

vointivaltion rakentamisen keskeisenä osana. Eskolan (1963) tutkimuksessa ilmeni, että lehdistössä esiintyvissä maaseutukuvissa maaseudun ja kaupungin välinen jännite tuli esiin voimakkaampana kuin maalaisten ja kaupunkilaisten suhteiden analyysin perusteella voisi olettaa.

Loiventuneiden vastakohtaisuuksien maaseutukeskustelu

Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti toteutti laajaan postikyselyyn perustuvan kyselytutkimuksen vuonna 2000. Siinä rakennettiin yhteyttä Eskolan (1963) tutkimukseen muotoilemalla lomakkeelle soveltuvin osin samoja kysymyksiä. Tutkimuksen rahoitti maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. Sen tavoitteena oli selvittää suomalaisten maaseutukuvia kaupungeissa ja maaseuduilla asuvilta. Tilastokeskuksen satunnaisotannan perusteella lomake lähetettiin 4 000 (15–74 -vuotiaat) suomalaiselle Manner-Suomessa. Lomakeita palautui 2212 ja vastausprosentiksi tuli nykymittapuulla korkea 55,3 %. (Rouhiainen 2000.)

Tutkimuksen tarpeellisuutta ja merkitystä perusteltiin aikanaan sillä, ettei suomalaisten käsityksiä maaseudusta oltu pitkään aikaan kattavasti tutkittu. Aihetta todettiin sivutun muutamissa, esimerkiksi maallemuuttoon (Haliseva-Soila 1993) sekä nuorten maaseutuasenteisiin ja arvoihin liittyvissä (Paunikallio 2001) tutkimuksissa. Vesa Rouhiainen (2002) esitteli kyselytutkimuksen päätuloksia Suomalaisten maaseutukuvat -artikkelissa.

Keskeisimmät tulokset voidaan tiivistää kahteen päähavaintoon. Ensinnäkin maaseutua ja maaseudun asukkaita koskeissa käsityksissä näytti tapahtuneen selkeä muutos 1960-luvulta. Eskolan tutkimustuloksiin verraten maaseudulla ja kaupungeissa asuvien ihmisten käsityksissä toisistaan esiintyneet erot olivat tasoittuneet ja heidän toisistaan ilmaisemat luonnehdinnat olivat muuttuneet. Vaikka tutkimusten asetelmissa ja menetelmissä oli eroja ja vertailu siksi vaikeata, tehtiin tutkimuksessa joitakin rinnastuksia näiden kahden tutkimuksen tuloksista.

Koska Eskolan (1963) tutkimus oli aikansa asennetutkimusta, siinä pyrittiin mittaamaan ihmisten ennakoluuloja ja näkemyksiä esimerkiksi toisten

ryhmien luonteenpiirteistä. Yksityiskohtana niistä nostettiin 2000-luvun tutkimuksessa esille kohteliaisuus ja ahneus. Kohteliaisuus todettiin vuonna 1963 sekä kaupunkilaisten että maalaisten mielestä pääsääntöisesti kaupunkilaisten ominaisuudeksi. Vuoden 2000 kyselyn tuloksissa tässä luonteenpiirteessä ei enää todettu eroa maalaisten ja kaupunkilaisten välillä. Ahneus oli puolestaan neljässä vuosikymmenessä ”vaihtanut puolta”: ennen ahneiksi määriteltiin tyypillisesti maalaiset, nyt ahneus yhdistettiin useammin kaupunkilaisiin niin maaseuduilla kuin kaupungeissa asuvien vastauksissa. (Rouhiainen 2002, 147.)

Maalaisuutta tai kaupunkilaisuutta ei tässä tutkimuksessa määritelty Eskolan (1963) tutkimuksen tapaan pelkästään asuinkunnan perusteella, vaan vastaajia pyydettiin myös identifioimaan itsensä maalainen-kaupunkilainen -ulottuvuudella. Näin saadun tuloksen mukaan suomalaiset mielsivät itsensä kolmeen luokkaan. Kolmasosa (30 %) vastaajista identifioi itsensä maalaisiksi, hieman runsas kolmasosa (35 %) kaupunkilaisiksi ja noin kolmasosa (34 %) tunnisti molemmat, eli heillä oli niin sanottu kaksoisidentiteetti: he kokivat itsensä osin kaupunkilaisiksi ja osin maalaisiksi. (emt., 145.) Tämä kolmijako ei myöskään täysin noudattanut maantieteellisiä alueita, eli myös kaupungeissa asui ihmisiä, jotka identifioituivat maalaisiksi. Kaupunkilaisiksi identifioituvista suurin osa oli syntynyt kaupungissa ja maalais- ja kaksoisidentiteetin omaavista valtaosa oli puolestaan syntynyt maaseudulta. Mutta molemmilla ryhmillä oli monenlaisia sidoksia alueiden välillä.

Kyselyn vastauksista piirtyvä maaseutukuva oli maiseman, luonnon, maaseudun elinkeinojen ja yleisen elämänmenon näkökulmista perinteinen. Esimerkiksi lomanvietto ja mökkikulttuuri olivat erottamaton osa maaseutukuvaa. Erityisesti kaupunkilaiset näkivät maaseudun vahvasti nostalgisessa valossa (Rouhiainen 2002, 146). Huomion arvoista oli läpikäyvän myönteinen kuva maaseudusta. Se edusti edelleen jotain aitoa ja hyvää suomalaisten mielenmaisemassa. Tätä havaintoa tuki myös Ahon ja Ilolan samaan ajankohtaan (2004) ajoittunut maalle muuttoa koskevia kokemuksia ja asenteita kartoittanut tutkimus. Rouhiainen (2002, 149) toteaa myös maaseudun ja kaupungin

vastakkainasettelun olevan tulosten perusteella pikemminkin purkautumassa kuin kärjistymässä.

Hieman edellä kuvatun kyselytutkimuksen jälkeen toteutti maantieteilijä Jarmo Malmsten (2004) sanomalehtianalyysin käyttäen aineistona maamme päälehtiin kuuluvien Helsingin Sanomien ja Turun Sanomien vuosikertoja vuodelta 2002. Hän tarkasteli sisältöjä nelikentän kautta, jossa oli myönteinen-kielteenen julkisuus ja muuttuva-muuttumaton maaseutu -ulottuvuudet. Malmsten tiivistää kyseisissä sanomalehdissä kuvatun maaseudun joko jämähtäneeksi, ruusunpunaiseksi, näivettyväksi tai täynnä mahdollisuuksia olevaksi (emt., 10–17). Sanomalehtien maaseutukuvaa voisikin tämän analyysin perusteella luonnehtia jatkumoksi, jossa maaseutu on samanaikaisesti taantuva, nostalgisen maalaisromanttinen ja kehitysmuönteinen.

2000-luvun alkupuolella toteutetuista analyysistä voidaan todeta, että 1960-luvun asenteiden ja ennakkoluulojen maailmasta oltiin tultu pitkä matka 2000-luvun alun tietoyhteiskunnan aikaan. Vaikka eroja ja jännitteitä edelleen oli, tutkimusten pääviesti oli erojen tasaantuminen, asenteiden ja tulkintojen loiveneminen. Toisaalta suurten sanomalehtien toimituksissa oltiin melko perinteisissä asetelmissa. Seuraavissa tutkimuksissa tähän kansalaisten näkemysten ja median maaseutukuvien eroon alettiin kiinnittää erityistä huomiota.

Uudistumiskeskeinen maaseutukeskustelu

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra otti vuosina 2009–2010 maaseudun kysymykset agendalle käynnistämällä Maamerkit-ohjelman. Siihen liittyen tehtiin myös suomalaisten maaseutukuvia koskevaa tutkimusta. Ohjelman julkilausuttuna tavoitteena oli uudistaa maaseutua koskevaa kerrontaa ja maaseudun kehittämisen retoriikkaa. Keskeisenä ajatuksena oli lähestyä maaseudun kehittämistä kysyntälähtöisesti. (Hyryläinen ym. 2012.)

Taustaksi haluttiin ajantasaista tutkimustietoa. Julkisen maaseutukuvan tutkimista koskevan toimaksiannon sai Tampereen yliopiston sosiologian professori Pertti Alasuutari kollegoineen (Alasuutari & Alasuutari 2011; ks. myös Alasuutari 2011).

Alasuutarien tutkimuksessa oli kaikkiaan 784 artikkelin laajuinen aineisto vuosilta 2000–2009. Siihen kuului Helsingin Sanomat (504 artikkelia), Aamulehti (70), Kaleva (101), Karjalainen (71), Vihreä lanka (17), Image (4) sekä Meidän Mökki-lehti (17). Aineisto koostui mainittujen lehtien digiarkistoista (Alasuutari & Alasuutari 2011, 11).

Tutkijat analysoivat diskurssianalyysin menetelmin lehtikirjoituksia. Tavoitteena oli jäsentää maaseudulle annettuja merkityksiä sekä kuvata maaseutu -sanana temaattisia konteksteja. Tavoitteena oli myös tulkita maaseutuun liittyvien merkitysten mahdollisia muutoksia 2000-luvulla.

Tutkimuksen keskeisinä johtopäätöksinä tutkijat toteavat, että sanomalehtien maaseutukuvassa ei 2000-luvulla ole tapahtunut suuria muutoksia. Maaseutu rakentuu pääpiirtein vanhaan tapaan, kaupungin vastakohtana. Julkisuudessa maaseutu liitetään luonnonympäristöön ja maisemaan sekä maa- ja metsätalouteen. Tutkijoiden mukaan ajallisessa jatkumossa maaseutu paikantuu aineiston perusteella menneeseen ja epämoderniin. Tutkijat havaitsivat maaseutupoliittisen keskustelun tarkastelujaksolla hiipuvaksi teemaksi. Toisaalta määrän vähenemisen ohella he havaitsivat laadullisen muutoksen: vaatimukset maaseudun kehittämisen välttämättömyydestä olivat vähentyneet (Alasuutari & Alasuutari 2011, 31). Journalistinen maaseutukuva oli siis kaikkiaan ilmeeltään perinteinen ja melko staattinen.

Maamerkit-ohjelmassa toteutettiin lisäksi kansalaisille suunnatut internet-kyselyt (2009 ja 2011). Asiantuntijat, yrittäjät ja toimittajat otettiin niihin mukaan omina erityisryhminään. Kyselyt tehtiin Maamerkit -barometrin nimissä ja ne toteutti Taloustutkimus Oy. Näin saatavan tiedon ajateltiin muodostavan eräänlaisen vastinparin edellä mainitulle mediatutkimukselle. Taustalla oli ajatus, että julkisuudessa esitetty maaseutukuva eroaisi kansalaisten näkemyksistä. Ohjelman johtajana toiminut Eeva Hellström kuvaakin tätä tutkimuksen esipuheessa (Alasuutari & Alasuutari 2011, 3) mielenkiintoiseksi vertailuasetelmaksi, jossa median luomaa maaseutujulkisuutta voidaan verrata suomalaisten käsityksiin maaseudusta.

Maamerkit-ohjelman yhtenä tavoitteena oli myös kehittää maaseutubarometri, jolla voitaisiin

määräajoin mitata suomalaisten käsityksiä maaseudusta, sen muutoksia ja mahdollisuuksia. Ensimmäinen barometri toteutettiin jo 2009 osana ohjelman valmistelua ja toinen kysely tehtiin vuonna 2011. Barometrit perustuivat internet-kyselyihin. Barometrillä nähtiin olevan jatkossa yhteys maaseutupoliittikkaan ja maaseudun kehittämiseen. Rantamäki-Lahtinen kumppaneineen (2013, 7) toteavat tähän aineistoon pohjautuvan tutkimuksensa johdannossa, että ”barometri vahvistaa poliittisen päätöksenteon ja maaseudun kehittämisen tietopohjaa”.

Barometrin aineistoon perustuvassa tutkimuksessa maaseutua tarkasteltiin muun muassa alueellisenä ja maisemallisena kokonaisuutena. Tulosten perusteella asuinpaikalla ei näyttänyt olevan suurta merkitystä siihen, miten ihmiset tulkitsevat maaseutua alueena: kaupunkilaiset ja maalaiset luonnehtivat maaseutumaista ympäristöä melko yhtenäisesti. Ylivoimaisesti vahvimpana vastaajien mielikuviin latautui käsitys maaseudusta idyllinä. Kuva maaseudusta dynaamisena ja modernina alueena oli edellistä heikompi, mutta kuitenkin voimakkaampi kuin tulkinta maaseudusta yhteiskunnan rasitteena. Tutkijat toteavat idyllisen ydinmaaseudun hallitsevan suomalaista mielikuvaa maaseudusta. (Emt., 12–15.) Maalaisiksi itsensä määrittelevien vastaajien kohdalla kuva idyllisestä ja dynamisesta maaseudusta on selvästi vahvempi kuin kaupunkilaisen tai kaksoisidentiteetin omaavilla vastaajilla (emt., 21).

Tähän tutkimukseen oli otettu käyttöön aiemmin (Rouhiainen 2002) esitetty ajatus tiedustella suomalaisten identifioitumista maaseutu–kaupunki-ulottuvuudella sekä siinä esitetty käsite *kaksoisidentiteetti* (Rantamäki-Lahtinen ym. 2013, 16). Koska tämä kysymys identiteetistä oli esitetty jo edellisessä barometrissä 2009, tuloksia oli käytettävissä kahdelta vuodelta. Molempina ajankohtina tehtyjen kyselyjen tulokset olivat samansuuntaisia erojen mennessä virhemarginaaliin.

Ohjelman johtaja Eeva Hellström (2011) piti identiteettiä koskevia tuloksia keskeisinä nostaten niitä esiin kyselyjen tulosten vertailussa. Niiden mukaan noin 19–22 % suomalaisista mielsi itsensä maalaisiksi, 39–40 % kaupunkilaisiksi ja 36–38 % vastasi kokevansa sekä maalaisuutta että kaupunkilaisuutta. Tulos oli samansuuntainen, joka oli saatu

systemaattisella satunnaisotannalla tehdyllä tutkimuksella kymmenen vuotta aiemmin. Ikäryhmittäin tarkasteltuna kaupunkilaisidentiteetti on hieman keskimääräistä vahvempi ikäryhmässä 15–24 -vuotta. Identifioitumisessa oli luonnollisesti myös alueellisia eroja. Pääkaupunkiseudulla asuvista maalaisiksi identifioitui 5 %, mutta kaksoidentiteetin tunnisti itsessään 36 % vastaajista. Erittäin tärkeäksi identiteettitekijäksi maalaisuuden tai kaupunkilaisuuden koki 11 % vastaajista. Ei lainkaan tärkeäksi puolestaan 24 %, joten tulokset osoittavat näillä identiteettitekijöillä olevan merkitystä suomalaisille. (Emt.)

Taloustutkimus Oy toteutti Työ- ja elinkeinoministeriön toimeksiannosta vielä syys-lokakuussa 2013 uuden maaseutubarometrin (Aho & Rahkonen 2014). Tutkijat totesivat sen olevan jatkoa aiemmille Maamerkit -ohjelman kyselyille 2009 ja 2011. Internet-kyselyyn saatiin 2341 vastausta. Teema-alueet olivat samanlaiset kuin aiemmissa tutkimuksissa. Suuria eroja vuoden 2011 vastauksiin ei tällä uudella kyselyllä saatu. Kysely todensi suomalaisten erittäin myönteisen asennoitumisen maaseutuun. Maaseutu mielletään turvalliseksi, luonnonläheiseksi ja aidoksi hyvinvoinnin lähteeksi. (Emt.)

Eri vastaajaryhmien eroista voi tässä nostaa asiantuntijoiksi luokitellun joukon (kuten maaseutuviranomaiset, maaseudun kehittäjät ja tutkijat) keskimääräistä selvästi myönteisemmät näkemykset maaseudusta ja sen tulevaisuudesta. Edellä keskusteltuun maaseudun mediakuvaan liittyen Aho ja Rahkonen (2014) toteavat tulosten viittaavan myös siihen, että median edustajilla olisi keskimäärin hieman myönteisempi katsanto kaupunkielämää kohtaan. Monissa kohdin eroa ei kuitenkaan voida luotettavasti osoittaa.

Kokoavasti voi todeta, että Maamerkit -ohjelma oli varsin poikkeuksellinen yritys vaikuttaa kansalliseen maaseutukeskusteluun. Suomessa aktiivisen roolin yhteiskunnallisen ajattelun uudistajana ottanut Sitra nosti maaseudun näyttävästi asialistalle. Maamerkit -ohjelman retoriikalla pyrittiin myös vaikuttamaan uuden EU-rakennerahastokauden (2017–2021) toimeenpanoon. Prosessiin osallistuikin useita maaseudun kehittämisen kanalta tärkeän rahoitusmekanismin, Manner-Suo-

men maaseutuohjelman parissa työskenteleviä asiantuntijoita.

Maamerkit-ohjelman ydinviestiksi kiteytyi maaseudun mahdollisuus vastata globaaliin kysyntään. Maaseutua tulisi tarkastella kansallista kehystä laajemmin, kaupungistuvan maailman luoman kysynnän näkökulmasta. Maaseudun tuotantolähtöinen kehittämisretoriikka pitäisi muuttaa kysyntälähtöiseksi. Tällainen retoriikka voidaan nähdä myös näkökulman muuttamisena maaseudusta kaupunkeihin. Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa keskustellaan niin sanotusta kaupungistumisen paineesta (*urban pressure*), joka ohjaa myös maaseutua koskevaa keskustelua ja maaseudun kehittämistä (Buciega ym. 2009).

Maaseuduton maaseutukeskustelu

Tuorein suomalaisten identiteettejä koskettava kyselytutkimus julkaistiin kesäkuussa 2018. Ajatuspaja e2:n Suomen Kulttuurirahaston rahoituksella toteutetussa tutkimuksessa tarkasteltiin noin 6000 suomalaisen internet -kyselyn vastauksia ja ryhmähaastatteluja (Pitkänen & Westinen 2018). Tutkimuksen keskeisenä tuloksena on, että suomalaiset muodostavat joistakin eroista huolimatta lopulta melko yhtenäisen kulttuurin, jossa alueellisilla ja paikallisilla identiteeteillä on edelleen merkitystä.

Alueellisten ”heimoidentiteettien” vahvistumisen raportoidaan tutkimuksessa yllättävänä tuloksena. Tämä korostus herättää kysymyksen siitä, mikä yhteys kyselyllä on samanaikaisesti valmis-teilla olevaan maakuntahallinnon uudistukseen. Ainakin uudistus saa tältä osin tutkimuksesta tukea. Iän ja sosiaalisen aseman kaltaiset yksilölliset taustamuuttujat vaikuttavat samaistumisen kohteisiin. Identiteetti muuttuu elämäntilanteiden mukaan. (Pitkänen & Westinen 2018, 49–51.)

Tämän kyselyn kiinnostavin piirre on kuitenkin se, mitä julkaisussa ei ole sanoitettu tarkastelun kohteeksi. Tekstissä ei nimittäin käytetä sanaa maaseutu, vaan se on eri yhteyksissä korvattu käsitteillä kunta, alue tai maakunta. Tätä tarkoittaa esimerkiksi, että kaupunki ja maaseutu sanaparin sijasta käytetään sanoja kaupunki ja asuinkunta (Pitkänen & Westinen 2018, 28). Perinteiseen

maaseutupuhuntaan viitataan lähinnä vain sanan kylä käytöllä, joka on tutkimuksessa eräänlainen maaseudun vastine kaupunkien naapurustoille. Tämä on esimerkki siitä, että maaseutuun voidaan viitata eri tavoin käyttämättä käsitettä maaseutu.

Viimeisin laaja suomalaisten sanomalehtien maaseutukuvaa koskeva systemaattinen tutkimus (Leinamo & Voutilainen 2017) pureutui vuosikertojen 1994 ja 2015 sanomalehtikirjoitteluun Helsingin Sanomissa, Aamulehdessä ja Turun Sanomissa. Yhteensä 179 lehden artikkelien analyysin tuloksen tutkijat kiteyttävät heikkenevän kiinnostuksen kehitykseksi. Ensimmäisen tutkimusvuoden 1994 kirjoittelu maaseudusta oli EU-päätöksen ympärillä vilkasta, innostunutta ja myönteistä. Maaseutu esitettiin romanttisena, mutta myös vahvan toiminnallisena ja mahdollisuuksiltaan rikkaana. Vuoden 2015 kirjoittelu oli ensinnäkin selvästi vähäisempää, mutta myös intohimottomampaa. Maaseutu oli muuttunut paikaksi, josta ei ole paljon kerrottavaa (emt., 162). Tutkijoiden mukaan maaseutu kuvataan nykyisin kaupunkilaisten harrastusten ja vapaa-ajan viettopaikkana. Nostalgisuus on vaihtunut realismiin ja pessimistisyyteen. Näkökulma on muuttunut kaupunkilaisemmaksi.

Johtopäätökset: suomalaisen maaseutukuvaston kehityksen suunta

Tarkastelemamme aineiston perusteella suomalaisen maaseutukeskustelun päävirta on kulkenut voimakkaasti vastakkain asettelevasta retoriikasta kohti ristiriitoja lieventävään ja jaettua identiteettiä korostavaan suuntaan. Uusimpana kerrostumana voidaan havaita maaseutua koskevan ajattelun ja retoriikan uudistamiseen pyrkivät keskustelut. Ne kiinnittyvät voimakkaasti maaseudun asemaan kestävässä kehityksessä sekä globaalissa ja kaupunkivetoisessa taloudessa.

Suomalaisessa maaseutukuvastossa näyttää 2000-luvulla korostuvan kansalaisten identifioitumiseen liittyvät tekijät. Myös keskustelu maaseutumielikuvien merkityksestä on vahvistunut. Kuvastossa on ristiriitaisuutta ja jännitteisyyttä. Maaseutua kuvaavia väitteitä asetetaan luontevasti

vastakkaisilta näytävälle jatkumoille. Esimerkiksi toimeentuloa koskevassa maaseutukeskustelussa yleisöä voi puhutella joko taloudellisen niukkuuden tai rajattoman kasvun sanastolla. Vaikka nämä ulottuvuudet näyttävät vastakkaisilta, samaan aikaan ne tuntuvat kokemuksen tasolla tosilta.

Vanhat maaseutupuhunnan kerrostumat eivät ole keskustelusta hävinneet. Perinteisetkin vastakkainasettelut näyttävät edelleen olevan julkisessa keskustelussa käyttökelpoisia. Maaseudun ja kaupungin vastakohtaisuutta on edelleen helppoa uusintaa retorisesti. Maaseutukuvan nostalgisuus on myös voimissaan, ja se on asetettavissa vastakkaiseksi modernin ja urbaanin kuvaston kanssa. Toisaalta juuri tästä vastakkaisuudesta syntyy luovaa jännitettä, joka kiehtoo kuluttajia ja herättää kiinnostusta.

Alasuutarin (2011, 18) mukaan maaseudun vetovoima tai luotaantyyntävyys riippuvat nykyisin pitkälti siitä, millaiseksi sen imago rakentuu ihmisten mielissä. Hän tulkitsee maaseudun imagon jopa vahvistuneen niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Konkreettisena merkinä on maaseutuasumiseen ja vapaa-aikaan keskittyvien sekä maaseutuidyllä esittelevien aikakauslehtien määrän lisääntyminen monissa maissa (emt., 19).

Alasuutari luonnehtii 2000-luvun maaseutukuvaa kaikkiaan ristiriitaiseksi. Tätä hän selittää muun muassa sillä, että suuri osa matkailuun liittyvästä brändin rakentamisesta perustuu juuri aidon ja alkuperäisen, jopa eksoottisen maalaiskulttuurin markkinointiin ja esittämiseen. Juuri tällaiset kuvat maaseudusta viehättävät ja vetoavat maaseutua kuluttaviin turisteihin. Maaseudulla asuvat ja sitä lähemmin tuntevat sen sijaan ottavat etäisyyttä näihin nostalgisiin kuvauksiin. Tämä on Alasuutarin (2011, 30) mukaan yksi keskeinen selittävä tekijä siinä, miksi maaseutukuva näyttyy julkisuudessa nykyisin niin ristiriitaisena.

Olemme edellä osoittaneet, että suomalaista maaseutukeskustelua on 2000-luvulla tarkoituksellisesti pyritty uudistamaan ja monimuotoistamaan. Keskustelua on etäännytetty perinteisistä kerronnan tavoista, ja retoriikkaa on viety uusiin yhteyksiin, kuten kansainvälisyyteen ja uudistuvan biotalouden tematiikkaan. Toisaalta nostalgisuuden säilyttämisestä vastakohtaisuudesta on tullut

markkinoita kiihottava voima, jota yritykset hyödyntävät tarkoituksellisesti esimerkiksi matkailun markkinoinnissa.

Kiinnostavana yksityiskohtana aineistossamme oli suomalaisten identiteettiä käsittelevä julkaisu, jossa ei enää käytetä lainkaan sanaa maaseutu. Se oli korvattu muilla sanoilla, jotka suomalaisten sosiaalisessa muistissa kuitenkin kantavat vahvasti maaseutumerkityksiä, kuten esimerkiksi sana *kylä*. Myös maaseudun ja kaupungin vastakkainasettelun ohittava ilmaisu ”kaupungit ja kunnat” sisältää ajatuksen, että sana kunta kantaa suurin piirtein samaa merkitysisältöä kuin maaseutu.

Maaseutua koskevien representaatioiden tutkimisesta ja tulevaisuudesta

Pohdimme lopuksi edellä esitetyn analyysin pohjalta suomalaisen maaseutukuvaston mahdollista kehitystä. Nostamme kuvaston muotoutumiseen vaikuttavina tekijöinä esiin sekä digitalisaation vaikutukset että kuntien tehtäviin ja toiminta-ajatuksen tulevan muutoksen.

Pidämme maaseutukuvaston monimuotoistumista todennäköisenä. Julkisten toimijoiden ja asiantuntijoiden lisäksi yksityiset yritykset ja kansalaiset voivat jakaa näkemyksiään ja julkaista maaseutumielikuviaan lähes rajatta. Tämä tuottaa keskusteluun uudenlaista jännitteisyyttä mutta myös hallitsemattomuutta. Yksittäisten henkilöiden maaseutumielikuvien tutkiminen edellyttäisi toisenlaisen aineiston keräämistä. Tässä artikkelissa analysoidussa aineistossa ei ollut julkaisuja, joissa olisi tarkasteltu systemaattisesti ”uuden uuden median” (Levinson 2009) kanavissa esitettävää maaseutukuvaa tai sen rakentamiseen liittyviä tekijöitä.

Maaseutukeskustelun moniäänisyyden mahdollistaa avoimempi monikanavainen media. Toistaiseksi on vain vähän tutkimusta siitä, miten uudet kommunikaatioympäristöt, esimerkiksi sosiaalinen media vaikuttavat sosiaalisten representaatioiden muodostumiseen (Sakki ym. 2014, 326). Pidämme todennäköisenä, että sosiaalinen media eri muodoissa edistää maaseutukuvaston sirpaloitumista. Erilaisista maaseuduista jaetaan

päivityksiä tulevaisuudessa kiihtyvään tahtiin. Uudet digitaaliset kommunikaation muodot ja alustat muokkaavat myös tieteellisen tiedon ja kokemustiedon suhdetta (Wahlström 2012).

Keskeisenä muutostekijänä on siis digitalisaatio eli digitaalisen teknologian yleistyminen arkielämässä. Digitalisaatio lisää ihmisten osallistumisen mahdollisuuksia sekä vähentää sidonnaisuutta paikkaan ja aikaan. Lisäksi se muokkaa laajassa mielessä myös ihmisten toimintamahdollisuuksia ja ihmiskuvaa synnyttämällä verkottuneen ihmisen, eli niin sanotun *homo connectusin* (Llamas & Belk 2013). Maaseudun näkökulmasta tarkasteltuna digitalisaatio vaikuttaa liiketoiminnan ja julkisten palveluiden kehittämiseen, mutta se muuttaa myös kuntien viestintäympäristöä monimedialliseen ja moniäänisyyttä mahdollistavaan suuntaan.

Digitaaliset sovellukset tarjoavat esimerkiksi kuntalaisille suoran kanavan luoda, ylläpitää, neuvotella, viestiä ja ottaa kantaa maaseutuun liittyvään keskusteluun omasta näkökulmastaan ja ilman välittäviä toimijoita ja perinteistä mediaa, kuten esimerkiksi sanomalehtiä. Digitaalisen maailman verkottuneet kansalaiset kuluttavat ja tuottavat maaseutua uudella tavalla, mielikuviansa ja -halujensa ohjaamana. Tämä tapahtuu käyttäjien tuottaman sisällön (*user-generated content*) myötä. Odotettavissa onkin, että digitalisaatio jäsentää uusilla ja odottamattomilla tavoilla niin henkilökohtaisia maaseutumielikuvia kuin julkista maaseutukuvaa.

Kunnille rakennetaan parhaillaan uutta roolia osana historiallisen suurta hallinnon uudistusta. Kuntien ja maaseudun kehitys on kuitenkin ollut vahvasti vastavuoroista. Kuntien paikkaperustaisen hallintatavan muotoutumisella on läheinen yhteys maaseudun kehitykseen ja sitä kautta myös maaseutua koskevaan keskusteluun. Erityisesti pienten kuntien tulevaisuus kietoutuu läheisesti kysymykseen maaseutujen elinvoimasta. (Hyryläinen 2017.) Kuntalaisten hyvinvoinnin edistämisen lisäksi kunnissa on vahvistumassa paikallisen elinvoiman kehittämisen tehtävä.

Uudet elinvoimakunnat ovat keskeisiä toimijoita maaseutukuvan luomisessa. Tässä roolissa kunnat kilpailevat entistä aktiivisemmin uusista asukkaista, yrityksistä, resursseista ja huomiosta. Kuntien strateginen kehittäminen onkin viime vuosina saanut

yritysten markkinoinnista tuttuja piirteitä muun muassa brändi- ja imagotyöstä. Kuntien ja seutukuntien on esitettävä itsensä mahdollisimman vetovoimaisina ja kilpailukykyisinä paikkoina (Kavaratzis & Ashworth 2006; Kavaratzis 2005; Boyne & Hall 2006). Tällainen maaseudun kehittäminen on esimerkki ihmisten mielikuviin vaikuttamaan pyrkivästä, markkina- ja kysyntälähtöisestä kehittämisen käytännöstä.

Edellä kuvaamamme muutokset eivät vähennä systemaattisten maaseutua koskevien tutkimusten tarvetta. Tilastoaineistoihin perustuvia alueellisia

analyysijä tarvitaan edelleen maaseutupolitiikan ja maaseudun kehittämisen tueksi. Keskeisessä asemassa ovat myös monitieteiseen tutkimukseen perustuvat kuvaukset maaseudun tilasta ja elämästä. Ne luovat keskeisen tiedollisen pohjan maaseutupolitiikan päämääriä koskevalle päätöksenteolle. Kriittisellä tutkimuksella voimme myös pureutua niihin arkipäiväistyneisiin maaseudun kuvauksiin ja käytänteisiin, joita ei osata kyseenalaistaa, mutta joita kuitenkin poliittisessa ja muussa päätöksenteossa jatkuvasti käytetään.

Kiitämme professori Anna-Maija Pirttilä-Backmania asiantuntevista kommentista ja keskustelusta koskien sosiaalisten representaatioiden tutkimusta sekä PsL, psyterapian erikoispsykologi Jarmo Kontusta kommentista liittyen mielikuvan käsitteeseen. Lehden kutsumia vertaisarvioijia kiitämme asiantuntevista huomioista ja ehdotuksista, jotka johtivat artikkelia parantaviin muutoksiin.

Lähteet

A: Maaseutumielikuvia kartoittaneet julkaisut (7 kpl)

Aho, Seppo & Heli Ilola 2004. Maaseutu suomalaisten asenteissa, toiveissa ja kokemuksissa. Lapin yliopiston kauppatieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 2. Rovaniemi.

Aho, Pauliina & Juho Rahkonen 2014. Maaseutubarometri 2014. Tutkimusraportti. PowerPoint esitys 17.1.2017. Saatavissa: https://mmm.fi/documents/1410837/1516647/Maaseutubarometri+2014_LOPPURAPORTTI.pdf/3d544033-79ea-453d-9406-4ba37ffdf4aa

Eskola, Antti 1963. Maalaiset ja kaupunkilaiset. Kirjayhtymä. Rauma.

Pitkänen, Ville & Jussi Westinen 2018. Sittenkin samanlaisia? Tutkimus suomalaisten identiteeteistä. Raportti 1. e” ja Suomen Kulttuurirahasto. Saatavissa: <http://e2.fi/publication/45>

Rantamäki-Lahtinen Leena, Kari Mikko Vesala & Hilkka Vihinen 2013. Mielikuvia, mielipiteitä ja politiikkaa. Maaseutubarometri 2011. MTT Raportti 114. Saatavissa: <http://jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/481290/mttraportti114.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Rouhiainen, Vesa 2000. Suomalaisia mielikuvia maaseudusta. Maaseudun uusi aika 3/2000. 32–37.

Rouhiainen, Vesa 2002. Suomalaisen maaseutukuvat. Teoksessa: Muutoksen maaseutu. Hyryläinen, Torsti & Hannu Katajamäki (toim.). Monitieteiset maaseutuopinnot. Rural Studies -verkosto. 139–150. Saatavissa: <http://docplayer.fi/263966-Monitieteiset-maaseutuopinnot-rural-studies-muutoksen-maaseutu-artikkelikokoelma.html>

B: Sanomalehtien maaseutukeskustelua kartoittaneet julkaisut (4 kpl)

Alasuutari, Pertti & Eero Alasuutari 2011. Maaseudun merkitykset suomalaisessa Julkisessa keskustelussa. Diskurssianalyttinen tarkastelu. Sitra selvityksiä 50. Saatavissa: <https://media.sitra.fi/2017/02/24050617/SelvityksiC3A42050.pdf>

Alasuutari, Pertti 2011. Mielikuvien muutos ja pysyvyys: Maaseutukäsite suomalaislehdissä 2000-luvulla. Maaseudun uusi aika 1/2011, 17–32.

Leinamo, Kari & Olli Voutilainen 2017. Maaseutu sanomalehdistössä. Aamulehden, Helsingin Sanomien ja Turun Sanomien maaseutukuva vuosina 1995 ja 2015. Vaasan yliopisto Levon-instituutin julkaisuja 142. Vaasa. Saatavissa: https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-755-2.pdf

Malmsten, Jarmo 2004. Maaseutu mediassa. Maaseudun uusi aika 1/2004, 5–19.

Kirjallisuus

- Arruda, Angela 2015. Image, social imaginary and social representations. Teoksessa: Sammut, Giancarlo, Eleni Andreouli, George Gaskell & Jaan Valsiner (toim.). The Cambridge Handbook of Social Representations. Cambridge. Cambridge University Press. 128–142.
- Boyne, Steven & Hall, Derek 2006. Place promotion through food and tourism: Rural branding and the role of websites. *Place Branding*, Vol. 1/ 1, 80–92.
- Buciega, Almudena, Maria-Dolores Pitarch, & Javier Esparcia 2009. The Context of Rural-Urban Relationships in Finland, France, Hungary, The Netherlands and Spain. *Journal of Environmental Policy & Planning*. 11:1, 9–27.
- Eskola, Antti 2009. Mikä henki meitä kantaa. Katselen työni jälkiä. Tammi. Helsinki.
- Haikonen, Jyrki & Pentti Kiljunen 2003. Mitä mieltä, suomalainen? EVAn asennetutkimuksien kertomaa vuosilta 1984–2003. Yliopistopaino. Saatavissa: https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2010/06/Mita_mielta_suomalainen.pdf
- Halfacree, Keith 2006. Rural space: constructing a three-fold architecture. Teoksessa: Cloke, Paul, Terry Marsden, Patrick Mooney (toim.). *Handbook of Rural Studies*, Sage, London, 44–62.
- Halfacree, Keith 2007. Trial by space for a “radical rural”: Introducing alternative localities, representations and lives. *Journal of Rural Studies* 23, 125–141.
- Haliseva-Soila, Merja 1993. Maaseudun uudet asukkaat. Kaupunkilaisten maaseutukuva ja maallemuuttopotentiaali maaseudun kehittämisen mahdollisuutena. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki, Julkaisusarja A:2. Seinäjoki.
- Hall, Stuart 1999. Identiteetti. Vastapaino. Tampere.
- Hellström, Eeva 2011. Maamerkit barometri 2011. Tulokset: Identiteetti. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra, PowerPoint esitys, 18.5.2011.
- Henttinen, Annastiina (toim.) 2009. Maaseutu politiikan tantereena. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 1988–2008. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 4/2009.
- Hietala, Veijo 1996. Takaisin kotiin? – Myyttinen maaseutu elävän kuvan kulttuurissa. *Maaseudun uusi aika* 2/96, 40–44.
- Hyyryläinen Torsti 2017. Maaseutu ja paikkaperustaisen hallinnan tulevaisuus. Teoksessa: Nyholm, Inga, Arto Haveri, Kaija Majoinen & Marianne Pekola-Sjöblom (toim.). *Tulevaisuuden kunta- Kuntaliitto. Acta-sarja* 264. Helsinki, 188–205.
- Hyyryläinen, Torsti, Päivi Pyllkänen & Timo Suutari 2012. Miten maaseutu vastaa tulevaisuuden kysyntään? Maaseutu Suomi-strategiassa -työpajaproessin tuloksia. Sitran selvityksiä 67. Sitra. Saatavissa: <https://media.sitra.fi/2012/06/19141555/Selvityksia67.pdf>
- Llamas, Rosa & Russell Belk 2013. Living in a digital world. Teoksessa: Belk, Russel & Rosa Llamas (toim.) *The Routledge Companion to Digital Consumption*. New York: Routledge, 3–12.
- Lefebvre, Henri 1991. *The Production of Space*. Blackwell. Oxford.
- Levinson, Paul 2009. *New New Media*. Boston (MA): Allyn & Bacon.
- Jorgensen, Marianne & Louise J. Phillips 2002. *Discourse Analysis as Theory and Method*. Sage Publications. London.
- Joutsivuo, Timo & Markku Kekäläinen 2005. Kaupunki historian kuvastimessa antiikista 1900-luvun alkuun. Teoksessa: Joutsivuo, Timo & Markku Kekäläinen (toim.). *Kaupunkikuvia ajassa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura SKS. Historiallinen Arkisto* 119. Vammala, 9–24.
- Jumppanen, Aapo & Timo Suutari 2013. Pelon ja toiseuden maaseutu – Maaseudun toiseuden rakentuminen Kuutamonaatti-elokuvassa. *Maaseudun uusi aika: maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti*. 1/ 2013, 18–29.
- Jumppanen, Aapo & Timo Suutari 2017. The Moonlight Sonata – Reproducing anti-idyllic rural representations in Finnish popular film. *Journal of Finnish Studies*. 20:2, 196–219.
- Kavaratzis, Mihalis 2005. Place Branding: A Review of Trends and Conceptual Models. *The Marketing Review*. Vol. 5 / 4, 329–342.
- Kavaratzis, Mihalis & Gregory Ashworth 2006. City branding: an effective assertion of identity or a transitory marketin trick? *Place Branding*, Vol. 2/ 3, 183–194.
- Kosslyn, Stephen M. 1994. *Image and Brain. The Resolution of the Imagery Debate*. A Bradford Book. The MIT Press. Cambridge, London.
- Lehto, Satu 1996. Agraariunelma ja tyhjenevä maaseutu elokuvassa. *Maaseudun uusi aika* 2/1996, 33–39.
- Moscovici, Serge 1961. *La psychanalyse, son image et son public*. Pariisi: Presses Universitaires de France.
- Paunikallio, Merja 2001. Nuoret maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksessa. Tutkimus arvoista, asenteista ja odotuksista. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki, Sarja B:23. Seinäjoki.
- Pylyshyn, Zenon 2003. Return of the mental image: are there really pictures in the brain? Teoksessa: *TRENDS in Cognitive Sciences*. Vol. 7/3, 113–118.

- Rosenqvist, Olli 2004. Maaseudun asemoituminen myöhäismodernissa yhteiskunnassa. Acta Wasaensia No 129. Aluetiede 9.
- Rosenqvist, Olli 2000. Hegemoninen kamppailu maaseudusta. Maaseudun uusi aika 3/2000, 8–21.
- Sakki, Inari, Jaana-Piia Mäkinen, Eemeli Hakoköngäs & Anna-Maija Pirttilä-Backman 2014. Miten tutkia sosiaalisia representaatioita? Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 51, 317–329.
- Sakki, Inari & Rusten Menard 2014. Ankkurointi, naturalisointi ja muutos sosiaalisten representaatioiden tutkimuksessa. Teoksessa: Myyry, Liisa, Salla Ahola, Marja Ahokas & Inari Sakki (toim.). Arkiajattelu, tieto ja oikeudenmukaisuus. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisu 2014:18. Sosiaalipsykologia. 68–91.
- Shucksmith, Mark & David L. Brown 2016. Framing Rural Studies in the Global North. Teoksessa: Shucksmith, Mark & David L. Brown (toim.). Routledge International Handbook of Rural Studies. Routledge, Cornwall, 1–26.
- Sillanpää, Keimo & Tommi Ålander 2017. Maaseutukatsauksen 2017 kansalaiskyselyn yhteenvetoraportti. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 8/2017. Helsinki. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80601/MMM_8_2017_low.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Tani, Sirpa 1995. Elokvien maaseutu suomalaisena mielenmaisemana. Maaseudun uusi aika 2/1995, 38–47.
- Uusitalo, Eero 2009. Maaseutu - Väliinputoajasta vastuunkantajaksi. Maaseutupolitiikan itsenäistyminen alue- ja maatalouspolitiikan puristuksessa. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutin julkaisu 17. Yliopistopaino. Saatavissa: <http://www.helsinki.fi/ruralia/julkaisut/pdf/Julkaisu17.pdf>
- Wahlström, Mikael 2012. The Digitalisation of Social Representations: The Influence of the Evolution of Communication Technology on the Development of Shared Ideas. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisu. 2012:13. Helsingin yliopisto.

SULEVI RIUKULEHTO
Dosentti, tutkimusjohtaja
Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

KATJA RINNE-KOSKI
HTM, tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti

Maaseudun muuttuva asumiskokemus

Kodin tila ja aika

Artikkelissa tarkastellaan maaseudun asumiskokemusta kahdesta näkökulmasta: miten kotoisuus rakentuu ja miten siitä puhutaan? Pohdimme asumisen ja kotikokemuksen suhdetta. Mikä tekee asumisesta kodikasta? Mitä asioita asunnossa täytyy olla, jotta se tuntuu kodilta? Esitämme kuudesta pääluokasta koostuvan kotoisan kodin mallin. Tulkintaosassa tarkastelemme asumiskokemuksen tilallisuutta ja ajallisuutta siten, että pääpaino on asumisen temporaalisuudessa: miten kotia eletään? Erotamme viisi ajallisuuden ilmenemismuotoa, joista erityistä huomiota kiinnitetään monipaikkaisuuden peräkkäisiin ja rinnakkaisiin muotoihin. Lopuksi esittelemme neljä asumiseen liittyvää puhunutta: perintö, erottelu, kiintymys ja ikääntyminen. Pääaineistoina ovat Kolmannen iän kotiseutukokemukset asumisessa -hankkeen virikekeskustelut ja eläytymistehtävät, jotka toteutettiin Etelä-Pohjanmaalla sekä Helsingissä 2013–2014.

Avainsanat: asuminen, koti, kotoisuus, kokemuksellisuus, kolmas ikä

”Perinteinen suomalainen puutalo, jossa mulla on ilo ja onni nytkin asua. Järven rannalla keskellä kaupunkia.”

”[Kun se] muutti – – tuohon pankin taloon, niin se ei mennyt koskaan kotiin, se meni osakkeeseen. Nyt kysyin, – – että säkö meet nyt osakkeeseen, niin se [vastasi:] – – ‘Ei, se on nykyisin kiinteistö.’”

Kodilla on monia toisiinsa lomittuvia merkityksiä. Se voi tarkoittaa rakennusta, mutta myös synnyinpaikkaa, olemisen luontevuutta ja helppoutta tai ihmissuhteita. Kodista puhutaan toisiaan täydentävissä merkityksissä jopa yhden puheenvuoron aikana. Sama moniulotteisuus koskee myös kotia suppeampaa asumisen käsitettä: siinäkin on aineellinen puoli, rakennukset, huoneet ja esineet, mutta se on myös ihmissuhteita, tekemistä ja toimintaa.

Maaseudulla asuu pysyvästi noin 1,6 miljoonaa ihmistä: yli kolmasosa suomalaisista (Sireni ym. 2017, 27–28). Lisäksi maaseutu on osa yli puolen miljoonan suomalaisen vapaa-ajan asumista (Suomen virallinen tilasto (SVT): Rakennukset ja kesämökkit 2017). Todellisuudessa luku on suurempi, sillä kaikkia vapaa-ajan asumiskäytössä olevia rakennuksia ei ole sellaisiksi tilastoitu (Tiihonen 2013). On mielekästä puhua monipaikkaisesta

asumisesta, jossa elämä jakautuu maaseudulle ja kaupunkiin. Tästä jakautumisesta on kokemuksia ennen muuta niillä suurten ikäluokkien edustajilla, jotka kohtasivat 1960- ja 1970-lukujen kaupungistumisen. On odotettu, että heidän kokemuksensa saattavat näkyä asumiseen liittyvissä valinnoissa, kun suuret ikäluokat eläköityvät (Karisto 2005, 39). Tämä odotus näyttää nyt toteutuneen ainakin siinä mielessä, että suuret ikäluokat muodostavat merkittävän osan koko maaseudun väestöstä ja vapaa ajan asukkaista (Helminen ym. 2017, 19).

Suuret ikäluokat elävät niin sanottua kolmatta ikää, työuran ja varsinaisen vanhuuden väliin jäävää aktiivista elämänvaihetta (esim. Karisto 2004, 91). Elinajanodotteen pidentyessä yhä useampi jää eläkkeelle hyväkuntoisena. Eläkeläisen elämä ja tapa olla ikääntynyt muuttuvat. Nyt eläköityvien eläkeläisyys on erilaista kuin aikaisempien sukupolvien. (Karisto 2005, 52–53, 91–92.) Kolmatta ikää elävien valinnat vaikuttavat yhteiskuntaan kokonaisvaltaisesti, mutta sillä on erityinen vaikutus suomalaisen maaseudun tulevaisuuteen.

Ikääntyvien asumista on tutkittu esimerkiksi asuinpaikkojen (Helminen ym. 2017), asuintoiveiden ja -tarpeiden (Juntto 2008; Jalava ym. 2017) ja paikassa ikääntymisen näkökulmista (Vuorinen 2009). Asumisen kokemuksellinen puoli tunnetaan huonommin (Aaltonen ym. 2015, 264–266, myös Jolanki 2015, 251–260).

Tarkastelumme kiinnittyy historian ja maantieteen rajapinnassa tehtyyn kodin kokemukselliseen tutkimukseen, jossa fenomenologialle tyypillisesti tarkastellaan ihmistä samaan aikaan tilan ja ajan kehyksissä. Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti aloitti kodin tutkimukseen keskittyvän tutkimuslinjan syksyllä 2011. Aluksi paneuduttiin kotiseutukäsityksiin, kehitettiin tutkimusmenetelmiä ja kerättiin tietoa kotiseutusuunnittelun tarpeisiin. Kotiseutua tarkasteltiin yksittäisen kunnan (Riukulehto & Suutari 2012), kylän (Riukulehto & Rinne-Koski 2013) ja asunnon tasolla (Riukulehto & Rinne-Koski 2016). Myöhemmin on paneuduttu muun muassa ylikunnalliseen kotiseutukokemukseen (*Kotiseutua kokemassa* 2018) sekä kotikokemuksen ajallisuuteen.

Tutkimuslinjassa rakennetussa tutkimuskehys-

sessä on kolme käsitteellistä tasoa. Hallitsematon tilan ja ajan kaaos (kehyyksen 1. aste) muuttuu paikoiksi ja tapahtumiksi (2. aste), kun ihmiset antavat asioille erityisiä merkityksiä. (Braudel 1969; Tuan 1977/2011, 73; Dardel 1952/1990, 56–57.) Paikat ja tapahtumat esiintyvät aina pareina. Koki-
jan mielessä eivät kuitenkaan kulje paikat ja tapahtumat vaan niistä tehtyt tulkinnat (3. aste), jotka kukin muodostaa itse vuorovaikutuksessa ympäristön ja muiden ihmisten kanssa. (Riukulehto & Rinne-Koski 2015, 116–121.)

Tässä artikkelissa ajallista tapahtuman tulkintaa kutsutaan muistoksi, ja tilallista paikan tulkintaa maisemaksi. Kun ihminen myöhemmin käsittelee paikkoja ja tapahtumia, hän ajattelee nimenomaan niistä muodostettuja tulkintoja. Muistot ja maisemat ovat kokemuksen perusosatekijöitä. Näin syntyy esimerkiksi tässä artikkelissa tarkasteltava kotikokemus: Asunto muuttuu kodiksi, kun koetut asiat eletään muistoiksi, ja ne yhdistyvät muilta kuultuihin kertomuksiin. Samassa elämisprosessissa tila tarkentuu paikoiksi ja edelleen tulkituiksi maisemiksi. Voidaan puhua kotimuistoista ja kotimaisemista, jotka kietoutuvat erottamattomasti yhteen kotikokemukseksi. Kaikelle tulkinnalle tulee narratiivinen luonne, kun asioista kerrotaan itselle ja muille. Tämän kertomuksen voi tutkijakin tavoittaa esimerkiksi keskusteluaineistosta.

Keskeinen tutkimuskäsitteemme on kodin tunne eli kotoisuus. Englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa sillä on useita vastineita (*sense of home*, *homeness*, joskus myös *sense of belonging*). (Riukulehto & Rinne-Koski 2016.) Koti merkitsee sitä asioiden piiriä, jonka parissa ihminen tuntee olevansa kotonaan. Nyt kiinnostuksen kohteena on erityisesti asumisen kotoisuus: Mikä tekee asunnosta kodin? Miten kotoisuus rakentuu ja miten siitä puhutaan?

Ihannekodin malli

Asumiseen keskittyvä aineistomme kerättiin 2013–2014 Kolmannen iän kotiseutukäsitykset asumisessa -hankkeen neljässä ryhmäkeskustelussa Vimpelissä, Lappajärvellä, Alajärvellä ja Helsingissä yhteistyössä paikallisten järjestöjen kanssa. Kotikokemuksista ja kotoisuuden rakentumisesta

keskustelleet informantit (n=33) olivat kolmannen iän edustajia (keski-ikä 71 vuotta), jotka asuivat pääsääntöisesti maaseudulla. Kaupunkikokemusta toi yksi pääkaupunkiseudulla asuvien, juuriltaan eteläpohjalaisten asukkaiden kanssa toteutettu keskustelu.

Keskustelujen tiedonkeruumenetelmä oli virikehaastattelu (Suutari & Rinne-Koski 2015, 59–60.) Informantit reagoivat ryhmälle esitettuihin virikkeisiin, joista seitsemän oli asumiseen liittyviä kuvakollaaseja, yksi oli sanavirike ('Koti') ja yksi kysymyspari: 'Mikä kodeista on ollut tärkein? Mikä kodeista on ollut kotoisin?'. Virikkeet nostavat keskusteluun myös sellaisia näkökulmia ja teemoja, joita tutkija ei etukäteen ole osannut ennakoida tai muotoilla kysymyksiksi. Tämä on menetelmän vahvuus, mutta samalla myös riski: etukäteen ei voi tietää, miten virike ryhmässä toimii.

Aineistoon kuuluu myös kaksi kirjallista tehtävää, joita käytimme ihannekodin mallin rakentamisessa. Pysimme mainitsemaan ja perustelemaan kolme asiaa, jotka tekevät asunnosta kodin. Eläytymistehtävässä pyydettiin kuvaamaan uutta kotia muuton jälkeen. Kaikki aineistot tallennettiin, litteroitiin tekstiksi ja arkistoitiin tutkimuskäyttöön Kotimaisten kielten keskukseseen.

Siirtolaisten parissa tekemässään kodin mallinnuksessa Kimberly Dovey (1999, 149) erottaa viisi tekijää. Kodilla on paikka, perintö ja yhteys luontoon. Ihannekotiin kuuluu myös kulttuuri, ja sitä hallitaan itsenäisesti. Samantyyppiset tekijät nousevat esille myös suomalaisten kokemuksissa. Asumiskeskustelujen kirjalliset tehtävät tuottivat 181 ihannekodin määrettä. Vastauksille ei annettu edes ohjeellisia malleja tai vaihtoehtoja. Tehtäviä edelsi 1,5 tunnin virikekeskustelu, jonka kuluessa osallistujat ehtivät pohtia asunnon kotoisuutta perusteellisesti. Keskustelun jälkeen annettu kirjallinen vastaus ei siis ollut spontaani ensireaktio.

Vastauksien yleiskuva näkyy kuvan 1 sanapilvessä, jonka pohjana on koko kirjallisen tehtävän tekstimassa. Pilvi on muodostettu Tagxedo-ohjelmalla siten, että tekstimassasta poistettiin tuki- ja sidesanat, verbit, erisnimet ja yksittäinen sana koti. Jäljelle jääneet sanat kirjoitettiin perusmuotoon. Yksiköt ja monikot säilytettiin. Esitys rajattiin 200

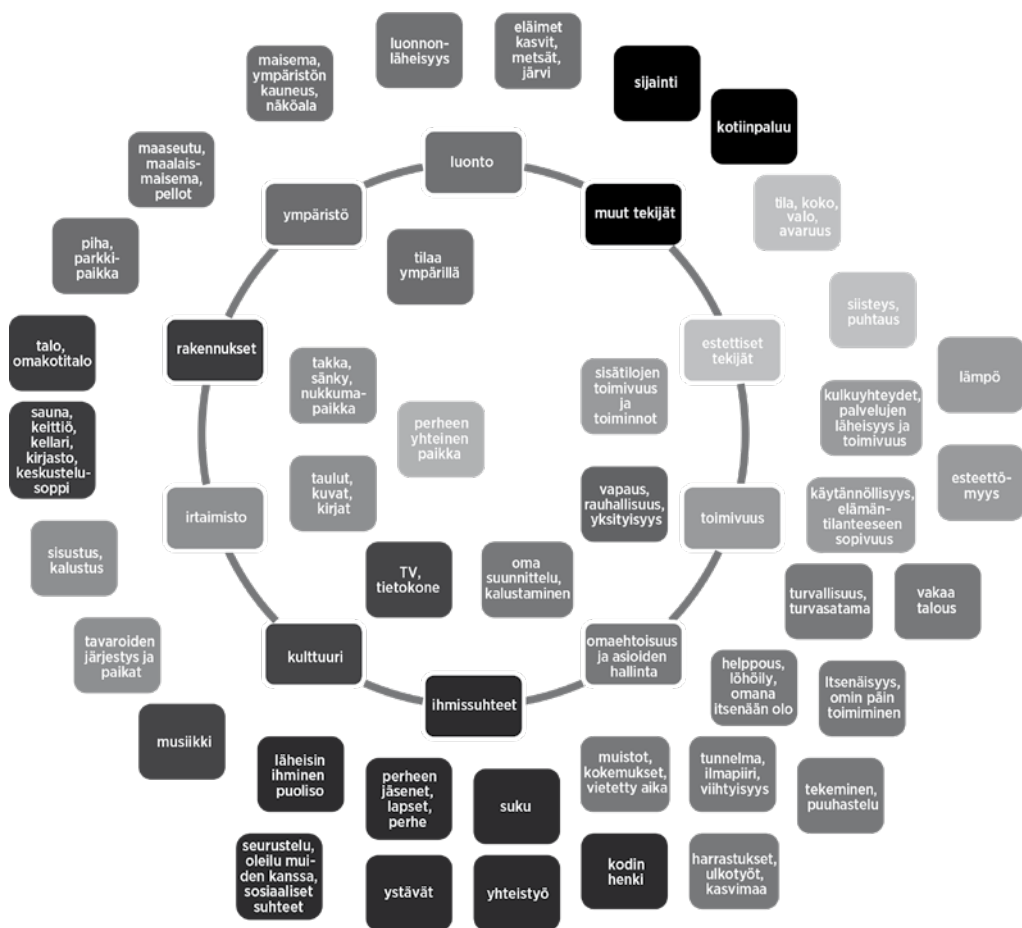
sanaan. Pilven avulla on helpompi hahmottaa, millä sanoilla kodikkaasta asunnosta puhutaan. Suurimmalla näkyvät sanat (esimerkiksi ympäristö, oma, hyvä, paikka, perhe, palvelut, ihmiset, läheinen, helppo ja rauhallinen) toistuivat vastauksissa useimmin. Harvinaisempia olivat esimerkiksi huonetilat: sauna ja keittiö.

Kotoisuuden mallintamiseksi vastaukset ryhmiteltiin luokkiin (kuva 2). Ihmissuhteista kertovat pilvessäkin hyvin näkyvät sanat puoliso, lapset, ystävät jne. Yhteydestä läheisiin kertovat myös ilmapiiri, henki ja yhdessä. Toinen luokka, sanat kuten oma, helppo, toimiva, turvallisuus ja rauhallinen liittyvät elämänhallintaan ja omaehtoisuuteen. Pienemmässä, mutta selvästi erottuvassa roolissa ovat rakennukseen liittyvät tila, sauna ja esineet.

Avoimien vastausten luokittelu on aina jossain määrin tulkinnanvaraista, sillä kaikilla käsitteillä on yhteyksiä moniin yläkäsitteisiin. Maininta kirjat voidaan tulkita yhtä lailla esineiden kuin kulttuurin ilmaukseksi. Pällekkäisyydet ymmärtäen pyrimme tekemään luokittelun siten, että klustereiden määrä ja kaatoluokka muut jäivät mahdollisimman pieneksi. Päädyimme kymmeneen luokkaan: luonto, ympäristö, rakennus, irtaimisto, kulttuuri, ihmissuhteet, omaehtoisuus ja asioiden hallinta, toimivuus, esteettiset tekijät ja muut tekijät. Näin hahmottuneet luokat on kuvassa 2 kerätty kehälle, ja vastaavat asiasanat ryhmitetty luokkasanan läheisyyteen.

Mainintojen esiintymistä hahmotetaan kuvassa 3. Eniten mainintoja keräsi ihmissuhteiden luokka. Siihen liittyi yli neljännes kaikista asiasanoista. Vastauksissa erottui kolme alaryhmää. Ensinnäkin luettiin varsinaisia ihmissuhteita (esim. läheinen, perhe, suku). Toisena alaryhmänä erottui kodin tunnelma. Jokaisessa keskustelussa vastaukseksi annettiin kodin henki. Varsin lähelle sitä tulevat myös tunnelma ja ilmapiiri, jota tarkennettiin muun muassa määreillä rakkaus, raittius ja rauha. Muotoilu "perheen yhteinen paikka" sisältää viittauksen sekä ihmissuhteisiin että rakennuksen huonejärjestelyihin. Kolmanneksi ihmissuhteita kuvattiin historiaan ja ajan kulumiseen liittyvillä tekijöillä (yhteiset muistot, kokemukset, yhteinen aika).

Omaehtoisuuden ja elämänhallinnan luokkaan

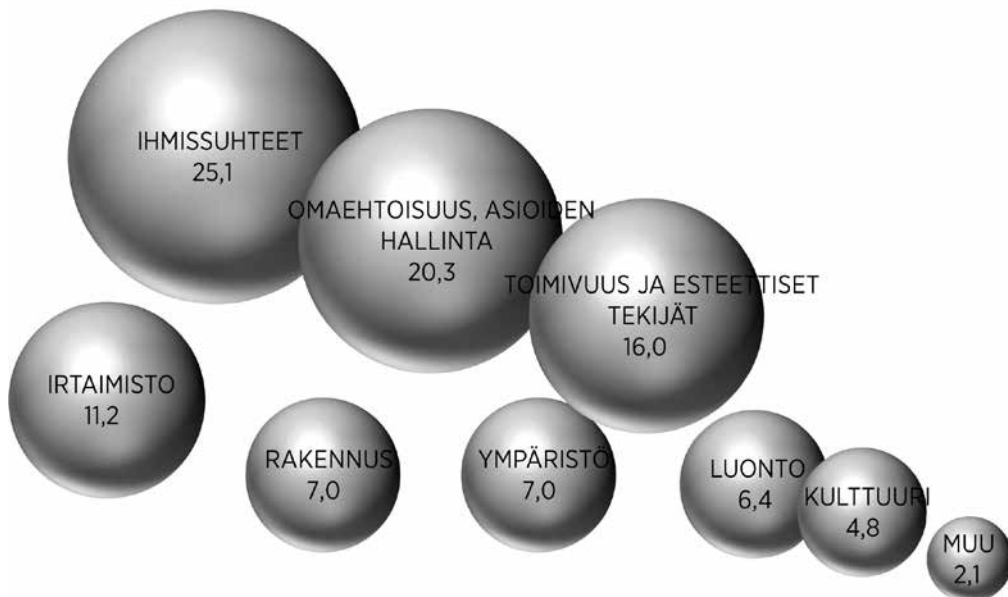
Kuva 2. Mikä tekee asunnosta kodin? Vastaukset ryhmiteltynä kymmeneen klusteriin.

ryhmittyi viidennes vastauksista. Tässä luokassa on monia omiin mahdollisuuksiin ja vapauteen liittyviä sisältöjä. Kuvattiin omaa toimivaltaa ja itsenäisyyttä (elämisen vapaus, yksityisyys, suunnittelu omannäköiseksi). Kuvailtiin myös olemisen helpoutta, mahdollisuutta löhöillä ja olla oma itsensä. Toiseksi nimettiin itsenäisyyteen liittyviä asioita: mahdollisuus suunnitella ja kalustaa asunto. Kolmas lähestymissuunta oli turvallisuus: tuki ja turva, turvasatama. Kaikki nämä asiasanat limittyvät monin tavoin toisiinsa. Enemmän omaksi alaryhmäkseen voidaan jäsentää tekemisen kautta tapahtuva omaehtoinen itsensä toteuttaminen. Mainittiin puuhastelu, harrastukset, kasvimaa ja ulkotyöt. Yhdessä vastauksessa mainittiin myös

taloudellinen vakaus, joka sekkin liittyy elämäntalouteen.

Toimivuuden luokassa käsiteltiin palveluja (saavutettavuus, läheisyys, kulkuyhteydet) ja toimivia sisätiloja (sopivuus, käytännöllisyys, esteettömyys). Esteettinen puoli korostui kuvailtaessa asunnon kokoa, sen ympärillä olevaa tilaa ja niihin liittyviä määreitä (valo, avaruus, siisteys, kauneus). Puheen- vuoroista on usein mahdotonta ja tarpeetontakin määrittää, oliko ajatuksissa päällimmäisenä funktionaalisuus vai esteettisyys. Esimerkiksi valoisuudella, puhtaudella ja tilavuudella on molemmat ulottuvuudet. Esteettisyyskin on eräänlaista toimivuutta. Ruma asunto ei toimi, vaikka olisi muilta ominaisuuksiltaan kuinka näppärä. Siksi näiden

Mikä tekee kodin? (%)

Kuva 3: Vastausten prosenttiosuudet kuplakaaviona.

tekijöiden yhdistäminen on perusteltua. Yhteensä toimivuus ja esteettiset tekijät kattoivat 16 prosenttia asiasanoista.

Ympäristön luokassa huomio kiinnittyi talon ulkopuolelle: maisemaan, ympäristön kauneuteen ja näköalaan. Se tarkentui maaseuduksi, pelloiksi, Helsingin eteläpohjalaisten keskustelussa myös parkkipaikaksi. Viitattiin myös suoraan luontoon (luonnonläheisyys, metsät, eläimet, kasvit, järvi, erityisesti aineiston keruualuetta hallitseva Lappajärvi). Luontoa ja ympäristöä ei voi mielekkäästi erotella toisistaan. Usein niihin viitattiin samanaikaisesti (esim. maisema). Yhteensä ne muodostivat lähes 14 % kaikista tapauksista.

Kolmannen toisiinsa lomittuvan parin muodostavat rakennus ja irtaimisto: yhteensä ne kattoivat 18 % maininnoista. Itse talo mainittiin vain kolmesti. Usein kodikkuus paikantui johonkin rakennuksen osaan: saunaan ja keittiöön, mainittiin myös kellari ja keskustelusoppi. Irtaimisto keräsi asuinrakennusta enemmän mainintoja. Seiniä tärkeämmäksi koetaan sen sisäpuolella oleva sisustus (kalustus, esineet, tavaroiden järjestys ja

paikat). Mainittiin myös sänky ja nukkumapaikka sekä takka. Omana alaryhmänä irtaimiston luokassa erottuivat kodinkoneet, mukavuudet ja varusteet. Erikseen mainittiin televisio ja tietokone. Niillä on oma roolinsa myös kodin kulttuuriesineinä.

Kulttuurin luokka on kotoisuuden osatekijänä hankala käsitteen monimerkityksisyyden vuoksi. Kapeimmillaan kulttuurilla tarkoitetaan taidetta tai korkeakulttuuria, laajimmillaan se nielee sisäänsä kaiken inhimillisen keräilystä avaruuslentoihin. Ahtaasti eri taidemuotoihin (kirjat, musiikki, taulut, elokuva) rajattuun kulttuurin luokkaan ryhmäytyi vajaa viisi prosenttia määreistä. On huomattava, että muotoilu, esine- ja rakennuskulttuuri jäävät näin määritellyn luokan ulkopuolelle.

Luokittelu kattaa hyvin vastauksien koko kirjon. Jäännösluokkaan muut jäi vain kaksi vastausta. Yhdessä kerrottiin, että kodikkuus syntyy kotiin palaamisesta. Toisessa mainittiin sijainti tietyllä paikkakunnalla. Tietyin varauksin tämäkin voitaisiin sijoittaa luokkaan ympäristö. Klusteroin-

Kuvio 4: Mikä tekee asunnosta kodin?

nin tuloksena saatu kotoisan kodin malli on esitetty kuviossa 4.

Asumiskeskustelujen yksittäisissä puheenvuoroissa ihannekoti tarkentui ohjeiksi ja mielipiteiksi asunnon koosta, rakennusmateriaaleista, ikkunoista, koristekasveista, seuraläimistä, kulttuuriharrastuksista, siitä miten saunotaan ja miten kahvi juodaan tai vaikkapa suhteista omiin lapsiin, lapsenlapsiin ja naapureihin. Mieltymykset vaihtelivat, mutta samat kodikkuuden osakokonaisuudet erottuivat aina: rakennus irtaimistoiheen, luonto ja ympäristö, kulttuuri, kodin toimivuus ja esteettisyys sekä suurimpina tekijöinä ihmissuhteet ja omaehtoinen elämänhallinta. Koti on elämää, muistoja ja maisemia.

Kotia eletään

Kodin historiallisen tulkinnan peruskehys on aika. Vain elettynä asunnosta tulee koti. Asuminen on prosessi, jonka kuluessa tapahtuu asioita: ihmiset vanhenevat, heidän ajattelutapansa ja

ihmissuhteensa muuttuvat. Myös kodin fyysiset puitteet muuttuvat: kotia voidaan laajentaa, peruskorjata ja muunnella elämän tarpeiden mukaisesti. Se voi myös pienentyä, jopa tuhoutua.

Historianteoriaalista pohjaa kodin ajalliselle tulkinnalle tarjoavat ranskalaiset Paul Ricoeur ja Pierre Nora. Molemmat jatkavat saksalaisen fenomenologin Martin Heideggerin jalanjäljissä. Ricoeurin mukaan maantieteellistä paikkaa on mahdotonta ajatella ilman, että se kohdentuu tiettyyn hetkeen tai ajanjaksoon. Tämä pätee myös kodin kokemuksiin. Tilan ja ajan side toimii molempiin suuntiin: Lapsuudenmuistot sijoittuvat aina ympäristöihin ja paikkoihin. Muistojen maailma ei koskaan ole ihmisistä tyhjä (Ricoeur 2000, 51–52, 148–149, 480–490) Pierre Noran pääteoksessa (1983–1992, 5 nidettä) paikoille annetaan erityinen tehtävä muistojen säilyttäjinä: paikoissa tapahtumien muisto säilyy. Kodin ajallisuus kuului voimakkaasti asumiskeskusteluissa.

”[On] omia muistojen tavaroita ja lasten tavaroita – –, kun kysyin että saako sen hävittää tai luovuttaa jollekin. ’Älä nyt vielä, älä nyt vielä!’ Ne pitää vaan olla siellä.”

Edellä mainitun Kimberly Doveyn (1999) mallissa aika ja tila ovat kodin osatekijöitä. Me suljimme molemmat oman mallimme ulkopuolelle. Ei siksi, että aika ja tila olisivat vähämerkityksisiä, vaan päinvastoin siksi, että ne kutoutuvat läpitunkevasti ja aina kokemuksellisuuden kaikkiin osiin – ei pelkästään kodikkuuden kokemiseen. Rakennuksella on paikka tai useita paikkoja, koti sijaitsee jossain tilassa, esineilläkin on paikkansa. Kaikki kotoisuuden luokat ovat läpitiilallistuneita ja läpiajallistuneita. Luonto, rakennukset, ihmissuhteet ja asioiden hallinta muuttuvat ajassa.

Yksi kodin tilaan liittyvä erityinen piirre on monipaikkaisuus. Kodin kokemus ei rajaudu yhteen paikkaan, sillä kodin kokemus on kokonaisuus, joka rakentuu monessa paikassa samanaikaisesti ja peräkkäin. Koti ei myöskään rajoitu vain yksityisiin tiloihin. Kodin piirteitä voi liittyä vaikkapa kouluun, kulmapubiin, pysäköintialueeseen tai kotikirkkoon. Julkiset tilat ovat tärkeitä kotoisuuden muodostumisessa varsinkin, jos oma asunto tuntuu epäkodikkaalta. (Gorman-Murray 2006, Manzo 2003.) Monipaikkaisuus on myös ajallinen ilmiö. Se rakentuu toisiaan seuraavista paikkakokemuksista. Kotikokemus voi liittyä moneen peräkkäiseen asuntoon tai pitkään ajanjaksoon monessa rinnakkaisessa kodissa.

”Meillä on ne kesäpaikat. Minäkin asun oikeestaan kahta kotia. Mä asun kesällä Kuopiossa kesäkotia noin kolme–neljä kuukautta vuodesta. Sitten mun synnyinkoti on siellä Pohjanmaalla Vimpelissä, et sinnekin pitäis ehtiä sinne ihan lapsuuden sielunkotiin niinkun elämään, ja sitten täällä Espoossa tämä koti, että tässä sukkuloidaan niin kauan, kun meillä on terveyttä, voimaa, jaksamista.”

Vaikka puheenvuoro periaatteessa kertoo rinnakkaisesta monipaikkaisuudesta, siinä on voimakas ajallisuus. Aikaa jaetaan monelle paikalle. Rinnakkaisissa paikoissa eletään peräkkäisiä jaksoja. Monipaikkaisesti asuva ei suinkaan aina miellä kaikkia paikkoja kodeikseen tai kotikokemuksensa tasaveroisiksi osiksi. Esimerkiksi yksinään Ranskassa elänyt keskustelijat ei kokenut ulkomaan

asuntoa kodikseen. Kotikokemusta ei syntynyt, koska tärkeää ihmissuhteiden osatekijää ei ollut.

Monipaikkaista on myös maaseudun vapaa-ajan asuminen. Tämäkin näkyy edellisistä lainauksista. Vaikka asumiskeskustelujen teemana oli koti, keskustelijat puhuivat paljon vapaa-ajan asumisesta. Puhuttiin sekä liikkuvista kodeista että mökeistä, vaikka keskustelurungossa ei ollut yhtään niihin liittyvää virikettä. Vapaa-ajan asuminen miellettiin kodin osaksi, ja siellä erottuivat samat kotoisuuden osatekijät kuin kodissa yleensäkin.

Mökki on suomalaisen kakkosasunto. Joskus se nostettiin omakotitalon rinnalle tasaveroiseksi osaksi, joskus jopa tärkeimmäksi, kotoisimmaksi paikaksi. Myös ykköskodissa tavoitellaan usein mökinkaltaisia ratkaisuja. Kodista puhuessaan osa keskustelijoista kaipasi mökkiä omaksi kuvavirikkeeksi ja keskustelunaiheeksi. Keskustelijoiden mökit hajosivat joka puolelle maata: Lappiin, Päijät-Hämeeseen, Suomenselälle, Pohjois-Karjalaan. Vapaa-ajan asuminen on tärkeä maaseutuasumisen muoto.

Mökissä luonto on määräävämmässä asemassa kuin omakotitalossa, sillä vapaa-ajan asunto pyritään sijoittamaan luonnon lähelle. Usein tähän vaikuttavat myös harrastukset. Mökillä luonto koetaan voimakkaammin, koska sitä pysähdytään seuraamaan. Luonnon annetaan puhua. Siksi taivas voi näyttää sinisemmältä, äänet puhtaammilta ja hiljaisuuskin syvemmältä.

”Mulla on mökki Somerolla keskellä peltoa, samanlainen kuin kotitalo Lapualla – –. Kyllä kun siellä – – kesäiltana meet pimeevään syysiltaan, niin ne taivaan näkee ja tähdet ja muuta, niin on se vähän eri tunnelma kuitenkin. Ja päivällä sä näet, että siellä näkyy pilvet. Siellä näkyy taivas, ja siellä näkyy, että ei oo taloa eikä tönöä, eikä kukaan tuu eteen. Niin on siinä vaan se oma tuntu, että täällä saa silimä huilata.”

Vapaa-ajan asunto eletään kodiksi samojen periaatteiden mukaan kuin varsinainen asunto. Mökistä tehdään omannäköinen, se suunnitellaan itse. Mökki on myös tekemisen paikka. Siellä voidaan toteuttaa paljon sellaisiakin unelmia, joita on vaikea tuoda esimerkiksi kerrostaloasuntoon.

”Mökillä puuhastelu, siellä on kaikkennäköistä. Pala mettää siinä ympärillä, joka sitten teetättää, ja sinne saa mennä tekemään kaikkennäköistä, milloin mitään.”

Kaiken elämisen ja tekemisen vuoksi myös ylisukupolvinen kiinnittyminen kohdistuu usein juuri lomapaikkaan. Mökissä näkyvät sekä lasten että vanhempien kädenjäljet – samoin yhdessä vietetyt hetket muistoihin.

”Meidän lapset ja mun veljeni lapset, – – niin he on sanonut, että kaiken muun saatte myydä, mutta ette mökkiä. Siellä on meidän juuret. Ne on siellä – – rannalla. Meidän lapset, meillä on kaksi lasta, 35 ja 33. He sanoo, että kaiken muun saatte hävittää, mutta sitä ei koskaan, meidän juuret on siellä.”

Osallistujat puhuivat paljon myös väliaikaisista asumismuodoista: teltoista, asuntovaunuista, majoista, matkustajakodista ja hotellihuoneista. Köyhien, asuntovaunuissa elävien, opiskelijoiden ja vanhainkotien olosuhteita pidetään yleisesti epäkodikkaina. Kodintunne ei kuitenkaan ole niissä mitenkään rajoittuneempaa. Alkeellisuudesta ja hetkellisyydestä huolimatta väliaikaisista asumismuodoista puhuttiin maaseudun asumiskeskusteluissakin lämpimästi, omakohtaisten muistojen kautta.

”Teltat tuo muistoja lapsuudesta, kun Härmässä oltiin telttaretkellä, ja siellä oli koko Itäkyän nuoret, ja tuli kova ukonilma.”

”– Ensimmäinen paikka oli Oulun yläpuolella matkustajakoti. Muutettiin hyvin kun – – pääsi armeijasta. Oli kiire vaan lähteä kotoa pois.

– Niin mutta kotihan sekin oli, se matkustajakoti.”

Muistot ja kertomukset ovat tulkintoja menneisyydestä. Niiden avulla jäsenämme ajallisuutta ja samalla omaa olemassaoloamme. Asumiskeskustelijat halusivat usein selvittää mielipidettään kertomalla muiston jostakin nimenomaisesta tapahtumasta. Mikä voisikaan tehdä muille keskustelijoille paremmin ymmärrettäväksi paikkaan liittyvää erityistä suhdetta kuin muisto, jolla on henkilökohtaista merkitystä? ”Kyllä lapsuudenkodin muistot! Ja kyllä ne kulkee aina mukana.” Muisteltiin muun muassa pyykinpesua, myrskyistä soutumatkaa ja

leppoisaa tuokiota sarjakuvalehden parissa.

Muistojen ja kertomusten lisäksi historia kulkee mukana myös perintönä. Rakennukset, irtaimisto ja maaomaisuus voivat olla ihan kirjaimellisesti perittyä omaisuutta ja siksi rakkaita. Koti irtaimistoon sisältää usein viittauksia lapsuudenkotiin, vaikka varsinaista vanhemmilta jäänyttä aineellista perintöä ei siihen sisältyisikään. Omaan kotiin halutaan jotakin vanhemmista, suvusta tai oman elämänhistorian vaiheista muistuttavaa kodikkuutta luomaan. Hankitaan esimerkiksi samantyyppinen talo, huonekalut, astiasto tai taulu kuin vanhemmilla oli. Mieluiten jäljet saisivat olla aitoja, mutta aidon puuttuessa vastaavakin käy.

Virikekuvan vanha talonpoikaisinteriööri miellytti yleisesti asumiskeskustelijoita: se herätti muistoja ja tarjosi viitteitä menneisyydestä.

”Sieltä löytyi semmoinen taulu, joka oli siellä meidän kotona ollut, semmoinen lito. Se on sen takia tietenkin tärkeä, kun siinä luki alla, että Väinö Aaltonen, – – velipoika sen otti mukaansa ja pani sinne uuden kotinsa [seinälle], – – se on siellä seinällä edelleenkin.”

On myös aineetonta perintöä: tiedot, taidot, tavat, arvot, toimintamallit ja ajattelutavat. Kaikista elämänvaiheista jää merkkejä. Osa kulkee mukana tiedostamattomasti, osa harkitusti ja tarkoituksella. Lapsuudenkodin opetukset muistetaan pitkään, ja ne saattavat välittyä vielä seuraavilekin sukupolville.

”[K]aikille tavaroille piti olla paikka. Se [äiti] löi aina rautanauhan seinään, kun tuli joku uus tavara, mikä piti säilyttää, ja sitten meillä oli kova kuri lapsilla, että jos joku tarvii niitä saksia tai sitä vasaraa, niin se pitää palauttaa siihen samaan paikkaan. Niin mullakin on semmoinen periaate sitten ollut omienkin lasten kanssa omassa huushollissa.”

Koti muuttuu iän mukana. Ihmiset ymmärtävät kotinsa tapahtumien sarjana. (Varley & Blasco 2000.) Taloa korjataan ja laajennetaan perheen kasvaessa. Siinä koetaan tapahtumia: lapset muutavat pois, perustavat omat perheet, ja heidän huoneensa voidaan antaa vuokralle. Vanhukset jäävät kotiinsa ja ikääntyvät paikassa. Itsestään kertoessaan ihmiset kertovat mielellään tämän tyyppisiä kotikertomuksia tai oman asumisuransa

kuvauksia. (Blunt & Dowling 2006, 32–45.)

Vastaava ajallisuus sisältyy myös asunnonvaihtokertomuksiin. Oma elämänura jäsennetään usein sarjaksi muuttoja. Päähuomio ei ole muuttotapahtumassa vaan kunkin kodin keskeisissä hetkissä. Ihmiset saattavat tilittää muillekin pitkiä ja tarkkoja asuinhistorioita, sillä muuttaminen ei ole nykyään ainutkertainen tapahtuma. Toisiaan seuranneet kodit auttavat muistamaan, mitä missäkin elämänvaiheessa tapahtui.

”Tämä on 21. muutto, joka tehtiin tuota ja se osoittaa, että koti on ollut määrättyllä tavalla hakusassa, mutta hyvä, että tässä iässä sentään löytyi vielä.”

”Se kertoi elämästään ja kävi näyttämässä niitä paikkoja, missä hän oli asunut. Erittäin kauniita paikkoja vaikka kuinka monta, ja nyt oli kuitenkin kotiutunut tänne –. Hän oli muuttanut 42 kertaa, tämä oli se tämän jutun juoni. 42 kertaa!”

Se, että jollakulla on ollut 21 tai 42 asuntoa, ei tarkoita, että hän olisi ollut koditon. Sen sijaan se tarkoittaa, että hänen monipaikkainen kotikokemuksensa koostuu peräkkäisistä osista, joista joku voi olla hallitsevampi kuin toinen.

Kodin ajallisuuteen liittyvät myös nostalgia ja sen emokäsite koti-ikävä (Johannisson 2013). Käivä voidaan myös sellaista, mitä ei ole koettu. Puhutaan esimerkiksi taivaskaipuusta, mutta ikävoiminen edellyttää aiempaa kokemusta ikävän kohteesta. Samoin nostalgia kohdistuu aina menneeseen, ei koskaan tulevaan. Nostalgia viittaa selkeämmin ajalliseen kaipuuseen kuin koti-ikävä, jossa korostuu myös paikan ja ihmissuhteiden merkitys. Tällaista koti-ikävää voi potea myös maaseudulle muuttanut kaupunkilainen.

”Minäkin oon vuonna 65 tullut Helsinkiin, niin en oo missään muualla sen jälkeen asunut, nyt sitten muutaman vuoden Nurmijärvellä, ja koko ajan tekee mieli Helsinkiin takaisin. Siis on niin kuin paikkakuntaikävä, – siellä on se kaikki, minkä mä tunnen, siellä on ehkä mun parhaat kaverit, vaikkain mä niiden kans oo edes kerran vuodessakaan tekemisissä.”

Kotiseutuaan ikävoivat ihmiset eivät tavallisesti niinkään ikävoi johonkin paikkaan vaan johonkin aikaan tai ihmissuhteisiin. Tämä paljastuu silloin, kun ikävän kohteeseen pääsemistä seuraakin petty-

mys: paikka ei olekaan sama. Se on muuttunut ajassa.

”– Ei tässä iässä enää sitten ystävien löytäminen, vaikka olisi kuinka entinen kotipaikka, ei se oo helppoo.

– Ei, eikä sinne entiseen kotipaikkaan tai sanotaan, sinne missä on syntynyt, no eihän siellä oo enää meidän tuttuja juuri ollenkaan.

– Siellä on uudet asukkaat.”

Alistair Thomsonin mukaan koti-ikävä kohdistuu sekä ihmisiin että paikkaan. Hänen havaintojensa mukaan koti-ikävä oli suurin syy, miksi ne Intiaan ja Australiaan muuttaneet britit, jotka palasivat kotimaahansa, tunsivat palattuaan ikävää yhtä lailla Intiaan ja Australiaan. (Thomson 2005.) Ikävänkohteen vaihtuminen on yksi osoitus monipaikkaisuuden merkityksestä kotikokemuksissa.

Koti on yksi tärkeimmistä nostalgian ja muistin paikoista. Arjen esineet ovat kollektiivisen muistin kuljettajia. Esimerkiksi pukeutuminen, syöminen ja ruuanvalmistustavat voivat siirtää kodintunnon kauas vieraisiin maisemiin, niin että uppo-outo ympäristö tuntuu edelleen kotoisalta.

Kodista puhutaan

Kun huomion kohteeksi otetaan asumiskeskustelun sisältöjen sijasta puhuntojen sävy, aineistomme tarjoaa jälleen uutta ajateltavaa. Puhunnat nojaavat aina henkilökohtaista kokemusta laajempiin tulkintoihin ja perinteisiin. Monet ääneen lausumatomat arvot ovat lujasti suomalaiseen yhteiskuntaan petautuneita. Tällaisia arvojen syvärakenteita on löydettävissä myös suomalaisesta asumisen perinteestä. Ne vaikuttavat asumisen arvostuksiin ja siihen, miten asumisesta puhumme (Muhonen & Ojala 2004; Puustinen 2010, 317–318; Riu-kulehto & Rinne-Koski 2013; Braudel 1958). Miten kodista puhutaan? Mitä keskustelijoiden puhunnat paljastavat suhtautumisesta asumiseen, kotiin ja vanhenemiseen? Neljä asumisen ja ikääntymiseen liittyvää puhuntaa hallitsi maaseudun asumiskeskusteluja. Nimesimme ne perintödiskurssiksi, erotteludiskurssiksi, kiintymysdiskurssiksi ja ikääntymisen diskurssiksi.

Asumiseen liittyvä kulttuuriperintö sävytti

asumiskeskustelujen puhuntoja kolmessa muodossa. Perintödiskurssissa käsiteltiin itsenäisen asumisen ihannetta, omakotitaloa sekä loma-asumisen perinnettä.

”Mulla on iän päivän ollut se, että omakotitalo se olis ainoa asumismuoto, mutta olosuhteiden pakosta on joutunut valitsemaan tällaisen rivitalon.”

Itsenäisen pärjäämisen ihanne on iskostunut syvälle suomalaiseen kulttuuriin (Karisto ym. 1998, 187; Puustinen 2010). Se leimaa erityisesti omakotitaloasumista. Omistusasuminen on kiivennyt korkealle useissa asumisen arvostukseen liittyvissä tutkimuksissa. Puustinen pitää ihannetta seurauksena 1900-luvun kansallisesta asuntopoliitikasta: omistusasumisen, omakotitalojen ja luonnonläheisten asuinympäristöjen kehittäminen on vakauttanut yhteiskunnallisia oloja sekä kansalaisten kulutuskäyttäytymistä. Omistusasumisen toivottiin lisäävän sosiaalista turvallisuutta sekä vakiinnuttavan työväen elämäntapoja (Puustinen 2010, 317–321).

Omakotitalon suosiminen liittyy sukupolvien väliseen jatkuvuuteen. Itse rakennettu talo on kädenjälki ja konkreettinen perintö omille lapsille (Karisto ym. 1998, 183). Saman ilmiön on tunnistanut myös Jeja-Pekka Roos (1987, 65–67) tarkastellessaan suomalaisten sukupolvien elämäntapoja. Omakotitalo edustaa yhtä elämän kiinnekohtaa ja onnistumisen symbolia erityisesti 1925–1940 syntyneen sodan jälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolvelle. Talon rakentaminen on ollut miehen mitta. Veteraanien henkinen perintö kantaa vahvana tähän päivään asti. Tämä on jättänyt jälkensä myös nykymusiikin sanoituksiin: Leevi and the Leavingsin *Vasara ja nauvoja* ja Arttu Wiskarin *Avaimet käteen* kertovat karulla tavallaan talon rakentamisen asettamista paineista.

Puustinen (2010, 325–326) puhuu itsenäisyyden ja omatoimisuuden ihanteesta kansallisena luonteenpiirteenä, jossa korostuu asumisen itsemääräämisoikeus. Sillä tarkoitetaan asumisen yhteydessä laajasti ymmärrettyä omaa tilaa ja oikeutta hallita sitä itsenäisesti. Tämä ääni kuului myös asumiskeskusteluissa. Pohdittiin muun muassa asumisen itsenäisyyttä sitten, kun voimat alkavat vähetä. Moni keskustelija piti tavoitteenaan asua ja selvittää

kotona niin pitkään kuin mahdollista.

Vaikka maaseudun ikäihmiset arvelivat tarvitsevana tulevaisuudessa yhä enemmän apua, kukaan keskustelijoista ei laskenut tulevaisuuttaan omien lapsien varaan. Kaukana asuvat lapset eivät voi olla vanhempiansa apuna arkipäivässä. Lapset voivat olla tukena, kun omat voimat eivät enää riitä omakotitalon ylläpitoon ja asuminen joudutaan ratkaisemaan uudella tavalla, mutta kukaan keskustelijoista ei pitänyt realistisena sellaista vaihtoehtoa, että siirtyisivät asumaan lastensa luokse.

”Kyllä niistä isomman riesan saa, kun ne on lähempänä.”

”Vaikka nyt on ihan kivasti tähän asti mennyt siinä omakotitalossa, ja pojan perhe asuu samassa pihapiirissä, että siitä saa aina apua, niin kyllä varmaan – – yksineläjille tulee mieleen tässä iässä se, että joku helepompi asumismuoto kuin omakotitalo. Että kun siinä on kuitenkin ruohonleikkuut ja siinä on lumityöt ja muut sellaiset lämmitykset, puilla nytkin on takassa pitänyt tulta joka päivä, kun ollut näitä pakkasia.”

Vaikka lasten kanssa ollaan tekemisissä ja asuntoon varataan heille tilaa vierailuja varten, he saivat varsin vaatimattoman roolin keskustelijoiden sosiaalisissa suhteissa. Sen sijaan informantit jäsenivät tulevaisuuttaan paikallisyhteisön osana. Yhteisöön kuulumisesta puhuttiin kaikissa asumiskeskusteluissa. Yhteisöllisyys parantaa maaseudun elämänlaatua, tuo turvallisuutta ja kiinnittää paikkakuntaan (vrt. Kilpeläinen 2012, 15–16; Oinas 2012, 90–95). Pääkaupunkiseudun keskustelijat liittyivät yhteisöllisyyden paljon voimakkaammin muualla asuviin sukulaisiinsa. Kyse oli omia lapsia laajemmasta sukuyhteydestä:

”Sitten jos ajatellaan tän kolmannen ikävaiheen kotia, niin se kai on sitten se, mihin me laillaan ennen vanhuutta pysähdytään elämään ja asumaan, ja siihen tietenkin kytkeytyy ne lähi-ihmiset. Mutta minä hakisin siihen myöskin sukua siihen kodin yhteyteen. – – Jotenkin on sellainen suuri puute siitä, mitä on aikaisemmin ollut lapsena ja nuorena. Että tähän nykykotiin täällä kaupungissa on vaikeampi saada sitä sukua, joka kuitenkin on meillä niin tärkeä sillä tavalla.”

Sukulaista etäntyminen liittyi tässäkin puheenvuorossa kaupunkilaiseen elämäntapaan. Lainaus (yllä) kertoo sukulaisten hajaantumisesta 1960- ja 1970-lukujen muuttoaalloissa. Usein

yhteyksiä ei ole ylläpidetty erityisen tiiviisti. (Karisto ym. 1998, 183.) Joillakin keskustelijoilla oli syntynyt halu muuttaa eläköitymisen jälkeen takaisin juurille, toiset tyytyivät ylläpitämään yhteyksiä säännöllisin vierailuin.

”Suurin haaveeni oli aina asuessani Helsingissä, että pääsisin vielä muuttamaan synnyinseudulle Lappajärvelle, ja se on kaikki toteutunut. Voiko paremmin olla!”

Mökkeily antaa monille mahdollisuuden palata kotiseudun maisemiin ja luonnon helmaan (ks. esim. Pitkänen & Kokki 2005, 174; Hirvonen & Puustinen 2008, 57–58). Keskustelijat kertoivat luonnon tarkkailusta ja kuvasivat maaseutuympäristön kaupunkiympäristöä olennaisesti virikkeellisemmäksi (vrt. myös esim. Pitkänen 2012, 74).

”[K]aupungissa ja maalla, se on ihan eri asia. Tosiaan kaupunkilaisen elämä voi olla ihan tosiaan, että se on vaan se nukku-mapaikka, mutta meillä täällä maalla – siellä ollaan ja tehdään.”

Sauna on olennainen perintödiskurssin aihe. Saunominen muodostaa erottamattoman osan suomalaista asumista (ks. esim. Alasuutari & Alasuutari 2010, 96–108). Saunakulttuuri kutoutui maaseudun asumisen itsestään selväksi osaksi kymmenissä puheenvuoroissa. Korostettiin saunan tärkeyttä kotoisuuden muodostumisessa: sauna kuuluu suomalaiseen kotiin: ”Se ei oo suomalainen talo, jos siinä ei oo saunaa. Ei varmasti.” Kaikkien puheenvuorojen kohdalla ei voi olla aivan varma saunan käytännön roolista puhujan kodissa. Kyse voi olla myös totunnaisesta puhunnasta, joka sekin on osoitus saunan merkityksestä kulttuuriperinnön osana.

Maaseutu- ja kaupunkiasumisen erotteludiskurssissa eroja nähtiin suhteessa kotiin, ympäristöön ja sosiaaliseen elämään.

”[M]un tyttären mies, joka on kaupunkilainen, Helsingissä syntynyt ja täällä kasvanut ja muuta niin ne menee joka vuosi kesällä aina muutamaksi vuorokaudeksi sinne [maalle] ja seisoo melkeen ne yöt siellä ulkona, kun se ihmettelee sitä,

että kuinka voi olla näin hiljaista, – että taivas vaan ja tähdet ja muuta niin tämmöistä, että heillä aina koluutti raitiovaunu ja joku meni jyskytti siinä ja kolina ja hälinä kuului.”

Eroitteludiskurssin juuret juontavat jo 1800-luvulle, aikaan jolloin alettiin pohtia yhteiskunnan modernisaatiota ja sen seurauksia. Suurkaupunkien tiivis sosiaalinen verkko pakottaa suurkaupungissa asuvia ylläpitämään välinpitämättömän ja etäisen suhteen ympäristöönsä. Samantapaiset ajatukset kaikuivat maaseudun asu-miskeskusteluissa: keskustelijat pohtivat muun muassa maaseudun ja kaupungin erilaisia tervehtimiskulttuureja (vrt. esim. Rinne-Koski & Riukulehto) 2013, 37–39). Maaseudun tiivis yhteisöllisyys eroaa kaupungin kohteliaasta nimettömyydestä. Maaseutu nähtiin kaupunkia vapaampana asuinympäristönä, jossa ei tarvitse murehtia pukeutumista tai ulkonäkökoodeja esimerkiksi postia hakiessa.

”[K]oti on todella se elämän sydän määrättyllä tavalla, että siellä saa olla ihan niin kuin itte lystää. Kaupungissa kun asutaan niin siellä ei tarte, kun pihaan astua, niin melkeen pitää olla suorat housut jalassa ja kravatti kaulassa.”

Kotiin ja kotoisuuteen liittyviä tunteita, muistoja ja arvoja käsiteltiin kiintymisdiskurssissa. Koska tätä kokonaisuutta jo käsiteltiin monipuolisesti kodin ajallisuuden yhteydessä, riittääköön tähän yhteyteen vain yksi paljonpuhuva lainaus:

”Sellainen ihminen joka kaksikymmentä vuotta on elänyt siellä maatalossa, siellä sukutilalla, joka on tehnyt niitä peltotöitä läpi vuoden melkeen hevosella heinäkin talvella hakien sieltä heinäladoista, joka on ollut kaksikymmentä vuotta niin juurevasti kiinni siinä elämässä, tehnyt kaikki vapaa-ajat työtä sen maatilan eteen, niin se on kyllä niin lujassa ainakin minussa, että kyllä mä kaikista rakkaimpana paikkana tässäkin vaiheessa niin se on minun sydämen paikkani, se mun oma koti, – ja myös huomaa, että oon siirtänyt sen saman rakkauden lapsilleni, että tyttäreni, vaikkeivat he nyt usein siellä käy, mutta – minusta he on omaksunut ne tänne sisälleen ne arvot, jotka lähtee sieltä.”

Neljäntenä erottuu ikääntymisdiskurssi. Vaikka tutkimuskirjallisuudessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa usein korostetaan vanhenemisen nopeaa muutosta (esim. Jyrkämä 2013, 89), maaseudun

asumiskeskustelijat suhtautuivat nykyiseen elämänvaiheeseensa varsin neutraalisti ja järkipäisesti. Tietyt ikääntymisen reunaehdot on hyväksyttävä. Osaltaan tämä saattaa johtua osallistujien keski-ikästä (71 vuotta): uudet arkirutiinit ovat jo muodostuneet. Eläkeikaan ei ladattu suuria odotuksia, ainakaan niitä ei painotettu. Sen sijaan tulevaisuudenodotukset kohdistuivat neljanteen ikään.

Yksi osallistuja valotti ihmisen ikävaiheita pienen kertomuksen avulla ja jäseni samalla kolmannen ja neljännen iän käsitteitä itselleen:

”Pappi piti saarnan siellä, ja silloin mä olin, että herran jumala sentään! Että teillä on takana lapsuus, nuoruus, aktiiviyöelämä, ja nyt te ootte vanhoja, ja tämän jälkeen teillä ei ole mitään. Ei tämä oo neljäs ikä sitten tällä tavalla? Lapsuus, nuoruus, työelämä, työikä ja sitten jo tämä ikä, mitä nyt ollaan. Ja tämän jälkeen ei oo kuulemma enää mitään!”

Keskusteluissa käsiteltiin paljon asumisen arkea ja palvelujen saavutettavuutta. Ikääntyessä asumisen ja kodin käytännöllisyys korostuvat ja avun tarve kasvaa. Maaseudulla siivous, ikkunoiden pesu ja lumityöt hoidetaan itse mahdollisimman pitkään. Vaikka suurten ikäluokkien ihanteita hallitsee vahva omatoimisuuden perinne, ostopalveluiden käyttö ei ollut keskustelijoille vaikea ajatus. Nykyisessä elämänvaiheessa ani harva suunnitteli hankkivansa ostopalveluja kotiin, mutta ne näyttävät nivoutuvan luontevasti tulevan asumisen osaksi (vrt. Lapintie & Hasu 2010, 170–173). Neljännessä iässä ostopalveluille ajateltiin jopa hallitseva osa. Vain hinta herätti epäilyjä. Ikääntymisestä rakennettiin kuvaa itselle koituvien kustannusten, mutta myös yhteiskunnalle aiheutuvan taakan kautta (ks. esim. Karisto 2005, 49–50). Neljäs ikä näyttäytyi yhteiskunnallisesti epätoivottavana ja yhteiskuntaa rasittavana.

”– Jos tämä kehitys jatkuu, niin kun nyt näyttää, että aina kaikesta vaan tingitään ja tingitään, niin kyllä meidätkin myyään liimatehtaaseen.

– Mikä liimatehas toimii halavimmalla. Niin kun huutolaiset aikanaan.”

Ikääntymisen diskurssiin kuuluu myös päätösten tekeminen tulevaisuuden varalle. On mietittävä, mitä tulevien vuosien asumiselta halutaan.

Muutamassa puheenvuorossa korostui se, että päätös tulevaisuudesta on tehtävä nyt, kun vielä jaksetaan muuttaa ja asettua uuteen paikkaan.

Ikääntymispuhetta leimasi monenlainen huoli. Se näkyi ensinnäkin yksinjäämisen pelkona. Maaseudun asukkaat epäilivät kaupunkiasumista yksinäiseksi. Siksi elämä maaseudulla on parempaa:

”Eipä siellä paljon naapureita katella, kyllä ne voi olla kuolleen siellä viikkokausia ja vuosiakin. Juuri saatiin kuulla, että meidän entinen naapuri oli ollut viikon siellä ennen kuin alettiin soittelemaan.”

Toinen näkökulma liittyi yksinpärjämiseen (vrt. Vilkkio 2010, 213–236). Keskustelijoiden mielestä pahin neljännen iän asumisen vaihtoehto on hoitolaitos. Maaseudun asukkaalle se on kauhuelokuvan veroinen tulevaisuudenkuva. Laitokseen ei päästä vaan joudutaan. Tämä ajatus esitettiin painokkaasti jokaisessa keskustelutilaisuudessa. Laitoksessa on ahdasta ja epämurkavaa, mutta se on väistämättä ennemmin tai myöhemmin edessä. Kyse on mielikuvista: laitoksen todellinen arki vastaa tuskin puhuntaa. Pahin pelko kohdistuu itsenäisyyden ja itsemääräämisoikeuden menettämiseen. Keskusteluista päätellen neljännen iän asumisratkaisujen imagojen kehittämisessä on huomattavasti parantamisen varaa:

”[T]uo määrä vuoteita jos on, ihmiset on, ne on vähän niin kuin lehmät pilttuussa tuossa, että se on laitoksen näköinen, mutta se on niin julma huone, että...”

Asumisen tulevaisuuden lisäksi keskustelijat jäsensivät ikääntymistä elinkaarena, jossa elämänvaiheita tarkastellaan iän tuomina muutoksina ja elämän jatkuvuutena (Poutanen ym. 2008, 6; Vilkkio 2010, 219–226). Vanhenevalle väestölle kodin muutokset merkitsevät yhä useammin luopumista. Puhuttiin lasten poismuuttamisesta, omien vanhempien ja puolison kuolemasta. Luopumista on myös varautuminen siihen, että kotiseudulla sijaitseva lapsuudenkoti tai mökki joudutaan myymään.

Pienimuotoista luopumista liittyy asunnon vaihtumiseen. Tavaroiista ja esineistä luopuminen voi olla tuskallista, sillä ne kantavat itsessään muistoja ihmisistä, tapahtumista tai kokonaisista ajanjaksoista (ks. Huokuna 2010, 105–118). Esineillä

ja tavaroilla on toinenkin tehtävä. Ne auttavat ikääntyneen ihmisen elämänhallinnassa: ”– – siellä on niitä rakkaita vanhoja esineitä, joihin me omaa muistiammekin kiinnitämme välttyäksemme muistisairauksilta.” Kuten kaikki muistin paikat, poisluovutetut esineet liittyvät myös lapsiin ja heidän muistoihinsa. Luopumisen prosessilla on aina yksilöä laajempi vaikutus.

Parempaan maaseutuasumiseen

Olemme tarkastelleet maaseutuasumisen muutosta kolmannen iän kotikokemuksien kautta. Asunto eletään kodiksi. Avainroolissa on kotoisuuden kokemus. Aineiston perusteella muodostimme kotoisan asumisen mallin, jonka tärkeimmät osat ovat 1. ihmissuhteet, 2. omaehtoinen elämänhallinta sekä 3. kodin toiminnalliset ja esteettiset piirteet. Näiden tekijöiden on oltava kunnossa, kun tavoitellaan hyvää maaseutuasumisen kokemusta. Asuinrakennukseen ja sen ympäristöön liittyvät tekijät ovat pienemmässä roolissa, mutta eivät merkityksettä. Ne muodostavat asumisen välttämättömän pohjan. Asumisen laatua korotettaessa mietitään ennen muuta, mitä voidaan tehdä ihmissuhteiden, elämänhallinnan sekä toiminnallisten ja esteettisten tekijöiden hyväksi.

Se, miten kodista puhutaan, paljastaa asumiseen liittyviä tapoja, odotuksia ja pelkoja. Asuminen tapahtuu sekä talon sisä- että ulkopuolella, mutta varsinkin asujan omassa mielessä – sydämessä. Koti on perusluonteeltaan aina asuntoa laajempi kokonaisuus: kotiseutu.

Maaseutuasuminen on muuttunut nyt kolmatta ikää elävien ihmisten aikana monella tavoin

ja perusteellisesti. Maaseutupolitiikassa on perinteisesti kiinnitetty huomiota rakenteellisiin ja elinkeinollisiin tekijöihin, kuten taajamoitumisen, maaseudun tyhjenemisen sekä elinkeino- ja palvelurakenteen muutoksiin. Asumiskeskustelijat nostivat näiden rinnalle myös toisen tyyppisiä laatutekijöitä. Voisiko maaseutupolitiikalla edistää ihmisten yhteisöllisyyttä, elämänhallintaa, monipaikkaisuutta, omaehtoisuutta ja luontosuhdetta? Monet maaseutuasumisen hyvät puolet liittyvät näihin tekijöihin. Kodin pihapiirin saa tehdä mieleiseksi, kotipiirissä saa elää haluamallaan tavalla, luonto on rauhoittavan lähellä, yhteisöllisyys koetaan voimavaraksi.

Asuminen hankaloituu, jos lähistöllä ei ole lainkaan palveluja. Palvelut tai niiden puute ei noussut aineistossamme ratkaisevaan rooliin, mutta sen vaikutukset näkyvät välillisesti. Palveluiden loitonnutta asukkaat eivät tapaa toisiaan ja irtautuvat paikallisesta yhteisöstä. Koululaisten vanhemmat eivät enää tunne toisiaan koulujen siirryttyä isompiin yksiköihin, lapsia kuljetetaan iltaisin taajamien harrastuksiin, ja kauppa-asiat hoidetaan isoissa keskuksissa. Yhteisöllisyyden muuttuessa myös kylässä käymisen kulttuuri muuttuu: sitä ei enää tehdä sopimatta etukäteen. Maaseudun yhteisöllisyys on murroksen edessä, ja se heijastuu myös asumiskokemuksiin.

Maaseutupolitiikan on löydettävä keinoja kaikkien asumisen laatutekijöiden tukemiseksi. Se voi tarkoittaa esimerkiksi rohkeaa tukea asukkaiden yhteisöllisyyden vahvistamiseksi, asuinympäristön kehittämiseksi ja kotiseudun erityispiirteiden esiin nostamiseksi.

Lähteet

Arkistoidut alkuperäisaineistot

Maaseudun asumiskeskustelutilaisuudet. Saatavana Kotimaisten kielten keskuksen arkistossa.

Tilaisuus 1: Eläkeliiton Vimpelin yhdistys. Vimpelin nuorisoseuran talo 21.1.14. Vimpeli.

Tilaisuus 2: Järvi-Pohjanmaan Kansalliset Seniorit. Kirkontuvan yläsali 27.1.14. Alajärvi.

Tilaisuus 3: Helsingin Eteläpohjalaiset ry. Helsingin yliopiston pääarakennus 4.3.14. Helsinki.

Tilaisuus 4: Aijjoos-hanke ja Virtaa Lappajärvelle!-hanke. Lappajärven kunnantalo. 2.4.2014 Lappajärvi.

Kirjallisuus

Aaltonen, Tarja, Lea Henriksson, Tiina Tiilikka, Heli Valokivi & Minna Zechner 2015. Kodista laitokseen – vanhusten asumisen representaatiot mielipidekirjoituksissa. *Gerontologia* (29)/4, 262–275.

Alasuutari, Pertti & Maarit Alasuutari 2010. Mökkihulluus. Vapaa-ajan asumisen taika ja taito. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.

Blunt, Alison & Robyn Dowling 2006. *Home, Key Ideas in Geography*. Routledge, Abingdon.

Braudel, Fernand. 1958/1969. *Histoire et sciences sociales: la longue durée*. Teoksessa: *Écrits sur l'histoire*. Science de l'histoire. Flammarion. Paris. 42–82.

Braudel Fernand 1969. *Écrits sur l'histoire*. Science de l'histoire. Flammarion, Paris.

Dardel Eric 1952/1990. *L'homme et la terre*. Nature de la réalité géographique. Editions de CTHS, Paris 1990.

Dovey, Kimberly 1999. *Framing Places: Mediating Power in Built Form*. London, Routledge.

Helminen Ville, Satu Vesala, Antti Rehunen, Anna Strandell, Petra Reimi & Aliisa Priha 2017. Ikääntyneiden asuinpaikat nyt ja tulevaisuudessa. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 20/2017. Suomen ympäristökeskus, Helsinki.

Hirvonen, Jukka & Sari Puustinen 2008. Vapaa-ajan asumisen uudet tuulet: suomalaisten näkemyksiä vapaa-ajan asumisesta. Teknillinen korkeakoulu, yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 94, Espoo.

Huokuna, Tiina 2010. Ensimmäinen oma koti 1960-luvulla: esineitä, muistoja ja merkityksiä. Teoksessa: Anni Vilkkio, Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.). *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi. 105–125.

Jalava, Janne, Henri Lahtinen, Tanja Tyvimaa, Maarit Vuorela & Sari Arolinna 2017. Ikääntyneiden asumisratkaisujen tarve ja toteutus. Ympäristöministeriön raportteja 16/2017. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Johannisson, Karin 2013. *Nostalgia; en känslas historia*. Albert Bonniers förlag.

Jolanki, Outi 2015. Jäää vai lähteä? Muuttosyyt 75+ haastattelussa. *Gerontologia* 29(4), 250–260.

Juntto, Anneli 2008. Asumisen muutos ja tulevaisuus. Rakennetarkastelu. Erilaistuva asuminen, osaprojekti I. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Jyrkämä, Jyrki 2013. Kolmas ikä, sukupuoli ja toimijuus. Teoksessa: Hanna Ojala & Ilkka Pietilä (toim.). *Miehistä puhetta*. Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuurit. Tampere University Press, Tampere 89–114.

Karisto, Antti 2004. Kolmas ikä: Uusi näkökulman väestön vanhenemiseen. Teoksessa: *Ikääntyminen voimavarana*. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 5. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004. 91–103.

Karisto, Antti 2005. Suuret ikäluokat kuvastimessa. Teoksessa: Antti Karisto (toim.). *Suuret ikäluokat*. Vastapaino, Tampere. 17–58.

Karisto, Antti, Pentti Takala & Ilkka Haapola 1998. Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. WSOY, Juva.

Kilpeläinen, Arja 2012. Virtuaaliyhteisöllisyys hakeutuu maaseudulle. Teoksessa: Mari Kattilakoski, Arja Kilpeläinen ja Pirja Peltomäki (toim.). *Yhteisöllisyydellä hyvinvointia ja palveluja maaseudulle*. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 1/2012. 14–24.

Kotiseutua kokemassa. Kotiseutukokemuksia Järviseudulta. 2018 Timo Suutari (toim.). Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti. Seinäjoki.

Lapintie, Kimmo & Eija Hasu 2010. Asumisen monet kulttuurit. Teoksessa: Anneli Juntto (toim.). *Asumisen unelmat ja arki*. Suomalainen asuminen muutoksessa. Gaudeamus, Helsinki. 151–176. Manzo, Lynne C. (2003) Beyond house and haven: toward a revisioning of emotional relationships with places. *Environmental Psychology* 23 (2003):47–61.

Muhonen, Reetta & Hanna Ojala 2004. Ajassa muuttuva kolmas ikä. *Gerontologia* 18(1). 10–17.

Nora, Pierre 1983–1992. *Les Lieux de mémoire*. Gallimard, Paris.

- Oinas, Pirjo 2012. Turvallisuus maaseutuyhteisön asukkaiden arjessa. Teoksessa: Mari Kattilakoski, Arja Kilpeläinen ja Pirja Peltomäki (toim.). Yhteisöllisyydellä hyvinvointia ja palveluja maaseudulle. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 1/2012. 84–95.
- Pitkänen, Kati 2012. Mökkeily muuttuu – mielikuvat säilyvät. *Maaseudun uusi aika* 20(1): 50–54.
- Pitkänen, Kati & Ruut Kokki 2005. Mennäänkö mökille? Näkökulmia pääkaupunkiseutulaisten vapaa-ajan asumiseen Järvi-Suomessa. Savonlinna: Savonlinnan koulutus- ja kehittämissuunnan julkaisuja n:o 11. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Poutanen, Veli-Matti, Juhani Laurinkari & Raija Hynynen 2008. Ikääntyneiden asumisratkaisut vuoden 2004 Asumis- ja varallisuustutkimuksen valossa. Suomen ympäristö 20/2008. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Puustinen, Sari 2010. Asumisen arvot ja tavoitteet. Teoksessa: Markku Norvasuo (toim.). Asutaan urbaanisti! Laadukkaaseen kaupunkiasumiseen yhteisellä kehittäelyllä. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 99. Aalto-yliopisto, teknillinen korkeakoulu. Espoo. 305–348.
- Ricoeur, Paul 2000. *Le mémoire, l'histoire, l'oubli*. Seuil, Paris.
- Riukulehto, Sulevi & Katja Rinne-Koski 2013. Otta noessa. Kuortaneenjärven kotiseututuhentymien syvärakenteita. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, Seinäjoki.
- Riukulehto, Sulevi & Katja Rinne-Koski 2015. Historical Consciousness and the Experiential Idea of Home. In *Between Time and Space*. Sulevi Riukulehto (ed.) Cambridge Scholars Publishing 2015, 115–134.
- Riukulehto, Sulevi & Katja Rinne-Koski 2016. *A House Made to Be a Home*. Cambridge Scholars Publishing. Newcastle upon Tyne.
- Riukulehto, Sulevi & Timo Suutari 2012. *Joki on Nurmon äiti*. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, Seinäjoki.
- Roos, Jeja-Pekka. 1987. *Suomalainen elämä*. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämänkerroista. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Sireni, Maarit, Maija Halonen, Olga Hannonen, Timo Hirvonen, Arja Jolkkonen, Petri Kahila, Mari Kattilakoski, Hanna-Mari Kuhmonen, Arja Kurvinen, Virpi Lemponen, Simo Rautiainen, Pasi Saukkonen & Christell Åström 2017. *Maaseutukatsaus 2017*. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 7/2017. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): *Rakennukset ja kesämökit 2017*.
- Suutari, Timo & Katja Rinne-Koski 2015. *Kotiseutututkimus kokemuksellisuutta tavoittamassa*. *Maaseudun Uusi Aika* 3/2015, 54–64.
- Thomson, Alistair 2005. 'My wayward heart': homesickness, longing and the return of British post-war immigrants from Australia. *Manchester University Press, Manchester*. 105–130.
- Tiihonen, Arja 2013. Mökkeilystä vastapainoa arjen asumiselle. *Hyvinvointikatsaus* 2/2013, 7–11.
- Tuan Yi-Fu (1977/2011). *Space and Place. The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press, Minneapolis 2011.
- Varley, Ann & Maribel Blasco 2000. Exiled to the home: masculinity and ageing in urban Mexico. *The European Journal of Development Research* 12 (2):115–138.
- Vilkko, Anni 2010. *Koti vanhetessa*. Teoksessa: Anni Vilkko, Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.). *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi. 213–236.
- Vuorinen, Leena 2009. *Ikääntyminen maalaiskylässä*. Sosiaalipolitiikan väitöskirja, Helsingin yliopisto, yhteiskuntapolitiikan laitos. Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskus Verso, Lahti.

Kylät tulevaisuuden paikallisyhteisöinä

Tämän artikkelin tavoitteena on kylien eli maaseutumaisten paikallisyhteisöjen tulevaisuuden luonteen hahmottaminen. Peilaan jälkimodernin paikallisyhteisön piirteitä aktiivisista kylistä keräämääni aineistoon. Miten jälkimodernille paikallisyhteisölle ominaiset piirteet, kuten kommunikatiivisuus ja avoimuus niissä rakentuvat? Mitä haasteita ne tuovat tulevaisuuden kylätoiminnalle ja kylien kehittämiselle? Jälkimodernit paikallisyhteisöt eivät rakennu vastavoimana individualismille, vaan osana sitä. Ne pyrkivät vastaamaan samalla sekä ihmisten yksilöllisiin intresseihin ja valintoihin että yhteisöllisyyden ja kuulumisen tarpeeseen.

Avainsanat: kylä, kylätoiminta, yhteisö

Suomalaisten kylien tulevaisuuden pohtiminen on haastava tehtävä. Miten kuvitella maaseutumaisia paikallisyhteisöjä, jotka ovat eläviä vielä vuosikymmentenkin jälkeen? Kylien kehittämisen taustalla on ollut jo 1960-luvulta asti väestön väheneminen ja uhka kuva kyläyhteisöjen häviämisestä. Lieneekin väistämätöntä että jos asukasmäärät maaseutualueilla jatkavat yhä laskuaan, pienemmät kylät tulevat hiipumaan. Toisaalta kylien lukumäärä voi myös määrällisesti lisääntyä, kun pienistä kunnista ja keskuksista tulee yhä enemmän kylämäisiä paikallisyhteisöjä. Tämän artikkelin tavoitteena ei ole kuitenkaan kylien lukumäärän tai koon kehityksen arviointi, vaan tulevaisuuden maaseutumaisille paikallisyhteisöille ominaisten piirteiden hahmottaminen.

Viimeaikaisessa maaseutututkimuksessa kyliä on määritelty perinteisesti tiloina ja paikkoina (Kumpulainen 2012; Rannikko 2008). Tässä artikkelissa keskityn kyliin toisesta näkökulmasta eli tarkastelen niitä paikallisina yhteisöinä. Olen aiemmissa julkaisuissani määritellyt kylän tilaksi ja kyläyhdistyksen paikalliseksi yhteisöksi (Kumpulainen 2012). Tässä artikkelissa olen tehnyt tietoisesti toisen valinnan eli lähestyn koko kylää yhteisönä, vaikka kaikki kylällä asuvat ihmiset eivät kokisi tähän yhteisöön kuuluvansa. Toisaalta, se että on vaikea määritellä ketkä kyläyhteisöön kuuluvat, korostaa niiden avointa ja

notkeaa muotoa, mikä on tyypillistä jälkimoderneille yhteisöille (Bauman 2002). Suomalaisessa maaseutupolitiikassa kylät määritellään alueina, joissa on kyläyhdistys (Kumpulainen 2012; Rannikko 2016). Määritelmä ei tunnista kyliä pelkästään tiloina, vaan yhteisötoimijoiden kautta. Voidaan siis tulkita, että Suomen virallinen kylämääritelmä perustuu näkemykseen kylästä paikallisyhteisönä.

Ruth Liepinsin (2000) mukaan yhteisökäsitteen käyttämistä maaseutututkimuksessa on voinut tietynlainen epämääräisyys. Joko käsitettä ei määritellä kunnolla tai sitten keskitytään vain tiettyyn yhteisön rakentumisen ulottuvuuteen. Liepins (2000) tarjoaa ratkaisuksi moniulotteista paikallisyhteisön määritelmää, jossa tarkastellaan samanaikaisesti sekä käytäntöjä, tilaa ja rakenteita että yksilöiden merkityksiä. Yhteisökäsitteen problemaattisuutta tieteen kentällä lisää myös se, että paikallisyhteisöjen olemassaoloa jälkimodernissa yhteiskunnassa on vahvasti kyseenalaistettu. Esimerkiksi Zygmunt Bauman (2001) näkee ne haitkailuna vanhaan nostalgiseen ja turvalliseen aikaan, sellaiseen, jota ei itse asiassa ole edes ollut. Kommunitarismissa taas paikalliset yhteisöt nähdään vahvempina ja yhtenäisempinä kuin ne todellisuudessa ovatkaan (Etzioni 1996). Totuus paikkaan kiinnittyvistä yhteisöistä löytyy jostain näiden ääripäiden välistä. Paikallisia yhteisöjä on ja tulee aina olemaan, mutta ne eivät perustu perinteiseen käsitykseen yhteisöistä, vaan ne ovat jälkimoderneja yhteisöjä niihin kuuluvine piirteineen.

Kyläyhteisöt ovat ajallisia kerrostumia, joissa traditionaalisiksi, moderneiksi ja jälkimoderneiksi määritellyt ominaisuudet elävät yhtä aikaa. Koska tämän artikkelin tavoitteena on lähteä etsimään niitä signaaleja, jotka todennäköisesti tulevat tulevaisuudessa vielä voimistumaan, etsin analyysissäni tutkimuskohteista jälkimoderneille yhteisöille ominaisia piirteitä. Hahmottelen ensin jälkimodernin paikallisyhteisön ominaisuuksia, ja peilaan niitä sen jälkeen aktiivisista kylistä keräämääni aineistoon, joka koostuu kolmesta maakunnallisesta Vuoden Kylä -kilpailussa palkitusta kyläyhdistyksestä sekä kylätoimintaa ohjaavista hallinnollisista aineistoista. Miten jälkimodernille paikallis-

yhteisölle ominaiset piirteet rakentuvat kylissä? Mitä haasteita ne tuovat tulevaisuuden kylätoiminnalle ja kylän kehittämislle?

Jälkimodernit paikallisyhteisöt

Paikalliset yhteisöt ovat yksi jälkimodernin yhteisön muoto. Paikan ja yhteisön sidos on löystynyt aikojen saatossa, ja yhteisön rakentumisessa korostuu kuulumisen ja kommunikaation merkitys. Urbaaneista paikallisista yhteisöistä puhuttaessa tarkoitetaan yleensä paikallisia sosiaalisia liikkeitä, lähiöitä, naapurustoja ja asuinalueita (Delanty 2003, 65). Maaseudulla paikallisia yhteisöjä muodostavat kyläyhteisöt, kyläyhdistykset, kirkonkylät ja kunnat. Kuntien kohdalla paikallisen yhteisön käsitteen käyttäminen on joustavaa. Mitä isommasta alueesta tai keskuksesta on kyse, sitä vaikeampi on määritellä kunta paikalliseksi yhteisöksi. Yhteisön määritelmä on epämääräinen, mutta se korostaakin ihmisten omaa kokemusta siitä, minkä he kokevat omaksi paikallisyhteisöksi.

Yhteisön käsitteellä on monia merkityksiä ja tulkintoja (Moilanen & Eilola 2013). Lisäksi sanan poliittinen ja ideologinen käyttö monimutkaistaa mielikuvaa entisestään. Yhtä paljon kuin on yhteisöjen luonnetta ja sen muutosta kuvaavia määritelmiä, löytyy myös sellaisia representaatioita yhteisöistä, jotka kuvaavat enemmänkin poliittisia ideoita siitä minkälaisia yhteisöjen tulisi olla. Esimerkiksi kommunitaristista yhteisön määritelmää, jossa korostetaan yhteisiä arvoja ja solidaarisuutta onkin helppo kritisoida yhteisöjen ja menneisyyden romantisoinnista (Delanty 2003, 84; 90). Ideologisissa yhteisön määritelmässä on yleensä taustalla joko ajatus sosiaalisten ongelmien ratkaisemisesta tai demokraattisemman yhteiskunnan rakentamisesta (Giddens 1994; Putnam 2000). Yhteisöt ovat jotain menetettyä ja/tai jotain, jota kohti ollaan menossa. Osa teorioista näkee yhteisön vastakohtana tai -voimana yhteiskunnalle tai valtiolle, osa taas vaihtoehtona individualismille (Delanty 2003; Giddens 1994; Putnam 2000; Tönnies 1963).

Eri tieteenaloilla on ollut omat lähestymistapansa yhteisöjen tutkimiseen. Antropologisessa

tutkimuksessa on perinteisesti painottunut elämäntapaan ja identiteettiin perustuvien yhteisöjen korostuminen. Yhteiskuntatieteellinen tutkimus on taas ollut kiinnostunut sosiaalisista suhteista ja verkostoista, kansalaisuuden ja kansalaisyhteiskunnan kysymyksistä. 1980-luvulta lähtien myös sosiaalitieteissä on alettu korostaa yhteisön kulttuurista määrittelyä. Yhteisöt nähdäänkin nykyään enemmän symbolisina ja kuviteltuina rakenteina kuin sosiaalisina käytäntöinä (Anderson 1983; Cohen 1985; Delanty 2003, 3).

Modernille ajalle on ollut tyypillistä pohtia yhteisön luonteen muutosta kaupungistumisen ja teollistumisen myötä (Harvey 1990). Tutkimusta on leimannut menetyksen diskurssi traditionaalisten paikkaan sidottujen yhteisöjen heikentyessä ja esimerkiksi luokkaan sekä työhön liittyvien merkitysten noustessa tärkeämmiksi ihmisten identiteettien rakentumisessa (Delanty 2003, 15). Jälki- tai postmoderni yhteisötutkimus on taas pyrkinyt kuvaamaan globalisaation, kaupungistumisen ja digitalisaation aiheuttamia muutoksia yhteisöissä (Maffesoli 1995). Vaikka esimodernille ja maatalousvaltaiselle yhteiskunnalle tyypillisiä kiinteitä paikallisyhteisöjä ei enää olekaan, paikkoihin kiinnittyvät yhteisöt ovat kuitenkin yhä merkittävä osa ihmisen identiteetin ja sosiaalisen elämän rakentumista.

Postmoderneista yhteisöistä puhuttaessa korostuvat tyyli, estetiikka, kulttuuri ja symboliikka (Saastamoinen 2002). Jälki- tai postmodernin käsitteet korostavat modernin piirteiden, kuten pysyvyyden ja yhtenäiskulttuurin, väistymistä (Maffesoli 1995), vaikka kyse on enemmänkin niiden heikkenemisestä (Delanty 2003). Monet moderniin aikaan yhdistetyt ilmiöt, kuten nationalismi ja työhön liittyvät identiteetit ovat vielä vahvasti elossa. Viime vuosien maahanmuuton lisääntymisestä seurannut kansallishenkisen ajattelun nousu on ollut yksi ääriesimerkki tästä ilmiöstä. Massey (2008) on lisäksi korostanut globalisaation eriarvoistavaa luonnetta. Ajan ja tilan tihtentyminen on kyseenalaistanut pysyviä paikkaan sidottuja identiteettejä, mutta esimerkiksi vapaan liikkumisen mahdollisuudet ovat tiettyyn luokka-asemaan sidottuja etuoikeuksia, eivätkä kaikkien ihmisten

todellisuutta. Vaikka ihmisten liikkumisen lisääntyminen heikentää paikkojen merkitystä identiteettien rakentumisessa, globalisaatio on tilallinen prosessi. Paikat ovat sosiaalisten suhteiden muodostamia verkostoja, joissa erilaiset identiteetit ja paikkaan kuulumisen tavat kohtaavat (Massey 2008).

Jälkmodernit yhteisöteoriat kuvaavat erityisesti globalisaation ja digitalisaation tuomia muutoksia 2000-luvun yhteisön rakentumisessa. Gerard Delantyn (2003, 132) mukaan eri teorioiden kuvauksia postmoderneista yhteisöistä yhdistävät seuraavat piirteet: muutos yhtenäisistä identiteeteistä erilaisuuden korostumiseen, siirtyminen varmuudesta kontingenssiin, yhteisöjen selkeän keskuksen puuttuminen, avoimuus, lisääntynyt liikkuvuus, hajanaisuus, emotionaalisuus ja kommunikatiivisuus. Postmoderneja yhteisöjä leimaa jatkuva muutos ja ne pysyvät yllä enemmänkin jatkuvan kommunikaation avulla kuin modernille ajalle tyypillisten symbolisten identiteettikamppailujen kautta.

Gerard Delantyn (2003, 4) mukaan jälkmodernien yhteisöjen merkittävin piirre on kuulumisen (belonging). Se on sekä symbolista yhteenkuuluvuuden tunnetta että ihmisten välistä kommunikaatiota. Yhteisön jäseniä yhdistää jokin mielenkiinnon kohde, joka rakentaa kuuluvuuden tunteita muiden sen jäsenten kanssa. Paikallisissa yhteisöissä kuuluvuus tarkoittaa myös kuulumista paikkaan; juuria, paikallista identiteettiä ja paikkaan liittyviä tunnesiteitä. Epävarmassa ja jatkuvasti muuttuvassa maailmassa erityisesti kommunikaatio rakentaa kuulumista ja paikallisia yhteisöjä, ei niinkään institutionaaliset rakenteet tai symboliset merkitykset (Delanty 2003, 187).

Kommunikaatio (communication) tarkoittaa tässä yhteydessä sekä ihmisten keskinäistä vuorovaikutusta että median kautta tapahtuvaa viestintää. Siihen sisältyy erilaisia käytäntöjä, jotka rakentavat ihmisten välisiä yhteyksiä. Paikallisten yhteisöjen yhteenkuuluvuus syntyy keskinäisessä kanssakäymisessä ja vuorovaikutuksessa (Moilanen & Eilola 2013). Gerard Delantyn (2003, 71) mukaan kommunikatiivista yhteisöä yhdistävätkin enemmän kollektiiviset käytännöt kuin yhteiset

arvot tai identiteetti. Yhteisökehittäminen on yksi väline rakentaa yhteisöjen kommunikaatiota (Delanty 2003, 69). Kyläyhdistykset ja muut paikalliset yhteisötoimijat rakentavat sekä kommunikaatiota kylän sisällä että ulospäin esimerkiksi muiden kylien ja kunnan kanssa. Kommunikatiivisuus korostaa mahdollisuutta moninaisille näkemyksille ja arvoille, ja Delanty (2003, 111) puhuu-kin erimielisyyden yhteisöistä (communities of dissent), millä hän tarkoittaa sitä, että jälkimoderneissa yhteisöissä on tilaa erilaisuudelle ja yksilöllisille merkityksille. Paikallisille yhteisöille voi olla haastavaa edistää jatkuvaa kommunikaatiota ilman, että yritetään kitkeä eri tavoin ajattelevat ihmiset yhteisön ulkopuolelle.

Virtuaaliset yhteisöt ovat keskeinen osa post-moderneja yhteisöjä. Digitalisaation ulottaessa lonkeronsa lähes kaikkien yhteisöjen käytäntöihin, jaottelu ”oikeisiin” ja virtuaalisiin yhteisöihin on harhaanjohtava. Esimerkiksi sosiaalinen media ja uusi viestintäteknologia ovat keskeinen osa kaikkien jälkimodernien yhteisöjen kommunikaatiota. Myös paikallisissa yhteisöissä nettisivut, facebook ja WhatsApp-ryhmät ovat muuttaneet sekä jäsen-ten keskinäistä vuorovaikutusta että viestintää yhteisöistä ulospäin. Uuden teknologian on pelätty vähentävän ihmisten sosiaalista vuorovaikutusta ja pääomaa (Putnam 2000), mutta toisaalta se on tuonut myös paljon uusia välineitä kommunikaation ja yhteen kuulumisen rakentamiseen.

Jälkimodernit yhteisöt ovat avoimempia kuin edeltäjänsä. Ihmiset kuuluvat eri yhteisöihin ja yhteisöjen keskinäiset rajat eivät ole enää yhtä selkeitä. Avoimissa yhteisöissä yhteenkuuluvuus rakentuu enemmän ihmisiä yhdistävien merkitysten ja kommunikaation kautta kuin rajoja korostamalla. Avoimuus tarkoittaa myös jatkuvan muutoksen korostumista, heterogeenisyyttä ja yksilöiden sitoutumisen ohentumista (Delanty 2003, 48). Paikallisyhteisön toimintaan osallistuminen voi olla pelkästään virtuaalista esimerkiksi seuraamalla facebook-ryhmää ja osallistumisen määrä voi myöskin vaihdella elämäntilanteen mukaan.

Yhteisöt nähdään usein vastavoimana yksilöllisyyden korostamiselle (Moilanen & Eilola 2013), mutta Gerard Delantyn (2003, 113) mukaan jako yhteisöihin ja yksilöihin pitäisi hylätä. Zygmunt

Baumanin (2001) kritiikki yhteisöjä kohtaan perustuu siihen, miten kaippuu yhteisöjen tuomaan turvallisuuteen on vastakkaista yksilöiden vapaudelle. Vaikka Baumanin rakentama vastakkainasettelu on ehkä liioiteltua, on helppo yhtyä ajatukseen, että elämme individualistista aikaa ja paikallisten yhteisöjen rakentuminen sille vastakkaiseen ajatukseen ei kuulosta kestävältä. Paikallisten yhteisöjen pitäisi pystyä samaan aikaan sekä rakentamaan yhteen kuuluvuutta että vastaamaan post-modernien ihmisten yksilöllisiin tarpeisiin.

Monikulttuurisuus, yksilöiden erilaisuus ja nopea muutos tuovat haasteita paikallisyhteisöjen jatkuvuudelle. Ne murentavat kulttuurin yhtenäisyyttä ja korostavat ihmisten keskinäisen kommunikaation merkitystä. Samalla lisääntyy myös tarve etsiä omia juuria ja kuulua johonkin (Delanty 2003, 189). Moilanen & Eilola (2013) korostavat, että jälkimodernit yhteisöt eivät liity ensisijaisesti paikkaan, vaan niiden avulla ilmennetään esimerkiksi yksilöllistä elämäntapaa, pyrkimystä eettisyyteen ja tunnesidettä samanhenkisiin ihmisiin. Paikkaan kiinnittyminen voi kuitenkin olla yksi sellainen yhteisö, jossa yksilöllisiä elämän valintoja ja kuulumisen tarvetta pystytään toteuttamaan. Tässä lieneekin jälkimodernien paikallisyhteisöjen suurin haaste, pystyä antamaan tilaa erilaisille ja moninaisille identiteeteille ja näkemyksille (Delanty 2003, 70), mutta samalla rakentaa yhteen kuulumisen tunnetta ja sidettä paikkaan.

Aineisto ja metodi

Artikkelin aineisto koostuu väitöskirjatyöhöni keräämistä erilaisista aktiivisia kyliä tarkastelevista aineistoista (Kumpulainen 2012). ‘Aktiivisesta kylästä’ on tullut 2000-luvulla ‘elävän kylän’ synonyymi. Aktiivisuuden käsitteeseen liittyy epäsuorasti myös sen vastakohta eli passiivisuus, ja aktiivisuudella korostetaankin yhteisön omaa roolia ja vastuuta kylän elävyyden ylläpitämisessä.

Tutkimukseni eri aineistot avaavat aktiivisen kylän problematiikkaa eri näkökulmista. Kansalliset kylätoimintaohjelmat ja Vuoden Kylä -kilpailun materiaalit avaavat hallinnollista näkökulmaa eli sitä, mitä tavoitteita kylille asetetaan ylhäältäpäin. Suomen Kylät ry julkaisee sekä valtakunnalliset

Hallinnollisesti määritelty aktiivisuus	Paikallinen aktiivisuus
Kansalliset kylätoimintaohjelmat - Kylätoiminnan suuntaviivat 2000–2002 - Voimaa kuin pienessä kylässä! 2003–2007 - Vastuuta ottava paikallisyhteisö 2008–2013	Kolmen keskisuomalaisen kyläyhdistyksen (Huikko, Kynänmöinen, Ylä-Muuratjärvi) toiminnan havainnointi Yhteensä 20 vierailua kyläkokouksissa ja -tapahtumissa vuosina 2007–2008
Osallistuminen maakunnallisen kyläjärjestön Keski-Suomen Kylät ry:n järjestämiin tapahtumiin, kokouksiin ja seminaareihin (11 vierailua) - Maakunnallisen vuoden Kylän valinnan havainnointi (vuosina 2007–2008 yhteensä 7 vierailua kilpailun finalistikyliin) - Suomen Kylätoiminta ry:n tuottama materiaali ja ohjeistukset	Kolmen kyläyhdistyksen tuottama materiaali: pöytäkirjat, kyläkirjat, kyläsuunnitelmat, esitteet, kylälehdet ja nettisivut
Valtakunnallisen Vuoden Kylä -kilpailun tiedotusmateriaali - Kylätoiminnan tiedotuslehistä numerot, joissa artikkeli kyläkilpailun voittajasta vuosilta 1985–2007 (vuodesta 1985 <i>Kylät toimivat</i>, 1996 lähtien <i>Kylätoiminta</i> ja vuodesta 2001 <i>Maaseutuplus</i> -lehti). Yhteensä 23 artikkelia - Kilpailukaavakkeet vuosilta 1985–2007	Kyläyhdistysten puheenjohtajien haastattelut (entiset ja nykyiset) Yhteensä 12 haastattelua vuosina 2007–2008

Taulukko 1. Aineisto

kylätoimintaohjelmat että järjestää vuosittaisen valtakunnallisen Vuoden Kylä -kilpailun. Palkitut kyläyhdistykset saavat julkisuutta ja niitä pidetään suomalaisen kylätoiminnan esikuvina (Hyyryläinen 1994, 74). Paikallisen aktiivisuuden tutkimisen kohteeksi valikoituivat kolme keskisuomalaista kylää, jotka voittivat vuosina 2005–2007 Keski-Suomen Vuoden Kylä -tittelin. Rajasin tutkimuksen sellaisiin kyliin, jotka olivat saaneet tunnustusta aktiivisuudestaan eli kylätoiminnasta on tulleet keskeinen osa paikallisyhteisön toimintaa. Tutkimuksen tuloksia ei voida siis yleistää koskemaan kaikkia suomalaisia kyläyhteisöjä, vaan kyse on enemmänkin ideaalityypeistä, joista muiden kylien toivotaan ottavan mallia (Kumpulainen 2016). Vaikka Vuoden Kylä -kilpailussa palkitaan

virallisesti vain kyläyhdistys, mediassa ja tiedotuksessa tuotetaan mielikuvaa koko kylän aktiivisuudesta. Kyläyhdistyksen jäsenten aktiivisuus vaihtelee myös paljon ja usein muutaman aktiivisimman harteille jää suurin osa kehittämis- ja talkootyöstä. Tämä tuo haasteita kylätoimijoiden ja erityisesti kyläyhdistysten puheenjohtajien jaksamiselle.

Haastattelin kolmen kyläyhdistyksen kaikki entiset ja nykyiset puheenjohtajat. Puheenjohtajilla on tärkeä rooli kehittämissankkeiden vetäjinä ja muiden kyläläisten aktivoijina, joten heidän kauttaan sain informaatiota aktiivisen kylän rakentumisesta käytännön tasolla. Avoimissa teemahaastatteluissa keskusteltiin kylän menneisyydestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta, kehittämistoiminnasta, vahvuuksista, haasteista ja yhteistyöstä

kunnan ja muiden keskeisten toimijoiden kanssa.

Käytän tässä artikkelissa metodina teoriaohjaavaa laadullista sisällönanalyysia eli jälkimodernit yhteisöteoriat toimivat tutkimusta suuntaavina viitekehäyksinä (Tuomi & Sarajärvi 2002). Etsin aktiivisista kylistä keräämistäni aineistoista jälkimodernien yhteisöteorioiden piirteiden ilmentymiä eli miten kuuluminen, kommunikaatio ja avoimuus niissä rakentuvat. Tutkimukseni koostuu tekstiaineistoista, jotka on suunnattu eri yleisöille ja niillä on erilaiset tavoitteet. Ne poikkeavat siis toisistaan luonteeltaan, ja yhteisöllisyyttä avaava sisällönanalyysi rakentuu jokaisessa hieman eri tavalla. Ohjelma- ja tiedotustekstejä olen tarkastellut retorisen luennan kautta, ja haastatteluaineistoa taas diskursiivisemmalla otteella.

Jälkimoderni kyläyhteisö

Yhteisön näkeminen vastakkaisena valtiolle tai yhteiskunnalle ei elä pelkästään yhteisöklassikoissa (Tönnies 1963), vaan se näkyy myös kansallisissa kylätoimintaohjelmissa. Kylien kasvavia vastuita ja yhteiskunnallista roolia representoidaan kolmannessa ohjelmassa suhteessa julkiseen sektoriin.

Kun kunta- ja palvelurakenteiden uusimisen myötä kunnat ja valtio osittain poistuvat kyliltä, kyläyhdistykset joutuvat yhä enemmän vastaamaan palvelujen toteuttamisesta. (Vastuuta ottava paikallisyhteisö 2008–2013, 9.)

Hyvinvointivaltion rakentaminen 1970-luvulta lähtien ja yhteiskunnan kaupungistuminen ja teollistuminen siirsi yhteisöllistä vastuuta valtiolle. Nyt ympyrä on sulkeutumassa. Hyvinvoinnissa ja ongelmien ratkaisussa korostetaan yhä enemmän julkisen vastuun sijasta yksilön omaa vastuuta ja yhteisöjen vastuuta. (Vastuuta ottava paikallisyhteisö 2008–2013, 21.)

Vaikka kylätoimintaohjelmassa korostetaan kumppanuuksien rakentamista julkisen sektorin kanssa, sorrutaan siinä kuitenkin samalla vastakkaisuuksien retoriseen rakentamiseen. ”Ympyrän sulkeutumisella” viitataan myös siihen, miten olemme siirtymässä kylien vastuun kasvamisen myötä hyvinvointivaltiosta takaisin yhteisöllisen vastuun aikaan, joka nähdään luonnollisempana kuin edeltäjänsä. Sen sijaan yksilöllisyyden koros-

tuminen on ohjelmassa otettu huomioon, eikä yhteisötoimintaa tarjota enää vaihtoehtona individualismille, vaan osana sitä.

Muuttoliike, yhtenäiskulttuurin pirstoutuminen, kaupungistuminen, uusi informaatioteknologia ja globalisaatio voivat heikentää yhteisöllisyyttä. Samoin yksilöllistymiskehitys on vaikuttanut voimakkaasti yhteisöjen aseman muuttumiseen. 2000-luvun ihmiselle elinikäinen tai edes pitkäaikainen sitoutuminen on entistä vaikeampaa. Sitoutumista riittää niin pitkään kuin toiminnasta on saatavissa välitöntä tyydytystä. Yhteisöön kiinnitytään satunnaisesti ja silloin, kun se itselle sopii. (Vastuuta ottava paikallisyhteisö 2008–2013, 19.)

Sitaatti tunnistaa jälkimodernin kulttuurin tuomat haasteet yhteisölliselle toiminnalle, eikä tukeudu kommunitaristiseen paikallisyhteisöjen romantisointiin (Etzioni 1993). Tutkimani aktiiviset kylät ovat eläviä paikallisyhteisöjä, jotka rakentuvat osana globaalia jälkimodernia yhteiskuntaa ja kehitystä. Ihmisillä on voimakkaat tunnesiteet asumaansa kylään, mutta heidän identiteettinsä ja elämänpiirinsä rakentuvat myös monista muista tekijöistä. Paikallinen yhteisö ei myöskään enää määrittele ihmisten elämäntapaa, vaan se on yksi yhteisö monien joukossa. Haastateltavat kuvailivat paikallista aktiivisuutta aaltomaisena liikkeenä, mikä korostaa sitä, miten välillä yhteisöllinen toiminta on keskeisemmässä osassa yksilöiden elämää, ja välillä taas jokin toinen kiinnostuksen kohde.

Kylä- ja kehittämistoiminta luo erityisen suhteen kylään. Siitä tulee kehittämisen kohde ja yhteinen intressi, jonka eteen ihmiset ovat valmiita toimimaan yhdessä. Kylät paikkoina eivät ole enää itsestään selviä, vaan niitä ”pidetään elossa” ja kehitetään tietoisella yhteisöllisellä toiminnalla. Haastateltavat kyläyhdistysten puheenjohtajat toivatkin esille, että jos kyläyhdistyksen tai vastaavan yhteisötoimijan kautta ei järjestetä kylällä yhteistä toimintaa, ei muutakaan yhteisöllisyyttä välttämättä ole. Erilaisten aatteellisten paikallisten järjestöjen, kuten raittius-, nuoriso- ja maamiesseurojen, rooli kylillä on pienentynyt ja monet perinteisistä yhdistyksistä tekevät yhteistyötä kyläyhdistysten kanssa luovuttamalla esimerkiksi omaisuuttaan kyläyhdistysten käyttöön. Vaikka kyläyhdistykset ovat poliittisesti sitoutumattomia toimijoita, niiden

taustalla on kuitenkin oma ideologiansa. Kyläyhdistysten tehtävänä on maaseudun paikallisyhteisöjen pitäminen elävänä omaehtoisen kehittämis-toiminnan avulla. Jälkimodernit kyläyhteisöt eivät ole siis pelkästään kulttuurisia ja sosiaalisia luon-teeltaan, vaan niillä on myös selkeä yhteiskunnalli-nen tavoite.

Kuulumisen rakentuminen aktiivisessa kyläyhteisössä

Paikallisyhteisöissä kuulumisen tarkoittaa kuulu-misen kokemusta sekä paikkaan että yhteisöön eli muihin ihmisiin. Haastateltavat puhuivat kylähen-gestä, mikä tarkoittaa talkoohengestä ja paikasta kumpuavaa yhteisöllisyyden tunnetta (Kumpulai-nen 2012). Puheenjohtajat rakentavat kylähenkeä aktiivomalla kyläläisiä.

Pikkusenkin alkaa silleen niinku lepsuuntumaan niin kyllä se vaan sitten hiippuu ja hiippuu. (haastateltava 2)

Kylähengen löytyminen ei ole enää itsestään selvää edes maaseutuyhteisöissä, vaan sitä rakenne-taan erilaisten tapahtumien, kulttuuriperinnön ja yhteisten tilojen vaalimisella. Vuoden Kylä -kilpai-lussa kylähengen rakentaminen on yhtenä merkit-tävänä osa-alueena, joka tekee siitä myös arvioin-nin kohteen.

Miten kylähenkeä on luotu ja ylläpidetty (edistetty yhteen-kuuluvuuden tunnetta, lisätty kiintymystä kylään sekä tehty kylää tunnetuksi ulkopuolella? Miten talkootoimintaa on har-joitettu ja edistetty? Miten yhteistoimintaa kylässä eri järjes-töjen kanssa on harjoitettu ja edistetty?) (Vuoden Kylä -kilpai-lun kysymyskaavake 1987.)

Kylähengen käsite viittaa yhteisön ominaisuus-teen, kuulumisen taas yksilöiden kokemukseen. Paikkaan kuulumisen ”on jatkuva tilassa ja ajassa tapahtuva prosessi, jonka keskiössä on ihmisen ja paikan välinen suhde” (Vallius 2016). Kuulumis-seen sisältyvät tunnesiteet, kehollisuus, materiaali-suus, toiminta ja sosiaaliset suhteet sekä ajan eri ulottuvuudet eli menneisyys, nykyisyys ja tulevai-suus. Aktiivisista kylistä keräämissäni aineistoissa ajallisuus näkyy selkeästi. Kylän historian ja perin-nön vaaliminen on tärkeä osa kylätoimintaa. Yhteis-ön tulevaisuutta taas tehdään kyläsuunnittelun ja

erilaisten kehittämishankkeiden kautta. Paikallis-ten ihmisten aktiivisuuden taustalla on usein huoli kylän ”kuolemista”, mikä korostaa tulevaisuuden strategista rakentamista.

Paikkaan kuulumisen prosessina rakentuu identifioitumisesta (*identification*), suorittamisesta (*performance*), kokemisesta (*experience*) ja neuvot-telusta (*negotiation*) (Vallius 2016). Identifioitumi-sessa kyläyhteisöön korostuvat paikallinen identi-teetti sekä kylän erityiset paikat ja maisemat, jotka ihmiset kokevat ”omikseen”. Tutkittavilla kylillä kyläyhdistysten ylläpitämät kylätalot eivät olleet pelkästään kokoontumispaikkoja vaan kylän sym-bolisia keskuksia. Kaupungeissa suorittamiseen liittyy erityisesti työssä käynti, opiskelu, palvelut ja kuluttaminen, mutta kyläyhteisöissä kylätoiminta, kylätapahtumat ja esimerkiksi kylätalolla järjestet-tävä vapaa-ajan toiminta nousevat keskeisimmiksi kuulumista rakentaviksi toiminnoiksi. Paikkaan kuulumisen kokeminen viittaa siihen, miten ihmi-nen tuntee olevansa osa elinympäristöään. Tämä tapahtuu yleensä vasta pidemmän ajan kuluttua ja edellyttää paikkaan liittyvää identifioitumista ja suorittamista. Kylätoiminnalla onkin merkittävä rooli kokemuksellisen kyläläisyyden rakentajana.

Paikkaan kuulumisen neuvottelut tarkoittavat oikeutuksen hakemisen prosesseja, jotka korostu-vat erityisesti marginaalisiin ryhmiin lukeutuvien ihmisten kohdalla (Vallius 2016). Kylätoiminnassa voidaan joutua myös näihin neuvotteluihin taistel-taessa kunnan kanssa peruspalveluiden saamisesta kylän asukkaille. Jokaisessa kolmessa tutkittavassa kylässä haastateltavat kuvailivat kuntien kanssa käytyjä kamppailuja esimerkiksi kyläkoulujen sul-kemista vastaan (Kumpulainen 2017).

Mutta sitten kun koulu on lakannu se on ollu ehkä jonkinlai-nen nujertaminen tai jonkinlainen kylälle. Mutta sitten se on jollakin lailla kipinää antanu kuitenkin että siinä on se koulu on jääny kylälaisten käyttöön ja saatu pitää se semmosena toimintatilana mikä on sitten antanu uusia mahdollisuuksia että se ehkä lähtee uuteen nousuun. (haastateltava 9)

Vaikka nämä taistelut onkin usein hävitty (Kyy-nämöinen on ainoa kylä, jossa kyläkoulu on vielä jäljellä), on niillä kuitenkin ollut kylähenkeä ja kuuluvuutta rakentava vaikutus.

Kommunikaation aktiivinen rakentaminen

Kommunikaatio on tärkeä osa aktiivisten kylien toimintaa. Kaikenlainen yhteistoiminta ja vuorovaikutus sekä kylälaisten kesken että kylästä ulospäin rakentavat paikallisyhteisöä ja kuulumisen tunnetta. Tärkein osa kommunikaatiota on kylälaisten keskinäinen viestintä, jonka koetaan muuttuneen ajan saatossa. Ihmisten sosiaalinen kanssakäyminen ja kasvokkainen kommunikaatio kylän sisällä on vähentynyt, mutta uusi teknologia on tuonut myös lisää välineitä viestintään. Erityisesti vanhempi sukupolvi, joka ei ole yhtä paljon omakusunut uusia kommunikaation tapoja, kokee, että ihmiset eivät ole enää samalla lailla yhteydessä toisiinsa.

Etä ennenhän se on ollu varmaan enemmän sellasta suusta suuhun kulkenu tieto, ja ihmiset on jutellu keskenään. (haastateltava 11)

Tutkimukseni aineisto on kerätty vuosina 2006–2007 ja silloin kylien verkkosivut olivat tärkeä viestinnän väline kylätoiminnassa. Paljon on tapahtunut digitalisaatiokehitystä sen jälkeen. Jokaisella tutkimallani kylällä on vuonna 2018 esimerkiksi Facebookissa joko oma sivu tai ryhmä. Sosiaalisesta mediasta ja erilaisista digitaalisista sovelluksista, kuten WhatsApp-ryhmistä, on tullut keskeinen osa paikallisten yhteisöjen kommunikaatiota. Viestintä ei tapahdu pelkästään yhteisön sisällä, vaan kylien tapahtumista tiedotetaan laajemmin muillekin kuntalaisille, kesäasukkaille ja matkailijoille. Samalla markkinoidaan ja rakennetaan kylien julkisuuskuvaa ja tunnettavuutta laajemminkin. Digitaalisatiokehitys on korostanut jälkimodernille kulttuurille ominaisen visuaalisen viestinnän merkitystä. Kylästä rakentuvat mielikuvat kuvallisessa ja mediaviestinnässä ovat tärkeitä esimerkiksi uusien asukkaiden houkuttelemisessa.

Koska kyläyhteisöt ovat luonteeltaan toiminnallisia, kommunikaatio on merkittävä tekijä niiden rajojen muodostumisessa. Kyläkoulujen kukoistamisen aikana kyläyhteisöt muodostuivat usein koulupiirin mukaan, nykyään taas kyläyhdistysten toiminta-alueet muodostavat uusia kyläyhteisöjä. Kyynämöinen on esimerkki siitä,

miten kyläyhdistys on muodostettu kolmen pienemmän kylän alueelle. Kyläyhteisöjen toiminnan perustana on yhdistysmuoto ja sitä kautta kylälle tulee myös erityisiä hallinnollisia käytäntöjä. Yhdistysten kokoukset ja hallinto ovat muodollista kommunikaatiota, joka ei kiinnosta suurinta osaa kyläyhteisön jäsenistä.

Niitä ei se kokoushomma kiinnosta tavallaan. Ne kokee sen semmoseks kuivakkaaks byrokraattiseks, jotkut vuosikokoukset ja semmoset, ja se on vähän semmonen epämiellyttävä. (haastateltava 10)

Postmodernien ihmisten sitoutumisen ohuus yhteisöihin on yksi syy vähäiseen halukkuuteen osallistua yhdistysten hallinnollisiin käytäntöihin. Ylimääräisiä vastuita helposti kartetaan, mutta toisaalta jos itse toiminta koetaan mielekkääksi, talloisiin ollaan valmiita osallistumaan. Myös hanke-toimintaan liittyvä byrokraatia koettiin epämiellyttäväksi. Jälkimoderneissa yhteisöissä halutaan keskittyä yhteisten päämäärien saavuttamiseen, ei muodolliseen yhdistyksen ylläpitämiseen.

Kyläyhdistysten neuvottelut kuntaan, päättäjiin ja viranomaisiin päin ovat osa kylien kommunikaatiota yhteisöistä ulospäin. Suhde kuntaan koettiin epävarmana.

Se on vähän semmonen mites sen nyt sanos se on vähän semmonen avosuhe joka on hyvä ja joka ei oo hyvä. Semmonen häilyvä. (haastateltava 4)

Epämuodollinen suhde kuntaan korostaa kommunikaation merkitystä. Kyläyhteisön jäsenet kokivat, että kuntien suhtautuminen kyliin on yksittäisten suhteiden varassa. Välillä kylien oikeuksien ajaminen toteutuu parhaiten neuvottelemalla ja lobbaamalla, ja välillä taas väsytystaistelulla. Kuntien positiivinen suhtautuminen kyläyhteisöihin rakentaa positiivista ilmapiiiriä paikalliseen toimintaan, mutta toisaalta myös taistelu voi toimia yhteisön sisäistä yhteen kuuluvuutta lisäävänä tekijänä.

Kyläyhteisöt avoimina yhteisöinä

Yksi keskeisimpiä analyysini tuloksia on, että aktiiviset kylät ovat avoimia yhteisöjä (Kumpulainen 2012).

Kun itte muistaa sitä lapsuutta mikä mielikuva oli nii se oli hyvin tiukka se kylien raja, ja se oli ehkä hiukan sellasta verissä päin taisteluakin. Että se on niinku ne rajat mitkä näillä kylillä on ei oo kuitenkaan niin selvät ne on juontaa peruja siitä kansakoulurajoista ja muista. Ne on silloin ollu semmoset hyvin selvät. Ne ei oo enää näkyvissä millään tavalla. Ne ei sillä tavalla enää merkitse mitään. Se on toisaalta ihan hyväkin että ne häviää. Että ne on ehkä vähän voi olla semmosia kehitystä estäviäkin just jos liikaa jää siihen omaan kuppikuntaan pysyy. (haastateltava 9)

Avoimuus tarkoittaa yhteisöjen välisten rajojen hämärtymistä ja vieraanvaraisuutta muualla asuvia, kesäasukkaita ja matkailijoita kohtaan. Kaikki kylästä tai siellä järjestettävistä tapahtumista kiinnostuneet ovat tervetulleita mukaan toimintaan. Samaten osa pienistä kylistä on perustanut yhteisiä kyläyhdistyksiä, jolloin toiminta-alueet koostuvat aiempaa laajemmista alueista. Paikallisyhteisöä ei vahvisteta niinkään tekemällä eroa muihin kyliin vaan korostamalla oman kylän erityisyyttä.

Kivesjärven kylätoimikunta on käyttänyt kylän tunnetuksi tekemisessä ja varojen keräämisessä hyväkseen kylän erikoista nimeä. Kivespussin heiton lisäksi kylätoimikunta on kehittänyt kylälle oman nimikkoleivonnaisen, kivespiiraan. Sitä on tarjottu matkailijoille, myyty kylätoimikunnan tilaisuuksissa ja ajoittain myös Kivesvaaran hiihtokeskuksen ravintolassa. (Kylät toimivat 4/1993.)

Kylän tuotteistaminen on samalla paikan imagon rakentamista, jossa markkinatalouden logiikka vaikuttaa siihen, miten paikan identiteettiä tuodaan esille (Vepsäläinen 2007). Avoimuus tarkoittaa myös toimijoiden suurempaa riippuvuutta kyläyhteisön ulkopuolisten tunnistamisesta ja tunnistamisesta. "Toiseus" on yhä merkittävä paikallisyhteisön identiteetin rakentamisessa (Hall 1999). Enää se toinen ei tosin ole naapurikylän tai kunnan asukas, vaan kuviteltu Facebook-mainoksen lukija tai kylätuotteen ostaja.

Yhteisöjen avoin luonne tarkoittaa myös sitoutumisen ohuutta ja toiminnan jatkuvuuden epävarmuutta. Aktiivisuutta uhkaavat myös monet itse kehittämis- ja yhdistystoimintaan liittyvät käytännöt.

Kyllä mää nään yhtenä uhkakuvana sen että sieltä katoaa semmonen yhdessä tekemisen henki ja halu. Että siitä tekemisestä tulee liian muotomäärästä, määrämuotosta. Siis silleen että semmonen spontaani ja välittömyys häviää siitä että vaikka se mun mielestä saa olla hyvin järjestelmällistä niin silti siellä pitää olla tilaa sille pienelle tekemiselle ja että se suvaitsevaisuus säilyy ja se pystytään tarjoamaan jokaiselle jotain. (haastateltava 11)

Sitaatti kuvaa hyvin jälkimodernin paikallisyhteisön haasteita. Ihmisten sitoutuminen yhteisöön on ohuempaa, ja mitä enemmän toimintaan liittyy byrokratiaa ja muodollisia vastuita, sitä enemmän on uhkana että ihmiset keksivät vapaa-ajalleen mukavampaakin tekemistä. Ihmisten halu toimia yhteisöissä lähtee heidän omista tarpeistaan, ja paikallisyhteisöjen pitäisi pystyä tarjoamaan "jokaiselle jotakin" eli mahdollistamaan jäsenten henkilökohtaisten intressien ja arvostusten mukaista toimintaa.

Johtopäätökset

Digitalisaation vaikutukset kyläyhteisöjen rakentamiseen jälkimodernissa yhteiskunnassa ovat moninaisia. Visuaalisuudella, markkinoinnilla ja mielikuvilla on yhä isompi merkitys, jolloin kyläyhteisöistä tulee yhä enemmän "kuviteltuja yhteisöjä" (Andersson 1991). Toisaalta, sosiaalinen media mahdollistaa myös lisääntyvän kommunikaation ja yhteyden kylään jopa tuhansien kilometrien päästä. Vaikka kasvokkainen kommunikaatio vähenee, on käytössä yhä enemmän työkaluja helpottamaan sekä kylän sisäistä että ulospäin suuntautuvaa kommunikaatiota. Olemme tässä kehityksessä vasta alkutaipaleella ja tarvitaankin lisää tutkimusta siitä, miten paikallisyhteisöjen dynamiikka muuttuu digitalisaatiokehityksen myötä.

Jälkimoderneilla yhteisöillä ei ole kiinteää rakennetta (Delanty 2003), ja jatkuva muutos korostaa paikallisen aktiivisuuden ja kehittämistoiminnan merkitystä yhteisöjen tulevaisuudelle.

Strateginen yhteisöllisyys vaatii jatkuvaa yhteisön rakentamista ja uudelleen tuottamista. Yhteisön avoin luonne ja sitoutumisen ohuus sekä niiden jatkuvuuden epävarmuus tekevät kommunikoinnista merkittävän yhteisöä ylläpitävän tekijän verrattuna esimerkiksi traditionaaliseen kyläyhteisöön, joka oli olemassa itsestään selvyytensä, eikä sitä tarvinnut tietoisesti tuottaa. (Kumpulainen 2012, 46.)

Kehittämistoiminta on tullut jäädäkseen paikallisyhteisöjen elämään eli niiden tulevaisuutta rakennetaan strategisesti. Toiminta ei saisi kuitenkaan muuttua liian viralliseksi. Jos ihmisiä halutaan kannustaa osallistumaan enemmän yhdistys- ja kehittämistoimintaan, yhteisöjen hallinnollisen puolen keventäminen olisi tehokas keino. Aktiivisuus ja ihmisten kiinnostuksen kohteet vaihtelevat, ja tarvittaisiinkin enemmän tukea pop-up-tyyliin, pienten ideoiden toteuttamiseen, joka ei vaatisi osallistujilta pidempiaikaista sitoutumista.

Aktiivisista kylistä voidaan löytää paljon jälkimoderneille yhteisöille ominaisia piirteitä: kommunikaatio, kuuluminen ja avoimuus ovat keskeinen osa suomalaista kylätoimintaa. Kylätoiminnan tuoma institutionalisoitumiskehitys eli yhteisötoiminnan

muodollisten rakenteiden voimistuminen sen sijaan (Kumpulainen 2012) puuttui näistä jälkimoderneja yhteisöjä kuvaavista teorioista. Kylätoiminnan kautta rakentuvat kyläyhteisöt ovatkin sosiaalisen ja kulttuurisen lisäksi luonteeltaan poliittisia yrittäessään ajaa kylien ja kyläläisten oikeuksia erityisesti kuntien sisällä. Poliittisuus on erilaista kuin perinteisillä aatteellisilla yhdistyksillä. Enää yhdistystoiminta ei ole sidottu mihinkään laajempaan suuntaukseen tai puolueeseen, vaan paikan eli kylän edun ajamiseen eli kyläyhdistys toimii koko yhteisön virallisena äänenä. Tämä poliittisuuden korostuminen voi kuitenkin olla kaksiteräinen miekka, se voi myös vähentää ihmisten halukkuutta osallistua yhteisön toimintaan. Yhdistys- ja kehittämistoimintaan liittyikin paljon ns. virallisia toimintoja, jotka voivat tuntua postmoderneista itsensä toteuttamista arvostavista ihmisistä vähemmän kiehtovilta. Yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden yhdistäminen sekä tasapainon löytäminen muodollisemman toiminnan ja hauskapidon välillä lieneekin se tärkein tekijä tulevaisuuden kyläyhteisöjen jatkuvuuden turvaamisessa.

Lähteet

- Anderson, Benedict 1991. *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso, London.
- Bauman, Zygmunt 2001. *Community: seeking safety in an insecure world*. Polity, Cambridge.
- Bauman, Zygmunt 2002. *Notkea moderni*. Vastapaino, Tampere.
- Delanty, Gerard 2003. *Community*. Routledge, London.
- Etzioni, Amitai 1993. *The Spirit of Community*. Crown, New York.
- Etzioni, Amitai 1996. *The New Golden Rule. Community and Morality in a Democratic Society*. New York, BasicBooks.
- Giddens, Anthony 1994. *Beyond Left and Right*. Cambridge, Polity Press.
- Hall, Stuart 1999. *Identiteetti*. Tampere, Vastapaino.
- Harvey, David 1990. *The Condition of Postmodernity: An Inquiry into the Origins of Cultural Change*. Oxford, Blackwell.
- Hyryläinen, Torsti 1994. *Toiminnan aika. Tutkimus suomalaisesta kylätoiminnasta*. Line Sixtyfour, Vammala.
- Kumpulainen, Kaisu 2012. *Kylätoiminta ja aktiivisen kylän tuottaminen*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Kumpulainen, K. (2016) Village of the Year competition constructing the ideal model of a rural community in Finland. *Sociální studia* 13(2) pp. 55–71
- Kumpulainen, Kaisu 2017. The discursive construction of an active rural community. *Community Development Journal* 52(4). 611–627.
- Liepins, Ruth 2000. New energies for an old idea: reworking approaches to 'community' in contemporary rural studies. *Journal of Rural Studies* 16. 23–35.
- Maffesoli, Michel 1995. *Maailman mieli. Yhteisöllisen tyylin muodoista*. Gaudeamus, Helsinki.
- Massey, Doreen 2008. *Samanaikainen tila*. Tampere, Vastapaino.
- Moilanen, Laura-Kristiina & Eilola, Jari 2013. Ajan ja paikan muovaamat yhteisöt. Teoksessa Jari Eilola & Laura-Kristiina Moilanen (toim.) *Yhteisöllisyyden perintö. Tutkimuksia yhteisöistä eri vuosikatoilla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 7–51.
- Putnam, Robert 2000. *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. Simon & Schuster, New York.

-
- Rannikko, Pertti 2008. Sivakan metsät avoimina ja suljettuina tiloina. Teoksessa Seppo Knuuttila, Pertti Rannikko, Jukka Oksa, Tapio Hämynen, Hannu Itkonen, Heidi Kilpeläinen, Mikko Simula, Sinikka Vakimo & Marjaana Väisänen (toim.) Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasinmäestä. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 25–59.
- Rannikko, Pertti 2016. Täyttyvä syrjäseutu. Teoksessa Pertti Rannikko, Maarit Sireni, Päivi Härkin, Hannu Itkonen, Seppo Knuuttila, Maria Lähteenmäki, Jukka Oksa ja Mikko Simula (toim.) Kotona, kylässä, liikkeellä: Sivakka ja Rasinmäki arjen ja mielen tiloina. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 209–239.
- Saastamoinen, Mikko 2002. Yhteisöt epävarmuuden ajassa – yhteisöllisyyskeskustelun myöhäismoderneja virtauksia. Teoksessa Pekka Kuusela & Mikko Saastamoinen (toim.) Polis ja kosmos. Kulttuurisen globalisaation suuntia. Jyväskylä, SoPhi. 81–120.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki, Tammi.
- Tönnies, Ferdinand 1963. Community and Society. New York, Harper and Row.
- Vallius, Antti 2016. Picturing Belonging. A Photography-based Approach to Exploring Place Relations. <http://www.interdisciplinary.net/critical-issues/wp-content/uploads/2016/08/AnttiVallius-sp7-dpaper.pdf>
- Vepsäläinen, Mia 2007. Tarjolla Saimaan Venetsiat: Savonlinna ja Varkaus esimerkkeinä paikkakuvausten kutoutumisesta ylipaikallisen ja paikallisen historiallisiksi kudelmiksi. Joensuu: Joensuun yliopisto.

HANNA-MARI IKONEN

*HTT, dosentti, yliopistonlehtori (ma.)**Tampereen yliopisto*

Ikääntyvien naisten yrittäjäyys ja koiraharrastus elämäntapayrittäjäyytenä

Kohti oudon tunnustamisen maaseutua

Artikkelin tavoitteena on osoittaa, että tunnustamalla tavanomainen mutta pienimuotoinen yritystoiminta arvokkaaksi sekä kiinnittämällä huomiota myös outoon yritystoimintaan voidaan tukea valtavirran varjoon jäävien yrittäjien toimijuutta. Siten erikoisetkin yritysidealit tulevat tunnistetuiksi potentiaalisina maaseudun elävöittäjinä. Perustan pohdintani kahdenlaiseen yrittäjäaineistoon: 1) lähes 15 vuoden aikana tekemiini maaseudun naisyrittäjien tutkimushaastatteluihin ja 2) elämäntapaan ja koiraharrastukseen perustuvissa matkailualan yrityksissä tekemiini haastatteluihin ja havainnoiteihin. Peilaan empiirisiä kohteitani keskusteluun työn ja talouden muutoksista erilaisen maaseudulla asuvien ihmisten ja heidän taustojensa kannalta. Tuloksena on toimijalähtöinen näkökulma maaseudun toimeentulomahdollisuuksien uusiin ja uudella tavalla ajan-kohtaiseksi tullessiin kysymyksiin.

Asiasanat: naisyrittäjäyys, elämäntapayrittäjäyys, työ, toimijuus, tunnustaminen

Maaseutu tarvitsee idearikkaita, innostuneita ja yritteliäitä toimijoita. Maaseutu ei ole enää pelkästään maataloustuotantoa. Maaseudun potentiaali pitää hyödyntää. Nämä ovat tuttuja ja helposti kannatettavia maaseutupoliittisia lausumia. Kuitenkin työtä ja toimeentuloa maaseudulla koskeva keskustelu voisi saada vielä uusia sävyjä, jos sitä katsotaan laajemmassa työn ja toimeentulon muutoksen kehityksessä.

Tarkastelen tässä artikkelissa kahta erilaista maaseudun yrittäjäjoukkoa ja kysyn, miten yhtäältä tavallisen ja pitkään jatkuneen sekä toisaalta oudon eli uuden ja erikoiselta kuulostavan yritystoiminnan näkemisellä ja tunnustamisella arvokkaaksi voidaan huomata varjoon jääneitä kyvykkyyksiä ja mahdollisuuksia. Maaseutua koskevalla keskustelulla viittaa laajasti ajatuksiin, joita maaseudun mahdollisiin tulevaisuuksiin liitetään, en siis varsinaisesti politiikkatoimiin vaan maaseudun toimintakäytäntöihin ja ilmapiiriin. Perustan pohdintani kahdenlaiseen yrittäjäaineistoon. Ensimmäisen aineistokokonaisuuden muodostavat lähes 15 vuoden aikana tekemäni maaseudulla yrittäjänä toimineiden, nyt jo ikääntyneiden naisten tutkimushaastattelut. Toinen kokonaisuus koostuu haastatteluista ja havainnoista epätavallisissa, ainakin osittain koiraharrastukseen perustuvissa matkailualan yrityksissä maaseudulla.

Peilaan empiirisiä kohteitani teoreettiseen keskusteluun työn ja talouden muutoksista erityisesti yksilöiden kokemusten kannalta. Tämä keskustelu ohjaa näkemään, mitä erilaisia kykyjä kartuttaneet ihmiset ovat saaneet työelämältä ja mitä he voivat odottaa siltä. Se osoittaa, että maaseutu on osa globaalitalouden prosesseja, mutta sitä, mitä seurauksia tällä keskinäisriippuvuudella on yksilöille, on tarkasteltava ottaen huomioon ihmisten taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen asema. Yhdistämällä työn ja talouden keskustelun maaseutukontekstiin muutamien käsitteiden avulla pyrin tarjomaan keskustelua monipuolistavan näkökulman maaseutuun ja sen tulevaisuuteen.

Työelämän muutos ja pysyvyys

Usein työelämän muutosta kuvataan vertaamalla teollista ja jälkiteollista aikaa. Teollinen aika asettuu näissä vertailuissa lähes ikaikaiseksi vakioksi, johon nähden muutos johonkin merkittävästi erilaiseen on tapahtunut (Julkunen 2008; Adkins 2016). Yrittäjyyden diskurssi ei ollut yhtä läpitunkeva kuin nyt yrittäjäkansalaisuuden (esim. Harni & Pyykkönen 2018) aikana, vaikka pienyrittäjiä on toki ollut myös teollisuustyön ja hajautetun hyvinvointivaltion (Moisio 2012) valtakaudella. Tuolle ajalle tyypillisiä olivat, vaikka ne eivät täysin epätyypillisiä ole edelleenkään, vakaat palkat ja työsuhteet sekä selvä raja työn ja muun elämän välillä.

Tavassa ajatella tulevaisuutta onkin tapahtunut perustavanlaatuisen muutos. Pysyvät työpaikat ja edellisiä sukupolvia parempi elintaso eivät ole enää itsestäänselvyksiä, joiden varaan nuoret aikuiset voivat laskea (Howie & Campbell 2013). Nyt, globaalin kilpailun läpäisemässä, kansallista hallintaa purkavassa, jälkiteollisessa, digitalisoituneessa ja yrittäjämäisessä yhteiskunnassa tällaisen vakauden oletusarvoisuus näyttää poistuvan. Nyt vallitsee kilpailun eetos, jossa pärjäämisen uskotellaan olevan kiinni vain omista kyvyistä ja ahkeruudesta (Littler 2013). Erityisesti nuoria ihmisiä jaetaan riskinuoriin ja tulevaisuuspotentiaalia omaaviin (Kelly 2006; Serrano Pascual & Martín Martín 2017). Potentiaaliseksi pääsee, jos vaikuttaa työllistettävältä, yrittäjämäiseltä ja liikkuvalta – nämä

kolme ovat nuorten kohtaamat keskeiset diskurssit (Ikonen & Nikunen arvioitavana). Erityisesti nuorten kohdalla liikkuvuuden vaatimusta ei kyseenalaisteta, vaan jääminen kotiseudulle nähdään usein yksioikoisesti ongelmana. (Armila ym. 2016; Stockdale & Haartsen 2018.)

Kun työuran pituisiin työsuhteisiin, yhden koulutuksen riittävyys tai sosiaaliturvan kattavuuteen ei voi luottaa, ketterä muuntautumiskyky tulee välttämättömäksi. Kaikkien työikäisten olisi panostettava siihen, että he ovat työllistettäviä, työhön sitoutuneita, tulevaisuudessa hyödynnettävää potentiaalia omaavia ja yrittäjämäisiä – ja voivat esittää itsensä ulospäin sellaisina (Ikonen 2013; Taylor 2015; Adkins 2016; Luckman 2016; Ikonen & Nikunen arvioitavana). Erityisesti keskiluokkaisen asiantuntijatyön sekä moninaisen luovan työn odotetaan olevan tekijälleen intohimo ja omistautumisen kohde (Gill & Pratt 2008; Gregg 2011). Esimerkiksi nuorten naisten kohtaama työelämän epävarmuus sekä tietotyön ja luovan työn luonne pakottavat olemaan jatkuvasti työn suhteen joustava ja valmiina (McRobbie 2013; Jokinen 2005). Sairastumiseen tai muuhun pelistä putoamiseen ei yksilön vastuuttumiseen perustavassa kilpailussa juuri ole varaa. Työn vaatimusten voi sanoa tulleen intensiivisemmiksi.

Monille maaseudun yrittäjille tässä ei ole mitään uutta (esim. Ikonen 2008; 2013). He ovat jo pitkään myyneet henkilökohtaisia kykyjään ja koko persoonaansa, eivät vain työaikaansa ja materiaalisia tuotteitaan. Työn luominen itse itselleen ja yrittäjämuotoinen toiminta on ollut maaseudulla pakko ja mahdollisuus vähintäänkin 1990-luvun laman, EU-jäsenyyden, kaupan vapautumisen ja valtiojohtoisuuden vähentymisen myötä. Lisäksi on huomattava, että maataloudesta eläville aiemat erottelut työn sekä asumisen, vapaa-ajan ja perheen välillä eivät ole olleet elettyä todellisuutta. Se, sen paremmin kuin toimeentulon vakauskaan, ei ole ollut todellisuutta myöskään pienyrittäjille. Maaseutukontekstia ajatellen työntekijälle asetetut vaatimukset ovat sekä uusia että tuttuja.

Maaseudulla toimivat yrittäjät harjoittavat usein pienyrittäjyyttä, kuten lähes kaikki suomalaiset yrittäjät, sillä Tilastokeskuksen vuoden 2013 tietojen mukaan 93,4 prosenttia yrityksistä oli alle

10 hengen kokoisia (ks. Ojala ym. 2017, 146–147). Myös tutkimukseni kohteet, nais- ja elämäntapayrittäjät, harjoittavat hyvin pienimuotoista yrittäjyystoimintaa. Vaikka tällainen yrittäjyys on kiinni laajemmissa talouden virroissa, suhde on jännitteinen, mutta myös täynnä pilkottavia mahdollisuuksia, kuten empiria osoittaa.

Käsitteellisiä apuja maaseudulla tehtävän työn tarkasteluun: Oudon tunnustaminen, nykytyöntekijän toimijuus ja naistapaisuus

Oudon tunnustamisella tarkoitan tässä yhteydessä vähän tunnettujen yritysalojen, kuten omassa tutkimuksessani koiraharrastukseen perustuvan yrittäjyyden, vakavasti ottamista maaseutua koskevissa kehityspuheissa ja -käytännöissä. Outo on yleiskielen sana, mutta käsitteenä se on lähtöisin queer-tutkimuksesta, jossa se viittaa erityisesti heteronormatiivisuuden osoittamiseen ja sukupuoli- ja seksuaalikäsitteiden monipuolistamiseen. Samalla voidaan outouttaa tietämisen muitakin normeja ja vikuroida tavanomaisinta katsantokantaa vastaan. Queer onkin nimenomaan verbi, joka kuvaa aktiivista (toisin)tekemistä. (Vänskä 2011.) Joidenkin (queer-teoriassa erityisesti muiden kuin heteronormiin sopivien) tietämistä ja elämisen tapoja koskevat hiljaisuudet ja aukot tulevat keskustelun aiheeksi (Hekanaho 2006 Vänskan 2011 mukaan). Käsitettä voi laventaa koskemaan muitakin syrjään jätettyjä positioita ja politiikkoja (Coleman 2017, 539). Tällaisella löyhällä tavalla se ohjaa luentaani.

Oudon käsite muistui mieleeni luovasti aineistoani lukiessa. Näin aineistossa paljon yritystoiminnan käytäntöjä, joista ei politiikassa tai mediassa juuri puhuta. On selvää, miksi oudon tunnustaminen ja keskustelun laventaminen olisi maaseudulle tärkeää: näin potentiaali saataisiin paremmin esille, käyttöön ja leviämään. Idearikkaus, arvostus ja hyväksyminen auttaisivat kaikkia. Samanaikaisesti kiinnostavaa ja kenties hälyttävää on, kuinka paljon ennakkoluulottomuudella ja innovatiivisuudella, oudon hyväksymisellä, jo onkaan tekemistä maaseudun kehittämisen ja yleisen yrittäjyysmyönteisen retoriikan kanssa.

Periaatteessa maaseudun toimijoilla on siis valmius hyväksyä epätyypillistä ja valtavirrasta poikkeavaa, mutta käytännössä näin ei tapahdu, ainaakaan kaikkien kokemuksen mukaan.

Toinen käsite, tunnustaminen, liittyy myös siihen, että monenlainen toiminta nähdään arvokkaana. Käsitän tunnustuksen tässä varsin yleisessä merkityksessä sekä ennen kaikkea suhteessa työhön, enkä mene kovin syvälle käsitteen filosofisiin juuriin. Tunnustuksen saaminen on ihmisille yleisinhimillinen tarve, mutta ei silti aina yksinkertaista saavuttaa. Se perustuu jonkinlaiselle vakiintuneisuuden saavuttamiselle, ja koska vakiintuneisuus arvioidaan ulkoapäin, myös tunnustus saadaan ulkoapäin (Honneth 1995). Kyse on sekä materiaalistien resurssien jakautumisesta että arvokkuuden ja toimintatilan tunteesta: kysymyksestä kelpaanko ja riitänkö minä yhteiskunnassa. Varsinkin työssä tunnustaminen on tärkeää (Dejours 2007; Honneth 1995). Kyse on aina myös valta-asemista, joiden määrittäjinä ovat muun muassa sukupuoli ja luokka (McNay 2008).

Tunnustuksella ja nykytyön luonteella on kiinnostava, joskin problemaattinen yhteys. Pienyrittäjyys maalla ja erityisesti käsin tekemistä vaativilla aloilla – tosin tässä kohdassa pitää myös mainita, että maaseudulla tehtävä työ ja yrittäjyys voivat perustua myös (huippu)teknologiaan – kuulostaa tänä päivänä jopa idealistiselta työltä. Kun korkeasti koulutetun sisältöitä tekevän keskiluokan tietointensiivisessä ja abstraktissa työssä työn lopputuote etäännyty tekijästään, työntekijän mieli ei pysy järjestyksessä ja hän joutuu huolehtimaan ulkokuorestaan ja minuuden esityksistään (Vähämäki 2009), hän kokee tunnustusvajetta (Julkunen 2008). Maaseutu sen sijaan soveltuisi käsityövaltaiselle, matalan hierarkian työlle, jota tehdään tuote eikä tekijän nimi edellä – työlle, jota tehdään sen itsensä tähden eikä siitä saatavien tunnustusten takia (Sennett 2008). Kiireetön ympäristö saattaa auttaa toteuttamaan työtöitä, jossa voidaan omistautua pitkäjänteisesti työlle ja saada aikaan laadukasta jälkeä. Tällöin minuu vapautuisi esittämisen ja ulkopuolisten hyväksynnän hakemisen alta, mikä näyttää olevan sisäänrakennettu ominaisuus jatkuvassa ja yksilöllistetyssä kilpailussa (Dashtipour 2014).

Tunnustuksen hakemisella ja saamisella on yhteys toimijuuteen (McNay 2008, 4–6). Oman toimijuuden tavan tunnustaminen tuo kokonaista toimijuuden tuntoa, mitä ei tee vain yksittäisten tekojen tai saavutusten palkitseminen. Erityisesti omien aineistojeni perusteella tärkeää olisi pitkään jatkuneen, sitkeän, puurtavan, monesta selviytyneen, muun elämän ohella hoidetun, edelleen pieneltä näyttävän mutta tekijäänsä ”maailmassa kiinni pitävän” (Honkasalo 2008) toiminnan arvostus.

Aineistojeni ihmisten toiminta on usein myös naistapaista eli sisällöltään ja muodoltaan sellaista, jota naisten on ollut tapana normien ja vakiintuneiden tottumusten mukaisesti tehdä (Jokinen 2005, 50). Tällaiseen näyttävät sitoutuneen myös jotkut aineistojen miehet, jolloin se tarkoittaa jonkinasteista tietoa etäisyyden ottoa miestapaisuudesta eli siitä, miten miesten on ollut tapana toimia. Tällainen toimijuus on yksilölle arvokasta ja toimijuuden tuntoa tuovaa, mutta se ei välttämättä tule tunnustetuksi poikkeuksellisia huippuyksilöitä ihannoivan työn ja talouden kontekstissa. Se, että on ympäristö, jossa on hyväksytty ja tunnustettu ja jossa tuntee olevansa rauhassa, ei ole vähäpätöinen asia. Innovoinnin ja dynaamisuuden sijaan tai ainakin ohella nämä voisivat olla maaseudun vahvuuksia.

Aineisto

Käytän tässä artikkelissa kahden tutkimusprojektin aineistoja. Ensimmäinen on maaseudun naisyrittäjiä käsittelevä seurantatutkimus, joka perustuu haastatteluille. Toinen on koiraharrastuksesta tai halutusta elämäntavasta työtä tehneitä yrittäjiä koskeva tutkimus, jossa olen tehnyt haastatteluja ja osallistuvaa havainnointia. Esittelen aineistot vuoron perään ja kerron, miten olen lue-
nut aineistoja nyt käsillä olevan artikkelin tarkoitusta varten.

Tapaus naisyrittäjät

Olen haastatellut pohjoiskarjalaisella ja pirkanmaalaisella maaseudulla yrittäjänä toimineita naisia kolmesti. Ensimmäisen kerran haastattelin

heitä vuodenvaihteen 2001–2002 ympärillä, jolloin kaikkien haastateltujen yritystoiminta oli aktiivista (esim. Ikonen 2008). Nämä naiset olivat myös vastanneet vuonna 2000 alueiden naisyrittäjistä valikoidulle joukolle lähettämäni kyselyyn, kertoneet siinä yrittäjyydestään ja ilmoittautuneet halukkaiksi haastatteluun. Ensimmäiseen haastattelukierrokseen – vaikka en silloin ajatellut tämän olevan vasta ensimmäinen kierros – osallistui 18 naista.

Seuraavaksi haastattelin näitä yrittäjiä tai jo entisiä yrittäjiä vuonna 2009. Sain sovituksi haastattelun 16 naisten kanssa. Tuolloin heistä toimi yrittäjinä 11, joskin kaikki olivat muuttaneet jotenkin yritystoiminnassaan, jotkut kokonaan alaakin ja joidenkin yrittäjyys oli osa-aikaista. Viisi oli lopettanut. Osa heistä oli siirtynyt eläkkeelle, osa palkkatöihin ja yksi oli pitkällä sairauslomalla. (esim. Ikonen 2013.)

Nyt käsittelen haastattelukierrosta, jonka tein jälleen seitsemän vuotta toisen kierroksen jälkeen eli vuonna 2016 (ks. myös Ikonen 2018b). Tällöin tavoitin 16 naista, mutta varsinaisesti haastattelin 12 naista. Haastateltavista yhdeksän toimi yhä yrittäjänä. Naiset olivat noin 45–75-vuotiaita ja heidän yritysalaansa olivat koskeneet elintarvikkeiden jalostusta ja myyntiä, käsitöiden valmistusta ja myyntiä, hyvinvointipalveluja, majoitusta, hevos-alaa, ompelualaa ja kukka-alaa.

Koodasin haastattelukysymysteni johdattamina mutta aineistolähtöisesti nimettyinä haastatteluista yhteensä 11 teemaa: esimerkiksi itsensä markkinointi sosiaalisen median aikakaudella, terveyden pohdinta, loppumattoman työmäärän ja työhön kohdistuvan intohimon välinen suhde sekä ajatukset perheellisyydestä ja erityisesti äitiydestä. Teemojen avulla hahmotin haastatteluiden pohjasävyksi pohdinnan elämän mittaisesta ja hyvin nais-
tapaisesta työstä. Naisyrittäjät kokevat saavuttaneensa tuloksia yrittäjätapailellaan samalla kun hapuilevat saavutuksilleen tunnistettavaa ja tunnustettavaa muotoa. Naiset näyttävät toivovan tunnustusta nimenomaan omalle toimijuuden tavalleen.

Tartuin tässä aineistossa juuri tunnustamisen tematiikkaan. Halusin tavoittaa jotakin, mitä haastatteluista voi lukea vuosien aikana tapahtuneiden

yritystä ja muuta elämää koskeneiden faktuaalisten muutosten ohella. Kiinnostukseni työelämän eläytymisiin muutoksiin ohjasi huomaamaan, että haastateltavat puhuivat haasteista, joita kohtaavat halutessaan tehdä työnsä hyvin. Intohimoinen hyvin tekeminen – jonka he määrittelevät omista lähtökohdistaan käsin – oli ollut kantava teema aiemmillä haastattelukierroksilla. Kolmannella kierroksella näin, että tässä hyvin tekemisen ihanteessa oli sekä kaikuja autonomisesta käsityöläisyydestä, että tuskasta pohdintaa vaikeuksista selviytyä ja tuntea arvokkuutta.

Edellä kuvasin Richard Sennettin (2008) käsityömaista työtettä, jossa oleellista on nimenomaan tekeminen ja työn pitkäjänteisyys ja laadukkuus. Tällaisessa työssä esimerkiksi Parisa Dashtipour'n (2014) mukaan työntekijä vapautuisi ulkoisen tunnustuksen tavoittelusta. Kuitenkin työn ja tuotteiden markkinoinnin maailmassa kehitys menee päinvastaiseen suuntaan. Esimerkiksi käsityöläiset, taiteilijat ja erikoistuneet ammattilaiset nimenomaan tuotteistavat itseään: he tekevät töitä nimellään, josta on tullut tuotemerkin kaltainen. Suunnittelijalla on niin sanottusti nimeä, mutta varsinainen valmistus on nimenomaton, vailla tunnustusta ja usein arvostustakin. Eräs haastattelemani käsityöyrittäjä otti esille juuri tämän ilmiön. Sille vastakohtaisesti kyseinen yrittäjä vastaa tuotteesta suunnittelusta toteutukseen ja markkinointiin asti. Hänellä on kokonaisvaltainen työote ja hän nauttii työn tekemisestä, mutta ulkopuolista tunnustusta tällainen työnteon tapa ei minän brändäämisen kulttuurissa juuri saa. Siispä aloin analyysissäni kiinnittää huomiota nimenomaan tunnustuksen etsimiseen. En voinut myöskään olla huomaamatta, että naiset käsittelevät nimenomaan naistapaista toimijuuttaan (Jokinen 2005).

Tapaus elämäntapayrittäjät

Toinen aineisto koostuu haastatteluista ja osallistuvasta havainnoinnista kuudessa yrityksessä. Tarkastelemani viisi suomalaista ja yksi ruotsalainen yritys kaupallistavat maaseututilaa erityisesti ihmisille, jotka lomailevat tai harrastavat aktiivisesti koiriensä kanssa (ks. myös Ikonen 2016; 2017;

2018a). Yhteensä tutkimuksessa on mukana 12 yrittäjää (noin 30–55-vuotiaita), sillä jotkut työskentelevät yksin ja joillakin on kumppaneita. He tarjoavat majoitus- ja/tai harjoitustilaa koiraharrastajille sekä koulutuspalveluja joko omaan osaamisensa perustuen tai kutsumalla vierailevia kouluttajia.

Yritysvierailujeni yhteydessä tein teemahaastatteluja, joissa käsiteltiin esimerkiksi asiakaspalveluun liittyviä käytäntöjä, paikan merkitystä ja haastateltavien työelämähistoriaa. Haastattelujen lisäksi havainnoin asiakasvierailuja, tein muistiinpanoja ja keskustelin yrittäjien kanssa myös varsinaisten tutkimushaastatteluiden ulkopuolella. Vierailut olivat osallistuvia: juttelin vieraiden kanssa, tarkastelin ympäristöä ja osallistuin itse ruokailuihin, majoitukseen ja koulutuksiin. Yrittäjät tiesivät etukäteen minun tulevan paikalle tutkijana. Myös vieraita tiedotettiin tutkijan läsnäolosta.

Näiden oudoksikin miellyvien yritysten olemassaolo kertoo, että ihmisillä on halua investoida rahaa ja vapaa-aikaansa räätälöityihin palveluihin. Koiraharrastajien kohdalla ne tarkoittavat laadukasta koulutusta, sopivia harjoittelutiloja ja miellyttävää vapaa-ajanviettopaikkaa. Koiriin liittyvät palvelut ovat uusi, kasvava ja monipuolistuva yritystoiminnan ala. Mahdollisesti hemmoteltujen lemmikkikoirien sekä tulli-, poliisi- ja opaskoirien kaltaisten työkoirien lisäksi on kasvava koiraharrastuksen alakulttuuri: aktiivista harrastamista varten hankitut koirat (Gillespie, Leffner & Lerner 2002; Haraway 2003; Lund 2014; Ikonen & Pehkonen 2017). Alakulttuuri käsittää muun muassa agility-, tottelevaisuus-, paimennus- ja palveluskoiraharrastajia, joita nämäkin yrittäjät palvelevat. Tämän tutkimusaiheen valitseminen juontui paitsi monivuotisesta koiraharrastuksen havainnoinnistani, erityisesti kiinnostuksestani työelämässä tapahtuviin liikahduksiin, joiden taustalla on työn varmuuden rapautuminen ja yksilötasolla koetut epä-mukavuudet ja toisaalta uudet mahdollisuudet.

Maaseudun potentiaali

Suomenkin kaupungeissa väljä tila alkaa olla harvinaisuus ja siten arvokas resurssi. Koiraharrastajat arvostavat tällaista avaruutta ja tarvitsevat erityisiin

tarpeisiinsa soveltuvia harrastus- ja vapaa-ajanviettopaikkoja. Toimintaan sopivia tiloja löytyy helpoiten maaseudulta, jossa on pelloja, metsiä, ehkä halli ja rakennuksia majoittumiselle sekä ruokapalveluille. Useimmat aineiston yrittäjistä olivat etsineet pitkään sisätiloiltaan, ympäristöltään ja sijainniltaan potentiaalisia paikkoja, kuten vanhoja maatiloja, kyläkouluja, kurssikeskuksia ja seurantaloloja. Soveliailta paikoilla on tiettyjä reunaehtoja: useimmat asiakkaat tulevat kaupungeista, joten matka niihin ei saa olla liian pitkä, mutta kovin lähellä kaupunkia puolestaan maan hinta olisi liian kallis. Myös kunnostus- ja ylläpitokulujen on oltava kohtuulliset. Työ ja harrastus on pystyttävä yhdistämään, sillä yritystoiminta pohjautuu yrittäjien omaan haluttuun elämäntapaan. Koiraharrastuksiin sopivien fyysisten resurssien lisäksi koiraharrastaja-asiakkaat – kuten ketkä tahansa palveluita ostavat – hakevat myös positiivista elämystä.

Tutkimani yrittäjät eivät olleet itseisarvoisesti kaivanneet maaseudulle, vaan tärkeintä on ympäristö, jossa omien ja vierailijoiden aktiviteetit tulevat mahdollisiksi (myös Roberts & Hall 2004). Unelmat arvojen mukaisesta työstä, itsensä toteuttamisesta ja oman elämänsä kohtuullistamisesta voivat herätä, kun palkkatyö kaupungissa tuntuu epätydyttävältä, tai jos työtä ei ole ensinkään. Tällaisessa tilanteessa voi syntyä kiinnostus epätyypilliseen elannonhankkimiseen. Kontekstia avaamalla tällaiset liikeideat voivat tulla myös ulkopuolisille paremmin ymmärrettäviksi.

Maaseutumaisten elementtien myymisessä matkailijoille ei ole sinänsä mitään uutta. Maaseutua markkinoidaan yleisesti kuvastolla, jossa maaseutu on yhtä kuin perinteet, rauha, menneisyyden estetiikka ja nykyajassa eksoottiselta näyttävä ”aito” elämäntapa (Bunce 2003; Short 2006; Hall 2009; Vepsäläinen & Pitkänen 2010; Brandth & Haugen 2014). Kuitenkin omalla aineistollani olen halunnut kiinnittää huomiota siihen, kuinka maaseutua tuotetaan ja kulutetaan samanaikaisesti. Tämä ajatus sopii yhteen sen kanssa, että nykyajan matkailija haluaa paitsi nähdä uusia paikkoja, myös saada moniaistillisen, yksilöllisen ja aktiivisen kokemuksen (Cater & Smith 2003; Crouch & Desforges 2003). Tutkimani koiralaan yrittäjät edustavat osittain samanlaista matkailun uudem-

paa genreä kuin esimerkiksi laajat ilmiöt urheilumatkailu (Ritchie 2011) ja hevosmatkailu (Guðrún Helgadóttir & Ingibjörg Sigurðardóttir 2008; Ypäjän hevosopisto 2009). Ne liittyvät maaseudun postproduktivistiseen vaiheeseen, jossa alkutuotannon ohella tai kokonaan siitä irrallaan tuotetaan jotakin muuta, erityisesti ympäristön mahdollistamia elämyksiä.

Pienimuotoiselle maaseutumatkailulle on tyypillistä, että sen toimipaikka on samalla yrittäjän koti. Paitsi että tutkimani yrittäjät tekevät työtä, jonka suorituspaikka on kokonaan koti, myös asiakkaat tulevat yrittäjän kotiin. Juuri muualta maalle muuttaneet ihmiset päätyvätkin usein kotona tapahtuvaan matkailupalveluyrittäjyyteen (Hall 2009, 60). Maalle puolestaan muutetaan monesti halutun elämäntavan perässä (Ateljevic & Doorne 2000; Hall 2009; Cederholm & Hultman 2010), johon toisinaan liittyy kiinteästi aktiiviharrastus ja epätydyttävä aiempi työelämä. Tällöin työ ja harrastus, työaika ja vapaa-aika tai perheaika sekä yksityinen ja kaupallinen tila sekoittuvat jatkuvasti muuttaen koko kodin käsitettä (Di Domenico & Lynch 2007; Cederholm & Hultman 2010; Brandth & Haugen 2012). Koti työpaikkana on kiinnostava, ajankohtainen eikä täysin ongelmaton aihe, johon tässä artikkelissa ei kuitenkaan ole mahdollisuutta syventyä enempää (ks. Ikonen 2017).

Tällainen rajoja ylittävä työ on tyypillistä uudelle taloudelle, joten vapaa-aikansa ja harrastuksensa työksi muuttava itsensä työllistäjä on jopa uuden työn ideaalisubjekti. Heidän työssään on paljon sekä uutta että vanhaa. Uuden talouden työssä oman persoonan käyttäminen on tärkeää, kuten edellä naisyrittäjien muuttuvaa tilannetta kuvatessani selitin. Koiraharrastajia maaseudulla palvelevien yrittäjien työ perustuu juuri sille, että he myyvät oman yksilöllisen palvelukokonaisuutensa. Tarjottava tuote on kokemus, ja tuo kokemus syntyy juuri palvelun tuottajan persoonan kautta (Brandth & Haugen 2012, Cederholm & Hultman 2010; Valkonen 2011). Samalla yrittäjät pyrkivät irtiottoon uuden työn kovista vaatimuksista ja hakeutuvat kohti mielekkäämpää ja vaatimattomampaa elämää. On elämäntapayrittäjyydelle tyypillistä (Ateljevic & Doorne 2000; Guðrún

Helgadóttir & Ingibjörg Sigurðardóttir 2008; Cederholm & Hultman, 2010) ja yrittäjyydelle yleensä epätyyppillistä (vrt. kuitenkin osuustoiminta), että voitontavoittelu päämotiivina hylätään ja merkittävämmäksi tulevat arvojen ja tavoitteiden mukainen elämä.

Vanha ja uusi normaali

Yrittäjyys eriytyy sukupuolen mukaan määrällisesti ja laadullisesti. Naisyrittäjien määrä pysyttelee noin kolmanneksessa kaikista yrittäjistä. Tutkimuksissa on havaittu, että jo puhutavat ovat erilaisia ja hallitseva puhetapa on maskuliininen: yrittäjyys on miesverkostoja, hierarkioita, teknologisia innovaatioita, voittamista ja sijoitusriskejä (Ahl 2002; Hamilton 2013; Giazitzoglu & Down 2017). Tällaiseen toimintaan maaseudun naisyrittäjien on vaikea samaistua, eikä elämäntapaan perustuva yrittäjyyksään toteuta poliittisen diskurssin ihannetyyppejä. Esimerkiksi seuraavassa lainauksessa pitkän linjan yrittäjä naisyrittäjien seurantatutkimuksesta kuvaa, että monen yrittäjyyttä luonnehtii yhä puurtaminen, näkymättömyys, työvaltaisuus ja hidas kehittäminen. Samalla syntyy tunne, että tällainen yrittämisen tapa ei tule kuulluksi.

Niin paljon puhutaan yrittäjyydestä ja tämmöisestä mutta aina nostetaan joku start up -touhu siihen etunensä. Joka on ihan niinku, tämmösen pitkän linjan yrittäjän näkökulmasta niin se on tavallaan tuulenpesän rakentamista. — — Koska niissä on se onnistuminen, se on niin veteen piirretty viiva. — — Ne lähtee niinku, että sitä kokeillaan että no onnistuuko tai ei onnistu, ei sitä lähdetä tekemään niinku meikäläiset on lähteny että mä rupeen yrittäjäksi ja mä sitten olen yrittäjä. — — Että sitä muutetaan ja kehitetään ja, kehitytään ja, niin jotenkin se pitäis palkita yhteiskunnassa. Että se yrittäminen ei oo pelkästään sitä että ollaan siellä start up -saunassa vaan että se on sitä puurtamista.

Lainauksessa näkyy, että yrittäjä haluaisi nostaa omantyyllisensä tekemisen esille. Syynä voi yhtäältä olla uuden talouden tuottama pakko alleviivata yrityksen näkyvyyttä. Toisaalta kyse voi olla tällaisen toiminnan kritiikistä — halusta näyttää myös muita, aivan päteviä yrittämisen tapoja. Niiden jääminen sivuun julkisessa puheessa vähentää

monien yrittäjien toimijuuden tuntoa ja arvokkuuden kokemusta. Jotkut alkavat tuntea olevansa vääranlaisia persoonia, ja he väsyvät interaktiivisuuden vaatimuksiin.

Jotkut haastatteleman yrittäjät molemmista aineistoryhmistä ovat hankkineet lisätuloja palkkatyöstä jatkuvasti tai toisinaan. Erityisesti maaseudun naisyrittäjien tapauksessa ongelmana on kuitenkin se, että tarjolla olevat palkkatyöt eivät tarjoa riittävästi joustoa. Yrittäjyys takaa paremman joustavuuden, ja se tarkoittaa nimenomaan arjen selviytymiseen liittyvää naistapaista toimintaa, jolloin voi vuoron perään huolehtia — ja olla valmiina huolehtimaan — yrityksen ja perheen tarpeista. Uuden työn yhteydessä paljon puhuttu jatkuva valmiina olo, joustavuus ja työn rajojen liudentuminen (Jokinen 2005; Vähämäki 2009) ovat monien naisyrittäjien tapauksessa hyvin materiaalisia välttämättömyyksiä. Nämä vaatimukset eivät siis ole ominaisia vain tietotyölle, eivätkä ne ole täysin uusiakaan (Anttila & Oinas 2017). Pienyrittäjänaisille toisten takia joustaminen ja työn rajojen venyttäminen ovat ikaikaisia piirteitä, mutta uutta on intensiivisyys, kun läsnä on oltava virtuaali- ja reaaliaimailmassa, lasten hoivassa ja harrastuksissa varsinaisissa työasioissa ja työhön etäisesti vaikuttavassa suhdetoiminnassa.

Naisyrittäjien seurantatutkimuksessa kaikki yrittäjät ovat myös äitejä. Yrityksen kehittyminen on ainakin jossakin vaiheessa ollut äitiydelle alisteista, mikä poikkeaa yrittäjyyttä edistävien viranomaisten retoriikasta. Lasten isän roolia ei ole vaadittu muutettavaksi, eikä isyydestä juuri puhuta yrittäjyyden yhteydessä julkisuudessa. Tosin elämäntapayrittäjäaineistoni kahden pariskunnan, joilla oli lapsia, sekä isät että äidit korostivat laadukkaampana pidetyn kasvuympäristön ja sitä kautta hyväksi katsomansa vanhemmuuden merkitystä yrittäjyyss päätöksessä.

Naisyrittäjäaineistossa perheiden valinnat ovat hyvin sukupuolistuneita. Sukupuolitapainen toiminta on ymmärrettävää kyseisessä ympäristössä. Lasten kotihoito oli aikoinaan monelle kyseenalaistamaton ratkaisu, koska yrittäjyyttä ei mielletty työksi, joka vaatisi säännöllistä keskittymisai-kaa. Yritys oli jopa saatettu perustaa, koska lapset haluttiin hoitaa kotona tai koska perheelle sopivat

julkiset lastenhoitopalvelut olivat syrjäseudulla vähäiset. Lasten kotihoidon valinta on ymmärrettävää, jos lähimpään päiväkotiin on parikymmentä kilometriä ja äidin työ ei rajaudu pelkästään päiväkodin aukioloaikoihin eikä toisaalta täytä kaikkia hoitopäivän tunteja. Näin erityisesti, kun lapsilleen omistautuva äiti saa kulttuurista tukea valinnalleen, ja näin siitä huolimatta, että yrityksen kehittäminen hankaloituu.

Näin ollen yrittäjyyden käytännöt rakentuvat sukupuolittain hyvin erilaisiksi eikä saavutusten vertailu samalta viivalta ole reilua. Naisyrittäjät ovat loistaneet monitoimisuudessa, työteliäisyydessä, luovuudessa ja selviämisessä. Kuitenkaan näistä ei palkita rahalla ja maineella samassa mitassa kuin täysipainoiseen yrittäjyyteen teknisillä aloilla panostaneita. Omalla sankaruudellaan naiset myös ylläpitävät sukupuolistuneita rakenteita ja käytäntöjä. Toimijuus säilyy naistapaisena. Yksilölle se on arvokasta ja toimijuuden tuntoa tuovaa, mutta se näyttää säilyvän merkitykseltään pienenä sukupuolineutraalin työn ja talouden kontekstissa tarkasteltuna.

Kuitenkaan pelkkä sukupuoli ei merkitse tietynlaista yrittäjyyttä. Toinen aineistoni, elämäntavan mahdollistamiseksi yrittäjyyden valinnat, ovat myös kaukana maskuliinisesta ja miestapaisesta – eli siitä, miten miehillä on yleisesti tapana toimia – yrittäjyyspuheesta. Nämä miehet ja naiset ovat jättäneet eniten julkista huomiota saavat yrittäjyyden piirteet, kuten teknologiakeskeisyyden, voitontavoittelun ja jatkuvan kasvun, ja seuranneet kiinnostuksen kohteitaan ja kehittäneet taitojaan epätavallisilla aloilla. Ihmettelyä ratkaisu toki on herättänyt, kuten seuraava mieskertoja sanoo:

ei oo kauheesti jatkettu jatkettu suvun saappaissa. Varsinkin mää olen oikein varsinainen mustalammas. Kaikki muut on ylevästi koulutettuja, käy säännöllises tyäs. Mä olen vaan tämänön hunsvotti ku tekee jottain. – ne tietää ettei siihen kannata hirveesti puuttuu ni, ei siihen, jokainen tekee omat valintans.

Laajemman tilanteen kuuleminen tekee ratkaisut helpommin ymmärrettäväksi. Seuraavassa on katkelma siitä, miten maaseutumatkailuyrittäjäpariskunnan mies selittää omalta osaltaan ratkaisun taustoja. Varsinkin yhdistettynä puolison toiveisiin

sekä perheen ja lähipiirinkin taitoihin ja elämänarvoihin valittu yrittäjyyden tapa näyttäytyy ulkopuolisellekin ymmärrettävänä.

liikenne jumittui – – niin mä ajattelin et ei saakeli, mä en kylä niinku tänne rupee ajamaan mitään työmatkaa, tää kestää ihan järjettömän kauan. – – Me oltiin kateltu tätä paikkaa et tää on myynissä. – – no sit mä tulin haastattelusta, sanoin et mä olin siinä niinku loppusuoralla, meit oli kaks enää jäljellä, sit mä sanoin et mä epäilen et mä en saa sitä paikkaa mut mä tiedän et mä en halua sitä paikkaa, et mä soitan nyt sille välittäjälle, tän paikan välittäjälle huomenna ja mennään kattoon sitä.

Kokemuksia vähättelystä

Aiemmin lainattu naisyrittäjäaineiston haastattelutava kokee nykyisen kiihkeätahtisen ja verkossa esiintymiseen perustuvan yrittäjyyden olevan jollakin tavalla valheellista, epäaitoa ja oman toimijuuden tyhjäksi tekevää. Samanlaisesta turhasta, ilman järkeä tuntuvaa päämäärää tapahtuvasta kiihkeydestä ja kilvoittelusta ovat sanoutuneet irti myös kaksi yläpuolella lainattua miesyrittäjää elämäntapayrittäjäaineistosta. Työikäisillä miehillä on kuitenkin yhteiskunnan sukupuolirakenteiden takia naisia enemmän resursseja sanoa, että he yksinkertaisesti ovat tehneet yksilöllisen valinnan, vaikka se olisi epätyypillinen. Miesten haastatteluissa ei ole samassa määrin puhetta kyseenalaistetuksi tulemisesta. Kyse voi olla myös kulttuurisista kertomisen malleista: miehen on esitettävä itsensä aktiivisena ja menestyvänä toimijana, vaikka sitten omalla erikoisella tavallaan. Esimerkiksi viimeimpänä lainattu miesyrittäjä kertoo, että hänen ekonomin koulutuksensa ei ole ollut turha, vaikka hän nyt enimmäkseen tekee töitä ”kädet savessa”. Aika ajoin hän saa arvaamatonta hyötyä koulutuksen tuomasta osaamisesta, kuten taloutta koskevasta teoretiedosta, ajattelemisen ja tiedonhankinnan taidoista ja kokonaisuuksien hahmottamisesta. Miesten haastatteluissa on kuitenkin sellaisiakin mainintoja, joissa yksi haastateltava näkee muiden silmissä olevansa ”vaan tällanen hunsvotti ku tekee jotain” ja toinen toteaa joidenkin ajattelevan, että ”ryhdyit sit tollaseen”. Outoa alaa ja elämäntapaa on seliteltävä, vaikka arvioisikin itse harjoittavansa

järkevää toimintaa.

Suorimpia esimerkkejä vähättelystä kertovat tutkimuksissani kaksi elämäntapayrittäjäaineiston naista, joilla on yhteinen koiraharrastajia ja muita matkailijoita palveleva majoitus- ja ruokapalveluyritys. Yrityksen perustamisvaiheessa heitä ei otettu vakavasti miesvetoisissa pankeissa ja lupatoimistoissa. Pankissa heitä verrattiin siellä samaan aikaan vierailleisiin kultapossukerholaisiin eli lapsiin, ja muualla heitä on tytöteltty. Jos vanha nainen ei ole yrittäjyysidealin keskiössä, eivät ole kolmekymppiset naisetkaan: ”emme ole keski-ikäisiä, jakkupukuisia rouvia ja meillä on vielä pitkät hiukset”. Rahoitusalan henkilö saa erityisen tiukkaa kritiikkiä: ”kyseinen herrashenkilö töissä, joka antoi henkilökohtaisia mielipiteitä meistä ja meidän yritys-toiminnan mahdollisuuksista ja hänellä ei ollut mitään perusteluita siihen”.

Kun on perustamassa sydänverellä kunnostettuun paikkaan intohimolla suunniteltua yritystä, oman habituksen ja idean vähättely tuntuu syvällä, vaikka sitä ei saa näyttää. Naiset ovat selvinneet monipuolisella osaamisellaan, mutta heidän on pitänyt käyttää kyseenalaisia keinoja saadakseen asiallista kohtelua:

ukottelin sen [hallintoviranomaisen] maan rakoon [yrityskumppani: mul ois kyl menny jauhot suuhun siin vaihees] et si ku kuitenkin tietää asioista ja on semmonen monitaitonen ni sit on saanu onneks monesti ne suut hiljaseksi vaikka alkuvaikutelma ei välttämättä oo ollu aina sitte semmone heillä. – – Ja me olemme kuitenkin ihan täysin saavuttanu ne tavoitteet. Hän [rahoitusasiantuntija] ei ymmärtäny kuin me voidaan tehdä ruokailusta katetta niin paljon ja, hän ei ymmärtäny oikein mitään mutta, se oli vähä harmi ku se vaikutti siihen meidän rahotukseen.

Näyttää siltä, että kannustettavan innovatiivisuuden ja naurettavan outouden välinen raja on välillä hiuksenhieno ja toimijasta riippuvainen. Tämä on tavallaan ymmärrettävää, mutta maaseudun elävänä pitämiseksi haitallista.

Oman elämän kaupallistamisesta

Kun halutusta elämäntavasta tai pitkäaikaisesta harrastuksesta tulee yritystoimintaa, kyse ei ole pelkästä työstä vaan koko persoonan valjastami-

sesta osaksi kaupallista toimintaa. Juuri työn ja muun elämän sekoittuminen on maaseutuyrittäjyydelle jo vanhastaan tyypillistä, mutta samalla uutta ja outoa voivat olla alavalinnat ja yhteenkietoutumisen intensiivisyys. Siihen ollaan kuitenkin valmiita, sillä elämäntapa-aineiston koiraharrastajia palvelevat yrittäjät ovat aktiivisesti suunnanneet kohti tiettyä elämäntapaa tai halunneet tehdä harrastuksestaan työn. Merkillepantavaa on, että yrittäjäksi ryhtymisessä ovat taustalla myös aiemmasta työstä pois työntäneet syyt. Työelämäntutkija Raija Julkunen (2008) on todennut, että työn kollektiivisten suojien rapauduttua ongelmat yksilöllistyvät eli työn epämukavuudet tähtävät itseensä. Myös elämäntapayrittäjäaineistossa epämuukavuudet, kuten stressi, kiire, epävarmuus, työttömyyspätkät, pätkätyöt ja itselle kuviteltavissa olevan tulevaisuuden huonous, ajoivat uuden toimeentulovaihtoehdon etsintään. Kun muutosta lähdettiin toteuttamaan, yritysidea myötä tarve maaseutumaiseen paikkaan oli ilmeistä. Toteutetut ratkaisut ovat yhdistävästä tekijästä, elämäntapayrittäjyydestä, huolimatta hyvin yksilöllisiä, mikä on tyypillistä uuden talouden ajalle.

Tätä lainausta olen käyttänyt aiemminkin (Ikonen 2016) kuvaamaan aiemman palkkatyön epämuukavuuksia ja tämän työn tulevaisuuden ahdistavuutta:

mun oikea työ on pankissa, ja mul on työsuhte edelleen sinne. Ja mä jäin äitiyslomal. – – se et miten mä oon tähän [yrittäjyyteen] ajautunu niin, meil on ollu aika paljon yt-neuvotteluita meil töissä, ja tää et meil tuli lapsi niin se osu aika hyvään kohtaan, mut ehkä se pisti myöskin ajattelemaan et jos jotain muuta täs elämän aikaan voi tehdä. – – meidän ala on tosi tuloskeskeistä ja on paljon menny myynnilliseksi siit mitä se on aikanaan ollu. Sitäkin on alkanu miettii et se työtahti on aika hurja parhaillaan ollu. – – jos mä mietin et montako kymmentä vuotta mul on tätä työuraa jäljellä ni, emm ainakaan jaksa sitä niin kauaa. – – ihmiset vedetään muutamas vuodes oikeesti sen mehut irti, ja sit sä oot niinku ihan kaikkies antanu.

Haastateltavien joukossa on niitä, jotka ovat jääneet työttömiksi tai tehneet liikaa töitä. He ovat kokeneet, ettei johto arvosta heitä tai että työtä ei työolosuhteiden takia pysty tekemään niin hyvin kuin haluaisi. Juuri se, että työn haluaisi tehdä

mahdollisimman hyvin, yhdistää molempien aineistojen yrittäjiä. Heillä on intohimo omaa osaamistaan vastaavaa työtä kohtaan. Intohimoinen työ- ja palveluasenne näkyy asiakkaille ja muuntuu taloudelliseksi arvoksi. Kuitenkin siinä, että kaikki on kiedottu yhteen, on riskinsä. Onko harrastus enää rentouttavaa, kun se on myös työtä? Jääkö aikaa nauttia halutusta elämäntavasta? Miltä tuntuu, kun yksityinen tila avataan vierailijoilla ja kun töissä ollaan juuri silloin, kun asiakkaat ja useimmat muut ovat vapaalla? Mitä jos yritys ei ole riittävän kannattava ja toista työtä ei enää jaksata tehdä rinnalla? Mitä seuraa, jos intohimo hiipuu?

Kyse on itsen vastuuttamisen, yrittäjähengen ja muutosta pelkäämättömän asenteen hinnasta, joka jää yksilön maksettavaksi. Yrittäjän sosiaaliturva voi olla varsin huono ja työvoimaviranomaisten tulkinnat arvaamattomia, joten taloudellinen riski on suuri. Kun koko elämäntapa on muutettu, esimerkiksi investoitu merkittävästi aikaa ja rahaa uuden asuin ympäristön muokkaamiseen ja hankittu eläimiä, paluu kaupunkiin palkkatyön etsintään on lähes mahdotonta. Kuitenkin elämäntilanteessa voi tapahtua muutoksia – kuten lasten syntyminen, heidän harrastuksensa, oma tai läheisen sairastuminen – jotka alkavat viedä aikaa ja huomiota. Tästä yksilöllisesti kannetusta riskistä ei maaseutuakaan koskevassa innostushenkisessä muutospuheessa muistuteta. Varjopuolista on syytä puhua, sillä etenkin yksinyrittäjien sekä kahden pienyrittäjän taloudessa elävien tulotaso on heikko (Ojala ym. 2017).

Vastapuolena on autonominen, omien arvojen mukainen työ. Arvoista ja halutuista toimintatavoista pidetään kiinni asiakasvuorovaikutuksessa. Esimerkiksi elämäntapayrittäjät pyrkivät vastaamaan asiakkaiden toiveisiin, mutta ne eivät saa olla liian kaukana yrittäjien omasta halutusta elämäntavasta. Asiakkaiksi haetaan ihmisiä, joiden kanssa arvot kohtaavat ja jotka ymmärtävät ja osallistavat ylläpitämään elämäntapaa. Tällöin jaksamisesta voi tulla haaste varsinkin palveluja kotiympäristössään tarjoaville yrittäjille, kun asiakkaiden kanssa vietetään aikaa myös varsinaisen asiakastilanteen ulkopuolella. Jotkut tutkijat toteavat, että kotiperusteisessa matkailussa asiakassuhteen ei pitäisi olla ystävyyttä (esim. Brandth &

Haugen 2012), mutta toisaalta elämäntapayrittäjyydessä juuri intiimisyys on sekä vaatimus että motivaation lähde (Cederholm & Hultman 2010). Yrittäjien ja asiakkaiden samojen kiinnostuksen kohteiden jakamisessa on näin ollen sekä riskejä että vahvuuksia.

Lopuksi: Oudon ja tavallisen tunnustaminen maaseudun uudeksi normaaliksi

Olen tässä artikkelissa kuvannut, mitä maaseutukontekstissa uutta ja vanhaa on työelämän yksilötasolle tulevaisuudessa, kuten siinä, että tärkeäksi on noussut itsen esittäminen ja koko persoonan sitominen työhön. Molemmissa aineistoissani yrittäjät ovat halunneet keskittyä enemmän yrityksen sisältöön kuin ulkoiseen esitykseen. Itsen tuotteistaminen tuntuu vieraalta ja vieraannuttavalta pitkän linjan naisyrittäjistä, jotka ovat kulkeneet yrittäjätaivaltaan perinteisen naistapaista harjoittaen yrittäjyyttä perheen ohella, jolloin yrittäjyyden tehokkuus ja kasvu ovat saattaneet olla vähäisiä. Tällainen yrittämisen tapa näyttää nyt jäävän vaille tunnustusta. Samalla olen todennut molempien aineistojeni avulla, että uudelle työlle tyypillinen eri elämäntilanteiden sekoittuminen on maaseudulla tuttua. Tätä sekoittumista tapahtuu myös täysin uusilla aloilla, kuten koiramatkailussa, kun työn ja talouden muutoksiin reagoiminen synnyttää uudenlaisia ja oudon tuntuja liikeideoita.

Hankalissakin tilanteissa selviytymisessä motiivi suhteeseen asuinpaikkaan ja yrityksen toimipaikkaan, joihin on investoitu paljon aikaa, rahaa, työtä ja tunteita. Sekä elämäntapa- että naisyrittäjien seuranta-aineistossa maaseutupaikkaan on kiinnitytty lujasti. Nykyisin on normaalia, että ihmisten oletetaan muuttavan paljon ja välttävän yhteen paikkaan asettumista (Ikonen 2013; Stockdale & Haartsen 2018). Onkin etuoikeus jopa globaalissa mittakaavassa, jos voi jäädä maalle ja tehdä työtä tavalla, jonka kokee omakseen. Paitsi näiden kahden aineiston ihmisille, myös monelle muulle maaseutu on resurssi. Ainakin ne ihmiset, jotka ovat maaseutumaisesta ympäristöstä ja elämisestä kiinnostuneita, tuntevat jo maaseudun potentiaalin

melko hyvin. Kenties enemmän kuin maaseudun markkinointia sinänsä tarvittaisiin keinoja ja tukea, joilla mahdollistaa asuminen maaseudulla. Ennen kaikkea kyse on työnteon mahdollistamisesta. Konkreettisten keinojen – esimerkiksi paljon esillä olleet nopeat tietoliikenneyhteydet, bio-energian ja luomutuotannon tukeminen – lisäksi aineistoni perusteella kaivataan tunnustuksen antamista monenlaiselle, oudolle ja pienimuotoiselle toiminnalle. Se tarkoittaa tekemisen takana olevan ihmisen arvostamista, yritystä ymmärtää liikeideaa, innovatiivisuuden käsitteen laventamista ja myös tavallisuuden esille nostamista. Se merkitsee myös hallitsevien ja marginaaliin jäävien toimimisen tapojen taustalla olevien valtasuhteiden näkemistä ja purkamista.

Aineistojeni perusteella näyttää myös siltä, että tilan on annettava yllättää. Maaseutu ympäristön vanhat rakennukset voivat muuntua vaikka säältä suojaavaksi ja maaseudulle sesongin ulkopuolellakin väkeä vetäväksi koiraharrastuspaikaksi ja metsä tai joutopelto voi sopia koirien harjoittamiseen, vain pari tämän tutkimuksen esimerkkiä mainitakseni. Eräs tapa luoda työtä ja sopeutua niukkojen resurssien ja itsensä vastuuttamisen aikaan on hyödyntää ja markkinoida erityisiä paikkoja, yksilöllisyyttä ja erikoistaitoja. Tilan luovaan käyttöön kannustaa salliva ilmapiiri, jossa uusia tapoja käyttää tilaa eivät katsoisi kiertoon lupaviranomaiset sen paremmin kuin lähiyhteisötkään. Tilan luovaa käyttöä edesauttaa myös yrittäjien avarakatseisuus tarttua yllätyksiin, kuten siihen, että jokin tila ei toimikaan aiotussa tarkoituksessa mutta saattaa soveltua toiseen. Tällainen avoimuus ja mielikuviuksellisuus voi synnyttää uusia, innovatiivisia tapoja hyödyntää maaseudun eri puolia. Samalla

on eduksi, jos paikasta pystyy hiemaan irtaantuun, jos sen väestöpohja ei riitä, verkostoitumalla pienen paikallisyhteisön sisällä mutta digitalisaation mahdollistamana myös sen yli.

En väitä, että maaseutu olisi yleisesti ahdasmainen paikka. Koska on tarve kehittää maaseutualueita ja pitää huolta niillä jo olevasta infrastruktuurista sekä ennen kaikkea ihmisistä, uusista ja vanhoista, nuorista ja ikääntyneistä, maaseudulla on paljon aktiivista kehittämistoimintaa. Esimerkiksi sosiaalisen median kanavat on monissa järjestöissä, verkostoissa ja yrityksissä otettu tehokkaasti käyttöön. Verkkoviestinnässä maaseutu näyttää dynaamiselta: hiljaisiin signaaleihin tartutaan nopeasti ja mahdollisuuksia valjastaa ne maaseudun elinvoimaa lisäämään tutkitaan aktiivisesti.

Aineistoni perusteella näyttää kuitenkin, että arjen tasolla maaseudun naisryrittäjillä ja elämäntaparyrittäjillä on kokemuksia vähättelystä, sivuun jättämisestä ja lokeroinnista. Näiden takana ovat kulttuuriin rakentuneet epätasa-arvoiset valtasuhteet, jotka sallivat tällaisen toimintamallin vahvemmassa asemassa oleville ihmisille, jotka eivät välttämättä itse huomaa toiminnassaan mitään epäasiallista. Jos vallitseva ajattelumalli on sellainen, että taloudellinen kasvu tapahtuu teknologisten innovaatioiden kautta ja muunlainen toiminta ja tavoitteet ovat taloutta tuskin lainkaan, ylläpidetään luovuutta tukahduttavia valtasuhteita. Kovan valtavirtatalouden ulkopuolelle jää paljon toimintaa, joka on tärkeää sekä inhimilliselle kestävyydelle että yhteiskuntien kokonaisvaltaiselle ylläpidolle. Kyse on inhimillisistä innovaatioista. Tämän toiminnan näkeminen tarkoittaa niin oudon kuin tavallisenkin tunnustamista ja outouden tekemistä maaseudun uudeksi normaaliksi.

Lähteet

- Adkins, Lisa 2016. Contingent labour and the rewriting of the sexual contract. Teoksessa Adkins, Lisa and Maryanne Dever (toim.). *The post-Fordist sexual contract*. Palgrave Macmillan, Basingstoke. 1–28.
- Ahl, Helene J. 2002. *The Making of the Female Entrepreneur. A Discourse Analysis of Research Texts on Women's Entrepreneurship*. Jönköping International Business School, Jönköping.
- Anttila, Timo & Tomi Oinas 2017. Kohti 24/7-yhteiskuntaa? Teoksessa: Pyöriä, Pasi (toim.). *Työelämän myytit ja todellisuus*. Gaudeamus, Helsinki. 100–112.
- Armila, Päivi, Terhi Halonen & Mari Käyhkö 2016. Reunamerkintöjä hylkysyrjästä. Nuorten elämänraameja ja tulevaisuudenkuvia harvaanasutulla maaseudulla. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 178, Helsinki.
- Ateljevic, Irena & Stephen Doorne 2000. 'Staying within the fence': Lifestyle entrepreneurship in tourism. *Journal of Sustainable Tourism* 8:5, 378–392.
- Brandth, Berit & Marit Haugen 2012. 'Farm tourism and dilemmas of commercial activity in the home', *Hospitality & Society*, 2:2, pp. 179–96.
- Brandth, Berit & Marit Haugen 2014. Embodying the rural idyll in farm tourist hosting. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 14, 101–115.
- Bunce, Michael 2003. Reproducing rural idylls. Teoksessa: Cloke, Paul (toim.). *Country visions*. Pearson, Harlow. 14–30.
- Cater, Carl & Louise Smith 2003. New country visions: Adventurous bodies in rural tourism. Teoksessa: Cloke, Paul (toim.). *Country visions*. Pearson, Harlow. 195–217.
- Cederholm, Erika Andersson & Johan Hultman 2010. The value of intimacy – negotiating commercial relationships in lifestyle entrepreneurship. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 10:1, 16–32.
- Coleman, Rebecca 2017. A sensory sociology of the future: Affect, hope and inventive methodologies. *The Sociological Review* 65:3, 525–443.
- Crouch, David & Luke Desforges 2003. The sensuous in the tourist encounter introduction: The power of the body in tourist studies. *Tourist Studies* 3:1, 5–22.
- Dashtipour, Parisa 2014. Freedom through work: The psychosocial, affect and work. Teoksessa: Kenny, Kate & Marianna Fotaki (toim.). *The psychosocial and organization studies. Affect at Work*. Palgrave Macmillan, New York. 104–125.
- Dejours, Christophe 2007. Subjectivity, Work and Action. Teoksessa: Deranty, Jean-Philippe, Daniel Petherbridge, John Rundell & Robert Sinnerbrink (toim.). *Recognition, work, politics: New directions in French critical theory*. Brill, Leiden. 71–88.
- Di Domenico, Marialaura & Paul A. Lynch 2007. Host/guest encounters in the commercial home. *Leisure Studies* 26:3, 321–338.
- Gill, Rosalind & Andy Pratt 2008. In the social factory? Immaterial labour, precariousness and cultural work. *Theory, Culture and Society* 25:7-8, 1–30.
- Gregg, Melissa 2011. *Work's Intimacy*. Polity Press, Cambridge.
- Giazitzoglou, Andreas & Simon Down 2017. Performing Entrepreneurial Masculinity: An Ethnographic Account. *International Small Business Journal* 35:1, 40–60.
- Gillespie, Dair L., Ann Leffler & Elinor Lerner 2002. If it weren't for my hobby, I'd have a life: Dog sports, serious leisure, and boundary negotiations. *Leisure Studies* 21: 3–4, 285–304.
- Guðrún Helgadóttir & Ingibjörg Sigurðardóttir 2008. Horse-based tourism: Community, quality and disinterest in economic value. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 8:2, 105–121.
- Hall, Michael C. 2009. Sharing space with visitors. The servicescape of the commercial exurban home. Teoksessa: Lynch, Paul, Alison J. McIntosh & Hazel Turker (toim.). *Commercial homes in tourism. An international perspective*. London, Routledge. 60–72.
- Hamilton, Eleanor 2013. The Discourse of Entrepreneurial Masculinities (And Femininities). *Entrepreneurship & Regional Development* 25:1–2, 90–99.
- Haraway, Donna 2003. The companion species manifesto: dogs, people, and significant otherness. *Prickly Paradigm Press*, Chicago.
- Harni, Esko & Miikka Pyykkönen 2018. Yrittäjyyskasvatus ja kansalaisuuden eetos. *Sosiologia* 55:3, 281–297.
- Honkasalo, Marja-Liisa 2008. *Reikä sydämessä. Sairaus pohjoiskarjalaisessa maisemassa*. Vastapaino, Tampere.
- Honneth, Axel 1995. *The Struggle for Recognition*. Polity Press, Cambridge.
- Howie, Luke & Perri Campbell 2013. Guerrilla Selfhood: Imagining Young People's Entrepreneurial Futures. *Journal of Youth Studies* 19:7, 906–920.

- Ikonen, Hanna-Mari 2018a. Letting them get close: Entrepreneurial work and the new normal. Teoksessa: Stephanie Taylor & Susan Luckman (toim.). *The New Normal of Working Lives. Critical Studies in Contemporary Work and Employment*. Palgrave Macmillan, Basingstone. 256–283.
- Ikonen, Hanna-Mari 2018b. ”Sitä palkintoo ei ehkä koskaan tule”: Toimijuuden tunnustus ja maaseudun naisyrittäjät. *Sosiologia* 55:2, 115–129.
- Ikonen, Hanna-Mari 2017. Passionately yours: Managing emotional and spatial boundaries in lifestyle-based self-employment. *Hospitality and Society* 7:3, 263–280.
- Ikonen, Hanna-Mari 2016. Sopiva tila, sopiva mielentila: maaseutupaikan tarjoaminen vierailijoille. *Matkailututkimus* 12:1, 44–58.
- Ikonen, Hanna-Mari 2013. Precarious Work, Entrepreneurial Mindset and Sense of Place: Female Strategies in Insecure Labour Markets. *Global Discourse* 3:3–4, 467–481.
- Ikonen, Hanna-Mari 2008. Maaseudun naiset yrittäjinä. Elettyjä käytäntöjä ja jaettuja tulkintoja yrittävässä yhteiskunnassa. *Acta Universitatis Tamperensis* 1291. Tampere University Press, Tampere.
- Ikonen, Hanna-Mari & Minna Nikunen (arvioitavana). Young adults and the tuning of the entrepreneurial mindset in neoliberal capitalism. *Journal of Youth Studies*.
- Ikonen, Hanna-Mari & Samu Pehkonen 2017. ‘I <3 my high-performance dog’: Love for the sport in agility coach representations in social media. *Sport in Society* 20:11, 1684–1698.
- Jokinen, Eeva 2005. Aikuisten arki. Gaudeamus, Helsinki.
- Julkunen, Raija 2008. Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista. Vastapaino, Tampere.
- Kelly, Peter 2006. The Entrepreneurial Self and ‘Youth-at-Risk’: Exploring the Horizons of Identity in the Twenty-First Century. *Journal of Youth Studies* 9:1, 17–32.
- Littler, Jo 2013. Meritocracy as plutocracy: The marketising of ‘equality’ under neoliberalism. *New Formations* 80:1, 52–72.
- Luckman, Susan 2015. Women’s micro-entrepreneurial homeworking. *Australian Feminist Studies* 30:84, 146–160.
- Lund, Giuliana 2014. Taking teamwork seriously: The sport of dog agility as an ethical model of cross-species companionship. Teoksessa: James Gillett & Michelle Gilbert (toim.): *Sport, animals, and society*. Routledge, New York. 101–123.
- McRobbie, Angela 2013. Feminism and the New Mediated Maternalism: Human Capital at Home. *Feministische Studien* 31:1, 136–143.
- Moisio, Sami 2012. Valtio, alue, politiikka: Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään. Vastapaino, Tampere.
- McNay, Lois 2008. *Against Recognition*. Polity Press, Cambridge.
- Ojala, Satu, Pasi Pyöriä, Hanna-Mari Ikonen & Tuija Koivunen 2017. Yrittäjien työaika ja tulot. Teoksessa: Pasi Pyöriä, Pasi (toim.): *Työelämän myytit ja todellisuus*. Gaudeamus, Helsinki. 145–162.
- Ritchie, Brent 2011. Sport tourism—Small-scale sport event tourism: The changing dynamics of the New Zealand Masters Games. Teoksessa: Novelli, Marina (toim.). *Niche tourism: Contemporary issues, trends and cases*. Routledge, New York. 167–170.
- Roberts, Lesley & Derek Hall 2004. Consuming the countryside: Marketing for ‘rural tourism’. *Journal of Vacation Marketing*, 10, 253–263.
- Sennett, Richard 2008. *The Craftsman*. Yale University Press, New Haven.
- Serrano Pascual, Amparo & Paz Martín Martín 2017. From ‘Employab-ility’ to ‘Entrepreneurial-ity’ in Spain: Youth in the Spotlight in Times of Crisis. *Journal of Youth Studies* 20:7, 798–821.
- Short, Brian 2006. Idyllic ruralities. Teoksessa: Cloke, Paul, Terry Marsden & Patrick Mooney (toim.). *Handbook of rural studies*. Sage, London. 133–148.
- Stockdale, Aileen & Tialda Haartsen 2018. Editorial introduction: Putting rural stayers in the spotlight. *Population, Space and Place* 24:4, 1–8.
- Taylor, Stephanie 2015. A new mystique? Working for yourself in the neoliberal economy. *The Sociological Review* 63:1, 174–187.
- Valkonen, Jarno 2011. *Palvelutyön taito*. Vastapaino, Tampere.
- Vepsäläinen, Mia & Kati Pitkänen 2010. Second home countryside: Representations of the rural in Finnish popular discourses. *Journal of Rural Studies* 26:2, 194–204.
- Vähämäki, Jussi 2009. *Itsen alistus. Työ, tuotanto ja valta tietokyykapitalismissa*. Tutkijaliitto & Like, Helsinki.
- Vänskä, Annamari 2011. Queer + pedagogia = mahdollon yhtälö? *Kasvatus* 42 (5), 455–467.
- Ypäjän hevosopisto 2009. Kansainvälinen hevosmatkailututkimus 2009. Innolink research. [http://87.108.50.97/relis/REL_LIB.NSF/0/8C46D7EEF0CA67EFC22578F0003DC083/\\$FILE/Hevosmatkailututkimus%20kuluttajat.pdf](http://87.108.50.97/relis/REL_LIB.NSF/0/8C46D7EEF0CA67EFC22578F0003DC083/$FILE/Hevosmatkailututkimus%20kuluttajat.pdf) 21.5.2018.

ILKKA LUOTO
FT, yliopistonlehtori
Vaasan yliopisto

Paradokseista kohti maaseudun laajennettua merkitystodellisuutta

Aluepoliittista keskustelua seuranneet eivät ole voineet olla huomaamatta, että maaseutu-kaupunki -tematiikasta ponnistava keskustelu on voimissaan 2010-luvulla. Kärkevä sanailun ohella myös sovittelevat ja yhteisiä intressejä korostavat puheenvuorot ovat lisääntyneet. Teema näyttäisi kiinnostavan niin poliitikkoja kuin kansalaisiakin. Katsaukseni lähtökohtana on, että historiallista vastakain asettelua on määrittänyt tietynlainen käsitteellinen epäselvyys (Pahl 1966; Dymitrow & Stenseke 2016). Hyödynnän maaseudun sekä kaupungin itseristiriitaisuuden kuvaamisessa paradoksiteorian (Smith & Lewis 2011) keskeisintä oivalusta vastakkaisiltakin näyttävien teemojen riippuvuussuhteesta. Paradoksaalisuuden valossa tarkasteltuna maaseutu ei näyttäydy yksiulotteisena eikä itseriittoisena.

Tutkijat ovat pohtineet, että maaseutu tuleemäärityllä riittävällä käsitteellisellä tarkkuudella ennen kuin siitä saatetaan keskustella (ks. Rosenqvist 2004). Tämän sinänsä arvokkaan keskustelun logiikka on kääntynyt itseään vastaan johtaen maaseudun ja kaupungin erillisuuden korostumiseen. Niin kutsutun lokaliteetti-tutkimuksen perinne näki paikallisuudet ja siten myös ”maaseudutkin” globalisaatiossa altavastaajina (ks. Rannikko ym. 1984). Aina 1990-luvulta alkaen tulkinnat toiminnallisesta vuorovaikutussuhteesta kehittyivät, jol-

loin mukaan tulivat maaseudun uudet merkitykset (Oksa & Rannikko 1996; Vihinen 2004, 434–440). Myöhemmin tuotiin laajemminkin esille erilaisia vastavuoroisuus- ja jatkumonäkökulmia (esim. Tantarimäki 2003). Ymmärrettiin, että erilaisilla aluetyypeillä on yhteisiä intressejä. Näkökulmat syvenivät tarkastelemaan sekoittumista, jossa maaseutu ja kaupunki mahdollistavat toinen toisensa. Maaseudusta tuli mielenkiintoinen ja haluttava, kuten Cloken (2003) toimittamassa käänteentekevässä kulttuurista maaseutua esittelevässä *Country Vision* -antologiassa osoitettiin. (myös Halfacree 1997.)

Vaikka maaseudusta kirjoittaminen maantieteellisesti määriteltävänä aluetyypinä on ollut viime vuosina epämuodikasta (ks. Muilu 2010), se on kuitenkin säilyttänyt verevyytensä monitieteisenä tutkimusteemana. Maaseutu tai ainakin maaseutumaisuus näkyy ja sitä käytetään aktiivisesti taloudellisen arvon luomisessa (Woods 2005, 291–296). Viime aikoina yhteiskunnallisessa keskustelussa ovat vahvistuneet käsitykset, joissa maaseutualueiden käyttö sekä ekosysteeminen resurssiperusta kytkeytyvät kansallisen hyvinvoinnin rakentamiseen ja ilmastomuutoksen hidastamiseen. Tästä huolimatta maaseudulla on edelleen ambivalentti olemus, mikä todentuu maaseudun ja kaupungin välisenä epäselvänä vuoropuheluna. Toisinaan haja-asutusalueista

puhutaan sanavalinnoilla, jotka viittaavat luovuttamiseen ja menetettyyn aikaan, joka ei koskaan palaa takaisin. Samassa hengenvedossa pusikoituvat kylän raitit ja rapistuvat perikuntien talot taustoittavat kaupunkimaisia valintoja: perhovapoja, lumikenkiä, eräilyä, suksibokseja, talonpoikaistyyliä, kelohirsihuvioloita, hiljaisuutta, pienpanimopullotteita ja luomutuotteita.

Tutkimustehtävä ja -menetelmä

Katsaukseni pääaineistona käytän kahta aikaisempaa eri tarkoituksia varten kerättyä haastatteluaineistoa. Tarkoitukseni on esittää kokeellinen tulkinta aineistojen uudelleen lukemisen kautta syntyneistä alustavista ajatuksista. Ensimmäinen 17 haastattelun aineisto kerättiin syksyllä 2015 valokuituverkkotoimijoiden ja -käyttäjien teema-haastatteluina Rääkkylässä, Paraisilla, Valkjärvellä ja Itäkylässä¹. Toisen, vuonna 2017 kerätyn aineiston kautta hahmotettiin tulevaisuuden kunnan suuntaviivoja. Tuolloin kymmenen puolistrukturoidua puhelinhaastattelua kohdistettiin kunta- ja aluekehittämisen asiantuntijoille². Kumminkin aineistot sisältävät osuuksia, joissa maaseudun paradoksaalisuus esittäytyy joko suorana puheena tai ilmeisenä puheeseen liittyvänä tausta-asetuksena.

Aineistojen analysointi alkuperäisessä tutkimuskontekstissa herätti huomiota, koska ne sisälsivät itseristiriitaisia käsityksiä maaseudusta. Paradoksaalisuus näkyi erityisesti siinä, että maaseudun ja kaupungin toiminnallinen ja määritelmällinen raja eivät näyttäytyneet haastateltavien puheessa yksiselitteisinä. Sovelsin aineistoihin Peircen (1958) ajatusta abduktiivisesta päättelystä, jossa olettamuksia ja teoriaa kehitetään suuntaamalla katse epäolennaisiltakin vaikuttavien havaintojen ja seurausten tarkasteluun. Ideana on kehittää tuoreita teoreettisia oivalluksia, jotka tarkastelevat empiriaa uudesta näkökulmasta. Tämä ei tarkoita hyppyä tuntemattomaan, vaan päätelmiä tehdään suhteessa aikaisempiin teorioihin. Abduktiivisessa

analyysissä heuristinen metodologia yhdistyy teoreettiseen herkkyyteen, minkä kautta syntyy valmiuksia tunnistaa havaintoja yhdistäviä piileviä rakenteita (Timmermans & Tavory 2012, 174, 180).

Aineistojen herättämien ajatusten perusteella kysytään, millaisina itseristiriitoina alueiden toiminnalliset ja käsitteelliset riippuvuussuhteet näyttäytyvät etenkin maaseudun kehittämisen yhteydessä? Kuinka kaupunki ja maaseutu kytkeytyvät olemuksellisesti toisiinsa? Miksi maaseutu on ensisijaisesti paradoksaalisuuden lähtökohta, mutta kaupunki ei niinkään? Alkuperäisistä haastatteluaineistoista johdettuna analyysinä esitetään keskeisparadoksin tueksi kymmenen alaparadoksia, jotka osaltaan selittävät eri aluetyyppien toimijuuksien sekä niille annettavien merkityksien lomittumista ja rihmautumista.

Tutkimustehtävän määrittelyyn sekä johtopäätöksiin vaikuttavia tekijöitä ovat aikaisempi teoreettinen valvutuneisuus sekä havainnot maaseudusta tutkimuskohteena. En ole siten kirjoittanut tekstiä tyhjiöstä käsin, vaan käytin katsauksen aineistona myös kokemuksiani maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeista vuosien varrelta. Pysin hyödyntämään tasavertaisesti työhistoriaani, alan teoreettista kirjallisuutta sekä kahta edellä mainittua haastatteluaineistoa. Paradoksaalisuuden idea liittyy niin ikään tutkijan elämänvaiheisiin osana vaihtuvia aluekokemuksia: esimerkiksi nuoruuteni vietin pääkaupunkiseudulla; opiskeluaikani sekä myöhemmän työurani niin ydinmaaseudun kirkonkylillä kuin maakuntakeskuksissakin.

Sitkeästi elävä vastakkainasettelun perinne

Valistusajan filosofi Jean-Jacques Rousseau esitti kasvatustalossaan (1762/1977, 37), että ihmiset sopivat luonnostaan paremmin maaseudulle. Hän kehottaa lähettämään lapset maaseudulle, jossa heidän kaupungeissa rapautunut elinvoimansa palautuu ennalleen. Kaupunkielämän vastapainona luontoa ihanteellistavan 1800-luvun eurooppalaisen romantismin ajoista periytyvä ajatus maaseudun parantavasta vaikutuksesta on elänyt vahvana näihin päiviin saakka. (Williams 1975; esim.

1 Pääosan tutkimushaastatteluista teki Tuomas Honkanieniemi.

2 Tutkimushaastattelut teki Mikko Karhu.

Kaupunki (dystopia)	Sekoittumo (heterotopia)	Maaseutu (utopia)
Sekava	Monimutkainen	Selkeä
Kiireinen	Sesonkiluonteinen	Seesteinen
Likainen	Nuhruinen	Puhdas
Paheellinen	Moniarvoinen	Hyveellinen
Sairas	Kasvukipuinen	Terve
Meluisa	Moniääninen	Hiljainen
Keinotekoinen	Arkipäiväinen	Luonnollinen

Taulukko 1. Maaseutu utopiana ja kaupunki dystopiana, ja välissä siis sekoittumo, joka tulkitaan heterotopiana.

Tonnellier & Curtis 2005, 320). Nykyinenkin media-narraatio rakentaa sitkeästi maaseutukuvaa latautumisen, parantumisen ja itsetutkiskelun maisemana. Maaseutu esitetään hyvänä, luotettavana ja luonnollisena, kun taas kaupunki on historiallisessa katsannossa kuvattu pahaksi ja likaiseksi.

Ajan myötä on totuttu ajattelemaan, että paheellinen kaupunki opportunistisine elämäntapoineen uhkaa hyveitä ylläpitävää vakaampaa maaseutua (esim. Jumppanen 2018, 35–37). Pikiteiden perustamista saatettiin aikanaan vastustaa sillä perusteella, että niitä pitkin myös paheet saapuvat maaseutukyliin. Asetelma juontaa todistettavasti ainakin keskiajalle saakka, jolloin Thomas More (1516/1991) kirjoitti *Utopiansa* kritiikkinä Lontoon saastaiselle ja rikollisuutta ylläpitävälle suurkaupunkielämälle. Nopean teollistumisen vaiheessa 1800-luvulla kaupungit kasvoivatkin nopeasti, jolloin myös niiden ongelmat korostuivat. Työätekevälle väestölle maaseutu on edustanut niin todellista kuin symbolistakin pakosuuntaa kaupungin pakkotahtisuudesta ja saasteista tarjoten mahdollisuuden joutilaisuuteen ja virkistäytymiseen (Sharpley & Jepson 2011, Wirth 1938).

Taulukossa 1 esitetään historiallinen vastakkainasettelu tarkoituksellisen karrikoidusti sekä tapana ymmärtää sitä haastavaa ajattelutapaa, jossa maaseutu nähdään ääripäänäkökulmien kilvoittelevana yhtäaikaaisuutena. Ääripäiden välisessä jännitteessä tapahtuva sekoittuminen kuvaa jälkimodernia aluetulkintojen paradoksaalisuutta ja toiminnallisten kytköksen moniselitteisyyttä. Foucault (1986) käyttää heterotopian käsitteen

yhteydessä peilivertausta. Peilin kautta on mahdollista nähdä itsensä todenkaltaisena jossakin muualla samalla, kun tässä olemisen merkityksellisyys vahvistuu ulkoa tulevien peilikuvien palautteena (Foucault 1986, 24). Maaseutu on aina edustanut potentiaalista utopiaa, jonka kautta kansalaiset uudistavat urbanisaatiossa etääntynyttä luontosuhdettaan asemoitumalla tai ”peilaamalla” itsensä osaksi ekosysteemisii perustarpeita ja luontotarjontoja.

Maaseutu on suomalaisille luontaista, sillä kansallinen kulttuuri perustuu laajojen metsä- ja vesistöalueiden maantieteeseen; sieltä ponnistavaan luontaistalouteen, mytologiaan ja taiteeseen, maa- ja metsätalouteen sekä pientilallisuuteen. Suomi on yhäkin harvaan asuttu maa. Eskelisen (2001, 73–74) mukaan merkittävä osa kansallisesta alueongelmasta voidaan tulkita itse asiassa maaseutuongelmaksi, sillä eurooppalaisittain katsoen enemmistö suomalaisista asuu kylissä ja pienissä kaupunkeissa luonnon keskellä. Osa tätä ”alueongelmaa” on asetelma, jossa Helsinki-vetoinen keskushallinto on paimentanut maakuntia. Soini (2010, 3–4) toteaa, että politiikan puhettavat sisältävät varsin primitiivisiäkin vallankäytön piirteitä, joissa vahvempi osapuoli kiusaa ja alistaa heikompa osapuolta. Aluepolitiikassa maaseutu näyttäytyy toiminnan kohteena, objektina, hyödynnettävänä resurssina tai hankalana rasitteena suhteessa kaupunkeihin.

Aikaisemmin kaupunkeissa sijaitsivat kirkkohallinto, virkamiehiä ja porvareita palvelijoiheen, kun maaseudulla vastattiin raaka-aineiden ja elintarvikkeiden tuotannosta (Muilu 2013, 118).

Suomalaisten juuret ovat maaseudulla, ja ne ovat porautuneet talonpoikaiseen maaperään ja kulttuuriin. Siirryttäessä maatalouden harjoittamisesta teollisuusyhteiskuntaan, pienviljelijäväestö osallistui yhteiskunnalliseen keskusteluun altavastaajana ja myös aktiivisena ja ärhäkkänä edunvalvojana. Maaseutuväestölle on itsenäisyyden alkuaajoista lähtien haluttu palavasti antaa ääni. Siksikin myös poliittiset puolueet ovat aina olleet kiinnostuneita maaseudun väestön ongelmista ja toiveista (ks. Alanen 1976). Alasuutarin (2011) mukaan maaseutupoliittinen puhe on vähentynyt 2000-luvulla samalla kun maaseutua käsittelevien aiheiden sisällöt ovat monipuolistuneet.

Takavuosisikymmeniltä tutut aluepoliittiset argumentit ovat kuitenkin jälleen näkyvämmiin esillä, kun kaupungit ovat nostaneet yhteiskunnallista profiliaan. Käynnissä olevan maakuntauudistuksen keskusteluissa on sivuttu topeliaanisia ajatuksia maakuntaheimoista, joita saatetaan perustella jopa kulttuuriekologisilla malleilla (vrt. Nenonen 2018, 78–79). Metropolivetoisen aluekehityksen näkökulmasta on hyödyllistä määritellä pääkaupunkiseudun ulkopuoliset alueet esimerkiksi karjalaisten, savolaisten tai pohjalaisten provinsiaalisiksi heimoalueiksi. On perusteltua kysyä, missä määrin mainitun kaltainen essentialismi kuvaa nykyisiä väestöltään ja toiminnoiltaan sekoittuneita, kansainvälisesti verkostoituneita alueita.

Ansoja: maataloutta, kasvukokemuksia, hyvinvointia

Sosiologi Antti Eskola (1963) kirjoittaa jo 1960-luvulla tarkkanäköisesti maalaisista ja kaupunkilaisista. Hän arvelee, että vaikka kaupunkilaiset ovat taipuvaisia pitämään maalaisia yksinkertaisina ihmisinä, on heillä itsellään kuitenkin maaseutumaisia ajatustottumuksia ja tapoja. Esimerkiksi kaupungeissa pidetään lemmikkieläimiä ja viljellään puutarhaa. Elämänkulku on pohjolan väkeviin vuodenaikoihin ja maaseutuun koodattua. Eskola (1963, 16–18) vihjaa ovelasti, että ihmiset eivät ole kaupungeissa omimillaan: ”Kesällä kaupunkilainen unohtaa virallisuutensa ja rentoutuu [...] Myös ihmisten välisistä suhteista

karisee virallisuus. Vuorovaikutus lisääntyy sukulaisten kesken sekä samalla kaupunkilaisten ja maalaisten välillä.” Sitaatin tarkkanäköisesti kuvaama kulttuurinen piirre on yhäkin jossakin määrin tunnistettavissa myös nykyisissä kansalaisten tavoissa järjestää ajankäyttöä, paikan vaihtoa ja sosiaalista elämänsä vuodenaikojen mukaan.

Akateeminen maaseutukeskustelu on itsessään siinä määrin sofistikoitunutta, että se sulkee ulkopuolella tavanomaisesti käsitettävän maaseudun. Ainakin kaksi väärinkäsityksiä synnyttävää tekijää on nostettavissa esille. Maatalousansassa maaseutu mielletään samaksi asiaksi kuin maanviljely (esim. Siiskonen 1994). Keskivertokansalainen ajattelee maaseudun tarkoittavan nimenomaan pientilallisuutta. Tähän ansaan törmää yllättävän usein huolimatta siitä, että maaseudun muunkin yritystoiminnan kehittämiseen tähtäävää maaseutupolitiikkaa on harjoitettu jo 1980-luvulta alkaen (Katajamäki ym. 2001, 56–57; Uusitalo 1994, 56–64). Kiihtyvästi 1950-luvulta lähtien varsinaisen maatalouden työllistävyys väheni, pientilallisuus muuttui tilakokojen kasvun myötä teollisemman suuntaan, ja samalla siirryttiin kehittämään asumisen ja vapaa-ajan maaseutua (Ponnikas ym. 2011, 80). Sittemmin agraarimaaseutu on saanut rinnalleen omaehtoisen aktiivisuuteen perustavan harrastusten maaseudun tai jälkituotannon maaseudun, kuten asia ilmaistiin jo huomattavasti aikaisemmin brittiläisessä tutkimuskirjallisuudessa (Halfacree 1997).

Toisessa ansassa maaseutu esitetään hahmottomana ja läpinäkyvänä ilmiönä: puhetta ja näkökulmia kyllä riittää, mutta ei oikeastaan tiedetä, mistä tarkasti ottaen puhutaan. Taustalla on ajattelumalli, jossa maaseutu yhä useammin nähdään kaupungistuneen yhteiskunnan hyvinvointi- ja imageressurssina (Conradson 2005). Maaseutua määritellään mediavälitteisesti mainoskuvastoina, kertomuskatkelmina tai vihjeinä, jotka esittävät sitä ihanteellistettuna, jännittävänä, mutta toisinaan toki myös liioitellun kurjistettuna. Maaseutueksotiikka ammentaa kolonialistisesta toiseuttamisesta, mikä hyödyttää niin viettelevien kuin vieraannuttavienkin kertomusrakenteiden luomisessa. Kysymys on myös vallasta eli paikallisen tiedon ja osaamisen omistajuudesta sekä mahdollisuudesta

hyödyntää paikallista tietoa taloudellisesti ja symbolisesti (ks. Ray 1998).

Konkreettisesti valta ilmentää itsensä siinä, kenellä on tilaisuus, valtuudet, kyky ja taloudelliset resurssit muunnella ja määritellä paikkoja. On syntynyt esimerkiksi temaattisia paikkoja (ks. Luoto 2006), jotka näyttäytyvät maaseutu-utopian kaltaisina alueyhteisöinä, kuten Mathildedalin tapa-uksessa, jota Helsingin Sanomat (16.7.2018) luonnehtii hipsteri-kyläksi. Aidossa sekoittumisessa kolonialistiset piirteet väistyvät ja tilalle tulee riisteytymiä, joissa maaseutu ja kaupunki muodostavat yhdessä jotakin, jota ei aikaisemmin ollut edes olemassa. Mathildedalia käsittelevässä artikkelissa haastateltujen kylän asukkaiden mukaan paikka edustaa maanpäällistä satua, jossa elämä on ”nautettavan idyllistä ja junttimaisuus loistaa poissaolollaan”.

Suuret ikäluokat lähtivät 1960-luvulla maaseudulta kaupunkeihin ansaitsemaan elantoaan. Samat ikäluokat asettuivat luontevasti vapaa-ajan-asunnoilleen viettämään mökkiläiselämää. Puolestaan heidän lapsensa ja lapsenlapsensa ovat löytäneet ”maaseutuja” monenlaisten luontoa tai tilan tuntua hyödyntävien seikkailullisten harrastusten kautta (Cater & Smith 2003). Väestön sekoittumisesta maan sisäisestä muuttoliikkeestä seuraa, että yhdistäviä kulttuurisia tekijöitä on enemmän kuin yhteiskunnan keskusteluilmapiiristä saattaisi päätellä. Vuoden 2014 maaseutubarometri kertoi, että kansalaisten mielikuva maaseudusta on myönteinen. Reilu kolmannes (36%) kansalaisista pitää itseään niin maalaisina kuin kaupunkilaisinakin. Kolme tärkeintä maaseutumielikuvaa ovat luonto, aitous ja hyvä elämä (Maaseutubarometri 2014, 33, 13). Ylen (27.7.2018) Taloustutkimuksella teettämän kyselyn mukaan 79 prosenttia kansalaisista toivoo palveluiden turvaamista siten, että koko maa säilyy asuttuna. Kansalaiskyselyidenkin perusteella maaseutu välittää luonnon ohella laajempaa arvomaailmankuvaa, joka ulottuu sukupolvien yli.

Maaseutu sisältää huomattavan määrän peitettyä merkityspotentiaalia, joka on monesti luonteeltaan piilevää. Moninkertaisesti ketjuuntuvat merkityssisällöt eivät yleisessä katsannossa ole suoranaisesti maaseutuun liittyviä, eikä niitä sellaisiksi

ymmärretäkään (Crouch 2006, 355). Maaseutua syödään, juodaan, filistellään ja siihen liitytään. Maaseutu herättää vastakaikua, koska käyttötavat ja siksi myös tulkinnat ovat moninaisia. Alasuutari (2011, 30) kirjoittaa: ”vaikka maalaiselämä koetaan mökkeilyn kontekstissa hyvin myönteiseksi, mielikuvat maalaisista ja maaseudusta säilyvät risti-riitaisina ja joiltain osin kielteisinä.” Neutraali suhtautuminen on ollut likipitään mahdotonta, koska useimmilla kansalaisilla on jonkinlainen omakoh- tainen käsitys siitä, mitä maaseudulla tarkoitetaan.

Yhteiskunnallisen maaseutunarratiivin jakojännöksenä on aina lokeroimattomia aineksia (ks. Cloke 2003). Kotimaisessa asiayhteydessä ne ovat usein arvoja ja asenteita heijastavia henkilökohtaisia merkityssuhteita, kasvuympäristöjä tai muulla tavalla tärkeitä tyyssijoja. Kysymys on kulttuuri- sesta ilmiöstä yhtä paljon kuin alueesta tai paikasta. Jälkimoderni maaseutu on moniaineksinen ja monikerronnallinen, mutta nykyisessä ilmapii- rissä korostuvat lisäksi moniselitteisyys ja itseristriidat, joita paradoksiteoria osaltaan selittää.

Yhteiskunnalliset arvoitukset ja kosto-ongelma

Paradoksit ovat kiinnostavia, koska ne ovat näennäisesti järjenvastaisia arvoituksia. Christopher Janaway (1995, 388) toteaa: ”Selvää on, että jokin ihmisen järkeilyprosessissa pettää ja aiheuttaa paradoksin, mutta on vaikeaa suoraan osoittaa, missä vika varsinaisesti piilee.” Paradoksin tyhjentävästä määritelmästä ei ole olemassa yksimielisyyttä, mikä tekee siitä itsestään kiistanalaisen ja ”paradoksaalisen”. Katsauksessa myöhemmin esiteltäviä maaseutuparadokseja yhdistää itseristiriitainen jännite. Kysymys ei siis ole niin kutsutuista klassisista paradokseista, vaan maaseutuparadoksit ovat luonteeltaan yhteiskunnallisia arvoituksia, jotka osoittavat joidenkin itsestään selvinä pidettyjen olettamuk- sien tulkinnallisen perustan. Paradoksit vaikuttavat järkeviltä, kun ne esitetään rajatussa asiayhtey- dessä. Ravintoloitsija saattaisi esimerkiksi perus- tella kustannuksilla valmistettavan annoksen raaka-aineiden lennättämisen toiselta puolelta maapalloa. Järjenvastaisuus, arvoituksellisuus tai looginen mahdottomuus paljastuu vasta, kun

mukaan tuodaan laajempi katsontakanta.

Paradoksi-sana on peräisin kreikankielisistä sanoista *para* (vastaan) ja *doksa* (oppi tai näkemys). Sanantarkasti se siis merkitsee ”vastaoppia” tai ”vastanäkemystä.” Sanakirjamääritelmän (*Oxford Dictionary* 2017) mukaan paradoksi on näennäisesti järjenvastainen tai yhtä hyvin näennäisesti järkevä väite. Antiikin ajoilta ovat peräisin klassisimmat liikettä, moneutta, tilaa ja aikaa koskevat paradoksit. Tunnetuimpia Zenon Elealaisen paradokseista on Akhilleuksen ja kilpikonnan kilpajuoksu, jossa Akhilleus ei koskaan saavuta kilpikonnan, koska sen ohittaminen edellyttää saapumista siihen, missä kilpikonna on, mutta tällöin kilpikonna onkin jo liikkunut lyhyen matkan eteenpäin. (Palmer 2017.) Vertauskuvallisesti maaseutu ei koskaan saavuta kaupunkia, koska se edustaa jotakin ”tyhjempää ja tilallisempaa”, johon tiiviimpi kaupunki ikään kuin asettuu tai joka on olemassa vain kaupungin rajojen ulkopuolella.

Paradoksin ehtona on jossakin tavallisessa tai ilmeisessä piilevä vastakkaisuuden, skaalautuvuuden ja vastavuoroisuuden leikki, joka samalla hämää tämän ilmeisen määritelmällistä perustaa. Paikallinen on mahdollista käsittää paikallisuutena vain, mikäli se liittyy osaksi laajempia yli-paikallisia sekä alueellisia tilasuhteita. Samalla tavalla kaikki alueet ovat alueita suhteessa muihin alueisiin. Alue tai paikka ei sijaitse umpiossa. (Ks. myös Rytteri & Lukkarinen 2017.) Paradoksaalisuus näkyy sisäänrakennettuna ihmisten toiminnassa ja yhteiskuntien kehittämisessä. Esimerkiksi alueuudistuksen valmistelun yhteydessä on kohdattu ainakin niin kutsutun yhteenkuuluvuuden paradoksi, joka liittyy roolien, identiteettien ja reviirien rajaamisen hankaluuteen tai valtaparadoksi, minkä yhteydessä pohdittavaksi nousee kansalaisosallistumisen ja perinteisten demokraattisten rakenteiden välinen suhde (Hyryläinen ym. 2018, 18).

Kosto-ongelma (*revenge problem*) muotoutui käsitteeksi kielen- ja logiikan tutkimukseen kuvaamaan vaikeutta ratkaista paradokseihin sisältyvä epämääräisyys tai ristiriita. Paradoksien kostotai-pumusten mukanaan tuomat haasteet tunnettiin jo varhain. (Janaway 1995, 388; Field 2012, 78–79; Bacon 2014, 4–12; Schurz 2012, 8–13.)

Analyttiseen tarkasteluun perustuva ratkaisuyritys johtaa paradokseissa piilevän ristiriidan kohtamiseen: ytimenä ilmenevä vastakkaisuus vahvistuu, mikäli ratkaisua yritetään esimerkiksi valitsemalla jonkin ilmiön kahdesta keskenään riippuvasta puolesta vain toinen (Lewis 2000, 763). Mikäli yhteiskunta kehittyisi vain kaupunkien kautta, maaseutu ilmoittaisi olemassaolostaan esimerkiksi elintarvikkeiden tai puhtaan veden puutteena. Toisaalta kosto näyttäisi seuraavan myös sosiaalisessa todellisuudessa, esimerkiksi tilanteessa, jossa maaseutunäkökulman ylikorostuminen johtaisi kaupunkimaisten äänenpainojen lisääntymiseen yhteiskunnallisissa keskusteluissa.

Mitätöity näkökulma tekee paluun entistäkin väkevämpänä, jolloin riitely estää järkevän toiminnan. Vaikka maaseutu ja kaupunki ovat loogisesti määriteltävissä vain toistensa kautta, ne halutaan historiallisista ja käytännöllisistä syistä johtuen huomattavan usein ymmärtää erillisinä asioina. Kuitenkin paradoksit osoittavat äärilaitoina esitetävien asioiden todellisen riippuvuussuhteen. Kosto-ongelman perusteella paradoksi on yhtä aikaa semanttinen, looginen ja praktinen ongelma: kielellä ei pystytä yksiselitteisesti määrittelemään tai erottamaan käsitteellisesti jotakin sellaista, jonka olemassaolo ei riippuisi myös muista siihen liittyvistä tekijöistä tai tavoista kuvata niiden välisiä suhteita (esim. Hacking 2009). Viime kädessä vastakkainasettelu edellyttää vastakkaisuuksien esiintymistä kummassakin vastakkain asetetussa ilmiössä tai asiassa. Toisin sanoen, ei ole hyvää ilman jotakin pahaa, eikä liioin kaupunkia ilman maaseutua.

Maaseutuparadoksit

Maaseutu ja kaupunki muodostavat pääparadoksina toiminnallisen ja käsitteellisen suhteen. Toiminnallisesti ajateltuna kaupunkimainen elämä ei olisi mahdollista ilman maaseututuotantoa ja laajojen asumattomien alueiden ekosysteemisyyttä. Kaikki elinkeinot ovat jossakin määrin luontosuhteita, koska toimeentulo ja hyvinvointi hankitaan viime kädessä luonnosta joko suoraan tai välillisesti (Haapala & Peltola 2018, 170). Pitkälle kehittyneet teknologiatkin palvelevat tarpeita,

jotka palvelevat elinkeinoja, ja elinkeinot puolestaan hyödyntävät luonnonvaroja.

Paradoksinäkökulma haastaa totutusti käytettyjä aluejakoja, kuten keskusta tai laitakaupunki, yksityinen tai julkinen tila, kaupunki tai maaseutu, kaupallinen tai ei-kaupallinen alue, mikä kuvaa jälkimodernin tienoon ”hallitsemattomuutta”. Sen tuottavuus perustuu viime kädessä eräänlaiseen rajattomuuteen, kykyyn levittäytyä tilaan ja yhdistellä yllättävästi asioita (vrt. Viren & Vähämäki 2015, 159). Tätä piilevää rihmastojen varassa elävää ”seudullista potentiaalia” on sielläkin, missä asutusta ei välttämättä ole ollenkaan. Perinteisten jakolinjojen läpinäkyvyys muuttaa myös aluekehittämisen toimintaympäristöä, jota voidaan luonnehtia verkostojen sijaan rihmastona tai miksi ei myös hahmottomampana tienoona, jonka ulottuvuudet muuttuvat toiminnallisten kytkentöjen mukana.

Kuntaliitoksien myötä kaupunkimaisia ja maaseutumaisia alueita asetetaan samaan hallinnon kehykseen, jolloin myös alueiden toiminnallinen perusta ja kehityksellinen dynamiikka järjestyvät uudelleen suhteessa vallitsevaan infrastruktuuriin, sosiaalisiin verkostoihin sekä naapuruussuhteisiin. Vaikka hallinnollisesti monista kylistä on tullut kuntaliitosten myötä osa laitakaupunkia, se ei välttämättä ole yksiselitteisesti huono asia, sillä syrjäisyyskin voi olla etu. Kylätoimijat ovat avarakatseistuneet ja avautuneet samalla, kun kylien hallinta on muuttunut verkostomaiseksi (Rannikko 2009, 16–17). Perifeerinen sijainti todennäköisesti tarkoittaa perinteisesti määriteltävien palvelujen heikkoa saavutettavuutta, mutta se ei välttämättä tarkoita eristäytymistä tai syrjäytymistä (vrt. Leinamo 2010, 118). Rihmastoisiin pohjaava logiikka ja relationaalinen topologia haastavat määrittelemään periferian tai erilaisten territoriaalisten rajojen merkityksiä risteyksinä, kohtaamisina ja yhteen kietoutumisina (esim. Humalisto 2017, 4–5). Rihmastometaforan mukaan on myös ajateltavissa, että jokin toiminta voi olla yhtä aikaa syrjässä, mutta hyvinkin keskellä suhteessa joihinkin valituihin merkityksiin tai toimintoihin.

Paradoksit osoittavat maaseudun ja kaupungin sekoittumisen perustan, joka on vastakkaisuuksien yhtäaikaaisuudessa – heterotopiassa, jossa kaupun-

git lainaavat luontevasti periferialta samalla kun maaseutukyllä sovelletaan kaupunkimaisia sisältöjä ja toimintakulttuuria. Käytäntöihin sitoutunut sekoittumista edustavat esimerkiksi kauppakeskusten rakentaminen maaseudulle siinä missä kylämiljöiden kaltaisia tiloja myymälöineen tuodaan kaupunkien keskustaan ja liikenneasemille.

Luonnon intensiivinen hyödyntäminen johtaa vähitellen luontoresurssien suhteiden väliseen muutokseen, jolloin absoluuttisesti vähenevän puolen suhteellinen merkitys kasvaa. Alla esitellään keskeiset maaseutuparadoksit teemoittain. Lista ei ole tyhjentävä, sillä useita muitakin maaseutuparadokseja on toki löydettävissä, ja samoin monet esimerkeistä lomittuvat temaattisesti jossakin määrin keskenään.

Maaseutuparadoksi (pääparadoksi)

Maaseutu ja kaupunki muodostavat riippuvuussuhteen ja siten ne mahdollistavat toinen toisensa toiminnallisesti, aineellisesti, henkisesti ja käsitteellisesti. Pääparadoksia tarkastellaan alaparadoksien valossa, jotka osoittavat konkreettisemmin ja teemoittain kaupungin ja maaseudun välisen jännitteellisen yhteyden.

Yhdenmukaisuus

Maaseutu käsitteellistetään yksinkertaistettuna. Vastavuoroisesti kaupunki näyttäytyy monisärmäisenä ja kulttuurisesti rikkaana. On kuitenkin monia maaseutuja, kuten on kaupunkejakin. Näkökulma vaihtelee suuresti toiminnasta riippuen: on etätyötä, vähemmistöjä, pientilallisuutta, maatilaosuuskuntia ja osakeyhtiöitä, metsätöitä, loma-asumista ja lukuisia luontoa hyödyntäviä harrastuksia. Alueellinen vaihtelu näkyy maisemallisuutena, jossa metsäisten vaarojen, arktisen pohjoisen sekä niin kylien, kauppakeskuksien kuin kirkonkylienkin ilmentämä visuaalisuus kuvastaa paikallisuuksia ihmisineen.

Luonto

Ihminen on itsekin osa hyödynnettävää luontoa, jota myös suojellaan samaan aikaan. Luonto on siis

aina jossakin määrin yhteiskunnallisesti asemoitua. Elintarvikkeita tuodaan toiselta puolelta maapal-
loa, vaikka lähellä tuotettu pienentäisi hiilijalanjäl-
keä. Elintarvike- ja metsäteollisuus käyttävät luon-
nonvaroja teollisessa mittakaavassa. Tehokkaat
tuotantotavat vähentävät monimuotoisuutta, jol-
loin kestävyysajattelu ei välttämättä ole tuotantota-
pojen keskiössä. Luomutuotanto hyötyy ristiriidasta
erottautumalla ekologisempaan tuotantotapana.

Elinkeinot

Saman resurssin aineeton ja materiaalin hyödyn-
täminen. Esimerkiksi maisemallisesti ja virkistyk-
sellisesti merkittävien kohteiden läheisyyteen on
saatettu kaavailla kaivostoimintaa, joka on ristiriidassa alueen matkailuelinkeinon kanssa. Merkittä-
viä lohijokia on aikanaan padottu energiatuotan-
toon ilman tietoa, että kalastusmatkailu on todelli-
nen vaihtoehto elinkeinona. Ajankohtainen tärkeä
kysymys kehittämisen kannalta onkin, missä mää-
rin toisilleen vastakkaiset elinkeinot mahtuvat toi-
mimaan rinnakkain.

Yhteisö

Yhteisön kohottava ja rajoittava voima. Kyläyhteisöt esitetään mielellään idyllisinä sosiaalisen toi-
minnan piireinä, joiden voimavara perustuu yhdessä tekemiseen ja yhteisöstä välittämiseen. Tiiviit yhteisöt ovat myös arvoiltaan suljettuja ja sisäänpäin lämpiäviä, pahimmillaan jopa nurkka-kuntaisia, jolloin uusien asukkaiden integraatio yhteisöön saattaa olla haasteellista. Yhteisöllisyydestä puhutaan paljon hyvinvoinnin kannalta, mutta yhteiskunnasta on tullut samaan aikaan hyvin yksilökeskeinen.

Väestö

Maan sisäisen muuttoliikkeen ja pakolaisuuden seurauksena nykyiset kaupunkilaiset ovat usein myös maalaisia. Valtioalue on maantieteeltään ja kulttuuriltaan maaseutumainen, mikä näkyy myös kaupunkikulttuurissa. Taajamista suunnataan kesäisin luontoon ja myös harrastukset vievät ympärivuotisesti maaseudulle, jolloin kansalaisista

tulee maaseutualueiden käyttäjiä. Kotipaikka ei selitä suoraviivaisesti väestön luontosuhdetta tai maaseutualueiden käyttöä ja merkitystä. Rekisteröity kotipaikka ei myöskään kerro paljoakaan väestön liikkuvuudesta, joka vaikuttaa olennaisesti alueiden käyttöön.

Hallinto

Maaseutualueiden liittäminen hallinnollisesti osaksi kaupunkia. Maaseutuasukkaista tulee hallinnollisella päätöksellä kaupunkilaisia kunta- ja alueliitosten kautta. Tilastollisesti tarkasteltuna kaupunkiväestö kasvaa todellista muuttoliikettä nopeammin. Hallinnolliset rajat saattavat estää kyllien järkevää kehittämistä, jos esimerkiksi kaupungin rajan tuntumassa olevan toiminnallisesti naapurikaupunkiin kytkeytyvän kylän kehittämisen vaikeutuu.

Kehittäminen

Paikallisuudet kannattelevat asioita, ihmisiä ja resursseja, joilla on sijainnillinen historia, mutta samanaikainen tarve kehittyä ja katsoa tulevaisuuteen. Kehittämistoimenpiteet tähtäävät paikkojen asuttavuuden, elinkeinon ja hyvinvoinnin muunteluun. Määrätietoinen kehittäminen muuttaa aina jollakin tavoin paikan alkuvoimaisuutta, identiteettirakenteita ja tunnistettavuutta.

Saavutettavuus

Saavutettavuus suhteellistuu digitalisaation aikakaudella. Harvaan asutut alueet ovat perinteisin menetelmin vaikeasti saavutettavia, mutta digitaalisesti osana globaaleja verkostoja. Saavutettavuus riippuu myös käyttäjien taidoista ja välineistä, mutta yhtä hyvin palveluista ja paikoista, joiden suhteen saavutettavuutta tarkastellaan. Tietoverkkoistumisen, uusien teknologioiden ja työn muutoksen myötä etäisyyksien kitka pienenee. Parantuneet ajoneuvot, valokuituverkot, älypuhelimet ja 3d-tulostimet mahdollistavat työn, tuotannon ja opiskelun maaseudulla.

Matkailu

Massaturismi vähentää kohteen ainutkertaisuutta. Kohdemarkkinointi voi kääntyä itseään vastaan ja vähentää paikan vetovoimaa ja houkuttelevuutta. Seesteisyyttä, luonnonmukaisuutta, hiljaisuutta, tilan tuntua ja pohjoisuutta hyödynnetään matkailussa, mikä johtaa hyödynnettävän resurssin vähenemiseen tai jopa katoamiseen. Esimerkiksi joihinkin matkailukohteisiin saapuu huippusesongin aikaan niin paljon vierailijoita, että alueen tarjonta, kuten tilan tuntu ja hiljaisuus vähenevät, samalla kun oheispalvelut ruuhkaantuvat.

Tyyli

Kuinka tyyliittömästä tulee tyylikästä, rosoisesta jännittävää ja uudesta taasen vanhaa? Rapistuva, vanhanaikainen tai jopa takaperoinen ovat esteti-soituina tyyliilajeina talonpoikaisia, maaseuturo-manttisia tai antiikkisia. Trenditietoinen väestö käyttää tyyliä sellaisenaan tai osana tuotteisiin lii-tettyinä ominaisuuksina. Osa väestöstä myös hakeutuu maaseudulle elämäntapapakolaisina tai loma-asukkaina. Maaseutumaisuuden sisällöt myyvät hyvin ilman tietoista maaseutukytkentää.

Sekoittunut rihmastojen maaseutu

Maaseutu tulee kaupunkiin ja kaupunki maaseu-dulle, koska ihmiset viettävät aikaansa ja liikkuvat näillä alueilla suunnittele mattomasti vuorovaiku-tuksessa muun ympäristöllisyyden kanssa. Toisi-naan vaikuttaa siltä, että yhdyskuntien fyysisten rakenteiden pysyvyys sekä yhteiskunnallisten sosi-aalisten ja hallinnollisten järjestelmien jähmeys kahlitsevat niiden sisällä ja välissä toimivia kansa-laisia. Rakenteet siis tavallaan ylläpitävät paradok-seja. Murdochin (2003, 264) mukaan maaseutu on sosiaalisen ja luonnollisen yhteiskonstruktio, joka kutoutuu yhteen moninaisten keskinäisten suhteiden välityksellä. Elottoman ja elollisen luon-non toimijoiden arvaamaton logiikka muodostaa omanlakisen aika-tila-koordinaatiston, hankalasti ennustettavan topologiansa, jonka vaikutukset maaseutujen toiminnassa tai niiden määrittelyssä

eivät ole yksiviivaisia ja helposti yleistettävissä. (Greenhough 2010, 39; Murdoch 2003, 273; myös Whatmore 2002.)

Bruno Latourin (2005) toimijaverkkoteoriaan (*ANT, Actor Network Theory*) tukeutuen toimijat todellistuvat vain kollektiivina, joka on alati muut-tuva ja liikkuva verkostosuhde. Toimijoita ovat siis muutkin asiat kuin ihmiset ja organisaatiot. Esi-merkiksi maanviljely on erilaisten välineiden ja koneiden teknologiaa, luontoa ja ihmisten välistä toimintaa ja kaupankäyntiä. Luonto koettelee toi-sinaan kuivuudella ja tuholaiset saattavat vallata viljelyalan. Ampiaiset ja hyttysetkin ovat toimijoita vieraillessaan kesäasukkaiden illallispyödyssä. Esteettisinä tulkittavat maan muodot ja rakenteet kuten kalliot, kaislikot ja metsäsaarekkeet ovat tässä yhteydessä toimijoita, jotka tuottavat mieli-hyvää ja vaikuttavat välillisesti ihmisten sanoihin ja tekoihin. Samoin virukset, bakteerit ja ihmisten sekä eläinten käyttäytyminen ovat toisiinsa yhtey-dessä. Näin ajateltuna toimijoiden yhteisvaikutus ei ole kuvannettavissa totuttuna mittaamisen kar-tografiana (Humalisto 2017, 9).

Poliittiset agendat, jotka asettuvat suoraviivai-sen megafonisesti puolustamaan maaseutua tai kaupunkia ovat ajastaan jälkeen jääneitä, koska ne eivät huomioi eri aluetyyppien sekoittumisessa muodostuvaa kokonaiskuva. Ehkä kaksinapai-suutta kaiuttavat näkemykset kumpuavat kulttuu-risista luutumista, joissa maaseutu ja kaupunki näyttävät erilaisilta: kaupungeissa on kerrostaloja, autoja ja enemmän ihmisiä, kun taas maaseudulla katse kantaa kauemmaksi yli peltojen ja metsien. Dymitrow ja Stenseke (2016, 7) epäilevätkin, että maaseudun ja kaupungin kulttuurinen vastavuo-roisuus yhdessä lisääntyneen liikkuvuuden myötä on ollut niin tehokasta, että jäljelle ei ole jäänyt muuta kuin ontot stereotyyppisyyttä alleviivaavat maisemalliset erot.

Teknologia ei ole erotettavissa yhteiskunnan toi-minnasta, vaan sitä tulee tarkastella osana paradok-saalisuuden sekä relationaalisuuden ehdoilla tapah-tuvaa sekoittumista sekä alati järjestystä hakevia hie-rarkioita, jotka määrittelevät tilanteellistumista sekä esineiden, asioiden, luonnon ja yhteisöjen uudelleen asemoitumista. Teknologiat vaikuttavat alueiden ja paikkojen välisten suhteiden jäsentymisessä. Ne

tuovat yhteen myös asioita, ihmisiä ja ideologioita, jotka vaikuttavat yhteismitattomilta. (ks. Thrift 2008, 101–106.) Maaseutua ilmaantuu odottamattomiinkin tilanteisiin ja ylipäättensä sinne, mihin ihmiset kantavat tavaroita, vaatteita ja asioita, jotka viittaavat, vihjaavat tai osoittavat maaseutuun.

Rajojen hämärtyminen näkyy yksittäisten tuotteiden ja innovaatioiden kohdalla hybridisaationa (esim. Woods 2009). Samalla kun koneiden ja ihmisten välinen kuilu on kaventumassa tekoälyn kehittymisen myötä, koetellaan myös biologisen, teknologisen ja symbolisen rajoja. Tässä mielessä eräänlaiseen ”yliluonnolliseen” maaseutuun on sisällytettävissä esimerkiksi sellaisia asioita kuin eläimiä jäljittelevät hoivarobotit, geenimanipuloidut tuotantoeläimet ja -kasvit, temaattiset idyllit kuten Fiskars tai Mathildedal, kantasoluista valmistettu keinoliha, hyönteisfarmit sekä inhimillistetyt lemmikki- ja harraste-eläimet. Teknologia pyrkii ohittamaan arkisia paradokseja, mutta samalla se luo kokonaan uusia. Paradoksit palaavat kostamaan vain väkevämpinä, eikä jännitteiden määrä maaseutu-kaupunki -asetelmassa ole tämän kehityksen myötä ainakaan vähenemässä.

Lopuksi

Katsauksessani käytin teoriaohjautuvaa lähestymistapaa, jossa sovellettiin kokeiluluontoisesti paradoksiteoriaa sekä relationaalisuuden ideaa tarkasteltaessa maaseudun yhteiskunnallista ja kulttuurista suhteistoa. Aineistona käytettiin kahta aikaisempaa haastatteluaineistoa sekä työtehtävissä vuosien varrella kumuloituneita kokemuksia hanke- ja tutkimustyössä. Tähän perustuen esiteltiin maaseutu-kaupunki -paradoksin lisäksi kymmenen alaparadoksia, jotka osoittavat niiden läsnäolon aluekehittämiseen sekä maaseudun kehittämiseen läheisesti liittyvissä ilmiöissä.

Jokapäiväisessä keskustelussa ja poliittisessa retoriikassa niin maaseutu kuin kaupunkikin ovat omilla tavoillaan hyötynet poteroinnista, jossa maata on lapioitu toinen toistensa niskaan kärjistämällä, syyllistämällä ja isottelemalla. Suoraviivainen viesti on helppo omaksua ja toimittaa perille. Vastakkainasettelu perustuu lähtökohtaisesti para-

doksaaliseen jännitteeseen, koska on (näennäisesti) järjenvastaista puhua vain maaseudusta tai vain kaupungista ilman että kysymys ei samalla olisi jossakin määrin kummastakin. Pääparadoksi ei ole symmetrinen, koska maaseutu nähdään hahmotto-mampana kuin rajatumpi ja tiivis kaupunki. On siis luontevampaa puhua maaseutuparadoksista kuin kaupunkiparadoksista. Maaseutu ja kaupunki kuitenkin tunnistavat toisensa toistensa kautta sekä erilaisten sisäkkäisyyksien avulla tapahtuvina siirtyminä.

Ekosysteemisessä riippuvuudessa maaseutu ruokkii kaupunkien väestöä ollen samalla puhtaan veden ja ilman tyyssijä. Laajat metsä- ja vesialueet ovat lisäksi merkittäviä hiilinielujä. Samalla tavalla kysymys on toiminnallisesta aluesuhteesta: maaseudun ja kaupungin taloudelliset edut kohtaavat osin erilaistuvina, mutta yhä useammin yhteen kietoutuneina kulutus- ja tarjontamuotoina. Kaupungin lähellä olevat harvaan asutut alueet tarjoavat tilaa kaupunkien laajentumiselle, virkistäytymiselle ja harrastuksille. Vastavuoroisesti kaupungit tarjoavat palveluja, kulttuuria, koulutusta ja tuotteita, joita tullaan hakemaan kauempaa ja joita myös viedään takaisin haja-asutusalueille. Kaupungeissa eritaustaisten ihmisten satunnaiset kohtaamiset johtavat kokeiluihin ja innovaatioihin, jotka perustuvat esimerkiksi elintarvikkeiden viljely-, hankinta- ja valmistustavoille.

Katsauksen myötä on herännyt myös ilmeisiä jatkotutkimustarpeita. Olisiko esimerkiksi kahden toisilleen täysin vastakkaisen elinkeinon kuten kaivannaisteollisuuden ja matkailun mahdollista löytää yhteisiä toisiansa tukevia intressejä? Miten ne hyödyntäisivät samoja palveluja ja jaettua infrastruktuuria? Kuinka ne toimisivat siten, että ne eivät keskeisiltä osin haittaisi tai estäisi toistensa intressien järkevää toteuttamista? Näiden seikkojen avoin tarkastelu edellyttää uudenlaista keskustelukulttuuria, joka ei perustu suoraviivaiseen edunvalvontaan vaan laajempien tarkoituksenmukaisuus- ja hyötynäkökulmien pohdiskelevaan puntarointiin.

Monimutkainen toimintaympäristö edellyttää paradoksien lukutaitoa: haastavat yhteiskunnalliset ongelmat kohdataan arvoituksina, joihin ei ole lopullista ja yhtä oikeaa ratkaisua mutta joiden

kautta on mahdollista löytää reittejä ulos umpikujiista. Eri suuntiinkin osoittavien valintojen maailmassa on mahdollista edetä useammalla rintamalla samanaikaisesti. Tällöin on uskallettava tuoda samaan kehittämisen kuvaan jopa loogisesti mahdottomilta näyttäviä asioita, joilla on kilpailevia ja ristiriitaisia tavoitteita. Maaseutua ja kaupunkia tulee kehittää yhdessä yhteiskunnallista

ehyettä etsien. Katsauksessani esitetyillä paradoksaalisen aluekehittämisen toimenpiteillä edistetään uudistumista, jota monien toimijoiden joukko tuo elinvoimatekijöinä alueille. Veto- ja pitovoimaiset alueet ammentavat kiinnostavuutensa tietynlaisesta arvoituksellisuudesta, jota kaupungin ja maaseudun sisäkkäisyydet tuottavat.

Lähteet

- Alanen, Aulis 1976. Santeri Alkio. WSOY, Helsinki.
- Alasuutari, Pertti 2011. Mielikuvien muutos ja pysyvyys: Maaseutukäsite suomalaislehdissä 2000-luvulla. Maaseudun uusi aika 1, 17–32.
- Bacon, Andrew 2014. Can the classical logician avoid the revenge paradoxes? Noudettu 20.12.2017: <https://philarchive.org/archive/BACCTCv1>.
- Cater, Carl & Louise Smith 2003. New country visions: adventurous bodies in rural tourism. Teoksessa, Cloke, P. (toim.) Country visions, 195–217. Pearson, Prentice Hall, Harlow.
- Cloke, Paul 2003 toim. Country visions. Pearson, Prentice Hall, Harlow.
- Conradson, David 2005. Landscape, care and the relational self: Therapeutic encounters in rural England. Health & Place 11: 4, 337–348.
- Crouch, David 2006. Tourism, consumption and rurality. Teoksessa, Cloke, P., Marsden, T. & P. H. Mooney (toim.) Handbook of rural studies, 355–364. Sage, London.
- Dymitrow, Mirek & Maria Stenseke 2016. Rural-urban blurring and the subjectivity within. Rural Landscapes: Society, Environment, History 3(1): 4, 1–13.
- Eskelinen, Heikki 2001. Aluepolitiikka rautahäikissä. Polemia-sarjan julkaisu nro 41. Kunnallisanalan kehittämässätiö, Vammala.
- Eskola, Antti 1963. Maalaiset ja kaupunkilaiset. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Field, Hartry 2012. Solving the paradoxes: escaping the revenge. Teoksessa, Beall, J. C. (toim.) Revenge of the liar: New Essays on the Paradox, 78–144. Oxford University Press, New York.
- Foucault, Michel 1986. Of other spaces. Diacritics 16:1, 22–27.
- Greenhough, Beth 2010. Vitalist Geographies: Life and the more-than-human. Teoksessa, Anderson, B. & P. Harrison (toim.) Taking place: Non-representational theories and geography, 37–54. Ashgate, Farnham.
- Haapala, Pertti & Jarmo Peltola 2018. Elinkeinorakenne 1750–2000. Teoksessa, Haapala, P. (toim.) Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000), 170–209. Vastapaino, Tampere.
- Hacking, Ian 2009. Mitä sosiaalinen konstruktionismi on? Vastapaino, Tampere.
- Halfacree, Keith 1997. Contrasting roles for the post-productivist countryside. A postmodern perspective on counterurbanisation. Teoksessa, Cloke, P. & J. Little (toim.) Contested countryside cultures. Otherness, marginalisation and rurality, 70–93. Routledge, London.
- Helsingin Sanomat 2018. Suomen hipsterein paikka on pieni kylä Nokian hylkäämässä Salossa "Elämäntilanteeni on niin hyvä, ettei siitä melkein kehtaa puhua" Noudettu 16.7.2018: <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000005754931.html>
- Humalisto, Niko Heikki 2017. Sianlihaa, koneita ja ihmisiä: kuinka säilöttyjä unelmia -dokumentti tekee raviolisäilykkeestä topologisen? Alue ja Ympäristö 46: 1, 3–16.
- Hyyryläinen, Esa, Mikko Karhu & Ilkka Luoto 2018. Tulevaisuuden kunta kehittyy organisaatioparadoksien ristiaallokossa. Focus Localis 46: 1, 8–21.
- Janaway, Christopher 1995. Ancient Greek philosophy I: the pre-socratics and Plato. Teoksessa Crayling, A. C. (toim.) Philosophy: a guide through the subject, 336–397. Cambridge University Press, Cambridge.
- Jumppanen, Aapo 2018. Maaseudun ja kaupungin välisestä vuorovaikutuksesta. Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti, 35–44.
- Katajamäki, Hannu, Pekka Hunnako, Petri Kahila, Jarmo Palm & Mikko Valtakari 2001. Vaikea maaseutupolitiikka. Havaintoja maaseutupolitiikan käytännöistä. Vaasan yliopisto, Levón-instituutti, Julkaisuja No. 90, Vaasa.
- Latour, Bruno 2005. Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory. Oxford University Press, New York.

- Leinamo, Kari 2010. Yhdeksän hyvää ja kymmenen kaunista. Vuosina 2001–2009 toteutettujen maaseutu-kaupunki-kuntaliitosten tarkastelua. Vaasan yliopisto, Levön-instituutti, Vaasa.
- Lewis, Marianne W. 2000. Exploring paradox: Toward a more comprehensive guide. *Academy of Management Review* 25:4, 760–776.
- Luoto, Ilkka 2006. Paikan tekstit ja narratiivinen jännite – kuusi maaseutukylää Suomessa ja Skotlannissa. *Terra* 118: 3–4, 143–158.
- Maaseutubarometri 2014. Noudettu 10.8.2018: https://mmm.fi/documents/1410837/1516647/Maaseutubarometri+2014_LOPPURAPORTTI.pdf/3d544033-79ea-453d-9406-4ba377fdf4aa
- More, Thomas 1516/1991. *Utopia*. WSOY Laatumkirjat, Juva.
- Muilo, Toivo 2010. Needs for rural research in the northern Finland context. *Journal of Rural Studies* 26: 1, 73–80.
- Muilo, Toivo 2013. Maaseudun vuosikymmenet. Teoksessa, Luoto, I., Katajamäki, H. & N. Lundström (toim.) *Oppiva alue, menestyvä alue*. Juhlakirja professori Seija Virkkalan 60-vuotispäiväksi, 115–122. Vaasan yliopisto, Acta Wasaensia, aluetiede 12, Vaasa.
- Murdoch, Jonathan 2003. Co-constructing the countryside: hybrid networks and the extensive self. Teoksessa, Cloke, P. (toim.) *Country visions*, 263–282. Pearson, Prentice Hall, Harlow.
- Neonen, Marko 2018. Alueiden Suomi 1500–2000. Teoksessa, Haapala, P. (toim.) *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*, 67–91. Vastapaino, Tampere.
- Oksa, Jukka & Pertti Rannikko 1996. The changing meanings of rurality challenge rural policies. *Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti* 3, 3–14.
- Oxford Dictionary 2017. Paradox. Noudettu 18.8.2017: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/paradox>
- Pahl, Ray 1966. The Rural-Urban Continuum. *Sociologia Ruralis*, 6:3, 299–329.
- Palmer, John 2017. Zenon of Elea: The Extant paradoxes. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Noudettu 12.9.2017: <https://plato.stanford.edu/entries/zeno-elea/>
- Pierce, Charles 1958. *Collected papers of Charles Sanders Pierce*. Vol 7. Toim. Burks, A. W. Harvard University Press, Cambridge.
- Ponnikas, Jouni, Sirpa Korhonen, Hanna-Mari Kuhmonen, Kari Leinamo, Niklas Lundström, Antti Rehunen & Heli Siirilä 2011. *Maaseutukatsaus 2011. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja* 3, Helsinki.
- Rannikko, Pertti, Jukka Oksa, Matti Kuikka, Seppo Knuuttila, Kaija Heikkinen & Heikki Eskelinen 1984. *Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä*. Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 61, Joensuu.
- Rannikko, Pertti 2009. Kylä kaupungin laidaksi: autoetnografinen tutkimus paikallisyhteisöjen ja identiteettien liikkeistä. *Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti* 1, 5–19.
- Ray, Christopher 1998. Culture, intellectual property and territorial rural development. *Sociologia Ruralis* 38:1, 3–20.
- Rosenqvist, Olli 2004. Maaseudun asemoituminen myöhäismodernissa yhteiskunnassa. *Acta Wasaensia* No 129, aluetiede 9, Vaasa.
- Rousseau, Jean-Jacques 1762/1977. *Emile eller om uppfostran*. The Chaucer Press Ltd, Bungay.
- Rytteri, Teijo & Jani Lukkarinen 2017. Skaalan käsite maantieteellisessä tutkimuksessa. *Terra* 129: 2, 109–114.
- Schurz, Christine 2012. Contextual approaches to truth and the strengthened Liar Paradox. *Transaction Books*, New Jersey.
- Sharpley, Richard & Deborah Jepson 2011. Rural tourism. A spiritual experience? *Annals of Tourism Research* 38:1, 52–71.
- Siiskonen, Pirjo 1994. Maaseudun kehittämistyön opetuksia. *Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti*, 18–24.
- Smith, Wendy K. & Marianne W. Lewis 2011. Toward a theory of paradox: A dynamic equilibrium model of organizing. *Academy of Management Review* 36: 2, 381–403.
- Soini, Katriina 2010. Mihin tarvitaan maaseutu-kaupunki vastakkainasettelua? *Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti* 1, 3–4.
- Tantarimäki, Sami 2003. Kaupunkimaatila on linkki kaupunki- ja maaseutuelämän välillä. *Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti*, 28–37.
- Thrift, Nigel 2008. *Non-Representational theory. Space, politics, affect*. Routledge, London.
- Timmermans, Stefan & Iddo Tavory 2012. Theory construction in qualitative research: From grounded theory to abductive analysis. *Sociological Theory* 30: 3, 167–186.
- Tonneller, François & Sarah Curtis 2005. Medicine, landscapes, symbols: “The country Doctor” by Honoré de Balzac. *Health & Place* 11:4, 313–321.
- Uusitalo, Eero 1994. *Maaseutupolitiikan keinot. Elinkeinojen edistäminen maaseudun kehittäjäyhteisöissä*. Kunnallisanalan kehittämissäätiön Väitöskirjasarja No 1. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

-
- Vihinen, Hilikka 2004. Maaseudun muutos. Teoksessa, Markkola, Pirjo (toim.) Suomen maatalouden historia, osa 3. Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen, 402–440. SKS, Helsinki.
- Viren, Eetu & Vähämäki, Jussi 2015. Seutu joka ei ole paikka. Kapitalismi ja metropoli. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Whatmore, Sarah 2002. Hybrid geographies. Sage, London.
- Williams, Raymond 1975. The country and the city. Oxford University Press, Oxford.
- Wirth, Louis 1938. Urbanism as a way of life. The American Journal of Sociology, XLIV: 1, 1–25.
- Woods, Michael 2005. Rural geography. Processes, responses and experiences in rural restructuring. Sage, London.
- Woods, Michael 2009. Rural geography: blurring boundaries and making connections. Progress in Human Geography 33:6, 849–858.
- Yle 2018. Ylen kysely: Neljä viidestä haluaa, että koko Suomi pysyy asuttuna – ja että valtio maksaa viulut. Noudettu 27.7.2018. <https://yle.fi/uutiset/3-10313405>

JUKKA TERÄS
Tekniikan tohtori, MBA
Nordregio

Älykäs erikoistuminen ja maaseutupolitiikka

Euroopan unionin innovaatiopolitiikan yhdeksi kulmakiveksi on viime vuosina muodostunut älykäs erikoistuminen (*smart specialisation*) – maiden ja alueiden tulee tunnistaa ja valita omat vahvuusalueensa, joihin tulevaisuuden panostukset ja investoinnit kohdennetaan. Älykkäällä erikoistumisella pyritään uusien innovaatioiden synnyttämiseen etenkin suuntaamalla tutkimus- ja kehityspanoksia valituille erikoisaloille. Käsitteen kehittämisen taustalla oli Euroopan unionin tavoite vastata etenkin Yhdysvaltojen ja Japanin tutkimus- ja kehitysinvestointeihin ja innovaatiopolitiikkaan alueiden innovaatiopotentiaalin entistä tehokkaammalla hyödyntämisellä (Foray & van Ark 2007). Älykkään erikoistumisen käsite, toimintamalli ja prosessi tuotiin Euroopan komission Eurooppa 2020 -strategian perustaksi, ja Euroopan unionin rakennerahasto-ohjelmat 2014–2020 laadittiin pohjautumaan älykkään erikoistumisen käsitteeseen. Älykkään erikoistumisen strategioiden tavoitteena on kaikkien alueiden, niin suurten kaupunkien kuin syrjäisten maaseutualueidenkin, innovaatiopolitiikan löytäminen ja kehittäminen yrittäjämäisen etsinnän avulla (Virkkala 2015). Toimintamallin käyttöönottoa Euroopan unionin alueilla vauhdittaa merkittävästi se, että alueiden tulee ns. *ex ante* -ehdon mukaan laatia älykkään erikoistumisen strategia, jotta alueet ovat oikeutettuja hyödyn-

tämään EU:n rakennerahasto-ohjelman varoja (Foray ym. 2012).

Älykkään erikoistumisen ohjelmaa pidetään Euroopan toistaiseksi kunnianhimoisimpana alueellisten innovaatioiden kehitysohjelmana (Morgan 2016). Toimintamallin käyttöönottoa ja soveltamista varten on Espanjan Sevillassa sijaitsevaan EU Joint Research Centreen perustettu älykkään erikoistumisen alusta (*EU JRC S3 Platform*). Sevilan älykkään erikoistumisen alusta tarjoaa alueiden käyttöön älykkään erikoistumisen oppaita, tapah-tumia ja koulutusta. Seville Platform on lisäksi organisoinut vertaisarviointiprosessin, jossa alueet pääsevät esittelemään älykkään erikoistumisen strategioitaan muiden alueiden aluekehittäjille ja saavat palautetta ohjelmiansa jatkokehittämiseen. Seville Platform on lisäksi aktiivisesti edistänyt älykkään erikoistumisen temaattisten verkostojen perustamista. Ensimmäinen temaattinen verkosto käynnistettiin energia-alalle vuonna 2015.

Älykkään erikoistumisen toimintamalli perustuu yrittäjämäisen löytämisen prosessiin (*entrepreneurial discovery process*). Siinä yksityisen ja julkisen sektorin toimijat yhdessä etsivät toiminta-alueita (*domains*), joihin perustuen alueiden ja alueiden toimijoiden on mahdollisuus jatkossa menestyä. Älykäs erikoistuminen pyrkii toteuttamaan Eurooppa 2020 -strategian mukaisesti älykäästä, kestävästä ja osallistavasta innovaatiopolitiikasta.

On huomattava, että älykäs erikoistuminen ei rajaudu pelkästään niin sanotuille huipputekniikan aloille, vaan tavoitteena on hyödyntää alueen koko innovaatiopotentiaali kattaen myös muun muassa palveluinnovaatiot ja sosiaaliset innovaatiot.

Toimintamallin soveltaminen maaseutualueille ja harvaan asutuille alueille herättää kiinnostusta sekä aluekehitys- ja innovaatiotutkimuksen että aluekehitystoimijoiden piirissä. Älykäs erikoistuminen pyrkii kehittämään kaikkien alueiden, myös perifeeristen maaseutualueiden innovaatiopotentiaalia (Virkkala 2015, 46). Keskeinen kysymys maaseutualueiden ja harvaan asuttujen alueiden kannalta on, kykenevätkö älykkään erikoistumisen strategiat, toimintamallit sekä toimenpideohjelmat tarjoamaan maaseutuympäristöön ja harvaan asutuille alueille uutta kehittämisenäkökulmaa – ja ennen kaikkea konkreettista lisäarvoa.

Tässä katsauksessa kuvataan älykkään erikoistumisen käyttöönottoa Euroopan unionissa sekä esitellään alan keskeistä kirjallisuutta maaseutualueiden näkökulmasta. Katsaus esittelee lisäksi toimintamallin käyttöönottoa etenkin pohjoisten harvaan asuttujen alueiden näkökulmasta. Lapin älykäs maaseutuklusteri esitellään katsauksessa esimerkkinä toimintamallin soveltamisesta Suomen maaseutualueille. Katsauksen lopuksi pohditaan älykkään erikoistumisen mahdollisuuksia maaseutupolitiikan terävöittäjänä tulevaisuudessa.

Älykkään erikoistumisen toimintamalli

Älykkään erikoistumisen strategiaprosessi koostuu seuraavista pääkokonaisuuksista: alueen lähtötilanneanalyysi innovaatiopotentiaalnin näkökulmasta, innovaatiohallinnon kuvaus, yhteisen tulevaisuuden vision kuvaus alueella, mahdollisten erikoistumisalojen tunnistaminen, politiikkavaihtoehtojen kuvaaminen ja tiekartan laatiminen, sekä strategian arviointi- ja seurantaprosessin kuvaus. Strategiaproessin keskeiset periaatteet ja toimintamalli on kuvattu Euroopan komission julkaisemassa älykkään erikoistumisen oppaassa (Foray ym. 2012).

Yrittäjämäisen löytämisen prosessi (*entrepreneurial discovery process*) on yksi toimintamallin keskeisiä käsitteitä. Prosessiin kutsutaan mukaan laajapohjainen toimijajoukko alueen yrityksistä, tutkimus- ja koulutuslaitoksista, kehitysyhtiöistä sekä aluekehitysviranomaisista. On tärkeää huomata, että kyseessä ei ole yrittäjien keskinäinen harjoitus eikä myöskään ulkopuolisille asiantuntijoille ulkoistettu prosessi, vaan alueen toimijoiden yhteinen ponnistus. Yrittäjämäisen löytämisen prosessissa alueet tunnistavat ja arvioivat toimijoiden yhteistyöllä toiminta-aloja (*domains*), joilla alueet voivat tulevaisuudessa menestyä alueen lähtökohdista ja alueen resurssien ja kehittymisedellytysten pohjalta. Paikkaperustainen aluekehittäminen on olennainen osa alueiden älykkään erikoistumisen prosessia. Tarkoitus ei ole, että alueet kopioivat toistensa ohjelmia, vaan että alueen resurssit ja myös ongelmat otetaan huomioon laadittaessa älykkään erikoistumisen ohjelmaa. On myös tärkeää varmistaa, että prosessiin osallistuvat kaikki merkittävät alueen kehitysorganisaatiot kuten yritykset, tutkimus- ja koulutuslaitokset ja välittäjäorganisaatiot.

Toiminta-alojen (*domains*) tunnistamisen ja arvioinnin osalta on huomattava, että alueet pyrkivät tunnistamaan perinteiden sektorianalyysin sijasta erikoistumisaloja, jotka ovat rajatumpia kuin kokonaiset sektorit, mutta laajempia kuin yksittäiset yritykset (ks. Foray 2015, Mäenpää & Teräs 2018). Esimerkkinä älykkään erikoistumisen toiminta-alojen tunnistamisesta voidaan mainita Ruotsin Värmlannin älykkään erikoistumisen strategia. Värmlannin alueen keskeisten teollisuussektorien (metsäteollisuus, terästeollisuus, valmistava teollisuus, tietotekninen teollisuus) osaamisen sekä tulevaisuuden kehitysmahdollisuuksien pohjalta on yhteisellä prosessilla tunnistettu älykkään erikoistumisen toiminta-aloiksi metsäpohjainen biotalous, hyvinvointipalvelujen digitalisointi sekä kehittyneet valmistusmenetelmät. (Region Värmland 2015, 17.)

Alueiden kiinnostusta älykkään erikoistumisen kansainväliseen yhteistyöhön ja verkostoitumiseen kuvaa se, että EU JRC S3 Platformin toimintaan on elokuuhun 2018 mennessä rekisteröitynyt alueita 38 maasta (joidenkin valtioiden osalta rekisteröinti

on tehty kansallisella tasolla). Suomesta on rekisteriin liittynyt 16 aluetta (EU JRC S3 Platform 2018).

Älykäs erikoistuminen ja maaseutualueet

Älykkään erikoistumisen toimintamalli tähtää erityyppisten alueiden innovaatiopotentiaalin löytämiseen ja kehittämiseen. Tutkimusaineistoa toimintamallin käyttöönotosta ja vaikutuksista Euroopan alueilla on toistaiseksi varsin niukasti käytettävissä, johtuen toimintamallin soveltamisesta vasta nykyisen EU-ohjelmakauden 2014–2020 tarkoituksiin. Tutkimus- ja arviointiaineistoa saadaan lähivuosina enenevässä määrin käyttöön alueiden raportoidessa kokemuksistaan.

Euroopan komissio on arvioinut älykästä erikoistumista etenkin maaseutualueiden näkökulmasta (Da Rosa Pires ym. 2014). Raportissa todetaan innovaatiopolitiikassa tähän asti käytettyjen toimintamallien merkittäväksi puutteeksi se, että maaseutuinnovaatiot ovat jääneet liiaksikin suurten kaupunkien merkittävien innovaatiokeskittymien varjoon. Raportissa todetaan, että älykkään erikoistumisen toimintamallilla on mahdollisuuksia vastata tähän puutteeseen. Raportin mukaan älykäs erikoistuminen avaa maaseutualueille mahdollisuuden saattaa yhteen kansallinen ja alueellinen innovaatiopolitiikka ja innovatiivinen kehitys myös maaseutualueilla – joilla innovaatiopolitiikan yksi painopiste on kuitenkin erikoistumisen lisäksi, ja joissakin tapauksissa erikoistumisen asemesta, laajentuminen eli diversifointi myös perinteisen maanviljelyksen ulkopuolisille aloille. Raportissa tuodaan myös esille toimijoiden yhteistyön ja verkostoitumisen sekä toimialarajoja ylittävien hankkeiden erityinen merkitys maaseutualueilla.

EU JRC S3 Platform on arvioinut älykästä erikoistumista myös Euroopan harvaan asuttujen alueiden näkökulmasta (Teräs ym. 2015). Raportin empiriaosassa on arvioitu muun muassa Suomen Lapin, Ruotsin Västerbottenin ja Norjan Nordlandin älykkään erikoistumisen kokemuksia ja toimintamalleja. Raportin mukaan harvaan asuttuja alueita ei tule lähtökohtaisesti pitää alikehittyneinä

alueina, vaan alueina joilla on erityisiä haasteita, mutta myös erityisiä resursseja ja mahdollisuuksia. Esimerkiksi luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen ja luonnonolosuhteisiin liittyvä asiantuntemus avaavat toimintamallille kiinnostavia näkymiä Euroopan harvaan asutuilla alueilla. Raportti painottaa harvaan asuttujen alueiden tiiviimpää verkostoitumista muihin alueisiin ja alueiden ulkopuolisen asiantuntemuksen hyödyntämistä tehokkaammin, jotta älykkään erikoistumisen erikoisalajat menestyvät harvaan asutuilla alueilla.

Esimerkkinä älykkään erikoistumisen strategioiden käyttöönotosta pohjoisessa Euroopassa voidaan mainita Pohjois-Euroopan harvaan asuttujen alueiden NSPA (Northern Sparsely Populated Areas) -verkosto. NSPA-verkosto edustaa 14 maakuntaa/lääniiä Itä- ja Pohjois-Suomessa, Keski- ja Pohjois-Ruotsissa ja Pohjois-Norjassa. Verkoston tavoitteena on lisätä EU-instituutioiden ja muiden sidosryhmien edustajien tietoisuutta pohjoisen harvaan asutuista alueista, niiden erityisolosuhteista ja harvaan asuttujen alueiden mahdollisuuksista vaikuttaa alueidensa kannalta olennaisiin EU:n politiikka-aloihin (NSPA 2018). NSPA-verkoston suomalaisjäsenet (Lappi, Pohjois-Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa, Kainuu, Pohjois-Karjala, Pohjois-Savo, Etelä-Savo) ovat valmisteilleet alueellisen älykkään erikoistumisen strategiansa ja liittyneet Sevillan älykkään erikoistumisen alustaan.

Ruotsissa on monilla alueilla tähän mennessä kuvattu älykkään erikoistumisen strategia sulautettuna osaksi alueellisia tutkimus- ja innovaatiostrategioita. Esimerkiksi Norrbotten julkaisee varsinaisen älykkään erikoistumisen strategiansa syksyllä 2018. Norjassa on kiinnostusta älykkään erikoistumisen toimintamallin hyödyntämiseen. Pohjois-Norjan Nordlandissa on hyödynnetty toimintamallia ja laadittu innovaatiostrategia (Nordland County Council 2015), joka perustuu älykkään erikoistumisen toimintamalliin. On kiinnostavaa todeta, että Nordlandin lisäksi myös jotkut muut Euroopan unionin ulkopuoliset alueet ovat laatineet älykkään erikoistumisen periaatteeseen pohjautuvia alueellisia kehittämisstrategioita huolimatta siitä, että kyseessä olevat alueet eivät osallistu EU:n rakennerahasto-ohjelmaan.

OECD on laatinut katsauksen ”OECD Territorial Review: Northern Sparsely Populated Regions”, jossa arvioitiin Pohjois-Suomen, Pohjois-Ruotsin ja Pohjois-Norjan harvaan asuttujen alueiden tilaa ja tulevaisuuden kehittämismahdollisuuksia (OECD 2017). Katsauksen mukaan älykkään erikoistumisen käsitettä voidaan hyvin käyttää harvaan asuttujen alueiden kehittämisessä. OECD suosittelee Pohjois-Suomen osalta, että pohjoiset harvaan asutut alueet lisäävät yhteistyötä, jotta ne pystyvät hyödyntämään yhteiset älykkään erikoistumisen strategian tarjoamat mahdollisuudet ja luomaan yhteyksiä kotimaisiin kaupunkikeskuksiin (esimerkiksi Oulu, Tampere ja Helsinki), tutkimuslaitoksiin ja korkea-asteen oppilaitoksiin myös kansainvälisesti.

Lapin älykäs erikoistuminen ja maaseutuklusteri

Lappi on Suomen pohjoisin maakunta, jonka väkiluku vuonna 2017 lopussa oli 179 223 asukasta (Tilastokeskus 2018). Lapin pinta-ala on 100 367 neliökilometriä. Alueen elinkeinotoiminnan keskeisiä osia ovat teollisuus, etenkin Meri-Lapin prosessiteollisuus, kaivannaistoiminta, sekä varsinkin viime vuosina hyvään kasvuvauhtiin päässyt matkailu. Maatalouden tärkeimmät tuotantosuunnat ovat maidontuotanto, naudanlihan tuotanto, lammastalous, porotalous ja heinän viljely. (Kuha 2018.)

Lapin liitto käynnisti Lapin älykkään erikoistumisen ohjelman laatimisen vuonna 2012. Ohjelman laatimisella haluttiin yhtäältä selvittää, miten Lappi pääsee ensimmäisten Euroopan alueiden joukossa hyödyntämään älykkään erikoistumisen toimintamallia, ja toisaalta täsmentää ja asemoida alueen roolia arktisessa tutkimus- ja innovaatiokentässä. Vuonna 2013 julkaistiin Lapin älykkään erikoistumisen strategia *Lapin arktisen erikoistumisen ohjelma* (Lapin liitto 2013). Lappi liittyi myös Sevillan älykkään erikoistumisen alustaan vuonna 2013 ja osallistui vuonna 2013 kansainväliseen älykkään erikoistumisen ohjelmien vertaisarviointiin.

Lapin arktisen erikoistumisen ohjelman vision 2030 mukaan Lappi on johtava arktisten luonnon-

varojen ja olosuhteiden hyödyntäjä sekä kaupallistaja. Se on myös kansainvälinen arktisen liikenteen, tiedon ja tietoliikenteen keskus. Tulevaisuuden kannalta keskiössä ovat alueen luonnonvarojen ja luonnonolosuhteiden kestävä hyödyntäminen sekä jalostusarvon kasvattaminen. Lapin arktisia kärkialoja ovat ennen kaikkea kaivos- ja metalliteollisuus, matkailu ja biotalous. Alueelle kertynyttä osaamista hyödynnetään strategian mukaan läpileikkaavasti useilla aloilla (Lapin liitto 2013).

Lapin älykkään erikoistumisen strategiatyötä seurasi vuosina 2014–2015 strategian implementointivaihe, jonka yhtenä keskeisenä tuloksena käynnistettiin viisi älykkään erikoistumisen klusteria: Arktinen teollisuus- ja kiertotalousklusteri, Arktinen muotoiluklusteri, Arktinen turvallisuusympäristöklusteri, Arktiset kehittämissympäristöt -klusteri sekä Arktinen älykäs maaseutuverkosto -klusteri (Teräs & Mäenpää 2016).

Arktisen älykkään maaseutuklusterin valmistelutyöhön osallistuivat Lapin liiton lisäksi ProAgria Lappi, Luonnonvarakeskus, Lapin ammattikorkeakoulu, Lapin yliopisto, Kemijärven kaupunki, Sodankylän kunta, Kemin Digipolis, Rovaniemen Kehitys ja monet muut alueen toimijat. Maaseutuklusterin johtajan Johannes Vallivaaran mukaan älykkään erikoistumisen klusterin avulla viedään lappilaista maaseutuosaamista ja erikoist tuotteita kansainvälisille markkinoille entistä tehokkaammin.

”Vaikka Lapin maaseudulla on olemassa valtavat luonnonrikkauudet, emme hyödynnä niitä tällä hetkellä tarpeeksi tehokkaasti ja kestävästi. Lapin maaseutu ei suinkaan ole syrjässä kaikesta, vaan päinvastoin keskellä mielettömiä raaka-ainevaroja, mikä takaa lähes rajattomat käyttömahdollisuudet kiertotalouden periaatteita hyödyntäen.” (ASE News 2017.)

Lapin maaseutuklusteri on noin 100 osaaajan verkosto, joka keskittyy elintarvikkeiden jalostukseen ja hajautetun uusiutuvan energian tuotannon kehittämiseen. Maaseutuklusterin tavoitteena on estää maaseudun pääomapakoa ja osoittaa Lapin maaseudun toimijoille, että maaseudulla on hyvät mahdollisuudet kannattavaan liiketoimintaan. Klusterissa on laadittu kolme ohjelmaa ohjaamaan toimintaa: Lapin Arktisen biotalouden kehittämissuunnitelma, Lapin elintarvikeohjelma sekä Lapin

hajautetun uusiutuvan energian ohjelma.

Lapin älykkään erikoistumisen ohjelman maaseutuklusterin kehittämisen osana alueen maaseudunkehittämiseen on viime vuosina tuotu uusia, innovatiivisia tutkimus- ja verkostoitumishankkeita. Esimerkkinä voidaan mainita maa- ja metsätalousministeriön rahoittama Vihreän talouden hajautetun, kestävän ja kilpailukykyisen toimintamallin määrittely ja pilotointihanke VIHTA. Vuosina 2016–2018 toteutettiin Lapissa vihreän talouden pilotointiin tähtäävä demonstraatiohanke, jossa Saijan kylässä Sallassa ja Hämeenkylässä Posiolla luotiin toimintamalli paikalliselle, verkostojajatteluun pohjautuvalle vihreälle taloudelle. Hankkeen lähtökohtana oli saada paikalliset asukkaat huomaamaan kylissä oleva potentiaali (luonnonvara- ja ihmisresurssi) sekä luoda keinoja, joita paikalliset asukkaat, verkostomaisessa yhteistyössä lähialueen kylien kanssa, voivat hyödyntää ja siten itse ja yhdessä voivat toimia kyläyhteisön hyvinvoinnin ja elinvoimaisuuden lisäämiseksi. Lisäksi hankkeessa paneuduttiin relevanttien paikallisen tason indikaattoreiden etsimiseen. Hanke on toteutettu yhteistyössä Luonnonvarakeskuksen ja ProAgria Lapin kanssa. Lapin kyliin kyettiin luomaan toimijaverkosto ja sovellutus Agrohummallista. Agrohub-mallissa agrokeseuksella käsitetään kylän organisoitumista yhteisöksi, joka hyödyntää alueen raaka-aine- ja pääomaresurssit kestäväällä tavalla ja kiertotaloutta hyödyntäen. Agrohub on agrokeseusten yhteinen keskittymä ja toimintatila. Agrohub-malli ja kyliin synnytetty ekosysteemi on toiminut myös Lapin älykkään maaseutuklusterin yhtenä tärkeänä kehityspohjana (Timonen ym. 2017, 116).

Lapin älykkään erikoistumisen ohjelma ja Lapin älykkään erikoistumisen klusterit ovat herättäneet laajaa kiinnostusta kansallisesti ja kansainvälisesti. Erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomen harvaan asuttujen alueiden kehittämisen näkökulmasta on merkittävää, että Euroopan komissio valitsi Itä- ja Pohjois-Suomen alueen mukaan Alueiden elinkeinot murroksessa -pilottiin, joka käynnistyi vuonna 2018 (Regions in Industrial Transition 2018). Pilottiohjelma tarjoaa kasvuun ja työllisyyteen tähtäävää, älykkääseen erikoistumiseen perustuvaa asiantuntija-apua ja yhteistyön mahdollisuutta 11

pilot-alueelle Euroopassa. Itä- ja Pohjois-Suomen yhteisen Elinkeinot murroksessa (ELMO) -pilotin keskiössä ovat Lapin, Pohjois-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan, Kainuun, Pohjois-Savon, Etelä-Savon ja Pohjois-Karjalan alueiden älykkään erikoistumisen strategiat, joiden pohjalta Itä- ja Pohjois-Suomen alueet tiivistävät yhteistyötään ja valmistautuvat vuoden 2020 jälkeisen ajan EU-ohjelmatyöhön. ELMO-projektityö kohdentuu mm. puuteollisuuteen ja puurakentamiseen, vesiosaamiseen, elintarviketalouteen, biotalouteen (etenkin biojalostamot ja metsäbiotalous), kiertotalouteen ja teollisuuden sivuvirtoihin, matkailuun ja kaivannaisalaan (European Commission 2018, Lapin liitto 2018).

Osana ELMO-projektia järjestettiin elokuussa 2018 Rovaniemellä Itä- ja Pohjois-Suomen toimijoiden sekä kansainvälisten asiantuntijoiden yhteinen innovaatioleiri (*Innovation Camp*), jossa älykkään erikoistumisen strategioiden työryhmät valmistelivat kahden päivän tiiviin työskentelyn pohjalta esitykset haja-asutusalueiden erityishaasteisiin ja esittelivät tapahtuman lopuksi konkreettiset toimenpideesitykset Itä- ja Pohjois-Suomen maakuntien päättäjille. Innovation Camp on vuonna 2010 käyttöön otettu EU:n kehittämisinstrumentti, jossa alueen kehittämisestä vastaavat asiantuntijat laativat 2–3 päivän yhteiskokouksista hyödyntäen ja Innovation Camp -menetelmää noudattaen konkreettisen toimenpide-esityksen valittuihin keskeisiin kehittämishaasteisiin (Rissola ym. 2017). Rovaniemen Innovation Camp 2018 -kehittämishaasteet koskivat Itä- ja Pohjois-Suomen tutkimus- ja kehittämissympäristöjä, yrittäjyyttä harvaan asutulla alueella, kehittämishankkeiden rahoitusta, maaseudun ja harvaan asutun alueen arvoketjujen tehostamista, sekä älykkään erikoistumisen prosessien tehostamista.

Älykäs erikoistuminen maaseutupolitiikan terävöittäjänä – havainnot

Älykäs erikoistuminen on uusi aluekehityksen käsite, toimintamalli ja ajattelutapa, joka haastaa alueet tarkistamaan aiempia toimintatapojaan. Käsite tarjoaa myös uusia tapoja alueen

tulevaisuuden menestystekijöiden analysointiin ja alueen keskeisten toimijoiden yhteistyöhön. Maaseutujen ja harvaanasuttujen alueiden kehittämisen kannalta älykäs erikoistuminen tuo runsaasti uusia näkökulmia.

Älykkään erikoistumisen toimintamallilla on mahdollisuuksia tarkentaa aiempia innovaatiopolitiikassa käytettyjä toimintamalleja, joissa pääpaino on ollut selvästi huipputekniikan innovaatioissa isoimmissa kasvukeskuksissa ja yliopistopaikkakunnilla. Toimintamalli avaa kanavan maaseutuinnovaatioiden parempaan hyödyntämiseen ja näkyvyyteen osana alueiden älykkään erikoistumisen strategioita ja toimintaohjelmia. Asialla on laajempaa kansallista merkitystä: kovenevassa kansainvälisessä kilpailussa tarvitsemme koko Suomen innovaatiopotentialin hyödyntämistä.

Maaseudulla älykäs erikoistuminen nostaa myös esille älykkään diversifioinnin tarpeen. Maaseutualueet ovat usein riippuvaisia yksittäisestä bitalouden sektorista, jolloin alueella tarvitaankin erikoistumisen sijasta älykästä diversifointia – resurssien ja alueen vahvuuksien hyödyntämistä etenkin alueen päätoimialan lähi- ja tukialueille. Asheim ym. (2017) nostavat älykkään erikoistumisen rinnalle käsitteen ”*smart diversification*” eli älykäs diversifioituminen, joka kuvaa monella maaseutualueella todellista tarvetta aluekehityksessä varsin hyvin. Myös Ylinenpää ym. (2016, 14) varoittavat liiasta erikoistumisesta ja jäämästä vain yhden erikoistumisalan varaan.

Älykäs erikoistuminen tarjoaa maaseutualueille mahdollisuuksia saada toimijat mukaan osallistamaan prosessiin, jossa pienen kehittäjäryhmän sijasta alueen kehittämiseen saadaan mukaan merkittävästi kattavampi joukko alueen toimijoita. Erityistä huomiota on kuitenkin kiinnitettävä siihen, että älykästä erikoistumista ja prosesseja esiteltäessä vältetään monimutkaisten käsitteiden tuomat viestintähankaluudet – toimintamalli pitää voida esitellä riittävän selkeässä ja ymmärrettävässä muodossa. Prosessiin tarvitaan lisäksi asiantunti-

joita, jotka tuntevat sekä maaseutualueen haasteet ja mahdollisuudet että älykkään erikoistumisen toimintamallin myös käytännön tasolla. Isona haasteena on myös esitellä asia innostavasti ja siten, että toimijat sitoutuvat älykkään erikoistumisen tarjoamaan kehittämishaasteeseen.

Kansainväliset verkostot voivat tarjota monille maaseutualueille uusia yhteistyökumppaneita ja innovatiivisia hyviä käytäntöjä sovellettavaksi omalla maaseutualueella. Espanjan Sevillassa toimiva älykkään erikoistumisen alusta tarjoaa monille maaseutualueille luontevan kontaktipisteen kansainvälisten yhteyksien vahvistamiseen ja osaamisen syventämiseen.

Älykkään erikoistumisen strategiatyö ja toimintamallien kehittäminen tarjoaa jo tällä hetkellä Suomessa kiinnostavia hyviä käytäntöjä maaseutualueiden kehitykseen. Itä- ja Pohjois-Suomen alueiden ELMO-projektiyhteistyö ja Lapin älykäs maaseutuklusteri ovat esimerkkejä toimintamallin konkreettisista soveltamismahdollisuuksista myös maaseutualueilla ja harvaan asutuilla alueilla aina kylätasolle asti.

Älykäs erikoistuminen tulee lähivuosina olemaan entistä suuremmalla painolla osa maaseutualueiden aluekehitystä. On todennäköistä, että toimintamalli on myös EU:n tulevalle ohjelmakaudella 2021–2027 merkittävässä roolissa EU:n ja alueiden välisessä yhteistyössä ja vuoropuhelussa. Älykäs erikoistuminen maaseutualueilla ansaitsee jatkossa entistä enemmän tutkimus- ja politiikkatarkastelua – aluetoimijoiden lisäksi myös kansallisella tasolla.

Lopuksi voidaan todeta, että Suomen maaseudulla ja harvaan asutuilla alueilla on paljon sellaista älykästä erikoistumista, jota ei tähän mennessä ole dokumentoitu älykkään erikoistumisen strategioihin. Nämä *de facto* älykkään erikoistumisen menestystarinat kannattaa kaivaa esille ja esitellä kannustamaan uusia toimijoita ja uusia hankkeita maaseudulla!

Lähteet

- ASE News 2017. Lappilaisia älykkään erikoistumisen menestystarinoita. Lapin liitto.
- Asheim, Bjorn, Markus Grillitsch & Michaela Trippel 2017. Smart Specialization as an Innovation-Driven Strategy for Economic Diversification: Examples from Scandinavian Regions. Teoksessa: Radosevic, Slavo, Adrian Curaj, Tadu Gheorghiu, Liviu Andreescu & Imogen Wade 2017. Advances in the Theory and Practice of Smart Specialisation.
- Da Rosa Pires, Artur, Martina Pertoldi, John Edwards & Fatime Barbara Hegyi 2014. Smart Specialisation and innovation in rural areas. S3 Policy Brief Series 09/2014.
- EU JRC S3 Platform 2018. Registered countries and regions in the S3 Platform. Saatavissa: <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/s3-platform-registered-regions> (Viitattu 31.8.2018)
- European Commission 2018). Pilot action: Regions in Industrial Transition. Saatavissa: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/factsheets/2018/pilot-action-regions-in-industrial-transition (Viitattu 30.8.2018)
- Foray, Dominique, John Goddard, Xabier Goenaga Beldarrain, Mikel Landabaso, Philip McCann, Kevin Morgan, Claire Nauwelaers & Raquel Ortega-Argilés 2012. Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS3). European Commission.
- Foray, Dominique 2015. Smart Specialisation – Opportunities and Challenges for Regional Innovation Policy. Routledge.
- Foray, Dominique & Bart van Ark 2007. Smart specialisation in a truly integrated research area is the key to attracting more R&D to Europe. Teoksessa: Knowledge for Growth. European Issues and Policy Challenges, Vol.1, pp. 24–26.
- Lapin liitto 2013. Lapin arktisen erikoistumisen ohjelma. Julkaisusarja: A37/2013. Rovaniemi 2013
- Lapin liitto 2018. Lapille tarjoutuu etulyöntiasema vaikuttaa EU-rahoitukseen! Saatavissa: <http://www.lappi.fi/lapinliitto/ajankohtaista/sisalto/-/view/417455> (viitattu 31.8.2018)
- Kuha, Rauno, Ville Hallikainen & Antti Hannukkala 2018. Aito arktinen maatalous: Lapin maatalouden nykytilanteen ja tulevaisuuden analysointia. Luonnonvarakeskus 12/2018.
- Morgan, Kevin 2016. Nurturing novelty: Regional innovation policy in the age of smart specialization. Environment and Planning C: Government and policy 0(0) 1–15.
- Mäenpää, Antti & Jukka Teräs 2018. In Search of Domains in Smart Specialisation: Case Study of Three Nordic Regions. In: European Journal of Spatial Development, Vol. 68, p. 1–20
- Nordland County Council 2015. Innovative Nordland – Innovation Strategy for Nordland 2014–2020.
- NSPA 2018. Presentation of the NSPA network. Saatavissa: <http://www.nspa-network.eu/> (Viitattu 30.8.2018)
- OECD 2017. OECD Territorial Reviews: Northern Sparsely Populated Areas. OECD Publishing, Paris.
- Region Värmland 2015. Värmland's Research and Innovation Strategy for Smart Specialisation 2015–2020.
- Rissola, Gabriel, Hank Kune & Paolo Martinez 2017. Innovation Camp Methodology Handbook: Realising the potential of the Entrepreneurial Discovery Process for Territorial Innovation and Development. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Teräs, Jukka, Alexander Dubois, Jens Sörvik & Martina Pertoldi 2015. Implementing Smart Specialisation in Sparsely Populated Areas. European Commission. Joint Research Centre. S3 Working Paper 10/2015.
- Teräs, Jukka & Antti Mäenpää 2016. Smart Specialisation Implementation Processes in the North. European Structural and Investment Funds Journal ESIF 2/2016.
- Tilastokeskus 2018. Väestörakenne. Saatavissa: http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html (viitattu 3.9.2018)
- Timonen, Karetta, Anu Reinikainen, Keijo Siitonen, Pekka Myllylä, Sirpa Kurppa, Inkeri Riipi 2017. Vihreän talouden hajautetun, kestävän ja kilpailukykyisen toimintamallin määrittely ja pilotointi: Kokeilualustana Agrokasvu-toimintamalli. Luonnonvarakeskus.
- Virkkala, Seija 2015. Älykäs erikoistuminen ja alueelliset innovaatiojärjestelmät talouskasvun lähteenä. Talous ja yhteiskunta 3/2015 s. 42–46.
- Ylinenpää, Håkan, Jukka Teräs & Daniel Örtqvist 2016. Innovation Networks in Different Industrial Settings: From Flexible to Smart Specialization. European Journal of Spatial Development No 63 pp. 1–17.

JENNI ECKHARDT
DI, erikoistutkija
Teknologian tutkimuskeskus
VTT Oy

HELI SIIRILÄ
HTM, projektipäällikkö
Vaasan yliopisto,
Levón-instituutti

LASSE NYKÄNEN
DI, tutkija
Teknologian tutkimuskeskus
VTT Oy

Maaseudun liikkumis- ja kuljetuspalvelut tulevaisuudessa

Liikennesektorin hallinto, järjestäminen, tekniikka ja yritystoiminta muuttuvat ja vaikuttavat arjen rutiineihin. Muutosten taustalla on useita tekijöitä. Kun valtion tuki julkiselle liikenteelle on ollut vuosittain yli miljardi euroa (HE 2016), tavoitellaan siihen hallitusohjelman mukaan kymmenen prosentin säästöä (LVM 2017a). Myös Suomen tavoite vähentää liikenteen päästöjä noin puolella vuoteen 2030 mennessä vuoden 2005 tilanteeseen verrattuna edellyttää merkittäviä uudistuksia liikennealalla (Ympäristöministeriö 2017). Liikenteen päästöjä pyritään vähentämään hyödyntämällä vähäpäästöisiä teknologioita ja uusiutuvia polttoaineita sekä parantamalla liikenteen palveluiden energiatehokkuutta (LVM 2018a).

Muutoksessa on tärkeä huomioida maaseudun olosuhteet ja tarpeet. Tässä katsauksessa etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin: millä tavalla liikenne on muutoksessa ja mikä on maaseudun liikenteen nykytila? Millaisia maaseudun tulevaisuuden liikennettä rakentavia ja tukevia kokeiluja ja palveluita on toteutettu Suomessa ja ulkomailla?

Suomalaista maaseutua koskevaa liikkumista ja kuljetuksia kokonaisuutena tarkastelevaa tutkimusta on vähän. Katsaus perustuu pääasiassa seuraaviin tutkimus- tai kehittämishankkeisiin: ”Liikkuminen palveluna -konsepti maaseudun elinkeinon ja palveluiden kehittämisen edistäjänä

(MaaseutuMaaS)”, ”KYYTIIN! Monipalveluliikenteen kehittäminen Kaustisen seudulla ja Kannuksessa” ja ”Maaseudun kuljetusten ja liikkumisen digiboksi (MaasDigiboksi)”. Lisäksi hyödynnetään aineistoja kansainvälisestä liikkumispalveluita tutkineesta hankkeesta MAASiFiE (Eckhardt et al. 2017a) sekä yhteiskunnan korvaamien kuljetusten tehostamista Pirkanmaalla tutkineesta PIHKA-hankkeesta (Liimatainen et al. 2015).

MaaseutuMaaS-hankkeessa, joka toteutettiin 2016–2017, järjestettiin yksi valtakunnallinen työpaja sekä neljä alueellista työpajaa (Rovaniemi, Kokkola, Turku, ja Lappeenranta). Menetelmänä käytettiin myös asiantuntijahaastatteluja (30 kpl). Lisäksi laadittiin kirjallisuuskatsaus. (Eckhardt et al. 2017b.) KYYTIIN!-kehittämishanke toteutettiin Kaustisen seutukunnan ja Kannuksen kaupungin alueilla Keski-Pohjanmaalla vuosina 2015–2017. Siinä tarkasteltiin kuntien hankkimia kuljetuksia kokonaisuutena, kokeiltiin uusia tapoja tarjota julkisia liikkumispalveluita sekä pyrittiin yhdistelemään eri kuljetuksia. (Siirilä 2017.) MaasDigiboksi on 2018–2020 käynnissä oleva valtakunnallinen tiedotushanke, jonka tavoitteena on monipuolisella tiedon keräämisellä ja jakamisella tarjota välineitä maaseudun eri toimijoille liikenteen muutosten hyödyntämiseen (MaasDigiboksi 2018).

Liikenteen muutoksia

Liikennealan lainsäädäntö muuttuu liikennepalvelulain (laki liikenteen palveluista) myötä. Se toteutetaan kolmiosaisesti vaiheittain. Ensimmäinen vaihe käynnistyi, kun tietojen ja tietojärjestelmien yhteentoimivuutta koskevat säännökset tulivat voimaan 1.1.2018. Tätä seurasivat tieliikenteen säädökset 1.7.2018 (Laki liikenteen palveluista 320/2017). Vaiheissa II ja III huomioidaan koko liikennejärjestelmä ja uudistetaan kuljettajakoulutusta, ammattipätevyyksiä ja liikenteen rekistereitä koskevaa sääntelyä (LVM 2018b). Laki vähentää viranomaisten sääntelyä, kun eri kuljetuksiin vaadittavat lupaehdot kevenevät. Lain odotetaan lisäävän markkinoiden toimintamahdollisuuksia, kun viranomaiset eivät enää päättä taksilupien määrästä tai linja-autoliikenteen reiteistä ja taksiliikenteen hintasäätelystä luovutaan (LVM 2017b). Lisäksi laki ohjaa liikennealan yrityksiä ottamaan käyttöön digitaalisia välineitä (Laki liikenteen palveluista 320/2017).

Maaseudun kannalta yksi oleellisimmista lakimuutoksista koskee taksiliikenteen vapauttamista. Esimerkiksi kalustoa voi uuden lainsäädännön myötä käyttää vapaammin, kun henkilöauton lisäksi taksiliikenteeseen hyväksytään paketti- ja kuorma-autot sekä kolmi- ja nelipyörät (Laki liikenteen palveluista 320/2017). Tavara- ja henkilöliikenneluvan haltijalle riittää ilmoitus taksiliikenteen luvan saamiseksi (Laki liikenteen palveluista 320/2017). Nämä muutokset voivat edesauttaa maaseudun kuljetuksia, sillä ne mahdollistavat helpommin sivutoimisen taksiryrittäjyyden sekä kuljetukset monimuotoisemmalla kalustolla. Kuljettajilta kuitenkin vaaditaan edelleen taksinkuljettajan lupa ja taksitoimintaan käytettävä kulkuväline on rekisteröitävä ja vakuutettava taksiliikenteeseen. Lisäksi taksitoiminnan on perustuttava yritystoimintaan (LVM 2017b). Uudistuksen yhteydessä takseilta ovat poistuneet päivystys- ja asemapaikkavelvoitteet (LVM 2017b). Tämä voi tarkoittaa sitä, että taksipalvelujen saatavuus heikkenee maaseudulla, jolla kysyntää on keskuksiin verrattuna vähän.

Teknologian hyödyntäminen ja sen jatkuva monipuolisempi käyttöönotto ovat keskeisiä liikennealan

murroksessa ja lakiuudistuksessa. Liikennepalvelulaki edellyttää, että kaikkien henkilöliikenteen kuljetuspalveluja tarjoavien yritysten on toimitettava olennaisia tietoja rajapinnoistaan digitaalisesti koneluettavassa muodossa (Laki liikenteen palveluista 320/2017). Tiedot on toimitettava Liikenneviraston hallinnoimaan NAP-liikkumispalvelukatalogiin (NAP = National Access Point). Olennaisia tietoja ovat esimerkiksi palvelualue, reitit, aikataulut, hinnat, palvelun saatavuus, esteettömyys sekä varaus-, myynti-, lippu- ja maksutiedot. (NAP 2018). Euroopan unionin jäsenmaat perustavat NAP-palveluita, jotta liikenteeseen liittyvä tiedonsaanti ja -vaihto helpottuvat. Tämä tukisi EU:n laajuisten liikkumispalveluiden tuottamista. (EC 2018.)

Teknologia mahdollistaa *matkaketjujen* sujuvan toteutuksen ja reittisuunnittelun sekä erilaiset älylaittein toimivat lippu- ja maksujärjestelmät. Eri kulkumuotojen ja kuljetusten tehokas yhdistely edellyttää sitä, että tieto on saatavilla digitaalisessa muodossa. Liikkumispalveluiden järjestäminen on näin mahdollista yhden luokun periaatteella eli liikkumispalvelut saadaan yhdestä järjestelmästä, ”liikkumiskaupasta”. Myös tavara- ja henkilöliikenteen yhdistely helpottuu, mikä on yksi keskeinen hyödynnettävä tekijä erityisesti maaseutuymppäristöissä. (Eckhardt et al. 2017b.)

Viranomaisten tehtävät muuttuvat. Esimerkiksi ELY-keskuksien taksiliikenteeseen liittyvät tehtävät siirtyivät Liikenteen turvallisuusvirasto Trafille. Sote- ja maakuntauudistus muuttaa kuljetusten organisointivastuita, kun esimerkiksi vastuu vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain mukaisista kuljetuksista siirtyy kunnilta uusille maakunnille. (Valtioneuvosto 2018.)

Maaseudun liikkumisen nykytila

Tiikkaja et al. (2018) tarkastelevat *liikenneköyhyys*-ilmiötä. Määritelmän mukaan ”liikenneköyhyys” voidaan kutsua ilmiötä, jossa ihmisellä ei ole mahdollisuutta liikkua kohtuullisella vaivalla, kohtuullisilla kustannuksilla ja kohtuullisessa ajassa niihin paikkoihin, joissa päivittäisiä tarpeita on mahdollista tyydyttää.” Liikenneköyhyys vaikeuttaa henkilökohtaiset tekijät, kuten tarpeet ja

Kuva 1. Yhteiskunnan järjestämät kuljetukset (Siirilä et al. 2017).

resurssit, asenteet sekä fyysiset rajoitteet ja osaaminen sekä asuinpaikkaan liittyvät tekijät, kuten asumisen ja liikkumisen hinnat sekä työpaikan sijainti ja lähipalvelut. Liikenneköyhyyttä kuvaavat liikkumisköyhyys, saavutettavuusköyhyys sekä liikenteen kohtuuhintaisuus. (Tiikkaja et al. 2018.)

Maaseudulla suurin liikenneköyhyyttä aiheuttava tekijä on se, ettei julkisen liikenteen vaihtoehtoja usein ole edes tarjolla. Tämä aiheuttaa henkilöautoriippuvuutta. Jos kotitalouden käytössä ei ole autoa tai jos kotitalous putoaa alle virallisen köyhyysrajan pakollisten viikoittaisten liikkumiskustannusten jälkeen, on kotitalous vaarassa päätyä liikenneköyhyys. (Tiikkaja et al. 2018.)

Keskeisiä syitä maaseudun henkilöautoriippuvuuteen ovat julkisen liikenteen puuttumisen lisäksi pitkät etäisyydet ja ohuet kuljetusvirrat. Maaseudun harveneva palveluverkko sekä ikääntyvä väestö kuitenkin lisäävät kuljetustarpeita ja -kustannuksia. Oman haasteensa luovat myös tieverkon heikko kunto ja pitkät etäisyydet käytössä oleville raideliikenteen asemille.

Tiikkajan et al. (2018) mukaan Suomessa liikenneköyhyyttä pyritään lieventämään usein eri keinoin. Julkisesti tarjotut tai tuetut liikkumispalvelut ovat keskeisiä keinoja. Eri julkisen sektorin toimijat vastaavatkin monipuolisesta repertuaarista erilaisia kuljetuksia (kuva 1). Näitä kuljetuksia

ohjaavat useat eri lait ja asetukset. Ne muodostavat sirpaleisen kokonaisuuden, jolloin millään organisaatiolla ei ole kuljetuksista tarkkaa kokonaiskuvaa eikä myöskään vastuuta kokonaisuuden kehittämisestä.

Kuljetuspalveluiden järjestämisen reunaehtoihin ja rooleihin tulevaisuudessa tuo oman haasteensa muun muassa maakunta- ja sote-uudistus. Kuitenkin esimerkiksi koulu- ja terveydenhuollon kuljetukset on pystyttävä järjestämään päivittäin, oli kuljetusten hallinnollinen toteuttamisrakenne mikä tahansa.

Sirpaloitunut lainsäädäntö muodostuu asetuksista ja määräyksistä, jotka liittyvät joko liikenteeseen yleisesti tai kansalaisille taattujen palveluiden saamiseen. Näitä ovat muun muassa taulukossa 1 esitetyt lait, säädöstö, sopimukset ja määräykset.

Liikenteeseen ja kuljetuksiin liittyvä suunnittelutyö, hankinnat ja päätöksenteko ovat hyvin siiloutunutta. Esimerkkejä toimivasta yhteistyöstä löytyy eri puolilta Suomea, mutta siiloutuminen on yleistä (Eckhardt et al. 2017b; Liimatainen et al. 2015). Tämän toimintakulttuurin kehittymisen

taustalla on useita tekijöitä kuten sirpaloitunut lainsäädäntö ja kuljetusten hallinnoinnin hajautuminen eri yksiköihin organisaatioiden sisällä. Maaseutukunnissa sirpaloituneeseen tilanteeseen vaikuttaa osaltaan se, että kuljetukset eivät ole yleensä edes puolipäiväisesti yhdenkään viranhaltijan työtehtävä. Kuljetukset voivat kuulua sote- tai sivistyssektorin viranhaltijalle, jolloin hänellä voi olla sote- tai sivistysalan koulutustausta, mutta ei logistiikan tai liikennealan koulutusta. Yhtenä ratkaisuehdotuksena olisi kuntien yhteinen kuljetuskoordinaattori. (Siirilä 2017.)

Maaseudulla liikennepalvelujen tuottaminen markkinaehtoisesti on vaikeaa, sillä asiakkaita on vähän ja harvassa. Tämä karsii palveluntuottajien määrää. Kysyntä on painottunut henkilöliikenteessä eri julkissektorien kustantamiin matkoihin, kuten VPL-, SHL- ja koulukuljetuksiin. Tämä aiheuttaa kuljetustarjonnan painottumisen kouluvuoden arkipäiviin. (Eckhardt et al. 2017b). Kansainvälisesti tarkasteltuna myös muissa maissa on samoja haasteita maaseudun kuljetusten järjestämisessä. Ruotsissa julkisen liikenteen kysynnän ja

Laki/säädöstö	Vaikutus
Perusopetuslaki	Kunnat järjestävät koulukuljetuksia.
Sosiaalihuoltolaki (SHL)	Kunnat tuottavat liikkumispalvelut henkilöille, jotka eivät itsenäisesti pysty käyttämään julkisia liikennevälineitä sairauden, vamman tai muun vastaavanlaisen toimintakykyä alentavan syyn takia.
Vammaispalvelulaki (VPL)	Kunnat tuottavat vaikeavammaisten liikkumispalvelut.
Sairasvakuutuslaki (SVL)	Kela korvaa sairaudenhoidosta aiheutuneita matkoja.
Liikenteen turvallisuusvirasto Trafin hallinnoima liikennealan toimintaa ohjaava säädöstö	Muun muassa liikenteen ammattipätevyydet ja työajat, taksinkuljettajaluvat ja taksiliikenneluvat, ajoneuvojen rakennemääräykset, katsastus ja verotus.
Tietosuojalainsäädäntö, henkilötietolaki ja EU:n tietosuoja-asetus	Yksityisyyden suoja, henkilötietojen käsittely.
Hankintalaki	Ohjaa julkisten hankintojen hankintamenettelyjä liikennepalveluidenkin osalta.
Työehtosopimukset	Sekä liikennealan ammattilaisten että muiden kuin liikenteen alojen työntekijöiden toimiessa kuljettajina.
Määräykset eräiden tavaroiden kuljettamisesta	Esimerkiksi elintarvikkeet ja laboratoriotuotteet.

Taulukko 1. Liikenteeseen vaikuttava lainsäädäntö (Eckhardt et al. 2017b).

tarjonnan ongelmaan on haettu ratkaisua uudella toimintamallilla (Swedish Mobility Program), jossa kaikki tarjolla oleva kuljetuskapasiteetti on pyritty integroimaan julkiseksi liikenteeksi. Tämä tarkoittaa sitä, että perinteisten taksi- ja linja-autoliikenteen lisäksi yhteiskäyttöautot ja kimpapakyydit liitetään julkiseksi liikenteeksi hyödyntäen digitalisaatiota ja sen mahdollistamia sovellutuksia. (Laurell 2017; Samtrafiken 2018.)

Suomessa hankintaprosesseja säätelevät tarkasti muun muassa kansallinen lainsäädäntö ja asetukset sekä EU-lainsäädäntö. Käytännössä esimerkiksi julkisen sektorin toimijoilla on omat, usein erityyppiset aikataulunsa kilpailuttaa kuljetushankintansa. Tällöin eri hankintojen yhteensovittaminen on hankalaa. Lisäksi maaseutukunnissa viranhaltijoilla on rajallisesti työaika ja koulutusta erityisesti kuljetusten kilpailuttamisprosesseihin. Liikenteeseen liittyvä tekninen kehitys on myös nopeaa, jolloin alaan vihkiytymättömän voi olla vaikea hahmottaa, millaisia asioita kannattaa kilpailuttaa. Resurssipulan ja alan nopean kehityksen vuoksi uusien innovaatioiden ja toimintamallien hakeminen jää usein hankinnoissa toissijaiseksi. (Siirilä 2017). Silloin myöskään alueen kuljetusyrittäjiltä ei edellytetä toiminnan kehittämistä ja modernisointia, kuten digitaalisiin järjestelmiin panostamista, jos ne eivät ole kilpailutuksessa hankintaperusteena.

Haastavat lähtökohdat edellyttävät uusia ratkaisuja sujuvien matkaketjujen ja palvelukokonaisuuksien luomiseksi, jotta liikkumispalveluiden määrä tai laatu eivät romahtaisi maaseudulla tulevaisuudessa. Maaseudulla on vahvuuksia ja lukuisia mahdollisuuksia kehittää liikkumispalveluita. Avoin keskustelu ja yhteistyö eri sidosryhmien – käyttäjät, palveluntarjoajat ja tilaajat – välillä ovat avainasemassa kehittämistyössä. Yhteistyö ja kyytien yhdistely mahdollistavat tehokkaammat kuljetukset. Kansainvälisesti arvioituna Suomen vahvuuksia ovat kehittynyt ICT (tieto- ja viestintätekniikka) -infrastruktuuri ja yleinen positiivinen asenne teknologian hyödyntämiseen. Liikkumiseen hyödynnettäviä ICT-ratkaisuja ovat esimerkiksi älypuhelinsovellukset, mobiilimaksujärjestelmät, reitinsuunnittelusovellukset, ajo-optimoituisovellukset ja teknologia-alustat, joilla voidaan

esimerkiksi tarjota matkaketjujen palveluita. Haja-asutusalueiden tietoliikenneyhteyksissä on kuitenkin edelleen katvealueita ja hitautta. Tämä vaikeuttaa älylaittein toimivien liikkumispalveluiden käyttöä ja paikannusta. Liikenneinfrastruktuuri on mahdollisuus siinä tapauksessa, jos pienten taajamien läheisyydessä sijaitsevia rataverkon juna-asemia ja seisakkeita onnistutaan hyödyntämään tehokkaammin. (Eckhardt et al. 2017b.)

Maaseudun vahvuuksia kaupunkiseutuihin verrattuna ovat naapurituntemus, luotto ihmisten välillä ja yhteenkuuluvuus. Nämä helpottavat yksityishenkilöiden välisten palveluiden hyödyntämistä kuten jakamistalous- ja kimppakyytipalveluiden käyttöä. Lisäksi yhteiskunnan maksamat kuljetukset ja lähes koko maaseudun kattava postiliikenne muodostavat selkeän runkoliikenteen ja perustan kuljetuksille, joiden päälle voidaan rakentaa uudenlaisia ja kattavampia palveluita. (Eckhardt et al. 2017b.)

Liikkumisratkaisuja maaseudulle

Yhteinen visio antaa kehitykselle suunnan. Maaseudun liikkumispalveluita tutkineessa hankkeessa määriteltiin maaseudun liikkumispalveluiden visioksi: ”Turvata kaikille hyvinvoinnin kannalta riittävät liikkumispalvelut ja saavutettavuus kustannustehokkaasti asianmukaisella palvelutasolla” (Eckhardt et al. 2017b). Vapaa ja sujuva liikkuminen on arjen edellytys. Se luo mahdollisuudet esimerkiksi asioinnille, opiskelulle, liiketoiminnalle ja saavutettavuudelle. *Kaikille turvattavat palvelut* viittaavat visiossa siihen, että kaikki liikkujaryhmät huomioidaan, ja kaikilla on mahdollisuus liikkua palveluiden äärelle riippumatta ajokortin tai auton omistuksesta. *Kohtuuhintaiset palvelut* mahdollistavat maaseutujen elinvoimaisuuden ylläpidon ja saavutettavuuden. *Riittävät liikkumispalvelut* viittaavat ihmisten mahdollisuuteen päästä tarvittavien palveluiden äärelle säännöllisesti. Asianmukainen palvelutaso viittaa siihen, että huolehditaan kustannustehokkuudesta ja vältetään palveluiden ylitarjontaa kysyntään ja käytettävissä oleviin resursseihin nähden.

Vision mukaiset käyttäjien tarpeita vastaavat ja tehokkaasti järjestetyt liikkumispalvelut edellyttävät

maaseudulla yhteistyötä ja matkojen yhdistelyä sekä uudenlaisia palveluita, kuten kimppekyytejä, yhteiskäyttö- ja jakamispalveluita sekä kutsuohjautuvaa liikennettä. Lisäksi tavoitteena ovat helppokäyttöiset palvelut koko matkaketjulle liikkumispalvelukaupan kautta, jolloin reitit, aikataulut, hinnat ja liput löytyvät yhdestä paikasta eri kulkumuotoja sisältävälle matkaketjulle.

Liikkumispalveluiden kehittäminen on vielä kohtalaisen uusi asia. Useita yksittäisiä palveluita ja pilotteja on olemassa, jotka ovat vielä suppeita ja rajattuja maantieteelliseltä alueeltaan, kuljetusmuodoiltaan tai toimijoiltaan. On tärkeää tunnistaa hyviä käytäntöjä ja levittää niitä laajasti, jotta kokeiluja voidaan skaalata laajemmiksi ja hyödyntää muillakin alueilla. Liikennealan haasteet edellyttävät ripeitä toimia ja innovatiivisia ratkaisuja. Tulevaisuuden hallintorakenteista riippumatta on tärkeää päästä eroon siiloista ja kehittää yhdessä kokonaisuuden kannalta tehokkaita ja kestäviä ratkaisuja.

Seuraavaksi esitellään hankkeita ja palveluita, joilla on joko kehitetty henkilöliikennettä maaseudulla tai maaseutuympäristössä käytettäväksi sopivia palveluita. Esimerkit kuvaavat osaltaan, kuinka monialaisesta muutoksesta on kyse liikenteen muutoksessa.

Matkojen yhdistely

Maaseudulla markkinaehtoisten palveluiden järjestäminen on haastavaa ja niiden järjestäminen tulee yhteiskunnalle kalliiksi, sillä etäisyydet ovat pitkiä ja käyttö- ja täyttöasteet ovat matalia. Tämän vuoksi julkisen ja yksityisen sektorin tarjoamia erillis- ja ryhmämatkoja sekä tavarakuljetuksia tulisi yhdistää mahdollisimman paljon. Myös yhteistyö asukkaiden kanssa on tärkeää. Kuntien, ELY-keskusten ja Kelan matkoja tulee tarkastella kokonaisuutena ja etsiä uudenlaisia toimintatapoja kuljetusten järjestämiseen. Yhdistelyn kannalta olisi hyödyllistä harmonisoida matkoihin liittyvät ehdot ja oikeudet, kuten esimerkiksi kuljetusten aikaikkunat, omavastuut, erityisoikeudet sekä maksujärjestelmät ja kustannusten veloitus. Tavoitteena ovat avoimet matkustuspalvelut, jolloin yhteiskunnan korvaamiin matkoihin pääsisi pää-

sääntöisesti mukaan joukkoliikennemaksulla. Tuettujen matkojen yhdistelyä kehitetään jo hankkeissa monella alueella.

KYYTIIN! – Monipalveluliikenteen kehittäminen Kaustisen seudulla ja Kannuksessa

Vuosina 2015–2017 Keski-Pohjanmaan maakunnassa Kaustisen seutukunnan alueella ja Kannuksen kaupungissa toteutettu hanke syvenyi julkisen henkilöliikenteen kehittämiseen yli sektori- ja kuntarajojen. Keskeisiä toimenpiteitä olivat muun muassa koulukuljetushankintojen kehittäminen, monipalveluliikenteen kokeileminen ja markkinointi sekä tiedonvaihto alueen kuljetuspalvelutarjoajien kanssa. Pääasiallisena rahoittajana toimi Maaseutupolitiikan neuvoston valtakunnallinen maaseudun tutkimus- ja kehittämishankerahoitus (silloin Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR). (Siirilä, 2017.)

ALPIO – Alueellisen liikkumisen palveluiden integroitu operointi

Keväällä 2018 Sitran johdolla käynnistyneessä reilun vuoden kestävässä hankkeessa kokeillaan uusia tapoja järjestää liikkumisen palveluita harvemmin asutuilla alueilla. Hankkeessa myös edistetään julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyötä. Kehittämisen kohteena ovat erityisesti matkojen yhdistely ja kutsuohjautuva liikenne. Tavoitteena muun muassa on avata sote-matkoja jaettavaksi muille matkustajille. Hankkeessa yrityskonsortio kehittää digitaalista alustaa lähtökohtana kolmen pilottialueen tarpeet sekä skaalautuvuus kansallisella tasolla. Hankkeen pääasiallinen rahoittaja on Sitra. (Sitra 2018.)

Kimppakyydit

Kimppakyydit ovat yksi tapa tarjota maaseudun asukkaille liikkumispalveluita. Kimppakyytejä järjestetään usein esimerkiksi naapuriapuna tuttujen kesken. On myös tavallista, että vanhemmat järjestävät yhdessä lastensa harrastuskuljetuksia. Tuttujen kesken kyydeistä sovitaan usein joko soittamalla tai viestein (esim. WhatsApp-ryhmät). Perinteisten itsejärjestettävien kimppakyytien lisäksi kimppakyyteihin on olemassa myös järjestettyjä kimppakyytiratkaisuja ja -palveluita kuten Facebook-ryhmiä. Etenkin ulkomailla on kehitetty kimppakyytipalveluita maaseudun tarpeisiin.

Näillä järjestetyillä kimppekyytisovelluksilla on tarkoitus mahdollistaa olemassa olevan kuljetuskapasiteetin hyödyntäminen sen tarvitsijalle ilman, että tuntee tai tietää kapasiteetin olemassaolosta.

Ranska

Ranskassa kimppekyytien nähdään tuovan merkittäviä parannuksia harvaan asuttujen alueiden liikkumismahdollisuuksiin. Maassa on useita sovelluksia kimppekyydeille, esimerkiksi BlaBlaCar ja Rezo Pouce, jossa yhdistyy järjestetty liftaaminen.

BlaBlaCar on Ranskassa vuonna 2006 perustettu kimppekyyti-palvelu, joka on levinnyt jo 22 maahan ympäri maailmaa. Palveluun on rekisteröitynyt 65 miljoonaa käyttäjää, joista ranskalaisten osuus on 14 miljoonaa (France24 2018). Ajajat merkitsevät kyytinsä ja hintansa nettipohjaiseen palveluun, josta matkustajat voivat ilmoittamansa reitin perusteella valita sopivan kyydin. Maksu hoidetaan palvelun välityksellä. Käyttäjät voivat valita palvelun profiiliin ”Bla”, ”Blabla” tai ”Blablalabla” keskusteluhalakkuutensa mukaan. BlaBlaCar tarjoaa vakuutuksen loppumatkan takaamiseksi matkan keskeytyessä. BlaBlaCar:lla on sovellus (BlaBlaLines) päivittäisiin kimppekyyteihin. Sovellus optimoi tapaamispaikan matkustajan sijainnin ja kuljettajan reitin mukaisesti. (BlaBlaCar 2018.)

Rezo Pouce on organisoitu kimppekyyti- ja liftaamispalvelu. Ajajat voivat merkitä reittinsä älypuhelinsovellukseen, jonka avulla voi sopia kyytejä. Kyytejä ei halutessaan tarvitse sopia erikseen, vaan kyytiä voi mennä odottamaan palvelun tunnuksesta merkitylle pysäkillä kyltin kanssa, joka on merkitty palvelun logolla ja matkustajan haluamalla määränpäällä. Palveluun kirjautuneilla kuljettajilla on Rezo Pouce -merkki auton tuulilasissa ja henkilökortti mukanaan, mikä tekee palvelusta turvallisemman. Myös matkustajat näyttävät jäsenkorttiaan tai sovelluksen profiiliin osoittaakseen rekisteröitymisensä palveluun. Rezo Poucen matkustajille kyydit ovat liftaamisen tapaan ilmaisia, mutta pitkillä matkoilla suositellaan osallistumista kuluihin. (Rezo Pouce 2018.)

Yhteiskäyttö- ja jakamispalvelut

Yhteiskäyttö- ja jakamispalvelut luovat uudenlaisia mahdollisuuksia kehittää liikkumista erityisesti alueilla, joilla julkinen liikenne ei palvele riittävästi. Ne sopivat myös liikkujille, joilla on satun-

naisia autonkäyttötarpeita. Suomessa liikenne on kotitalouksien toiseksi suurin menoerä, mutta yksityisautot ovat käytössä vain viisi prosenttia ajasta, ja matkustajia on keskimäärin noin 1,6 matkaa kohden (Tilastokeskus 2018, Tekniikka & Talous 2013, Liikennevirasto 2018). Jakamistalouden ratkaisut nostavat ajoneuvojen käyttö- ja täytöstettä luomalla samalla houkuttelevan vaihtoehdon heikosti saavuttavalle julkiselle liikenteelle. Maaseuduilla ne voivat vähentää painetta esimerkiksi kakkos- tai kolmosauton hankintaan.

Blox Car

Blox Car on valtakunnallisesti autojen vertaisvuokrauspalvelu- ja tarjoava yritys. Syksyllä 2018 palvelussa on jaettavana yli 200 ajoneuvoa Helsingistä Utsjoelle. Box Car tarjoaa autonjakopalvelun, varaus- ja maksujärjestelmät sekä vakuutuspalvelun. Auton omistaja määrittää hinnat, joiden perusteella Blox Car laskuttaa tai veloittaa luottokortilta käyttömaksut. Shareit-Turva -vakuutukset tuovat lisäturvaa vuokrausten ajaksi ja näin ollen madaltaa kynnystä vertaisvuokraamiseen. Esimerkiksi bonusturva korvaa vahinkotilanteissa auton omistajan menettämiä bonuksia. Lisäksi tarjolla on Shareit Tiepalvelutuote 24/7 tie- ja matkanjatkumispalvelulla, joka tuotetaan yhteistyössä Autoliiton kanssa. (Blox Car 2018.)

24Rent & Gonow!

24 Rental Network Oy hallinnoi ja tarjoaa yhteiskäyttöautojen vuokraamista verkossa ympäri vuorokauden kahden palvelun kautta: 24Rent ja Gonow!. 24Rent toimii itsepalveluperiaatteella, ja sillä on yli 50 000 käyttäjää yli 20 paikkakunnalla Suomessa. Palvelu kattaa erilaisia ajoneuvoluokkia, kuten henkilö-, paketti- ja sähköautoja sekä minibusseja. (24Rent 2017.)

Gonow!-palvelun hinnoittelu perustuu minuuttipohjaiseen veloitukseen mobiilisovelluksen kautta. Vuokrauksen hinta kattaa sekä polttoaineet että parkkeerauksen. Mobiilipalvelun kautta vuokraaja näkee autojen sijainnin ja kykenee avamaan ovet vuokraamastaan autosta, jonka sisällä auton avaimet odottavat. (Gonow! 2017.) Maaseudun kannalta täysin itsepalveluun, avaimettoman sisäänkäyntiin ja mobiilipalveluun perustuva konsepti mahdollistaa toimimisen myös hyvin pienissä asutuskeskityksissä sekä näiden välillä.

Kutsuohjautuvuus

Pitkät etäisyydet, harva asutus ja vaihtelevat liikku- mistarpeet tekevät perinteisestä joukkoliikenteestä tehottoman ja kalliin ratkaisun maaseudulle. Kalustolla voi olla matala täyttöaste, jolloin linja- auto kulkee tyhjänä pitkiä matkoja. Kutsuohjau- tuva liikenne perustuu matkan etukäteistilaukseen, jolloin tarvittava reitti voidaan ajaa kooltaan ja varustelultaan sopivalla kalustolla. Kutsuohjautu- vuus on toteutettavissa useilla eri tavoilla. Esimer- kiksi tiettyä aikataulun mukaista reittiä tai lento- ja junaliikenteen liityntäliikennettä ajetaan vain sil- loin, kun siihen on tullut tilaus. Vaihtoehtoisesti voidaan ajaa aikataulun mukaista reittiä, jolta tar- vittaessa poiketaan kutsusta lyhyitä matkoja. On myös mahdollista ajaa kutsuohjautuvaa liikennettä täysin asiakkaan haluaman lähtö- ja saapumispai- kan mukaisesti palvelun toiminta-alueella.

Vippari

Pietarsaaren joukkoliikenne on vuodesta 1998 asti toiminut kutsuohjautuvasti. Vippari-nimeä kantava palvelulinja kattaa kaikki matkustajaluokat, ja autot noutavat asiakkaat tilauk- sesta kotoa. Vipparin ajoreitit toteutuvat asiakkaiden tarpei- den mukaisesti. Palvelussa asiakkaan on tehtävä tilauksensa viimeistään tuntia ennen toivottua kyytiä soittamalla välitys- keskuksen, johon ilmoitetaan haluttu aika, noutopaikka ja päämäärä. Tilauksen tultua lasketaan kaluston reitit ja teh- dään ajojärjestelyt. Vippariin liitetyt ajoneuvot on varustettu päätelaitteilla, jotka ohjaavat autot oikeaan osoitteeseen ja auttavat välttämään tarpeetonta ajoa. (Ilmasto-opas 2013, Vippari 2017.)

Kokemukset Vipparista ovat vuosien kuluessa olleet positiivi- sia ja nykyään palveluja on alettu käyttää yhä enemmän työ- matkoilla. Palvelu mahdollistaa vanhempien ihmisten kotona asumisen pidempään, koska heillä on liikkumismahdollisuus huokeaan hintaan. Vippari hoitaa kaupungin liikkumispalve- lut päiväaikaan. (Ilmasto-opas 2013.)

Föli

Kaarinassa, Liedossa ja Naantalissa toimiva kutsuliikenne on osa Turun seudun avointa joukkoliikennettä. Kutsuliikenteessä linja-auto ei liikennöi kiinteää reittiä, vaan reitti muodostuu asiakkaiden tarpeiden mukaisesti kunkin linjan toiminta-alu- eella. Auto voi myös pysähtyä pysäkkien ulkopuolella. Tilaus tehdään puhelintilauksena kutsuliikennelinjan autoon. Li- kennöntiajat ovat rajalliset ja ruuhkaisina aikoina on mahdol- lista, että kaikkia tilauksia ei voida suorittaa. Lisäksi tietyt lin- jat Kaarinassa ja Naantalissa ajavat aikataulun mukaan kiinteää reittiä, mutta tekevät kutsusta pieniä, maksimissaan muutamien satojen metrien, poikkeamia reitin varrelle. (Föli 2018.)

Matkaketjut

Matkaketjussa yhdistyvät eri kulkumuodot ja eri toimijoiden tarjoamat liikkumispalvelut. Tavoite- teena on tarjota asiakkaalle helposti yhdessä pake- tissa matkaan ja sen suunnitteluun tarvittavat tie- dot ja kuljetukset, jopa yhdellä lipulla. Liikkumis- palveluiden lisäksi voidaan saman palvelun kautta tarjota muita matkaan liittyviä lisäpalveluita. Täl- laisia palveluita ja pilotteja on jo olemassa ympäri Eurooppaa, useita myös Suomessa.

Ylläs

Ylläs Tiketti on Ylläksen alueella toimiva älypuhelinsovellus, jonka avulla käyttäjä voi ostaa lippuja linjaliikenteeseen ja alueen tapahtumiin. Kaikki sovelluksen kautta ostettavat liput kelpaavat Ylläksen alueella lippuun merkityssä joukkoliiken- teessä tai tapahtumassa. Ylläs Tiketin kautta voi ostaa lippuja Kittilän lentokentältä tai Kolarin rautatieasemalta Ylläsjärvelle tai Äkäslompoloon. Palvelusta saa myös lippuja Skibussiin ja Ylläs Shuttleen, joka tarjoaa liityntäliikenteen OnniBus-yhte- yksien pysäkiltä majapaikkaan. Liikkumispalveluiden lisäksi palvelun kautta voi ostaa keikka-, tanssi- ja pääsylippuja sekä maksaa latumaksuja. Palvelussa maksut voidaan hoitaa jälki- veloitteisella Svea laskutuksella, pankki- ja luottokortilla tai MobilePaylla. (Ylläs Tiketti 2018, PayiQ 2018.)

Länstrafiken Norrbotten

Länstrafiken Norrbotten on Pohjois-Ruotsissa toimiva yhtiö, joka tuottaa linja-autoliikennettä, liityntäliikennettä taksilla, lakisääteisiä kuljetuspalveluita (SHL, VPL, SVL) ja lentokenttäkuljetuksia. Liityntäliikenteessä matka ketjutetaan taksin ja linja-auton osalta, ja taksilla voi matkustaa alku- tai loppumatkan kodin ja linja- autopysäkin välillä. Taksi tilataan puhelimitse vähintään kaksi tuntia ennen linja-auton saapumista tai lähtöä. Taksin hinnoittelu toteutetaan kilometrivyöhykkein aina 15 kilometriin asti. Myös lentokenttäkuljetukset voidaan yhdistää linja-autotaksiin. (Malin & Eckhardt 2016.)

Johtopäätökset

Liikenne on muutoksessa monin eri tavoin. Alan lainsäädäntö uudistui vuoden 2018 aikana ja uudistuksia on tulossa jatkossakin. Lakimuutosten myötä totutut viranomaisten ja liikennemarkkinoiden toimintatavat ovat uudistuneet lisäten kilpailua markkinoilla ja vähentäen viranomaissääteilyä. Muista lakimuutoksista erityisesti sote- ja maakuntauudistuksella tulee olemaan vaikutuksia julkisen henkilöliikenteen hallinnointiin. Liikennettä muuttaa keskeisellä tavalla myös digitalisaatio ja tämän myötä uudenlaiset liikenteen palvelut. Kaikkien näiden muutosten yhteisvaikutukset maaseutualueiden liikenteeseen eivät ole vielä muotoutuneet. Esimerkiksi liikenteen digitalisointuminen on osaltaan sujuvoittanut maaseudun liikennettä helpottamalla teknisesti matkojen yhdistelyä. Toisaalta taksimarkkinoiden vapautuminen voi tuoda katvealueita taksipalveluiden saatavuuteen.

Maaseudun liikenteen haasteena ovat pitkät etäisyydet ja ohuet henkilö- ja tavaravirrat. Tämä nostaa sekä palveluita tarjoavien yritysten että asiakkaiden kustannuksia. Liikkumista ja kuljetuksia ohjaa eri lakien muodostama sirpaleinen kokonaisuus. Tämän vuoksi esimerkiksi julkisia kuljetuksia organisoidaan eri yksiköissä samankin organisaation sisällä. Osassa maaseutukuntia haasteita lisää resurssien vähäisyys.

Liikkumispalveluiden odotetaan mahdollistavan merkittäviä kustannussäästöjä, vähentävän liikenteen päästöjä ja tarjoavan asiakkaille parempia

ja helppokäyttöisiä palveluita. Lisäksi hyvät liikkumispalvelut osaltaan takaavat maaseudun saavutettavuutta ja elinvoimaisuutta. Jotta liikkumispalveluiden potentiaali voidaan hyödyntää, on maaseudun eri toimijoiden pysyttävä muutoksessa mukana. Liikkumispalveluita järjestävien ja tarjoavien on tehtävä yhteistyötä ja omaksuttavan uutta teknologiaa. Yksityisillä ihmisillä on rooli niin uusien palveluiden käyttäjänä kuin niiden tarjoajana jakamispalveluissa. Viranomaiset asettavat raamit liikkumispalveluille lain ja säädöksiin. Julkinen sektori ohjaa myös omilla hankinnoillaan liikkumispalveluiden kehitystä.

Uudenlaisten liikkumispalveluiden kehittyminen on alkutekijöissään. Esitellyt esimerkit antavat osviittaa siitä, millaisilla toiminnallisilla malleilla maaseudun liikenne voi muokkaantua kestävämmäksi ja säilyä riittävänä niin asukkaille kuin yrityksille lyhyellä ja pitkällä aikavälillä. Uusia palveluita lähdetään usein toteuttamaan maantieteellisesti rajatuin kokeiluina, joissa on aluksi pieni määrä kulkumuotoja ja palveluita. Kokeiluista voidaan hyödyntää onnistuneita ratkaisuja sekä laajentaa niitä yhä kattavampaan palveluiden yhdistämiseen ja muille alueille. Vaikutusarviointeja tarvitaan kokeiluista päätöksenteon tueksi.

Ihmisillä ja yrityksillä on liikkumis- ja kuljetustarpeita, oli julkishallinnollinen rakenne Suomessa mikä tahansa. Maaseudun kuljetuksiin liittyviä tavoiteltavia elementtejä ovat muun muassa yhteistyö, uudenlaisten palveluiden käyttöönotto, digitalisaation hyödyntäminen sekä palveluista tiedottaminen. Yhteistyötä tarvitaan niin organisaatioiden sisällä kuin niiden välillä. Kuljetustarpeita tulee sovittaa yhteen, ja soveltuvin osin palveluita voidaan yhteiskilpailuttaa. Erityisesti maaseudulla kehitettäviä palveluita ovat kutsuohjautuva liikenne, kimppakyytipalvelut, yhteiskäyttö- ja jakamispalvelut, matkaketjut sekä henkilö- ja tavarakuljetusten yhdistely. Eri toimijoiden ja kulkumuotojen sujuva yhdistely edellyttää digitalisaatiota. Yhä useammin netti- tai älypuhelinpohjainen sovellus tarjoaa reaaliaikaisen matkan reitityksen sekä lippujen tilaamisen ja maksamisen. Tehokas tiedottaminen uusista palveluista ja niiden järjestämisen reunaehdoista edesauttaa uusien palveluiden käyttöönottoa.

Lähteet

- BlaBlaCar 2018. Saatavissa: <https://www.blablacar.fr/>. [Viitattu 20.8.2018.]
- Blox Car 2018. Saatavissa: <https://bloxcar.fi/>. [Viitattu 24.9.2018.]
- EC 2018. National Access Points. Saatavissa: https://ec.europa.eu/transport/themes/its/road/action_plan/nap_en. [Viitattu 20.9.2018.]
- Eckhardt, Jenni, Aki Aapaoja, Lasse Nykänen, Jana Sochor, Marianne Karlsson & David König 2017a. Deliverable 2: European MaaS Roadmap 2025. MAASiFiE project funded by CEDR. Saatavissa: https://www.vtt.fi/sites/maasife/PublishingImages/results/cedr_mobility_MAASiFiE_deliverable_2_revised_final.pdf. [Viitattu 11.6.2018.]
- Eckhardt, Jenni, Lasse Nykänen, Aki Aapaoja & Petri Niemi 2017b. Liikkipalvelut maaseudun elinvoimaisuuden ja saavutettavuuden mahdollistajana. VTT:n tutkimusraportti VTT-R-03429-17. Saatavissa: https://www.vtt.fi/sites/maaseutumaas/Documents/MaaseutuMaaS_raportti_revised_final2.pdf. [Viitattu 11.6.2018.]
- France24 2018. BlaBlaCar acquiert son concurrent russe BeepCar. Saatavissa: <https://www.france24.com/fr/20180806-blablacar-acquiert-son-concurrent-russe-beepcar>. [Viitattu 6.8.2018.]
- Föli 2018. Kutsuliikenne. Saatavissa: <https://www.foli.fi/fi/aiakataulut-ja-reitit/kutsuliikenne>. [Viitattu 25.6.2018.]
- Gonow! 2017. Saatavissa: <https://www.gonow.fi/>. [Viitattu 15.3.2018.]
- HE 2016. Hallituksen esitys liikennekaareksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 161/2016 vp. Luettavissa: <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2016/20160161.pdf>. [Viitattu 25.6.2018.]
- Ilmasto-opas 2013. Pietarsaassa kehitetty pikkukaupunkiin soveltuva joukkoliikenne. 14.6.2013. Saatavissa: <https://ilmasto-opas.fi/fi/kunnat/ratkaisuja/toimialan/-/artikkeli/c/7dd7c173-0e4a-4607-8e22-cd51d6ef2778/a/5881c257-59de-4d6f-94ab-4605096cdee0/pietarsaassa-kehitetty-pikkukaupunkiin-soveltuva-joukkoliikenne.html>. [Viitattu 14.6.2018.]
- Laki liikenteen palveluista 320/2017. Annettu Helsingissä 24.5.2017. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170320>. [Viitattu 20.8.2018.]
- Laurell, Adam 2017. Swedish Mobility Program – The final report for the project White paper and at the same time, a pre-study for Swedish Mobility Program. Samtrafiken. Saatavissa: <https://samtrafiken.se/wp-content/uploads/2017/03/Swedish-Mobility-Program-summary-english.pdf>. [Viitattu 20.8.2018.]
- Liikennevirasto 2018. Henkilöliikennetutkimus 2016: Suomalaisten liikkuminen. Liikenneviraston tilastoja 1/2018. Saatavissa: https://julkaisut.liikennevirasto.fi/pdf8/lti_2018-01_henkilöliikennetutkimus_2016_web.pdf. [Viitattu 20.8.2018.]
- Liimatainen, Heikki, Pasi Metsäpuro & Lasse Nykänen 2015. Yhteiskunnan korvaamien kuljetusten tehostaminen – esiselvitys Pirkanmaan alueella. Liikenteen tutkimuskeskus Verne, Tampereen teknillinen yliopisto. Saatavissa: http://www.tut.fi/verne/aineisto/PIHKA_loppuraportti.pdf. [Viitattu 7.6.2018.]
- LVM 2017a. Liikennepalvelulaki mahdollistaa hyvät ja joustavat liikenteen palvelut. Tiedote 24.05.2017. Saatavissa: <https://www.lvm.fi/-/liikennepalvelulaki-mahdollistaa-hyvat-ja-joustavat-liikenteen-palvelut-932759>. [Viitattu 20.8.2018.]
- LVM 2017b. Taksiliikenne liikennepalvelulaissa. Faktalehti 44/2017. Saatavissa: <https://www.lvm.fi/documents/20181/937315/Faktalehti+44-2017+Taksiliikenne+liikennepalvelulaissa.pdf/ee901031-bcff-451a-af03-19fdb6be639e>. [Viitattu 20.8.2018.]
- LVM 2018a. Hiiletön liikenne 2045 – polkuja päästöttömään tulevaisuuteen: Liikenteen ilmastopoliittikan työryhmän väliraportti. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisu 9/2018. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161029/LVM_09_2018_Liikenteen_Ilmastopoliittikan_valiraportti.pdf?sequence=1&isAllowed=y. [Viitattu 20.8.2018.]
- LVM 2018b. Koko liikennejärjestelmä mukaan liikennepalvelulakiin. Tiedote 26.04.2018. Saatavissa: <https://www.lvm.fi/-/koko-liikennejarjestelma-mukaan-liikennepalvelulakiin-970989>. [Viitattu 20.8.2018.]
- MaasDigiboksi 2018. Maaseudun kuljetusten ja liikkumisen digiboksi. Saatavissa: <https://www.vtt.fi/maasdigiboksi/>. [Viitattu 20.8.2018.]
- Malin, Fanny & Jenni Eckhardt 2016. Länstrafiken Norrbotten AB, esityskalvot 7.12.2016. Saatavissa: https://www.vtt.fi/sites/maaseutumaas/Documents/Länstrafiken_Norrbotten_esittely.pdf. [Viitattu 20.8.2018.]
- NAP 2018. NAP-liikkipalvelukatalogi (National Access Point). Saatavissa: <https://finap.fi>. [Viitattu 20.8.2018.]

- PayiQ 2018. Ylläs Tiketti mobiilisovellus. Saatavissa: <https://payiq.net/yllas/mobi-fi.html>. [Viitattu 25.6.2018.]
- 24Rent 2017. Saatavissa: <https://www.24rent.fi/#/>. [Viitattu 15.3.2017.]
- Rezo Pouce 2018. Saatavissa: <https://rezopouce.fr/>. [Viitattu 20.8.2018.]
- Samtrafiken 2018. Swedish Mobility Programme. Saatavissa: <https://samtrafiken.se/projekt/swedish-mobility-program/>. [Viitattu 20.8.2018.]
- Siirilä, Heli 2017. KYTYIIN! Monipalveluliikenteen kehittäminen Kaustisen seudulla ja Kannuksessa. Raportti. Saatavissa: http://seutukunta.kase.fi/wp-content/uploads/2017/12/Kyytiin_raportti_Kase.pdf. [Viitattu 26.8.2018.]
- Siirilä, Heli, Esa Erkkilä & Jenni Eckhardt 2017. Yhteiskunnan kuljetukset. Teoksessa: Siirilä, Heli (2017). KYTYIIN! Monipalveluliikenteen kehittäminen Kaustisen seudulla ja Kannuksessa. Raportti. Saatavissa: http://seutukunta.kase.fi/wp-content/uploads/2017/12/Kyytiin_raportti_Kase.pdf. [Viitattu 22.6.2018.]
- Sitra 2018. Kolmen alueen uudet liikkumiskokeilut valjastavat julkiset kyydit tehokkaampaan käyttöön. Saatavissa: <https://www.sitra.fi/uutiset/kolmen-alueen-uudet-liikkumiskokeilut-valjastavat-julkiset-kyydit-tehokkaampaan-kayttoon/>. [Viitattu 28.6.2018.]
- Tekniikka&Talous 2013. Jouten seisovat peltilehmät ja tyhjiillään ajavat tankkerit. 28.2.2013, Anssi Tuulenmäki. Saatavissa: <http://www.tekniikkatalous.fi/blogit/innovaatiot/jouten+seisovat+peltilehmat+ja+tyhjillaan+ajavat+tankkerit/a882788>. [Viitattu 20.8.2018.]
- Tiikkaja, Hanne, Markus Pöllänen & Heikki Liimatainen 2018. Liikenneköyhyys Suomessa – näkökulmia liikkumisen sosiaaliseen kestävyYTEEN. Esiselvitys. Tutkimusraportti 94. Tampereen teknillinen yliopisto, Liikenteen tutkimuskeskus Verne. Saatavissa: http://www.tut.fi/verne/aineisto/verne_tutkimusraportti94.pdf. [Viitattu 19.9.2018.]
- Tilastokeskus 2018. Kotitalouksien kulutus 2016. Saatavissa: https://www.stat.fi/til/ktutk/2016/ktutk_2016_2018-03-13_fi.pdf. [Viitattu 20.8.2018.]
- Valtioneuvosto 2018. Maakunta- ja sote-uudistuksen yleisesittely. Saatavissa: <https://alueuudistus.fi/uudistuksen-yleisesittely>. [Viitattu 21.8.2018.]
- Vippari 2017. Vippari-joukkoliikenne. Saatavissa: <https://www.jakobstad.fi/asuminen-ja-ymparisto/asuminen/liikenne/vippari-joukkoliikenne>. [Viitattu 16.3.2017.]
- Ylläs Tiketti 2018. Ylläs Tiketti. Saatavissa: <http://www.yllas.fi/tietoa-alueesta/yllas-tiketti.html>. [Viitattu 25.6.2018.]

LAURA JÄNIS

HTM, maaseutuylitarkastaja

Maa- ja metsätalousministeriö

Yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen Suomessa nyt ja tulevaisuudessa

Kuvaan tässä katsauksessa yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen eli Leader-toimintatavan kehittymistä ja nykytilaa Suomessa. Tarkoitukseni on hahmotella toimintatavan tulevaisuutta alue- ja maaseutupolitiikan työkaluna. Katsaus perustuu lähdeluettelossa mainittuihin kirjallisiin lähteisiin. Yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen nykytilan kuvauksessa käytän Leader-ryhmien vuosiraportteja ja tulevaisuuden hahmottamisessa Leader2030-tulevaisuustyön aineistoja. Kuvaan julkaisemattomia aineistoja tarkemmin kyseisissä kohdissa. Peilaan aineistoa myös omassa työssäni hankkimaani kokemukseen ja tietoon. Olen toiminut maa- ja metsätalousministeriössä ja työ- ja elinkeinoministeriössä maaseutupolitiikan ja maaseudun kehittämisen tehtävissä vuodesta 2006 ja viimeiset kolme vuotta Leader-toiminnan vastuuvirkamiehenä.

Yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen EU:n määrittelemänä

Yhteisölähtöisellä paikallisella kehittämisellä tarkoitetaan tässä EU:sta lähtöisin olevaa *Community-Led Local Development (CLLD)* -toimintatapaa. EU:n maaseutupolitiikassa toimintatavan vakiintunut termi on LEADER-toimintatapa.

Suomessa käytetään termejä yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen, Leader-toimintatapa ja toimintaryhmätyö.

Leader sai alkunsa EU:ssa 1990-luvun alussa maaseudun kehittämisen yhteisöaloitteena. 2000-luvulla toimintatapa valtavirtaistettiin EU:n maaseutupolitiikkaan ja se tuli pakolliseksi EU-osarahoitteisiin maaseudun kehittämisohjelmiin. Nykyiselle ohjelmakaudelle 2014–2020 tultaessa EU-kielessä alettiin käyttää Leaderin sijaan termiä Community-Led Local Development. Toimintatapa on otettu maaseutupolitiikan lisäksi myös koheesio- ja aluepolitiikan välineeksi rakennerahastoihin sekä meri- ja kalatalousrahastoon.

EU määrittelee yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen työkaluksi, jolla kansalaiset tuodaan paikallisella tasolla mukaan osallistumaan ja kehittämään ratkaisuja nykypäivän sosiaaliin, ympäristöliisiin ja taloudellisiin haasteisiin. Toimintatavalla osallistetaan paikalliset toimijat, mukaan lukien kansalaistoimijat ja elinkeinoelämä, suunnittelemaan ja toteuttamaan paikallista kehittämisstrategiaa. (EU 2014, 5.) Yhteisölähtöistä paikallista kehittämistä toteutetaan EU:n rahastojen yhteisessä yleisasetuksessa (EU 2013) kuvattujen periaatteiden mukaan. Euroopan komission ohjeistuksessa (EU 2014) periaatteet on avattu seuraavasti:

- Alueperustaisuus: toiminta keskittyy tiettyihin aluetasoa pienempiin yksiköihin, *sub-regional areas*.
- Kumppanuus: yhteisölähtöistä paikallista kehittämistä toteuttaa paikallinen toimintaryhmä, joka on muodostettu siten, että mukana ovat paikalliset yksityiset ja julkiset tahot, eikä mikään yksittäinen taho hallitse toimintaa. Suomessa on käytössä kolmikantaperiaate, eli toimintaryhmän hallituksessa on paikallisen julkisen hallinnon, yhteisöjen ja yksityisten asukkaiden edustus.
- Yhdennetty ja monialainen strategia: toiminta perustuu aluekohtaiseen paikalliseen kehittämisstrategiaan.
- Innovatiivisuus: toiminnan tulee sisältää paikalliseen toimintaympäristöön liittyvää innovatiivisuutta; se luo uusia tapoja ajatella ja tehdä; uusia työn tekemisen tapoja, sosiaalisia innovaatioita, markkinoita, tuotteita ja palveluja.
- Verkostoituminen ja yhteistyö: oppimalla toisiltaan ja verkostoitumalla keskenään paikallisyhteisöt vahvistavat omaa asemaansa globaalissa taloudessa.

Nämä yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen periaatteet ovat säilyneet suurin piirtein samoina Leader-toiminnan alkua ajoista lähtien. Euroopan komission (2014) mukaan periaatteet auttavat saamaan aikaan parempia tuloksia, kun kehittämissuhteissa yhdistetään alhaalta ylös -lähestymistapaa perinteisiin ylhäältä alas toimiviin kehittämisvälineisiin. Alhaalta ylös -lähestymistavan etuihin kuuluu se, että paikallisilla toimijoilla on paras tietämys paikallisista haasteista, resursseista ja mahdollisuuksista. Tämän vuoksi paikalliset toimijat saavat liikkeelle paikallisia resursseja tavalla, joka ei onnistu ylhäältä alas lähtevässä kehittämissuhteissa. Paikalliset toimijat tuntevat vahvempaa omistajuutta ja sitoutuvat hankkeisiin ja paikallisista resursseista saadaan näin paras hyöty irti. Yhteisölähtöinen toimintatapa voi kuitenkin toimia vain, jos se rakentaa luottamusta paikallisten toimijoiden välillä ja jos sitä tuetaan kestäväillä paikallisilla rakenteilla, kokemuksella ja osaamisella. (EU 2014.)

EU toi Leaderin ja toimintatapa levitettiin koko maahan

Käyn seuraavaksi lyhyesti läpi, miten yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen eli Leader-toimintatapa sai alkunsa Suomessa EU-jäsenyyden myötä vuonna 1995, miten se levitettiin koko maahan ja miten toimintaan on osoitettu ohjelmakausi ohjelmakaudelta lisää resursseja.

Leader-toimintatavan käyttöönotto ja juurruttaminen maaseutupolitiikan välineeksi Suomessa herätti Eero Uusitalon (2009) mukaan alusta lähtien paljon kiinnostusta ja innostusta niin hallinnossa kuin paikallistasolla. Myös Isosuo (2000, 63) on todennut Leaderin valmisteluprosessin Suomessa vuonna 1995 osoittaneen, että ”kiinnostusta ja tarvetta paikalliseen kehittämistyöhön on maaseudun toimijoiden keskuudessa.” Leader toimi sysäyksenä vahvistaa paikallista kehittämistä suomalaisen maaseutupolitiikan välineistössä: ”Paikalliselta tasolta ja maaseudun ihmisiltä tullut signaali osoitti, että hallinnon oli tarkistettava toimintatapojaan ja suhtautumistaan paikallisella tasolla tehtävään kehittämistyöhön” (Isosuo 2000, 64).

Suomessa 1970-luvulla alkanut kylätoiminta oli luonut maaperää yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen toimintatavalle jo ennen EU-jäsenyyttä. EU-jäsenyyden ja toimintaryhmätyön myötä kylätoimintakin sai taloudellisesti laajemat puitteet kehittyä. Vuoden 1996 Toimiva maaseutu -ohjelmassa kylätoiminta hahmotettiin virallisesti osaksi Suomen maaseutupolitiikan kokonaisuutta. (Hyryläinen 2000, 113, 117.) Toimiva maaseutu -ohjelma vuodelta 1996 sisälsi myös ehdotuksen Leader-tyyppisen toiminnan laajentamiseksi koko maahan. Toimintatapa otettiin siis heti alussa maaseutupolitiikan työvälineeksi kirjaamalla se Toimiva maaseutu -ohjelmaan eli maaseutupoliittisen kokonaisuohjelmaan. Hyryläinen (2007) katsoo Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmällä ja maaseutupoliittisilla kokonaisuohjelmilla olleen keskeinen merkitys Leader-toimintatavan valtavirtaistamisessa koko maan kattavaksi ja osaksi useita ohjelmia.

Toimintatavan soveltamista Suomeen ovat pohjineet vuosien varrella Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän asettamat eri nimiset ryhmät, muun

muassa Leader-teemaryhmä, Seudullisen kehittämisen teemaryhmä ja toimintaryhmätyöryhmä. Leader-toiminnan hallintomallista oli alussa risti-riitaisia näkemyksiä. Uusitalon (2009) mukaan yhtälöstä teki vaikeasti ratkaistavan erityisesti se, että toimintaa aluksi rahoittaneen LEADER II -ohjelman rahoitus tuli kolmesta eri EU-rahastosta, joilla kaikilla oli eri vastuuministeriö. Jotkut ministeriöiden virkamiehet olivat sitä mieltä, että kunkin ministeriön tulee vastata omien rahastojensa hankkeitten rahoittamisesta. ”Loppujen lopuksi ratkaisu oli EU:n varat yhteen piikkiin yhdistävä, jolloin toimintaryhmistä ei tehty eri suuntiin hakemuksia lähettävää anelijaa. Varojen yhdistäminen takasi toimintaryhmän autonomisuuden, mikä oli tärkeimpiä Leader-metodin peruskriteereitä.” (Uusitalo 2009, 145–153.)

Uusitalo (2009) on kuvannut yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen työvälineen valmisteluvaiheita virkakoneiston sisältä päin. Toimintaryhmätyön valmistelusta kuvastuu määrätietoinen työ. Monet tekijät vaikuttivat yhdessä toimintatavan menestyksekkääseen liikkeelle lähtöön ja vahvistumiseen maaseutupolitiikan keskeiseksi työvälineeksi. Toimintatavalle oli kysyntää paikallistasolla ja Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä toimi aktiivisesti kansallisella tasolla. Työntö- ja vetoapu ylhäältä ja alhaalta edesauttoivat sekä sitä, että paikalliset toimijat lähtivät innolla mukaan että sitä, että keskushallinnossa osattiin ja uskallettiin tehdä yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen periaatteita kunnioittavia ratkaisuja. Rakennettu hallintomalli takasi toimintaryhmille riittävän autonomian ja toiminnalle saatiin järjestettyä rahoitusta siten, että kaikki rahoituskelpoiset paikalliset strategiat saatiin rahoitettua. (Uusitalo 2009, 146–149.)

Sihvola (2013) on koonnut toimintaryhmätyön tuloksia esittelevään julkaisuun perustiedot toimintaryhmätyöstä ja sen tuloksista ohjelmakausittain vuodesta 1996 vuoteen 2012. Ohjelmakaudella 1996–1999 yhteisölähtöistä paikallista kehittämistä Suomessa toteuttivat yhteensä 48 toimintaryhmää: 22 ryhmää LEADER II -ohjelmien rahoituksella ja 26 ryhmää Paikallisen omaehtoisuuden maaseutuohjelman POMO:n rahoituksella. LEADER II -ohjelmiin oli osoitettu jul-

kista rahoitusta yhteensä reilut 56 miljoonaa euroa. EU:n rahoitusosuus jakaantui kolmeen rahastoon: Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahastoon (EMOTR), Euroopan aluekehitysrahastoon (EAKR) ja Euroopan sosiaalirahastoon (ESR). Kokonaan kansallisen Paikallisen omaehtoisuuden maaseutuohjelman POMO:n kokonaisrahoitus oli sen kolmen toteutusvuoden aikana yhteensä reilut 31 miljoonaa euroa. (Sihvola 2013.)

Ohjelmakaudella 2000–2006 yhteisölähtöistä paikallista kehittämistä toteuttivat yhteensä 58 toimintaryhmää, jotka saivat rahoituksen viidestä eri ohjelmasta: 25 ryhmää LEADER+:-sta, 19 ryhmää Alueellisesta maaseudun kehittämisohjelmasta (ALMA), seitsemän ryhmää POMO+ -ohjelmasta, viisi ryhmää Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelmasta ja kaksi ryhmää Itä-Suomen tavoite 1 -ohjelmasta. Ohjelmia oli useita ja rahoituskäytännöt vaihtelivat jonkin verran ohjelmien välillä, mutta toimintatavan peruseriaatteen olivat yhtenäiset kaikissa. Toimintatapa levitettiin maantieteellisesti Suomen kaikille maaseutualueille. Suomen ensimmäiseen ohjelmakauteen verrattuna toimintaryhmien merkitys kasvoi, mutta myös hallinto tuli raskaammaksi. Suomen Kylätoiminta ry toimi kaikkien toimintaryhmien verkostoyksikkönä voitettuaan asiaa koskevan tarjouskilpailun. Yhteistyö eri toimijoiden välillä oli tiivistä, avointa ja luontevaa. Suomen toimintaryhmätyö nousi Euroopan parhaimmistoon. (Sihvola 2013, 42–43.)

Ohjelmakaudella 2007–2013 yhteisölähtöistä paikallista kehittämistä toteuttivat 55 toimintaryhmää ja kaikkien rahoitus tuli Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman (maaseutuohjelma) kautta; yhteensä julkinen rahoitus oli ohjelmakaudella lähes 253 miljoonaa euroa. Toiminta kattoi edelleen kaikki maaseutualueet.

Tällä hetkellä käynnissä olevalla ohjelmakaudella 2014–2020 yhteisölähtöistä paikallista kehittämistä toteuttavat 54 toimintaryhmää ja kuten edellisellä kaudella, tulee niiden rahoitus maaseutuohjelman kautta. Leader-toiminnan julkinen rahoitus on ohjelman rahoitussuunnitelman mukaan yhteensä 300 miljoonaa euroa, eli noin 50 miljoonaa euroa enemmän kuin edellisellä kaudella. Maaseudun toimintaryhmien lisäksi vesistöalueilla toimii kuluvalle kaudella 11 kalatalouden

toimintaryhmää meri- ja kalatalousrahaston tuella, sekä toimintatapaa on lähdetty kokeilemaan myös kaupungeissa ESR-rahoituksella.

Yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen eli Leader-toimintatapa on keskeinen maaseudun kehittämisen ja maaseutupolitiikan väline Suomessa. Se on väline toteuttaa paikkaperustaista maaseutu- ja aluepolitiikkaa ja alueiden kehittämistä, eli alueiden erityispiirteet, erilaiset lähtökohdat ja voimavarat tunnistavaa kehittämistä. (Kuhmonen & Åström 2016.)

Leaderin vahvuuksia ovat strategisuus ja paikallisuus

Esitän tässä luvussa havaintoja yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen nykytilasta käyttäen aineistona kaikkien Suomen 54 Leader-ryhmän vuoden 2017 vuosiraportteja. Tarkastelen yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen nykytilaa kiinnittäen huomiota toimintatapaan ja toimintaperiaatteisiin.

Leader-ryhmät raportoivat vuosittain oman paikallisen strategiansa edistymisestä ja toiminnastaan maa- ja metsätalousministeriölle ja sidosryhmilleen. Ryhmät laativat vuosiraportin ministeriön pyynnöstä. Ministeriö on laatinut vuosiraportin ohjeellisen rungon yhteistyössä Leader-ryhmien kanssa ja ohjeistanut vuosiraportin pituudeksi korkeintaan 10 sivua.

Vuosiraporteista havaintoja tehdessä tulee tiedostaa, että raportit ovat Leader-toimijoiden itsensä laatimia. Raportit kuvaavat toimintaa sellaisena, kuin Leader-ryhmän toiminnanjohtaja ja mahdollisesti raportin kirjoittamiseen osallistuneet muut työntekijät ja yhdistyksen hallitus toiminnan näkevät. Vuosiraportti tulee myös ymmärtää tietoisesti laadittuna kuvauksena, jolla kerrotaan toiminnasta ministeriölle ja sidosryhmille.

Osa raporteista on mielestäni analyttisesti ja ryhmän omaa toimintaa kriittisestikin arvioiden kirjoitettu. Joissakin niistä analyysi on jäänyt vähäiseksi ja raportissa lähinnä listataan hanke- ja rahoitusmääriä paikallisen strategian painopisteittäin. Mielestäni vuosiraporteista saa joka tapauksessa hyvän yleiskuvan siitä, missä mennään paikallisen strategian toteuttamisessa ja miten Leader-ryhmät toimivat.

Leader-ryhmien julkinen rahoitus maaseutuohjelman kautta ohjelmakaudella 2014–2020 vaihtelee noin kolmesta miljoonasta eurosta noin 11 miljoonaan euroon ryhmää kohden. Kysyntää rahoitukselle on lähes kaikilla alueilla enemmän kuin ryhmien rahoituskehykset antavat myöden. Ryhmät ovat tehneet strategisia valintoja, jotta rahoitusta riittäisi pidemmälle. Ryhmät ovat rajoittaneet tuen määrää ja tukitasoa ja suunnanneet rahoitusta selkeämmin tietyn tyyppiisiin, strategiaa parhaiten tukeviin hankkeisiin. Kaikki Leader-ryhmät rahoittavat sekä yleishyödyllisiä kehittämishankkeita että yritystukia. Muutama ryhmä raportoi ottaneensa käyttöön hakujaksot: yritystutkimuksia arvioidaan kaikissa kokouksissa, mutta yleishyödyllisiä kehittämishankkeita harvemmin. Tällä ryhmät pyrkivät parantamaan hankkeitten vertailtavuutta ja varmistamaan, että rahoitettavaksi valitaan parhaiten strategiaa tukevat hankkeet. Yleisen taloustilanteen parantuminen näkyi vuonna 2017 yritystukien kysynnän vilkastumisena. Yritystukia ryhmät ovat ohjanneet myös suoraan ELY-keskuksesta rahoitettavaksi, jos alueella on katsottu, että ELY-keskuksen käytössä oleva rahoitus riittää ja soveltuu paremmin yritysrahoitukseen.

Vuosiraporteista tulee esiin toiminnan monipuolisuus. Toimintaperiaatteet ovat samat ja toiminta on saman tyyppistä, mutta jokainen Leader-ryhmä on omanlaisensa. Ryhmät järjestävät yrittäjien aamukahveja, yhdistysklinikoita ja vastaavia aktivointitilaisuuksia yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Monet ryhmät tekevät yritysneuvonnassa yhteistyötä seudullisten yrityspalveluiden, Yritys-Suomi-verkoston ja ProAgrian kanssa. Monilla alueilla kuntien elinkeinoyhdistöitä on lopetettu ja yrityspalvelut hakevat uutta muotoa. Kunnallisella puolella ilmiönä on elinkeinojen kehittämisen supistuminen yhtä kuntaa koskevaksi, kun seudullisia elinkeinoyhdistöitä on purettu.

Maaseutuohjelman rahoituksella tuettava toiminta on vahvasti säädeltyä ja Leader-ryhmät ovat kritisoineet käytössä olevia kehittämisvälineitä liian hankaliksi. Ryhmät raportoivat paikallisissa strategioissa asetettujen elinkeinojen kehittämistä ja yrittäjyyden edistämistä koskevien tavoitteiden laahaavan osin tästä johtuen jäljessä. Esimerkiksi

yritysryhmähankkeista on myös hyviä kokemuksia, vaikka niiden aikaansaaminen ja hallinnoivan tahon löytäminen on usein työlästä. Ryhmät raportoivat yrittäjien olevan tyytyväisiä siihen, että he saavat keskittyä yritysryhmähankkeissa itse tekemiseen, kun hallinnoinnista vastaa muu taho. Yritysryhmähankkeita on hyödynnetty esimerkiksi yritysten kansainvälistymiseen, digiosaamisen kehittämiseen ja matkailu- ja ohjelmalvelujen kehittämiseen.

Kun Leader-periaatteet toteutuvat ryhmien toiminnassa hyvin, saadaan Leader-toiminnan avulla kehittämistyöhön mukaan laajasti uusia tahoja ja tekijöitä. Maaseutuviraston keräämien seurantatietojen mukaan Leader-ryhmien vuoteen 2017 mennessä rahoittamista hankkeista 35 prosenttia oli uusien toimijoiden hankkeita, eli sellaisten tahojen, jotka eivät olleet saaneet Leader-rahoitusta edellisellä ohjelmakaudella 2007–2013. Vuosiraporteissa moni raportoi erityisesti niin kutsutun teemahankkeen olevan hyvä väline tavoittaa uusia toimijoita. Vaikka teemahanke on hallinnollisesti monen mielestä valitettavan raskas, on se kuitenkin mahdollistanut monien pienten toimijoiden pienet hankkeet aikaisempaa paremmin.

Uusia tahoja ryhmät saavat mukaan myös Nuoriso-Leaderin kautta. Nuorten omiin hankkeisiin myönnettävät ja hallinnollisesti kevyet tuet eli Nuoriso-Leader on käytössä monessa ryhmässä. Nuoriso-Leaderiin ryhmät ovat neuvotelleet rahoituksen alueen kuntien kanssa erikseen ja siksi niissä hankkeissa ei tarvitse noudattaa EU:n maaseutuohjelman säädöksiä. Nuorten aktivointia on tehty myös kansainvälisillä hankkeilla, Leader-rahoituksen lisäksi muun muassa Erasmus+ -rahoituksella, sekä kytkeillä kuntien nuorisovaltuustoja Leader-toimintaan. Vastaavalla tavalla kunta-rahoituksella toimivia ja EU-rahoitusta kevyemmin hallinnoituja kuin Nuoriso-Leader ovat Yhteisö-Leader ja Bisnes- tai Startti-Leader, joita muutamia ryhmiä ovat ottaneet käyttöön pienten kehittämishankkeitten ja yritystukien rahoittamiseen.

Strategisuus on keskeinen yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen periaate. Leader-ryhmien toiminta perustuu niiden itse laatimaan monivuotiseen paikalliseen kehittämisstrategiaan. Leader-periaatteiden mukaan strategia on tullut laatia alu-

een toimijoita osallistaen. Raporteista tulee esiin, että yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen on käytännössä pitkäjänteistä kehittämistyötä ja monien Leader-ryhmien toimintaa ohjataan vahvasti strategian avulla. Paikallinen strategia on monien Leader-ryhmien kehittämistyön arkinen väline – sitä käytetään toiminnan suuntaamisessa ja tulosten arvioinnissa. Strategisuuden vaatimus tulee myös EU-säädöksistä: toimintaryhmien on esimerkiksi käytettävä hankkeiden valinnassa valintakriteerejä, joiden perusteella valituiksi tulevat parhaiten paikallista strategiaa toteuttavat hankkeet.

Ryhmien toiminta on kehittynyt ja monet ryhmät ovat vahvistaneet omaa rooliaan ja asemaansa alueellisena kehittämisorganisaationa. Tämä työ kantaa hedelmää esimerkiksi siten, että yhä useampi ryhmä raportoi olevansa mukana maakunnallisissa ja seudullisissa kehittämisfoorumeissa, kuten maakunnan yhteistyöryhmässä ja sen sihteeristössä. Leader-ryhmien edustajat tuovat näille foorumeille tuntumaa paikallisista kehittämismahdollisuuksista ja tarpeista. Leader-ryhmien avulla maakunnalliseen ja seudulliseen kehittämistyöhön saadaan resursseja: osaamista, rahoitusta ja verkostoja alueen sisällä, alueiden välillä ja kansainvälisesti. Alueiden välillä on kuitenkin huomattavia eroja siinä, miten hyvin Leader-ryhmät ovat verkottuneet alueen muiden toimijoiden kanssa. Ryhmien rooli alueen kehittäjänä on voinut jäädä myös kapeammaksi monesta syystä, muun muassa resurssien ja osaamisen puutteen vuoksi.

Monilla alueilla ryhmien keskinäinen yhteistyö ja verkostoituminen on vahvistunut viime vuosina ja ryhmät raportoivat yhteistyön olevan entistä tavoitteellisempaa ja yhteistyöhakuisempaa. Leader-toiminnassa on tietoisesti kehitetty toiminnan laatua ja osaamista. Maaseutuverkostopalvelut on järjestänyt jo usean vuoden ajan Leader-ryhmille laatutyön sparrausta ja ryhmät ovat sen tukemana laatineet kukin oman laatukäsikirjansa. Uutena asiaa tähän liittyen Leader-ryhmät aloittivat vuonna 2017 vertaisauditoinnin. Tavoitteena on, että kaikissa ryhmissä tehtäisiin vertaisauditointia säännöllisesti vuosittain. Vertaisauditoinnissa käydään läpi laatukäsikirjassa kuvattuja toimintaprosesseja ja se toimii vertaisoppimisen välineenä.

Strategista toimintaa kuvaa myös se, että vuosiraporteissa on hyvää analyysia oman toiminnan kehittämiskohteista, toimintaympäristön muutoksesta ja tavoitteista seuraavalle vuodelle. Sisällöllisesti esimerkiksi matkailun kehittäminen on lähtenyt usealla ryhmällä hyvin käyntiin, kun taas biotalouteen liittyvien painopisteiden aktivointiin on tarvetta panostaa enemmän.

Yhteisölähtöistä paikallista kehittämistä on ulotettu kaupunkeihin Leader-ryhmien tuella, useimmiten ESR-hankkeilla ja perustamalla kaupunkijaostoja.

Kansainvälinen toiminta on lähtenyt yhä useammalla Leader-alueella käyntiin. Raportteja lukiessa huomiota kiinnitti Kiinaan suuntautuva yhteistyö esimerkiksi matkailupalvelujen kehittämiseksi ja viennin edistämiseksi, samoin kuin Itä-Suomen Leader-ryhmien Venäjä-yhteistyö. Kolme ryhmää toimii myös Europe Direct -tiedotuspisteenä, joka tarjoaa tietoa EU:sta ja muun muassa rahoitusmahdollisuuksista. Europe Direct -tiedotuspisteitä on Suomessa yhteensä yhdeksän.

Yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen kumppanuus-periaate tarkoittaa käytännössä esimerkiksi sitä, että Leader-ryhmien hallitukset on Suomessa muodostettu kolmikantaisesti: kolmasosa hallituksen jäsenistä on paikallisen julkisen hallinnon edustajia, kolmasosa maaseudun kehittämiseen liittyvien yhteisöjen kuten kyläyhdistysten edustajia ja kolmasosa niin kutsuttuja tavallisia alueen asukkaita. Vuosiraporttien perusteella hallituksen jäsenillä on usein merkittävä rooli toiminnan aktivoijina ja viestinnässä. Muutama ryhmä raportoi ottaneensa käyttöön hankekummi-menettelyn. Hallituksen jäsenistä nimitään yhteyshenkilö kullekin rahoitetulle hankkeelle ja hankekummin tehtäväksi on yhdessä määritelty kysellä esimerkiksi puolivuositain hankkeen kuulumisia. Monet hallituksen jäsenet ovat siis sitoutuneita ja antavat voimavarojaan oman alueen kehittämiseen kokouksissa käymisen ja hankehakemusten arvioinnin lisäksi tällä tavoin paljon enemmän. Tämä on yksi konkreettinen esimerkki siitä, miten yhteisölähtöisessä paikallisessa kehittämisessä vallan ja vastuun antaminen paikallistasolle saa kehittämistyöhön liikkeelle voimavaroja myös vapaaehtoistyöstä.

Leader-toiminnan hallinnossa on vuosiraport-

tien perusteella myös parannettavaa. Erityisesti ryhmien omaan toimintaan ja alueen toimijoiden aktivointiin tarkoitetun toimintarahen hallinnossa on ollut ongelmia. Toimintarahen pitkät käsittelyajat Maaseutuvirastossa ja tulkinnat hyväksyttävistä kustannuksista ovat vaikeuttaneet ryhmien oman toiminnan suunnittelua. Myös hankerahoituksen sähköisessä järjestelmässä Hyrrässä ja Katso-palvelussa on ongelmia, jotka työllistävät ryhmiä ylimääräisesti. Tästä johtuen ryhmien työntekijät kokevat, että varsinaiseen lisäarvoa tuottavaan aktivointiin ei ole tahtonut jäädä riittävästi aikaa. Ryhmät raportoivat myös toimista, joilla ne ovat pyrkineet edistämään hallinnon sujuvuutta. Esimerkiksi hankkeiden maksatusten käsittelyä ELY-keskuksissa on pyritty sujuvoittamaan järjestämällä ELY-keskusten ja Leader-ryhmien yhteistyönä maksatuskoulutuksia hankkeiden toteuttajille. Tulosten seurannan ja vaikuttavuuden osoittamisen kannalta ongelmana nostettiin esiin se, että ryhmät eivät saa riittävällä tavalla hankkeiden seurantatietoja ulos Hyrrä-tietojärjestelmästä.

Yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen toimintatavan periaatteet ja niistä saatava lisäarvo tulevat mielestäni esille Leader-ryhmien vuosiraporteissa. Toimintatavan vahvuuksia ovat strateginen ja paikallisiin tarpeisiin vastaava kehittäminen. Leader-ryhmät tarjoavat matalan kynnyksen neuvontaa ja tukea ihmisten kokoisten ideoiden toteuttamiselle. Kysyntää Leader-rahoitukselle on enemmän kuin rahoituskehykset antavat myöten.

Toimintatapaa kehitetään maaseutu- ja kaupunkipolitiikan yhteistyössä

Yhteisölähtöistä paikallista kehittämistä ja Leader-toimintatapaa maaseutu- ja aluepolitiikan välineenä on kehitetty Suomessa jatkuvasti. Keskeisenä toimintatavan kehittämisen foorumina toimii tällä hetkellä kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän ja Maaseutupolitiikan neuvoston vuonna 2017 yhdessä asettama yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen työryhmä.

Maa- ja metsätalousministeriö ja Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman toteuttamista edistävä maaseutuverkosto ovat laittaneet

vuosien varrella merkittävästi resursseja Leader-toimintatavan kehittämiseen, Leader-verkoston toimivuuden parantamiseen, laatutyöhön ja Leader-ryhmien työntekijöiden ja hallitusten jäsenten osaamisen lisäämiseen. Kehittämistyötä on suunnattu Leader-ryhmistä nousseiden tarpeiden mukaan.

Leaderin tulevaisuustyö, Leader2030-prosessi, on ollut maa- ja metsätalousministeriön ja maaseutuverkostopalvelujen vetämä ja yhteistyössä koko Leader-ketjun kanssa toteutettu prosessi. Keskeisin työ toteutettiin kesällä 2016 järjestetyllä tulevaisuusleirillä, jolla oli noin 40 osallistujaa. Osallistujat olivat Leader-ryhmien työntekijöitä ja hallitusten jäseniä, hallinnon edustajia keskus- ja aluehallinnosta, tutkijoita ja muiden järjestöjen edustajia. Osallistujista suurin osa oli niin sanotusti Leader-toiminnan sisäpiiriläisiä, mutta mukaan oli tarkoituksella kutsuttu ja saatu myös ihmisiä ja tahoja, joille Leader oli vieraampi. Tulevaisuusleirillä tuotettiin ryhmätöissä Leaderin tulevaisuuskuvia. Prosessissa tuotettiin aineistoa myös avoimella verkkopalustalla. Työtä fasilitoivat ulkopuoliset, maaseutuverkoston kilpailuttamat konsultit Business Arenasta ja Futures Gardenista. Esitän tässä tulevaisuustyön tuloksia konsulttien laatiman tulevaisuustyöpajan yhteenvedon pohjalta. (Business Arena ja Futures Garden 2016.)

Prosessin yhtenä taustapontimena oli vuonna 2016 vietetty suomalaisen Leaderin 20-vuotisjuhlavuosi. Samalla, kun juhlavuoden kunniaksi nostettiin esiin yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen saavutuksia ja vuosien varrella tapahtunutta kehitystä, haluttiin suunnata katseet tulevaan. Taustalla nähtiin myös maakuntauudistuksen tuomat muutokset ja uudet mahdollisuudet toimintaympäristössä. Lisäksi oltiin jo hyvissä ajoin valmistautumassa vuonna 2021 alkavaan seuraavaan EU:n ohjelmakauteen.

Tulevaisuustyössä pohdittiin toimintaympäristön muutoksia ja mitä mahdollisuuksia ja haasteita ne tuovat yhteisölähtöiselle paikalliselle kehittämiselle. Prosessissa haluttiin myös testata Leader-periaatteita ja selvittää, mitkä ovat yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen kulmakiviä tulevaisuudessa.

Toimintaympäristön muutos ja toiminnan kulmakivet tulevaisuudessa

Leader2030-tulevaisuustyössä nostettiin toimintaympäristön muutoksesta esiin kuusi ilmiötä. Ensinnäkin maakuntauudistus ja kuntien uusi rooli muuttavat alue- ja paikalliskehittämisen toimijakenttää. Tämä muutos loi osallistujien mieliin epävarmuutta. Tilanteen tulkittiin toisaalta olevan juuri oikea hetki Leader-toimijoille kirkastaa oma roolinsa, tehdä vaikuttamistyötä ja lunastaa itselleen paikka kuntatason kumppanina ja maakunnan päätöksenteossa. Toiseksi paikallisten yhteisöjen merkityksen nähtiin korostuvan, kun poliittista valtaa siirtyy maakuntauudistuksessa maakuntatasolle. Yhteisölähtöistä paikallista kehittämistä toteuttavien paikallisten toimintaryhmien katsottiin voivan toimia paikallisen vaikuttamisen kanavina ja kuntien ja maakuntien työkaluina paikkaperustaisessa kehittämisessä. (Business Arena ja Futures Garden 2016.)

Kolmanneksi esiin nousivat yhteisöllisyyden ja osallisuuden uudenlaiset muodot, kuten pop up -tyyppisen kansalaistoiminnan lisääntyminen. Tämä haastaa perinteistä yhdistystoimintaa ja järjestöjen perinteisiä toimintatapoja. Myös yhteisölähtöisessä paikallisessa kehittämisessä tulee huomioida erilaisia osallistumisen tapoja. Neljäs esiin noussut toimintaympäristön muutos liittyi työelämän murrokseen. Työ pirstaloituu, perinteiset urat vähenevät, yrittäjyyden merkitys kasvaa ja yrittäjyys saa erilaisia muotoja. Tämä tuo paikallisessa kehittämisessä mahdollisuuksia alustamaiseen toimintaan. Viidenneksi nähtiin, että paikallisen kehittämistoiminnan rahoituspohja laajenee, kun julkinen rahoitus niukkenee. Kuudentena todettiin, että paikallisten toimintaryhmien tulee huomioida toiminnassa jakamistalous, alustatalous ja digitaalisuus. Lisäksi osallistujat uskoivat monikulttuuriseen Suomeen ja todettiin, että maahanmuutolla on iso merkitys pienille paikkakunnille. Paikallisille toimintaryhmille avautuu rooli kotouttamisessa ja elinkeinojen kehittämisessä. (Business Arena & Futures Garden 2016.)

Leader2030-tulevaisuustyössä pyrittiin pohtimaan toiminnan kulmakiviä puhtaalta pöydältä ja tarkastelemaan kriittisesti sitä, ovatko yhteisöläh-

töisen paikallisen kehittämisen Leader-periaatteet päteviä siinä tapauksessa, että toimintaympäristö muuttuu edellä kuvatulla tavalla. Tuloksena oli, että kaikissa rakennetuissa tulevaisuuskuissa toiminnan peruseriaatteet pysyivät osallistujien mielestä samoina: kansalaislähtöisyys, paikkaperustaisuus, alustamainen toiminta, kokeilut ja kokeilukulttuuri sekä edelläkävijyys ja uuden levittäminen. Kulmakiveksi nousi myös yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen toimintatavan soveltuminen yhtä lailla kaupunkien kuin erilaisten maaseutualueiden kehittämiseen, sillä ”kaikki asuvat kylissä”. (Business Arena & Futures Garden 2016.)

Kansalaislähtöisyys yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen perustana kuvattiin Leader2030-tulevaisuustyössä sekä paikallisdemokratiaa vahvistavana toimintana että työkaluna paikallisyhteisön jäsenten saamiseksi mukaan uuden luomiseen. Toimintatapa täyttää ”pääasiassa suurten organisaatioiden tarpeisiin räätälöidyn innovaatiojärjestelmän aukkokohtan toimimalla kansalaislähtöisesti ja paikallisyhteisöjen parissa.” (Business Arena & Futures Garden 2016.)

Paikkaperustaisuus pysyy toiminnan kulmakivenä, sillä vaikka monipaikkaisuus lisääntyy, ihmisten oma elin- ja työympäristö sitoo heidät tiettyyn – tai tiettyihin – sijaintiin ja fyysiseen ympäristöön. Vaikka paikkaperustaisuus pysyy, toiminnassa tulee tunnistaa se, että samalla digitaalisuus vähentää riippuvuutta maantieteestä.

Leader-ryhmät ovat aina olleet käytännössä riippuvaisia yhdestä rahoituslähteestä, eli maa- ja metsätalousministeriöltä saamastaan rahoituksesta. Tämä tekee toiminnasta haavoittuvaista. Euroopan komission alkukesästä 2018 julkaisemien rahoitusehdotusten mukaan maaseudun kehittämisen rahoitus tulisi Suomessa pienenevään kaudella 2021–2027 merkittävästi kauteen 2014–2020 verrattuna. Leader2030-tulevaisuusleirillä pidettiin ratkaisuna rahoituksen niukkenemiseen sitä, että alustamaisen toiminnan myötä rahoitus koostuisi jatkossa useista eri lähteistä. Haaste ei sinänsä ole uusi, ja ryhmiä on kannustettu rahoituspohjan laajentamiseen jo pitkään. Käytännössä tämä on ollut vaikeaa ja edennyt hitaasti, vaikka toki jonkin verran Leader-ryhmät sekä toteuttavat itse hankkeita muulla rahoituk-

sella että neuvovat muita eteenpäin hakemaan rahoitusta muualta. Tulevaisuustyössä visioitiin, että alustamaisen Leader-ryhmien yhteyteen voisi muodostua Leader-osuuskuntia. Niiden kautta ihmiset toteuttaisivat itseään tulevaisuuden maailmassa, jossa työnteko on pirstaloitunutta ja perinteiset työurat kadonneet.

Kokeilut ja kokeilukulttuuri sekä edelläkävijyys ja uuden levittäminen toiminnan kulmakivinä tarjoavat paikallisyhteisöjen toimimista kokeiluympäristönä, kokeilurahoitusta ja verkostoja onnistuneiden kokeilujen levittäjinä. Paikallisille toimintaryhmille esitettiin roolia yhteiskunnalle merkittävien ilmiöiden edelläkävijöinä ja esimerkiksi näyttäjinä. Digitaalisuus, kiertotalous ja ympäristöasiat nähtiin kaikkea Leader-toimintaa läpileikkaavina teemoina.

Paikallisen toimintaryhmän roolit: rahoittaja, alusta ja kehittäjä

Yhteenvetona Leader2030-tulevaisuusleirillä vuonna 2016 pohdittiin Leader-toimijoiden identiteettiä ja rooleja (Business Arena & Futures Garden 2016). Leader-toiminnassa rahoittajaroolin nähtiin olevan selvä. Leader-ryhmät nähdään ennen kaikkea rahoittajina. Rahoittajaroolissaan ne ovat ainutlaatuisia toiminnan peruseriaatteiden vuoksi. Kumppanuusperiaate tarkoittaa sitä, että kolmikantaisesti kootut Leader-yhdistysten hallitukset tekevät rahoituspäätökset. Rahoittajaroolia uhkaa riippuvaisuus yhdestä rahoitusmuodosta ja julkisen rahoituksen niukkeneminen. Siksi yhteisölähtöisessä paikallisessa kehittämisessä tulisi kokeilla myös uusia rahoitusmuotoja. Samoin toiminnassa tulisi vahvistaa myös muita rooleja kuin rahoittaja-identiteettiä.

Leader-toimijoille on muodostunut paljon myös muuta pääomaa kuin raha: on sosiaalista pääomaa, osaamispääomaa, tietopääomaa ja mobilisointipääomaa. Vahvistamalla rahoittajaroolin lisäksi alustana toimimisen roolia toimintaryhmät saisivat nämä eri pääomat tuottamaan paremmin tulosta. Alustana paikallinen toimintaryhmä yhdistää rahoittaja- ja kehittäjäroolit sekä yhteisön osallistumisen. Vielä ei täysin hahmottunut, mitä alustana toimiminen käytännössä konkreettisesti

tarkoittaisi. Käytännön kokemusta alustana toimimisesta ei juuri vielä ole ja ansaintalogiikan nähtiin siinä olevan epävarma. Tämän roolin kuitenkin arveltiin korostuvan tulevaisuudessa. (Business Arena & Futures Garden 2016.)

Roolin kirkastamista peräänkuulutettiin. Yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen on strategista toimintaa ja paikallisten toimintaryhmien tulee kasvaa nimenomaan strategisina toimijoina. Ensisijaisen tärkeää on saada ja tuoda esiin toimintatavan vaikuttavuus.

Tulevaisuustyö antoi hyviä eväitä yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen toimintatavan vahvistamiseen. Moniin esiin nousseisiin asioihin on parin vuoden aikana jo tartuttu. Leader-ryhmien vuoden 2017 vuosiraporttien perusteella monella alueella ryhmien rooli alueen kehittämisverkostoissa on vahvistunut ja maakunnan Leader-ryhmät tekevät keskenään yhä enemmän ja systemaatisempaa yhteistyötä. Maaseutuverkostopalvelujen sparraamana Leader-ryhmät ovat tehneet jo usean vuoden ajan laatutyötä. Tulevaisuusleirin johtopäätösten mukaan myös toiminnan johtamiseen tulee kiinnittää huomiota ja siinäkin maaseutuverkostopalvelut on tarjonnut koulutus- ja sparrausapua.

Tulevaisuusleiriä fasilitoineet konsultit kannustivat myös ajattelemaan Leaderiä yrittäjämäisenä toimintana: miten Leader-ryhmä toimisi, tuotteistaisi ja markkinoidisi palvelujaan, jos se olisi yritys. Tähän pyrittiin muotoilemalla yhdessä Leader-toiminnan missiota, visiota sekä Leader-ryhmien palvelulupausta tuleville maakunnille ja kunnille. Työ ydinsanomana kirkastamiseksi on vielä kesken ja tarkempi palvelulupausta tuleekin jokaisen Leader-ryhmän muotoilla itse omille asiakkailleen ja kumppaneilleen sopivaksi.

Nyt tarvitaan yhteinen tahtotila yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen tulevaisuudesta

Yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen tulevaisuutta politiikkavälineenä ja kehittämismenetelmänä linjataan parhaillaan tätä katsausta kirjoitettaessa vuonna 2018, kun sekä EU:ssa että valtakunnallisesti on alettu valmistella vuoden 2020

jälkeen alkavaa ohjelmakautta. Euroopan komissio julkaisi tulevaa kautta koskevat lainsäädäntöehdotuksensa touko-kesäkuussa 2018. Ehdotusten perusteella komissio haluaa vahvistaa yhteisölähtöistä paikallista kehittämistä eri politiikkalohkoilla. Ehdotusten mukaan toimintatapa säilyisi pakollisena välineenä maaseutupolitiikassa ja mahdollisena välineenä koheesio- ja aluepolitiikassa ja meri- ja kalatalouspolitiikassa.

Leader2030-tulevaisuustyö saa jatkoa vuonna 2018 yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen tulevaisuusprosessista, CLLD2030-tulevaisuus-työstä, jota toteutetaan kaupunki- ja maaseutupolitiikan yhteistyössä yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen työryhmän johdolla.

Leader2030-työssä fokus oli maaseudun paikallisyhteisöissä, ja työn antia ammennettiin toimintatavan kehittämiseen lähinnä maaseutuohjelman ja maaseuturahaston näkökulmasta. CLLD2030-työssä tarkastellaan yhteisölähtöistä paikallista kehittämistä kaikilla alueilla ja tavoitteena on ammentaa työn tuloksista toimintatavan kehittämiseen myös kaupunkien paikallistoimijoiden ja rakennerahastojen näkökulmasta. Tulevaisuusprosesseilla haetaan yhteistä tahtotilaa yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen metodin kehittämiseksi tulevalla EU-ohjelmakaudella. Lisäksi pohditaan, mitä rooleja paikalliset toimintaryhmät voivat ottaa tulevaisuuden kunnissa ja maakunnissa.

EU-tason valmistelu antaa tällä hetkellä hyvät lähtökohdat valmistella Suomeen sopiva yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen toimintamalli. Yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen perusperiaatteet säilyisivät nykyisenkaltaisina ja EU:sta tulevaa hallinnollista taakkaa on ainakin tavoitteena keventää.

Kansallisesti on alettu miettiä, minkälaista yhteisölähtöistä paikallista kehittämistä meillä tulevaisuudessa tarvitaan ja minkälaisella toiminnalla ja hallintomallilla toimintatavasta saadaan mahdollisimman suuri lisäarvo. Yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen toimintatavan lisäarvosta tarvitaan lisää arviointoja ja tutkimuksia myös Leader-toimijoiden sidosryhmien, kumppaneiden ja muiden paikallis- ja aluekehittäjien näkökulmasta. Maa- ja metsätalousministeriö on tilannut

Leader-periaatteiden ja hallintomallin arvioinnin, jossa toimintaa tarkastellaan ketjun sisältä ja ulkoa. Arvioinnin on määrä valmistua vuoden 2019 loppuun mennessä.

Maaseutupolitiikassa ja maaseudun kehittämisen välineistössä toimintatapa säilyy joka tapauksessa, ja tahtotila toimintatavan vahvistamiseksi on maaseutupolitiikan piirissä vahva. Yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen on toimintatapana tuttu maa- ja metsätalousministeriössä maaseudun kehittämisen lisäksi myös elinkeinokalatalouden kehittämisessä meri- ja kalatalousrahaston puolella. Rakennerahastopolitiikan välineiden valmistelussa työsarkaa on enemmän. Yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen työryhmä esitti alkukesästä 2018 antamassaan kannanotossa tavoitteeksi, että toimintatapa tulee ottaa käyttöön myös rakennerahastoissa ja maantieteellisesti mahdollisimman kattavasti kaikilla alueilla, myös kaupungeissa. Käytännössä tavoitteen saavuttaminen edellyttää tavoitteellista valmistelua ennen kaikkea työ- ja elinkeinoministeriössä rakennerahastojen vastuuministeriönä. Jos tahtoa on, ovat edellytykset yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen toimintatavan käyttöön ottoon ja vahvistamiseen hyvät. Suomessa on kokemusta useasta rahastosta rahoitetusta Leader-toiminnasta EU-jäsenyytemme alkuajoilta. Muutamissa muissa maissa, esimerkiksi Ruotsissa, on kuluvalle ohjelmakaudella-kin hyödynnetty mahdollisuutta monirahastoiseen paikalliseen kehittämiseen.

Yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen tulevaisuus rakentuu ennen kaikkea paikallisten yhteisöjen tarpeista ja alhaalta ylös lähtevästä toiminnasta. Tulevaisuuteen ja paikallisyhteisöjen toimintamahdollisuuksiin vaikuttaa kuitenkin koko

ketju: Euroopan komission eri pääosastot ja muut EU-instituutiot, Suomessa ministeriöistä ennen kaikkea maa- ja metsätalousministeriö ja työ- ja elinkeinoministeriö, Maaseutuvirasto ja maaseutuverkosto, nykyiset ja tulevat ELY-keskukset ja maakunnat sekä paikalliskehittäjät, kuten Leader-ryhmät, kukin omalla alueellaan. Paikalliskehittäjät vaikuttavat myös yhdessä alueellisella, kansallisella ja Euroopan laajuisella yhteistyöllä ja edunvalvonnalla.

Suomessa yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen voi sanoa olleen keskeinen maaseutupolitiikan väline koko maaseutupolitiikan 30-vuotisen historian ajan. Leader-toiminnan vahvuus on alusta asti ollut se, että toimintatavalle on yhtäältä paikallistasolla vahva kysyntä ja toisaalta hallinnossa ja kansallisesti paikallista kehittämistä on pidetty todella tärkeänä. Toiminta on ollut tehokasta ja tuloksellista. Ohjelmakaudelle 2014–2020 Leader-toiminnan julkista rahoitusta nostettiin lähes 50 miljoonaa euroa kaudesta 2007–2013, yhteensä 300 miljoonaan euroon. Toinen vahvuus on jatkuva osaamisen kehittäminen ja laadun parantaminen. Yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen toimintatapaa on tietoisesti kehitetty ja kehittämistyöhön on satsattu niin paikallisesti Leader-ryhmissä kuin keskushallinnossa. Leader2030- ja CLLD2030-tulevaisuustyöt antavat eväitä toimintatavan vahvistamiseen myös tulevaisuudessa. Kun innostusta ja kiinnostusta on niin ruohonjuuritasolla kuin hallinnossa, on toimintatavan vahvistamiseen koko Suomen maaseutu-, kaupunki- ja aluepolitiikan välineenä hyvät eväät.

Lähteet

Leader-ryhmien vuosiraportit 2017 (54 kappaletta).

Kirjallisuus

Business Arena & Futures Garden 2016. Leader2030 tulevaisuustyöajan yhteenvedo 26.–30.6.2016. Saatavissa: <https://www.maaseutu.fi/globalassets/leader/leader2030-tiedostot/leader203020yhteenvedo.pdf>. [Viitattu 25.7.2018.]

EU 2013. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1303/2013, annettu 17. päivänä joulukuuta 2013, Euroopan aluekehitysrahastoa, Euroopan sosiaalirahastoa, koheesiorahastoa, Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahastoa ja Euroopan meri- ja kalatalousrahastoa koskevista yhteisistä säännöksistä sekä Euroopan aluekehitysrahastoa, Euroopan sosiaalirahastoa, koheesiorahastoa ja Euroopan meri- ja kalatalousrahastoa koskevista yleisistä säännöksistä sekä neuvoston asetuksen (EY) N:o 1083/2006 kumoamisesta. Euroopan unionin virallinen lehti. L 347/320. FI. 20.12.2013.

EU 2014. Guidance on Community-led Local Development in European Structural and Investment Funds. Version 3: June 2014. European Structural and Investments Funds. Guidance for Member States and Programme Authorities. Saatavissa: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/guidance_community_local_development.pdf. [Viitattu 23.7.2018.]

Hyryläinen, Torsti 2007. Toimintaryhmätyö paikallisen kehittämisen metodina. Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti. Numero 3/2007, 15. vuosikerta. 20–36.

Hyryläinen, Torsti 2010. Kylätoiminnan perinne sosiaalisena pääomana. Teoksessa: Hyryläinen, Torsti & Pertti Rannikko (toim.). Eurooppalaistuvat maaseutupolitiikka. Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä. Vastapaino. 109–119.

Isosuo, Tuula 2010. Toimintaryhmätyön vahvistuminen. Teoksessa: Hyryläinen, Torsti & Pertti Rannikko (toim.). Eurooppalaistuvat maaseutupolitiikka. Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä. Vastapaino. 60–77.

Kuhmonen, Hanna-Mari & Christell Åström 2016. Paikkaperustaisuus maaseutupolitiikan ja maaseudun kehittämisen lähtökohtana. Teoksessa: Luoto, Ilkka, Mari Kattilakoski & Peter Backa (toim.). Näkökulmana paikkaperustainen yhteiskunta. Platsberat samhälle som perspektiv. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Alueiden kehittäminen. 25 / 2016. Lönnberg Print & Promo. 147–158.

Sihvola, Sanna (toim.) 2013. Toimintaa ja tuloksia maaseudun paikallisyhteisöissä. Paikalliset toimintaryhmät Suomessa 1996–2012. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 1/2013. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä.

Uusitalo, Eero 2009. Maaseutu – väliinpuotoajasta vastuunkantajaksi. Maaseutupolitiikan itsenäistymisen alue- ja maatalouspolitiikan puristuksessa. Helsingin yliopisto. Ruralia-instituutti.

HANNU KATAJAMÄKI
VTI, aluetieteen emeritusprofessori
Vaasan yliopisto

Maaseutututkijan tie

Perustavanlaatuinen käänne urallani tapahtui 1980-luvun lopussa, kun minusta vastoin kaikkia suunnitelmiani tuli maaseutututkija. Huomasin työpaikkailmoituksen ja hetken mielijohteesta lähetin hakemuksen. Ällistyksekseni minut valittiin vuoden 1989 alusta Helsingin yliopiston vuonna 1988 perustetun Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksen Seinäjoen yksikön johtajaksi. Nykyään se on Ruralia-instituutti. Laitoksen tehtäväksi määriteltiin maaseudun laaja-alaista kehitystä palveleva tutkimus, kehittäminen ja täydennyskoulutus.

Idea uudesta maaseudusta

Tieteelliset lähtökohtani olin ammentanut yhteisötutkimuksen klassikoista (Katajamäki 2016) sekä maantieteen rikkaasta perinteestä. Vuonna 1988 ilmestyneessä kulttuurimaantieteen väitöskirjassani *Alueellisen työnjaon muotoutuminen Suomessa* tein syntetisoivan luokittelun Suomen paikallisten työmarkkinoiden tyypeistä (Katajamäki 1988).

Tarkoitukseni oli jatkaa paikallisten työmarkkinoiden erittelyä, hankkia vertailuaineistoa eri puolilta maailmaa ja kehittyä lokaliteettitutkimuksen kansainväliseksi tähdeksi. Toisin kävi. Minut valittiin maaseutututkimusta tekevän laitoksen johtajaksi. Suhteeni maaseutuun oli etäinen. Juureni olivat Turun työläiskaupunginosa Nummen-

mäellä ja työväenliikkeessä. En valinnut tietä, vaan tie valitsi minut.

Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksen perustamisen pontimena oli näkemys maaseudun kokonaisuuden huomioon ottavan näkökulman tarpeellisuudesta. Perinteinen maatalous-metsätieteellinen näkökulma ei enää riittänyt. Uudella laitoksella oli suuri tehtävä ja minulla vahva heittäytymisen halu. Se oli hyvä yhdistelmä. Ensimmäinen oivallus oli, että on ryhdyttävä tunnistamaan kysyntää, johon maaseutu voi vastata.

Teemojen poikaset

Uusi laitos herätti kiinnostusta ja sain paljon luentopyyntöjä. Yleensä aiheena oli maaseudun tulevaisuuden pohdinta: miten maaseutu säilyy elävänä. Muistelen liikuttuneena pitkiä ajomatkoja laitoksemme erikoistutkija Kari Välimäen kanssa. Jalasjärveläisen maatilan pojan syvälinen ymmärrys maaseudun arjesta opetti minut näkemään, mistä maaseutututkimuksessa on kyse: maaseudun asukkaiden hyvän elämän edellytysten tunnistamisesta ja turvaamisesta.

Puhumalla, palautteita kuuntelemalla ja kirjallisuutta lukemalla alkoi joitakin teemoja hahmotua. Oivalsin, että elintarviketeollisuus oli voimakkaasti keskittymässä. Tätä kautta tuotteiden kirjo oli vähenemässä. Tässä saattaisi olla mahdollisuus

pienille maaseudun elintarvikeyrityksille. Voisiko elintarvikkeiden pienimuotoinen jatkojalostuksen tutkimus ja kehittäminen sopia Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskukselle? Aloin kerätä aineistoa aiheesta ja puhua uudesta mahdollisuudesta. Huomasin, että sain vastakaikua. Siinä oli ensimmäinen teema.

Maaseutupoliitiikka oli 1980-luvun lopussa heiveröistä. Yleensä maaseutu ja maatalous samastettiin. Laitostamme kutsuttiin Maatalouden tutkimus- ja koulutuskeskukseksi. Kerran muuan isäntä soitti minulle kysyäkseen sairaan emakon hoito-ohjeita. Käsitin, että meidän tehtävämme olisi maaseutupoliitikan sisällöllinen kehittäminen. Siitä tuli toinen suuri teema.

Minua alkoi näivertää sivu- ja liitännäiselinkeinoajattelu, jossa kaikki ajateltiin maatalon kautta. Yhteiskunnan kehitys viittasi toisaalle: maaseudun suuri mahdollisuus olisivat uudenlaiset yritykset ja ammatilliset kerrostumat, jotka syntyisivät maatilojen rinnalle, eivät maataloille. Tästä tiivistyi laitoksemme kolmas suuri teema: maaseudun uudet yritykset ja ammatit.

Vaasan läänin maaseutupoliittinen ohjelma

Vuonna 1989 silloinen Vaasan lääninhallitus antoi Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskukselle tehtäväksi maaseutupoliittisen ohjelman laatimisen. Organisoimme laajan prosessin, johon osallistuivat keskeiset läänin maaseutuasiantuntijat. Ymmärsin, ettemme voi lähteä nykyhetkestä eteenpäin. Kehittämiskäytännön tunnistaminen edellyttää historiallista tarkastelua. Tästä lähtökohdasta syntyi tutkielma Vaasan läänin maaseudun kehityksestä 1900-luvulta uudelle vuosituhannelle (Praski & Katajamäki 1990).

Maaseutuohjelman laadintaprosessi oli minulle tärkeä, sillä oivalsin kiteyttävän näkökulman tarpeen. Siihen mennessä Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksessa oli syntynyt käsityksiä yksittäisistä teemoista: puhuimme elintarvikkeiden pienimuotoisesta jatkojalostuksesta, maaseutupoliitikan sisällöllisestä kehittämisestä sekä maaseudun uusista yrityksistä ja ammateista. Miten eri teemat voisi nivoa yhteen elähdyttäväksi kokonaisuudeksi?

Kirkkaana kesäaamuna junamatkalla Vaasasta Seinäjoelle erilliset maaseudun kehittämisen ainekset alkoivat leijua mielessäni ja etsiä tiettyä muotoa kohti. Mieleeni tunki kaksi käsitettä: *uusi maaseutu* ja *monimuotoisten toimintojen mosaiikki*. Havahduin oivaltaessani, että olin löytänyt etsimäni tai se oli löytänyt minut: laitoksemme tehtävänä olisi tutkia uuden maaseudun monimuotoisen mosaiikin mahdollisuutta, etsiä maaseudun avautuvia ovia. Kädet innosta täristen otin muistivihkon esille ja piirsin ensimmäisen luonnoksen uuden maaseudun toiminnallisesta sisällöstä.

Maaseutupoliittisen ohjelmamme kestävin saavutus oli uuden maaseudun sisällöllisen hahmottamisen ohella ruokalan strategia. Myös ruokalan oli tiivistys monesta teemasta: Vaasan läänin vanhasta maataloudesta, pienestä ja suuresta elintarviketeollisuudesta sekä pohjalaisesta yrittäjäperinteestä. (Vaasan lääninhallitus 1991). Vaasan läänin loppuminen ei päättänyt ruokalan strategiaa. Idea lämmitettiin Etelä-Pohjanmaalla 2000-luvulla. Nyt nimenä on Ruokaprovinssi.

Uuden maaseudun mahdollisuuksien käytännön testaamisia

Uusi maaseutu ei jäänyt paperitiikeriksi, sillä onnistuimme käynnistämään käytännön hankkeita. Erityisen tärkeä oli vuonna 1990 käynnistynyt pienimuotoisen elintarvikeyrityksyyden kehittämishanke, johon osallistui yli 100 alan yrittäjäksi aikonutta. Hankkeen yhtenä sivutuotteena aloitettiin vuonna 1991 Kauhajoen ruokamessut. Niistä on kehittynyt lähiruuan johtava tapahtuma Suomessa. (Vaasan läänin elintarvikeprojekti 1990–1993).

Käynnistyi myös maaseudun palvelujen uudelleen organisointiin tähdännyt hanke, jossa tutkittiin erilaisten yhdistelmäpalvelujen mahdollisuuksia maaseudulla. Tutkimme esimerkiksi monialaisen kyläavustajan ammatin mahdollisuutta. Hän auttaisi vanhuksia kodinhoidossa ja asioinnissa sekä annostelisi lääkkeitä. Hän voisi auttaa lastenhoidossa. Kylän ympäristönhoidossa olisi tähdellisiä tehtäviä. Onnistuimme käynnistämään käytännön kokeilun Peräseinäjoen Kihniän kylässä.

Kihniän hyvien kokemusten perustalta kyläavustajakokeilu laajeni yhteistyössä silloisen sosiaali- ja terveyshallituksen sekä valtakunnallisen maaseutuprojektin kanssa kymmeneen kylään. Jo 1990-luvun alussa törmättiin liian tiukkoihin normeihin, jotka määrittelevät, mitä kyläavustaja saa tehdä ja mitä ei. Ammatilliset rajat ovat tiukkoja. Helposti ajaututaan törmäyskurssille ammattiyhdistysliikkeen kanssa. (Harjunpää 1992.)

Elintarvikehanke ja palveluhanke osoittautuivat esikuvallisiksi. Niiden lähtökohdista alkoi käynnistyä vastaavia myös muualla Suomessa; Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksen Seinäjoen yksikkö alkoi saada arvostusta.

Vuonna 1990 käynnistyi laaja tutkimussarja maaseudun uusista työmarkkinoista. Sen kantavana sisältönä oli maaseudun uusien yritysten ja ammattien edellytysten erittely. Teemasta ilmestyi useita raportteja (esimerkiksi Laurila 1993 ja 1996). Kiinnostuimme myös nuorten maaseutukuvasta, maaseudulle suuntautuvan muuttoliikkeen mahdollisuuksista (Haliseva-Soila 1993), turkistarhauksen taloudesta (Weijola 1991), Etelä-Pohjanmaalla tärkeän perunanviljelyn tulevaisuuden näkymistä (Korpiniemi 1990), tekojärvien vaikuttavuudesta (Kärki 1990) sekä jätteiden hyötykäyttöön liittyvistä liiketoimintamahdollisuuksista. Viimeksi mainitun hankkeen yhteydessä tavoitilemme nyttemmin parrasvaloihin nousseen kiertotalouden etiäisiä (Peura et al. 1991).

Syntyi ajatus tulevaisuuden kylästä, jossa vanhaan kylään yhdistyisi tiivistävä uudisrakentaminen ja kehittyisi houkutteleva asuin- ja yritys ympäristö. Keksin tunnuslauseen ”Uusi maaseutu kehittyy kyliensä kautta”. Ajatus uuden maaseudun kylistä oli liian kunnianhimoinen eikä se yltänyt suunnittelua pidemmälle. Myöhemmin yritimme vielä palata aihepiiriin, mutta läpimurtoon ei ylletty. (Mäki 1991; Lapintie & Riipinen 1994.)

Pohdimme myös maaseutukuntien välistä yhteistyötä ja siihen liittyviä seutukuntastrategioita. Erityisen kunnianhimoinen oli Alajärven seutukunnan eli Pohjanmaan järvisedun kehittämisselitys. Sekään ei johtanut käytännön toteutukseen, vaikka suunnitelmat ja toimintatavat vietiin hyvin konkreettiselle tasolle. Aika ei ollut kypsä

eikä taida itse asiassa olla vielääkään. (Katajamäki & Rajakallio 1993.)

Tunnustelut syrjäisen maaseudun perustulokeilun aloittamisesta yhteistyössä työhallinnon kanssa tyrehtyivät alkuunsa: ”Tällainen ei kohtelee työttömiä yhdenvertaisesti.” Olin pohtinut perustuloa jo vuonna 1985 ilmestyneessä tutkielmassani työttömyyden historiasta, syistä ja ratkaisuvaihtoehtoista. Silloin puhuttiin vielä kansalaispalkasta. (Katajamäki 1985.) Juha Sipilän hallituksen ohjelmaan kirjattiin perustuloa koskeva kokeilu (Ratkaisujen Suomi 2015). Se alkoi vuonna 2016, tosin melko kunnianhimottomana. Ehkä kuitenkin viimein päästään eteenpäin.

Uuden maaseudun tutkimusryhmä: soveltavaa tutkimusta, käytännön kokeiluja, yhteiskunnallista vaikuttamista

Siirryttyäni 1990-luvun alussa takaisin Vaasan yliopistoon maaseutututkimus jatkui. Tiivistin maaseudun paikkaperustaisen tutkimus- ja kehittämisen vision vuonna 1991 ilmestyneessä kirjassa *Maaseudun kolmas tie* (Katajamäki & Kaikkonen 1991). Vaasan yliopiston Levón-instituuttiin muodostui *Uuden maaseudun* tutkimusryhmä, joka elinkaarensa aikana 1990-luvun alusta 2010-luvulle julkaisi kymmeniä tutkimuksia, käynnisti käytännön kehittämishankkeita sekä osallistui yhteiskunnalliseen keskusteluun alue- ja maaseutukehityksestä.

Erään professorin syntyhistoria, suuren esikuvan muisto

Vuonna 2003 minut nimitettiin Vaasan yliopiston aluetieteen professoriksi. Sen erityisalaksi määriteltiin maaseutupolitiikka ja maaseudun strategien kehittäminen. Professorin perustaminen onnistui, kun valtioneuvoston asettaman Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän kautta järjestyi viideksi vuodeksi 25 000 euron vuotuinen osarahoitus. Kaikkiaan yliopistoihin perustettiin kymmenkunta maaseutualan professuuria eri tieteenaloille. Tämä on oleellista, sillä maaseutututkimus ei ole tieteenala, vaan monitieteinen tutkimusteema.

Suurtyön professuurien rahoituksen järjestämisessä tekivät Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän pääsihteeri, professori Eero Uusitalo ja rahoituspäätöksen tehnyt maa- ja metsätalousministeri Jari Koskinen. Professuurien perustaminen maa- ja metsätalousministeriön kautta oli omintakeista ja rohkeaa yliopistopolitiikkaa, sillä opetus- ja kulttuuriministeriöstä olisi todennäköisesti naurettu ulos, jos olisi esitetty kymmenen maaseutuprofessorin perustamista.

Maaseutuprofessoreja ei olisi perustettu ilman Eero Uusitaloa. Hän on esikuvani ja ystäväni, maaseutupolitiikan suurjärkeä. Tutustuin Eeroon 1970-luvun alussa Turun yliopiston sosiologian laitoksella. Eero jätti Suomen maaseutupolitiikkaan lähtemättömän jäljen. Hän kuoli äkillisesti 5.12.2015, 69 vuotiaana. Eero oli suurten sanojen ja eleiden sekä päällekkäyvä karisman yhdistelmä. Ajatukset sähisivät, kielikuvat kipinöivät ja puhe jylsi.

Eero Uusitalo oivalsi jo 1970-luvulla, että maaseutu on nähtävä kokonaisuutena. Maaseutu on paljon muutakin kuin maatalous. Maaseutu voi vastata monenlaiseen yhteiskunnalliseen kysyntään. Tästä kehkeytyi laajan maaseutupolitiikan idea. Maaseudun mahdollisuuksien todeksi tekemisessä tarvitaan hallinnonalojen, kansalaisten ja yritysten yhteistyötä. Maaseutupolitiikka ei ole anelua ja valittamista, vaan maaseudun vahvuuksien tunnistamista ja vahvistamista. Jo 1990-luvulla Eero herätteli pohtimaan esimerkiksi hajautettua energiantuotantoa, lähiruokaa ja etätyötä.

Eeron johdolla maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä laati useita maaseutupoliittisia kokonaisohjelmia. Hänen sinnikkyytensä kirittämänä EU:n paikallisen maaseutupolitiikan suuresta oivalluksesta, kansalaislähtöisestä ja paikkaperustaisesta Leader-metodista tuli kansallinen menestystarina. Leader-metodin oivallisuus havaittiin myös EU:n komissiossa, ja nykyään se on vakiinnuttanut asemansa koko EU:n alueella. Eerosta tuli myös kansainvälisesti arvostettu maaseutupoliitikko.

Viiden vuoden jälkeen Vaasan yliopisto vaki-naisti hoitamani professuurin. Valitettavasti kaikki määräaikaisen professuurin perustaneet yliopistot eivät tehneet samoin, ja maaseutuprofessorien verkosto alkoi heikentyä. Samoin on käymässä yhteis-

kuntatieteellisen maaseutuopetuksen Rural Studies -yliopistoverkostolle, jonka puheenjohtaja olin lähes kymmenen vuotta. Yliopistojen nykyisen ansaintalogiikan näkökulmasta maaseutuopetus ja maaseutututkimus eivät ole riittävän tuottavia.

Vuoden 2010 alusta yliopistolakia muutettiin. On alkanut yliopistojen profiloinnin ja typistämisen aika. Uusliberalistisen yliopistopolitiikan huomassa on jäänyt huomaamatta, että on kansallisesti tärkeitä teemoja, jotka ovat yhdelle yliopistolle liian pieniä, mutta Suomelle merkittäviä. Yksi on maaseutututkimus ja -opetus.

Yliopistojen rahoitusmallia on tarkistettava. Muuten kansallisesti tärkeitä opetuksen ja tutkimuksen alueita, kokonaisia tieteenaloja, lopetetaan osaoptimoinnin ja profilointivimman piiskaamina. Suomalaista sivistysperustaa ollaan tökerösti kaventamassa.

Opinnäytteiden tarkastusta, maaseutupolitiikan valmistelua, asiantuntijatehtäviä

Ajanjakso 1990-luvun alusta 2010-luvun alkuun oli uuden maaseudun kehittelyjen kannalta hyvin hedelmällinen. Väitöskirjoja ja pro graduja syntyi runsaasti. Eri yliopistoissa tehtyjen maaseutualan väitöskirjojen esitarkastuksia ja vastaväitöksiä minulle kertyi parisen kymmentä. Vaasan yliopiston uuden maaseudun tutkimusryhmä oli aktiivinen tutkimus- ja kehittämishankkeiden käynnistäjä.

Pääsimme mukaan myös maaseutupolitiikan valmisteluun. Olin valtioneuvoston asettaman maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän jäsen vuodesta 1999 vuoteen 2005 ja valtakunnallisen maaseutuasumisen teemaryhmän puheenjohtaja vuodesta 2011 vuoteen 2013. Maaseudun uusi aika -lehden päätoimittaja olin vuosina 1996-1997. Minulla oli myös kansainvälisiä tehtäviä (esimerkiksi Katajamäki 1994).

Suoramyyntiä ja lähienergiaa

Kiinnostuksemme kohteet olivat uuden maaseudun idean mukaisesti moninaiset. Työkenttämme oli laaja. Tutkimme ja kehittelimme 1990-luvun

puolivälissä suoramyyntiä (Huuhka 1995). Onnistuimme perustamaan Vaasaan kaksi ostorengasta, jotka hankkivat elintarvikkeita suoraan maalahtelaisilta viljelijöiltä. Tilauksissa käytettiin faksia. Pakettiauto toi tuotteet asiakkaiden kotiin. (Alaviitala 1997.)

Tuotevalikoima jäi suppeaksi. Tämä kavensi kaupunkilaisten kiinnostusta. Pieni volyymi ei tyydyttänyt viljelijöitä. Tuon ajan faksi oli kömpelö viestintäväline, sähköposti oli harvoilla, sosiaalisesta mediasta ei ollut tietoaakaan. Ostopiirien siirtäminen kansalaisjärjestön vastuulle kangerтели. Noin kahden vuoden jälkeen ostopiirit lopetivat. Samoihin aikoihin tunnustelimme myös luomu-tuotteiden markkinoita (Alaviitala et al. 1999). Olimme huolissamme kyläkauppojen tulevaisuudesta (Peltola & Vainio 1995).

Olen ilolla seurannut uuden ajan suoramyynnin etenemistä. Niin sanotut Reko-piirit kasvattavat suosiotaan. Facebookin avulla on onnistuttu keräämään riittävästi kiinnostuneita ja suoramyynnitorit ovat erittäin suosittuja. Reko-piireihin kuuluu kymmeniä tuhansia jäseniä. Meidän kokeilumme aikana kommunikaatioteknologia ei ollut vielä riittävän kehittynyttä emmekä onnistuneet tavoittamaan tarpeeksi jäseniä ruokapiireihimme. Olimme hivenen etuajassa. Läpimurto oli lähellä.

Energiapolitiikassa alkoi 1990-luvulla vahvistuva keskustelu hajautetusta energiantuotannosta. Se nähtiin erityisesti maaseudun uuden yrittäjyyden ja maaseudun uuden roolin mahdollisuutena: maaseutu pystyy vastaamaan yhteiskunnalliseen kysyntään tarjoamalla uusiutuvaa lähienenergiaa. Arka avauksemme oli maaseudun lämpöyrittäjyyteen liittynyt tutkimus. Se valmistui vuonna 1999 (Wuori & Isaksson 1999).

Jatkoimme energiateemaa. Uuden maaseudun tutkimusryhmä teki suuriin aineistoihin perustuvan uusiutuvien energialähteiden potentiaalia luotaavan valtakunnallisen inventoinnin. Osoitimme, että uusiutuvien energialähteiden täysimääräinen hyödyntäminen takaisi suurimmalle osalle maaseutua energiaomavaraisuuden, ja energiaa riittäisi siirrettäväksi runsaasti myös kaupunkeihin. (Hyttinen 2005.) Nyttemmin Vaasan yliopistossa on tehty merkittävää hajautettuun ener-

giantuotantoon liittyvää kansainvälisesti arvostettua tutkimusta (esimerkiksi Peura 2013).

Paikallisvaluuttaa ja mikroluototusta

Kiinnostuin 1990-luvun puolivälissä paikallisvaluutasta. Elettiin suuren laman ja suuren työttömyyden vuosia. Arvelin, että paikallisyhteisöjen asukkaiden omatoimisuutta olisi lisättävä ja luotava toivon näkymiä. Tähän arvelin paikallisvaluutan sopivan. Sen erilaisia versioita oli ollut käytössä eri maissa jo 1900-luvun alusta alkaen. Idea on yksinkertainen: tehdään mahdolliseksi paikallisyhteisöjen asukkaiden monenkeskinen tavaroiden ja palvelujen vaihdanta; monesti paikallisvaluutan yhteydessä puhutaankin vaihtopiireistä. Jos autan naapuriani remontissa, saan maksuksi paikallisvaluuttaa, jolla voin ostaa elintarvikkeita piirissä mukana olevalta viljelijältä.

Onnistuimme vakuuttamaan Pohjanmaan liiton päättäjät ja EU:n aluekehitysrahoituksella käynnistyi paikallisrahakokeilu Kyrönmaalla (Laihia, Vähäkyrö, Isokyrö) sekä Vaasassa. Vaikka paikallisraha on virtuaalinen, verottaja on siitä kiinnostunut. Kävi ilmi, että kovin laajaksi toiminta ei voi tulla, sillä silloin verottaja haluaa osansa oikealla rahalla. Tähän ongelmaan ei löytynyt ratkaisua. Oheistuotteena kuitenkin syntyi tutkielma paikallisvaluutan ja verotuksen yhteensovittamisen vaikeuksista, näkökulma vaihtotalouden mahdollisuuksiin (Kellosalo 1997).

Kävi myös ilmi, että työttömiä uhkaa karenssi, jos he osallistuvat vaihtopiiriin liian innokkaasti. Samoihin ongelmiin on törmätty myös myöhemmissä kokeiluissa, joista eniten huomiota ovat viime vuosina saaneet aikapankit (Lovio 2011). Käytännön ongelmat osoittautuivat niin suuriksi, että päätin lopettaa paikallisvaluuttakehittelyt. Suomalainen yhteiskunta ei ole valmis tämänkaltaiseen kansalaisaktiivisuuteen. Merkittäväksi dokumentiksi paikallisvaluuttakokeilusta jäi vaihtopiirin perustajan opas (Laurilehto 1999).

Tutustuin 1990-luvun lopussa Vaasan yliopistossa työskennelleeseen bangladeshilaiseen tutkijaan. Hän tutustutti minut Muhammad Yunusin Bangladeshiin perustamaan Grameen-pankkiin. Sen toiminta perustuu ryhmäluototukseen. Yleensä

viiden henkilön ryhmälle annetaan mikroluotto. Takauksia ei vaadita. Pienellä alkupääomalla pystytään hankkimaan työvälineitä, hyötyeläimiä, yrittämisen välttämättömiä edellytyksiä.

Grameen-pankki levisi nopeasti myös muihin maihin. Sen luottojen avulla on syntynyt satoja tuhansia mikroyrityksiä lähinnä kehitysmaiden maaseudulle. Monet yrityksistä ovat naisten perustamia. Luottotappiot ovat minimaalisia. Muhammad Yunus sai vuonna 2006 Nobelin rauhanpalkinnon. Grameen-pankin toimintaa ovat varjostaneet väärinkäytösepäilyt. Selkeää näyttöä niistä ei ole kuitenkaan saatu.

Päättelin, että Grameen-pankin idea voisi toimia myös Suomessa. Ryhmäluottotuksen avulla edistettäisiin esimerkiksi paikallisten pienosuuskuntien perustamista. Ryhmäyrittämisestä voisi tulla yrittäjyyden uusi aalto. Pohjanmaan maakunnalla oli 1990-luvun lopussa Brysselissä lobbareita. Hänen kauttaan löytyi kontakti ryhmään, joka oli valmistelemassa Grameen-pankin idean soveltamiseen liittyvää rahoitushakemusta EU:n komissiolle. Jäseniä oli useista EU-maista. Pääsimme mukaan.

Pohjanmaan liitto antoi rahoitusta valmisteluun. Myös yrityksille riskiluottoja myöntävä Finnvera kiinnostui. Tarkoituksena oli, että luotto hoidettaisiin sen kautta ja kokeiluluvaiheen jälkeen ryhmille tarkoitetut mikroluotot tulisivat osaksi Finnveran vakiintunutta toimintaa.

Asetelma valmisteltiin pitkälle. Tarkoituksena oli kerätä kokemuksia ryhmäyrittämistä edistävän mikroluottotuksen mahdollisuuksista erilaisissa eurooppalaisissa paikallisyhteisöissä. Finnvera kuitenkin vetäytyi ja hanke hyytyi. Se oli kirvelevä tappio. Mielenkiintoinen paikallisen mikroyrittäjyyden edistämisen mahdollisuus jäi kokeilematta.

Maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksen mahdollisuuksia etsimässä

Vuonna 1999 Euroopan unionin jäsenvaltioiden aluekehittämisestä vastaavat ministerit kokoonoutuivat Potsdamiin. Syntyi *European Spatial Development Perspective* (ESDP) -dokumentti, jossa määritellään EU:n jäsenvaltioiden yhteiset alue-

kehittämisen periaatteet. Tärkeä korostus on monenkeskinen kaupunkiverkko sekä kaupunkien ja maaseutujen vuorovaikutus.

Suomeen Potsdamin linjaukset välittyivät nopeasti. Käynnistettiin aluekeskusohjelma ja ryhdyttiin kehittämään kaupunkipolitiikkaa. Maaseutupolitiikassa kiinnostuttiin kaupunkien ja maaseutujen vuorovaikutuksesta. Sille alettiin etsiä uutta sisältöä. Vanhastaan jo tiedettiin, että pendelöinti on laaja ilmiö. Samoin kaupunkien merkitys ympäröivien maaseutujen asiointikeskuksina on suuri. Kaupunkilaisilla on satoja tuhansia vapaa-ajan asuntoja maaseudulla.

Uuden maaseudun tutkimusryhmä käynnisti hankkeen, jossa kaupunkien ja maaseutujen uuden vuorovaikutuksen mahdollisuuksia eriteltiin. Teimme laajasti kenttätutkimusta. Järjestimme useita työpajoja eri puolilla Suomea. Meillä oli Pohjanmaan maakuntaan kohdistunut maaseudun ja kaupungin vuorovaikutukseen pureutunut erillishanke *Probotnia* yhteistyössä Åbo Akademin Vaasan yksikön kanssa.

Uutta ja mullistavaa emme kuitenkaan löytäneet. Mielenkiintoisia yhteistyöideoita paikantui esimerkiksi kaupunkien asukas yhdistysten ja kyläyhdistysten välille. Kokeiluja ei kuitenkaan saatu käynnistettyä, koska esimerkiksi Leader-rahoitus edellytti, että edunsaajien on oltava vain maaseudulla.

Sitkeän yrittämisemme lopputulokseksi tiivistyi, että maaseutujen ja kaupunkien uusi vuorovaikutus oli enemmän toivejattelua ja kaunista puhetta kuin elävää käytäntöä. Sen edistämiseen ei ollut välineitä eikä niiden kehittämisestä oltu kiinnostuneita suppeiden maaseudun kehittäjäpiirien ulkopuolella. (Rissanen & Mäntylä 2003.) Toivotavasti tilanne muuttumassa. Tätä enteilee esimerkiksi Reko-piirien lisääntyvä suosio.

Läheisyyden ekonomiaa

Kiinnostava aluekehittäminen edellyttää kiinnostavia käsitteitä. On osattava tehdä vanhoillaan oloon viehtyneiden järeäpäiden vastarinnan kelistäviä avauksia. Joskus käyttökelpoinen käsite voi tulla vastaan yllättäen ja pyytämättä. Yksi puhelinsoitto voi riittää. Minulle soitti vuonna

2001 pirkanmaalaisen paikallisen toimintaryhmän Pomootori ry:n toiminnanjohtaja Mikko Rissanen ja kertoi keksineensä käsitteen ”läheisyyden ekonomia”. Hän arveli, että se voisi palvella strategisena käsitteenä, kun on perusteltava pienten maaseutupaikkakuntien luonnetta hyvän ja turvallisen asumisen paikkoina. Mikko Rissanen puhe-
linsoitto johti tutkimushankkeen käynnistämiseen (Mäntylä & Lindqvist 2004). Lähtökohdaksi tiivistyi, että läheisyyden ekonomia on paikallisyhteisöjen kansalaislähtöistä suunnittelua palveleva käsite. Se ankkuroituu maamme perusolemuksen: suomalaisen yhteiskunnan kulttuurinen ja taloudellinen kehitys on perustunut pieniin ja vaihteleviin paikallisyhteisöihin.

Läheisyyden ekonomia liittyy paikallisyhteisöjen kilpailukykyyn kansalaisten näkökulmasta. Se korostaa yhdyskuntien eheyttä ja arkielämän sujuvuuden huomioon ottamista tärkeänä yhteiskunnallisen päätöksenteon lähtökohtana. Läheisyyden ekonomian luonnehtimissa yhdyskunnissa asunnot, työpaikat ja palvelut ovat mahdollisimman joustavasti saavutettavissa.

Läheisyyden ekonomia vakiintui osaksi maaseutupoliittista kielenkäyttöä. Tässä mielessä Uuden maaseudun tutkimusryhmä onnistui. Läpimurtoa koko yhteiskuntapolitiikan kenttään ei kuitenkaan onnistuttu tekemään. Keskittävä politiikka on jatkunut eikä päätöksiä arvioida läheisyyden ekonomian näkökulmasta. Ehkä käsite tuli väärästä suunnasta. Tilanne voisi olla toinen, jos Richard Florida olisi nimennyt sen luovan luokan hyvän elämän välttämättömyydeksi.

Palveluja, muuttoliikettä, informaatioteknologiaa, aluestrategioita, yhdyskuntien eheyttämistä, sopimuksellisuutta

Keskittyvä aluekehitys ja sen vaikutus maaseudun palveluihin alkoi huolestuttaa maaseutututkijoita 2000-luvun alussa. Uuden maaseudun tutkimusryhmä selvitti esimerkiksi yhdistelmäpalveluiden mahdollisuuksia (Mäntylä 2001), toiveita maaseudun minimipalveluista (Mäntylä 2003) sekä maaseudun asukkaiden näkemyksiä valtion ja kuntien palvelujen muutoksesta (Leinamo 2015). Etsimme

myös toivon näkymiä tutkimalla esimerkiksi maaseudun monialayrittäjyyden mahdollisuuksia (Riusala & Siirilä 2009).

Kehitimme metodiiikkaa, jonka avulla maaseudulla voitaisiin tunnistaa kysyntäperustaisia yritys-
keskittymäaihoita. Kutsuimme menetelmäämme mikrokusterianalyysiksi (Leinamo & Katajamäki 2007). Sen soveltaminen oli työlästä, eivätkä esimerkiksi maaseudun paikalliset toimintaryhmät kiinnostuneet siitä, vaikka totisesti yritin innostaa. Yritimme myös selkeyttää kunnan ja paikallisten toimintaryhmien välistä suhdetta (Katajamäki et al. 2006).

Selvitimme suurten ikäluokkien eläkkeelle siirtymisen jälkeistä maallemuuttopotentiaalia. Tutkimuksemme osoitti, että jopa 100 000 harkitsi maallemuuttoa. (Hunnakko & Palm 2002; Leinamo 2003b). Tämä ei ole kuitenkaan toteutunut. Eläkeläisten muutto maaseudulle on jäänyt vaimaksi. Aikanaan tutkimustulos herätti suurta huomiota. Ylsimme jopa Yleisradion valtakunnallisiin pääuutisiin.

Tutkimme informaatioteknologian mahdollisuuksia maaseudulla. Nykyään sitä kutsuttaisiin maaseudun digiloikan mahdollisuuksien luotaamiseksi. (Tyynelä 2001.) Osallistuimme maaseutupoliitiikan sisällöstä käytävään keskusteluun (esimerkiksi Katajamäki et al. 2001). Teimme joitakin kylätutkimuksia (Alaviitala 1998a ja 1998b). Erittelimme maaseudun pitkän aikavälin muutosta (Katajamäki 1991 ja 1999a; Leinamo 2003a).

Tuotimme aineistoa aluekehitystrategioihin (Wuori 1994; Katajamäki 1994, 1999b, 2006, 2009a ja 2009c). Arvioimme aluekehitysvälineiden vaikutuksia (Salmi 2003). Erittelimme etätyötä maaseudun uusien työmahdollisuuksien edistäjänä (Leinamo 2009). Teimme tutkimusta maaseutuyrittäjien tuki- ja neuvontapalveluiden kehittämisestä (Rissanen et al. 2001). Pureuduimme maaseudun jätevesikysymyksiin (Hyttinen et al. 2006). Tutkimme maahanmuuttajien kotouttamista maaseudulle (Martin et al. 2013). Rakensimme yhteistyötä Uumajan yliopiston alue-
tutkijoiden kanssa (Katajamäki 2003).

Kiinnostuimme myös maaseudun uusien kaup-
pakeskittymien vaikutuksista. Niitä on syntynyt erityisesti ABC-ketjun suurasemien ympärille.

Suuryksiköt ovat syrjäyttäneet pieniä paikallisia huoltoasemia. Tästä on seurannut surullisia yrittäjäkohtaloita. Kaavoitusprosessit ovat olleet epäselviä. Toisaalta uudet maaseudun kauppa-keskittymät ovat nuorisolle merkittäviä sosiaalisen kanssakäymisen paikkoja. (Mäntylä et al. 2011.)

Vuosituhanen vaihteen jälkeen alkoi keskustelu Suomen hajautuneen yhdyskuntarakenteen ympäristölle aiheuttamasta rasitteesta. Alettiin vaatia yhdyskuntarakenteen eheyttämistä. Sen nimissä uudisrakentamista haja-asutusalueelle haluttiin rajoittaa. Maaseudun asukkaita leimattiin ilmastomuutoksen kiihdyttäjiksi.

Käynnistimme tutkimuksen selkeyttääksemme tilannetta. Kävi ilmi, että populistinen väite ei pidä paikkaansa. Todellisia ympäristön rasittajia ovat keskiluokkaiset kaupunkilaiset, jotka lentävät lomasilleen useita kertoja vuodessa. Väite maaseudun asukkaiden aiheuttamasta ympäristörasituksesta on liioiteltu. (Siirilä et al. 2013.)

Yritimme kehittää maaseudun pienten töiden kokoamista suuremmiksi kokonaisuuksiksi sopimuksellisuuden avulla. Kehitimme sopimusmallia esimerkiksi palvelujen organisointiin. Tavoitteena olivat uudenlaiset paikalliset työllistämisyhteistyöt ja paikallisen mikrotyöllisyyden edistäminen. Pyrkimyksenä oli saada sopimuksellisuuden käytäntöjen toteuttaminen osaksi paikallisten toimintaryhmien työskentelyä.

Uuden maaseudun tutkimusryhmä sai maaseutupolitiikan yhteistyöryhmältä rahoitusta sopimuksellisuuden juurruttamiseksi paikallisten toimintaryhmien toimintatavaksi. Tehtiin kaksi valtakunnallista esittelykierrosta, joiden aikana käytiin tarkasti läpi sopimuksellisuuden käytäntöjä toimintaryhmien ja muiden paikallisten osapuolien kanssa. Laadittiin valtakunnallinen sopimuksellisuusstrategia. Tehtiin käsikirja sopimuksellisuuden käytännöistä (Lindqvist & Rissanen 2004; Koski & Lindqvist 2006; Lindqvist et al. 2006; Koski et al. 2009).

Useat paikalliset toimintaryhmät kirjasivat sopimuksellisuuden toimintasuunnitelmiinsa. Käytännön toimet jäivät vähäisiksi. Vähitellen sopimuksellisuus kuivui kokoon. Siellä täällä toimintaryhmien ohjelmissa mainitaan edelleenkin sopimuksellisuus. Todellisia sopimuksellisuuden

välittäjäorganisaatioita paikallisista toimintaryhmistä ei kuitenkaan tullut. Toimintaryhmytyön kellokkaiden hehkuttaman ”Leader-metodin” pääsisällöksi on jäänyt avustaminen yhden paikkakuntalaisen kehittämisyhteistyön rahanjakoon liittyvässä hallintomenettelyssä.

Yksilöperustaisen maaseutupolitiikan edistämisyrittäminen

Tutustuin jo 1980-luvulla pienen eteläpohjalaisen Soinin kunnan elinkeinoasiamieheen Martti Laasasenaho. EU-jäsenyyden jälkeen Laasasenaho oli työssään huomannut, että suuret ohjelmalliset kokonaisuudet eivät tuottaneet toivottua tulosta. Yrityksiä ei syntynyt, työllisyys ei kohentunut. Toimeliaisuus jatkui, kun onnistuttiin kehittämään uusi projekti; projekti pelasti projektin. Laasasenaho päätteli, että EU:n rakennerahastojen kustannukset ja hyödyt eivät olleet kohdallaan. Hän kysyi perustavanlaatuisesti: saavutettaisiinko parempi tulos, jos projektiorganisaatioiden sijasta tuettaisiin suoraan yrittäjänsä aikovia?

Laasasenaho alkoi pohtia yksilöperustaisen kehittämispolitiikan mahdollisuutta. Hän käynnisti kotikunnassaan Soinissa noin kymmenen vuotta kestäneen prosessin: ideoi ja organisoisi sekä keräsi aineistoa ja kokemuksia. Syntyi käsikirjoitus, joka hyväksyttiin Aalto yliopistossa tuotantotalouden väitöskirjaksi vuonna 2010. Olin Laasasenahon vastaväittäjä. (Laasasenaho 2010.)

Väitöksen jälkeen tein yhteistyötä Laasasenahon ja hänen ohjaajansa professori Ilkka Kaurasen kanssa. Kirjoitimme yhteisen artikkelin yksilöperustaisesta kehittämisestä Maaseudun uusi aika -lehteen. Itse yritin sanomalehtiartikkeleilla herätellä kiinnostusta uudesta tavasta edistää erityisesti maaseutuyrittäjyyttä. (Laasasenaho et al. 2010.)

Yritin osoittaa, että ohjelmaperustaisen kehittämispolitiikan hallintomenettelyt ovat elämälle vieraista ja hankkeiden toteuttajia orjuuttavia. Käytäntö suosii ammattimaisia projektimaakareita, jotka osaavat tehdä oikeilta näyttäviä hankehakemuksia. He hallitsevat muodolliset hallintokäytännöt ja osaavat näyttää uskottavan näköisiä tuloksia, joille ei kuitenkaan ole vastinetta reaali maailmassa. Olisi aika puhkaista projektikupla.

Ilmeisesti puheet yksilöperustaisesta kehittämispolitiikasta osuivat herkkään kohtaan. Jos siihen todella siirryttäisiin, sulkeutuisi hunajapurkki liian monilta itsensä korvaamattomaksi kokevilta projektiorganisaatioilta. Kehittämispolitiikan suuri yksinkertaistaminen vähentäisi myös oleellisesti EU:n aluekehityksestä vastaavan pääosaston DG Region painoarvoa. Arvovallan ja taloudellisten etujen varjeleminen on ilmeisesti tärkeämpää kuin paremman vaikuttavuuden tavoittelu, koska idea yksilöperustaisesta maaseudun kehittämispolitiikasta ei ole edennyt.

Tilanne jatkuu muuttumattomana. Projektien rukousmylly pyörii. Pyhät sanat ”innovation”, ”smart specialisation”, ”triple helix” ja ”sustainability” täyttävät projektihakemukset. Uusia käsitteitä keksitään tarpeen mukaan, jotta illuusio uudistumisesta säilyy.

Suurentuvien kuntien demokratiavajeen tunnistaminen

Suomessa on 1990-luvulta alkaen ollut tavoitteena suuremmat kunnat. On syntynyt uudenlaisia suuryhmiä: laajojen maaseutualueiden ja kaupunkiyhtymien yhdistelmiä. Käynnistimme tutkimuksia kuntaliitosten vaikutuksista maaseutualueiden näkökulmasta. Kävi ilmi, että suurkuntien laita-alueiden asukkaiden mahdollisuudet vaikuttaa lähipalvelujensa kohtaloon ovat olemattomat. Reuna-alueiden asukkaiden äänet eivät riitä oman kulkukunnan ehdokkaan saamiseen valtuustoon.

Tutkimme myös kuntaliitosten pitkän aikavälin vaikutuksia maaseutualueiden kannalta. Lähtökohtana oli vuonna 1978 valmistunut tutkimukseni 1970-luvun alun kuntaliitoksista ja sen tutkimusalueet. Osoitimme, että kuntaliitokset olivat kiihdyttäneet keskittymiskehitystä ja vähentäneet uuden kunnan laita-alueiden asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia. (Katajamäki 1979; Leinamo 2004 ja 2010; Metsälä & Leinamo 2013.)

Tutkimustulostemme perustalta osallistuin aktiivisesti toimivaltaisesta kaunnonosahallinnosta käytävään keskusteluun. Erityisen kiinnostunut olin aluelautakunnista. Teimme myös yhteistyötä Uumajan yliopiston tutkijoiden kanssa; yritimme välittää suomalaiseen keskusteluun kokemuksia

Ruotsin aluelautakunnista. Toistaiseksi kiinnostus toimivaltaiseen kunnanosahallintoon ja suoran kansalaisvaikuttamisen välineisiin on Suomen kunnissa ollut laimeaa. (Katajamäki 2008a, 2008b ja 2009b; Lidström & Katajamäki 2009.)

Kehä umpeutuu

Uuden maaseudun tutkimusryhmä alkoi hiljentyä, kun minut vuoden 2012 alussa valittiin Vaasan yliopiston filosofisen tiedekunnan päätoimiseksi dekaaniksi. Muutamia julkaisuja vielä tuli aktiivikauteni jälkeen (esimerkiksi Leinamo 2015; Leinamo & Voutilainen 2017).

Tutkimusryhmämme edusti emansipatorista, yhteiskunnan muuttamiseen tähtäävää tutkimusperinnettä. Tieteenfilosofisena lähtökohtana oli Frankfurtin koulukunnan kriittinen teoria, jonka tunnettuja edustajia ovat Max Horkheimer, Theodor W. Adorno ja Jürgen Habermas. Kriittisen teorian hengessä halusimme osoittaa muutoksen mahdollisuuksia ja etsiä ratkaisuja.

Tavoitteena oli maksimoida yhteiskunnallinen vaikuttavuus. Se oli tärkeämpää kuin perinteisen kaavan mukainen tieteellinen meritoituminen ja sijoitukset viittausindekseissä. Vakaumuksesta kertoi ryhmän motto: ”Tutki ja vaikuta”. En osaa arvioida, kuinka hyvin onnistuimme. Yritys oli kova ja innostuksen hetket maagisia. Parhaimmillaan oli tunne, että emme anna merkityksiä tapahtuneelle, vaan näytämme suuntaa. Kuljemme etumaastossa.

Ehkä tunnistimme maaseudun uskottavia mahdollisuuksia vastata yhteiskunnan kysyntään. Ehkä osoitimme kysyntälähtöisen maaseutupolitiikan välttämättömyyden. Ehkä osoitimme myös, että mekaaniset hallintoratkaisut, jotka eivät tunnista maaseudun vaihtelevuutta ja esimerkiksi etäisyyksiin liittyviä realiteetteja, johtavat maaseudun asukkaiden epäoikeudenmukaiseen kohteluun ja heidän syrjimiseensä asuinpaikan perusteella. Ehkä edistimme modernia maaseutumielikuvaa.

Uuden maaseudun tutkimusryhmän elinkaa- ren huipennus oli vuoden 2009 elokuussa. Votettuamme avoimen kilpailun saimme järjestettäväksemme 17.–21.8.2009 yhteistyössä Åbo Akademin Vaasan yksikön kanssa *European Society for Rural Sociology* joka toinen vuosi järjestettävän

pääkonferenssin. Otsikkona oli ”*Re-inventing the Rural Between the Social and the Natural*”. Tapahintaan osallistui noin 500 tutkijaa eri puolilta maailmaa, maaseututkimuksen kansainvälinen kärki. Ei tällaista konferenssia mihin tahansa anneta. Järjestäminen kertoi kansainvälisen tiedeyhteisön arvostuksesta sekä Vaasan kaksikielisen yliopistoyhteisön voimasta, jos tartutaan toimeen.

Aloitteeni maaseututkimuksen ottamisesta

Vaasan yliopiston profiloitumisen yhdeksi teemaksi kohtasivat yliopiston johdossa hämmennystä ja kiusaantunutta kehonkieltä. Mahdollisuus edetä maaseututkimuksen kansainväliseksi huipuyliopistoksi jätettiin käyttämättä. Tämän tarinan loppu onkin vähemmän ylevä: aluetieteen professuuri, erityisalana maaseutupolitiikka ja maaseudun strateginen kehittäminen lakkautettiin jäädessäni vuonna 2016 eläkkeelle.

Lähteet

- Alaviitala, Mikael 1997. Jordbrukets charm. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen julkaisuja 71.
- Alaviitala, Mikael 1998a. Närvijoen kylätutkimus. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen palvelututkimuksia 2/1998.
- Alaviitala, Mikael 1998b. Sarijoen kylätutkimus. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen palvelututkimuksia 5/1998.
- Alaviitala, Mikael, Ari Huuhka, Teuvo Kantanen & Arttu Vainio 1999. Potentiella marknader för österbottniska ekoprodukter. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen julkaisuja 79.
- Haliseva-Soila, Merja 1993. Maaseudun uudet asukkaat. Kaupunkilaisten maaseutukuva ja maallemuuttopotentiaali maaseudun kehittämisen mahdollisuutena. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoen yksikkö. Sarja A:2.
- Harjunpää, Nina 1992. Hyvinvointia kylien asukkailla. Yhteistyöllä uudenlaisia palveluja maaseudulle. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoen yksikkö. Sarja B:8.
- Hunnakko, Pekka & Jarmo Palm 2002. Suurten ikäluokkien eläkeläisten maallemuuttopotentiaali. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 100.
- Huuhka, Ari 1995. Ilman välikäsiä. Maataloustuotteiden suoramyyni Suomessa. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen julkaisuja 58.
- Hyttinen, Timo 2005. Valoa pimeässä. Kohti energiaomavaraisuutta maaseudulla. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 116.
- Hyttinen, Timo, Lasse Löytty & Pekka Peura 2006. Maaseudun kiinteistöjen jätevesien puhdistus. Esiselvitys Pohjanmaan maakunnissa. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 122.
- Katajamäki, Hannu 1979. Kuntaliitostutkimus. Eräiden toteutettujen kuntaliitosten tarkastelua. Itä-Suomen Instituutin julkaisusarja B:29.
- Katajamäki, Hannu 1985. Työttömyys. Katsaus teorioihin, tutkimustuloksiin ja ratkaisuvaihtoehtoihin. Työvoimaministeriön suunnitteluosaston työvoimapolitiisia selvityksiä n:o 64.
- Katajamäki, Hannu 1988. Alueellisen työnjaon muotoutuminen Suomessa. Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja N:o 121. Turku 1988.
- Katajamäki, Hannu 1991. Suomen maaseudun suuri kertomus. Terra 103:3, 173-183.
- Katajamäki, Hannu 1994. Diversity is the way forward for the Estonian rural sector. Report to World Bank. 30.5.1994.
- Katajamäki, Hannu 1999a. Historical Transformations of Rural Finland. Maaseudun uusi aika 2/1999, 11–20.
- Katajamäki, Hannu 1999b. Laadun ja uskalluksen maaseutu. Etelä-Suomen maaseudun toivon näkymätä. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen palvelututkimus.
- Katajamäki, Hannu 2006. Suuren maaseudun maakunta. Pohjanmaan laajan maaseutupolitiikan periaateohjelma. Pohjanmaan liiton julkaisu 54 F: 2006.
- Katajamäki, Hannu 2008a. Aluelautakunnat sopivat Suomen kuntiin. Kuntalehti 12/2008, 41–42.
- Katajamäki, Hannu 2008b. Aluelautakunnat vahvistaisivat paikallisyhteisöjä kuntaliitoksissa. Helsingin Sanomat. Vieraskynäartikkeli 11.10.2008.
- Katajamäki, Hannu 2009a. Aikaansaava alue. Pohjanmaan menestystekijät. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 127.
- Katajamäki, Hannu 2009b. Suurkuntien maaseutualueet edellyttävät uudenlaista paikallista hallintaa. Maaseudun uusi aika 3/2009, 47–55.
- Katajamäki, Hannu 2009c. Vuorovaikutuksen Vaasan seutu. Hahmotelma tiivistävästä alueesta. Vaasan seudun PARAS-hankkeen erillisselvitys. Vaasan kaupunki.

- Katajamäki, Hannu, Petri Kahila & Telle Lemetyinen 2006. Voimakaksikko. Kunnat ja paikalliset toimintaryhmät maaseutupolitiikan tekijöinä. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 120.
- Katajamäki, Hannu & Rauno Kaikkonen 1991. Maaseudun kolmas tie. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Julkaisusarja A:1.
- Katajamäki, Hannu & Rainer Rajakallio 1993. Itsenäisten kuntien yhteisö. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoen yksikkö. Sarja B:10.
- Katajamäki, Hannu Pekka Hunnako Petri Kahila, Jarmo Palm & Mikko Valtakari 2001. Vaikea maaseutupolitiikka. Havainoja maaseutupolitiikan käytännöistä. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 90.
- Katajamäki, Hannu, ed. 2003. Reflections on the Kvarken Region. Prospects for a cross-border region within the European Union. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 102.
- Katajamäki, Hannu 2016. Paikkaperustaisuuden suuri linja – Paikat ja paikallisuus yhteiskuntatieteen perinteessä. Ilkka Luoto, Mari Kattilakoski & Peter Backa (toim.) Näkökulmana paikkaperustainen yhteiskunta, 15–28. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Alueiden kehittäminen. 25/2016.
- Kellosalo, Jaakko 1997. Vaihdotyö, paikallisvaluutan käyttö ja työllisyys. Eli suuntaviivat työttömyyden ja taloudellisen laman voittamiseksi vaihtotalouden keinoin. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen palvelututkimuksia 1/1997.
- Korpiniemi, Antti 1990. Suurkeittiöiden tarjoamat markkinat perunan pienimuotoiselle jatkojalostukselle. Ruralia-instituutti. Seinäjoen yksikkö. Sarja B:1.
- Koski, Eija & Petra Lindqvist 2006. Palvelut paikallisesti organisoituina. Maaseudun palvelusopimusprosessit Kyrönmaan kokeilussa. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 121.
- Koski, Eija, Petra Lindqvist & Miia Mäntylä 2009. Vastuuta, vuorovaikutusta ja välittämistä. Sopimuksellisuusstrategia. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 11/2009.
- Kärki, Kalle 1990. Tekojärvitutkimus. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoen yksikkö. Sarja B:4.
- Laasaseno, Martti 2010. Ohjelmakeskeisestä kehittämisspolitiikasta yksilökeskeiseen kehittämisspolitiikkaan harvaan asutulla maaseudulla: elämänuraspöytäkirja kunnan ja kehittäjäyksilön välillä. Helsinki University of Technology. Department of industrial Engineering and Management. Doctoral Dissertation Series 100/3. Espoo 2010.
- Laasaseno, Martti, Hannu Katajamäki & Ilkka Kauranen 2010. Elämänuraspöytäkirja kohti yksilöperustaista maaseutupolitiikkaa. Maaseudun uusi aika 3/2010, 50–61.
- Lapintie, Kimmo & Jouko Riipinen 1994. Euroopan syrjäkylät ajan keskiössä. Länsi-Suomen taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja n:o 54. Vaasan yliopisto.
- Laurila, Pia 1993. Työ ja asukkaat elävässä kylässä. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoen yksikkö. Raportteja ja artikkeleita Nro 20.
- Laurila, Pia 1996. Uuden maaseudun tiellä. Tutkimus maaseutuväestön uusista toimeentulomodoista. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen julkaisuja 67.
- Laurilehto, Salla 1999. Perustetaan vaihtopiiri! Pinko-sarja. Helsinki: Vihreä sivistys- ja opintokekus.
- Leinamo, Kari 2003a. Elinkeinorakenteen muutos suomalaisella maaseudulla 1880-luvulta nykypäivään. 15 esimerkkikunnan tarkastelu. Maaseudun uusi aika 3/2003, 5–18.
- Leinamo, Kari 2003b. Maaseudun kutsu. Näkemyksiä eläkeläisten maallamuutosta ja kakkosasumisesta. Vaasan yliopisto, Levón-instituutin tutkimuksia 106.
- Leinamo, Kari 2004. Kuntaliitoksen jälkeen. Kuntien yhdistymisen vaikutukset liitosalueiden näkökulmasta. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 111.
- Leinamo, Kari 2009. Paljon puhetta, vähän tuloksia. Kokemuksia etätyöstä ja alueellistamisesta eri vuosikymmeninä. Vaasan yliopisto, Levón-instituutin tutkimuksia 128.
- Leinamo, Kari 2010. Yhdeksän hyvää ja kymmenen kaunista. Vuosina 2001–2009 toteutettujen maaseutu-kaupunki-kuntaliitosten tarkastelua. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 131.
- Leinamo, Kari 2015. Palvelut läheltä. Maaseudun asukkaiden näkemyksiä kuntapalvelujen ja valtion paikallishallinnon palvelujen muutoksesta. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin palvelututkimuksia 1/2015.
- Leinamo, Kari & Olli Voutilainen 2017. Maaseutu sanomalehdissä. Aamulehden, Helsingin Sanomien ja Turun Sanomien maaseutukuva vuosina 1994 ja 2015. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 142.
- Leinamo, Kari & Hannu Katajamäki 2007. Maaseudun yrittäjyyden mahdollisuuksien tunnistaminen. Menetelmällinen kokeilu Kyrönmaalla. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 125.
- Lidström, Anders & Hannu Katajamäki, red. 2009. Kan kommuner lära av varandra över Kvarken. Exempler kommunalsamarbete och kommunsamarbete. Statsvetenskapliga institutionen. Umeå universitet.

- Lindqvist, Petra, Eija Koski & Kari Leinamo 2006. Maaseudun pienten töiden edistämisen taloudelliset kannustimet ja niiden rajoitteet. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 123.
- Lindqvist, Petra & Eija Rissanen 2004. Maaseudun palvelusopimus. Sanoista tekoihin Kyrönmaalla. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 115.
- Lovio, Iikka 2011. Aikapankki. Tutkimus lahjaperustaiseen vaihtoon perustuvasta yhteisöllisyyden rakentamisesta Helsingissä. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalipolitiikka. Pro gradu -tutkielma
- Martin, Anna, Miia Mäntylä & Merja Pakkanen 2013. Maahanmuuttajien kotouttaminen maaseudulle kolmen sektorin yhteistyönä. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 135.
- Metsälä, Riia & Kari Leinamo 2013. Lähidemokratiaa etsimässä. Korpilahtelaisten, lammilaisten ja alastarolaisten vaikutusmahdollisuudet kuntaliitoksen jälkeen. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 137.
- Mäki, Matti 1991. Tulevaisuuden kylä. Peruskartoitus ja tutkimussuunnitelma. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus Seinäjoen yksikkö. Raportteja ja artikkeleita nro 10.
- Mäntylä, Miia 2001. Monesta yhdeksi. Maaseudun palvelujen uudet mahdollisuudet. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 98.
- Mäntylä, Miia 2003. Unohdetun kansan haaveet. Asukkaiden näkemyksiä maaseudun palvelujen tärkeydestä. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 104.
- Mäntylä, Miia, Heli Siirilä & Kimmo Riusala 2011. Maamerkki päätien risteyskessä. Maaseudun kauppakesittymien ja liikenneasemien alueelliset ja sosiaaliset vaikutukset. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 132.
- Mäntylä, Miia & Petra Lindqvist 2004. Onnelaa etsimässä. Läheisyyden ekonomia alueiden menestystekijänä. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 112.
- Peltola, Olli & Arttu Vainio 1995. Vaasan läänin kyläkaupat. Nykytila ja tulevaisuus. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen julkaisuja 59.
- Peura, Pekka 2013. From Unlimited Growth to Sustainable Energy. The Origin of Operational Patterns by Means of Social Selection. Acta Wasaensia 279.
- Peura, Pekka, Matti Inkinen & Hannu Katajamäki 1991. Jätteet ja jätteiden hyötykäyttö Vaasan läänissä. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoen yksikkö. Sarja B: 6.
- Praski, Leena & Hannu Katajamäki 1990. Vaasan läänin maaseutu-tervakaudesta uudelle vuosituhannele. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus Seinäjoen yksikkö. Sarja B:2.
- Ratkaisujen Suomi 2015. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015.
- Rissanen, Eija & Miia Mäntylä 2003. Sanoista tekoihin. Maaseudun ja kaupungin käytännön vuorovaikutuksen mahdollisuudet. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 105.
- Rissanen, Eija, Marika Leppänen & Arttu Vainio 2001. Maaseutuyrittäjän tuki- ja neuvontapalvelut. Arvioita toimivuudesta ja näkökulmia kehittämiseen. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 93.
- Riusala, Kimmo & Heli Siirilä 2009. Monialayrittäjyys maaseudun mahdollisuutena. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 129.
- Salmi, Anita 2003. Ylhäältä annettu todellisuus. Leaderin ja ohjelmallisen aluekehityspolitiikan jäljillä. Acta Wasaensia 118.
- Siirilä, Heli, Miia Mäntylä, Kari Leinamo, Merja Pakkanen, Arttu Vainio & Olli Voutilainen 2013. Kohtuullinen keräyspiste hyvällä paikalla. Paikalliset mahdollisuudet ympäristöystävälliseen asumiseen. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 135.
- Tyyne, Matti 2001. Informaatioteknologia maaseudun mahdollisuutena. Tarina Ylistaron Kainaston tietokylästä. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 88.
- Vaasan läänin elintarvikeprojekti 1990–1993. 1994. Loppuraportti. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoen yksikkö. Sarja B:12.
- Vaasan lääninhallitus 1991. Uusi maaseutu. Vaasan läänin maaseutupoliittinen ohjelma. Vaasan lääninhallituksen julkaisusarja 1991: 2.
- Weijola, Tore 1991. Palskrisen – historisk bakgrund och regionala effekter i Finland. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoen yksikkö. Sarja B: 7.
- Wuori, Olli 1994. Avoimet väylät. Vaasan seudun maaseutuohjelma. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen julkaisuja 57A.
- Wuori, Olli & Risto Isaksson 1999. Hake ja lämpö. Lämpöyrittäjyys maatalan lisäansioiden tuojana. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen palvelututkimuksia 4/1999.

Maaseutupolitiikan kansalliset ja kansainväliset näkymät

Kolmekymmentä vuotta suomalaista maaseutupolitiikkaa takanamme, mutta millaisia aikoja edessämme? Vaikka asiasta voi esittää vain valistuneita arvauksia, lie nee tässäkin parasta lähteä siitä, mihin on tultu, eli nykytilasta. Maaseutupolitiikan areenoina tarkastelen kansallista kenttää ja EU:ta. Katsaus perustuu toimintaani tutkijana ja asiantuntijana niin kunnissa, keskushallinnon tasolla Suomessa kuin Euroopan unionissa. Tarjoan yhden tulkinnan nykytilasta ja tulevaisuudesta – siitä voi olla perustellusti eri mieltä.

Luon aluksi katsauksen maaseutupolitiikan kenttien ja keskeisten välineiden nykytilaan, sitten arvioin tulevien politiikkojen ja ohjelmien näkymiä, ja lopuksi tarkastelen muutostrendejä, jotka voivat potentiaalisesti muuttaa yhteiskunnan rakenteita maaseudun aseman kannalta ratkaisevalla tavalla. Siirtyminen fossiilisista raaka-aineista uusiutuvien raaka-aineiden käyttöön, monipaikkaisuus, työn ja tuotannon uudet muodot, digitalisaatio ja alustatalous sekä arktisen alueen taloudellisen ja geopolitiittisen aseman vahvistuminen vaikuttavat myös alueelliseen työnjakoon ja sitä kautta vallanjakoihin. Puheenvuoroni päättyy pohdintaan tulevaisuuden maaseutupolitiikasta näiden trendien valossa.

Nykytila: tuhkasta nouseva Feniks – tai ainakin hengissä

Kansallisessa politiikassa resurssit ja maaseutupolitiikan asema on erinäisten ”vaaran vuosien” jälkeen saatu ainakin toistaiseksi vakautettua, mutta suuri osa edellisen hallituksen aikaisista resurssien leikkauksista on tällä erää jäänyt pysyviksi. Juuri tällä hetkellä maaseutupolitiikkaa ei kohdella juurikaan sen huonommin kuin muitakaan politiikanaloja. Koska nykyresurssit sen paremmin virkamiestehtäviin kuin investointeihin, kehittämiseen tai tutkimukseenkaan eivät ole riittävässä suhteessa maaseutupolitiikan tehtäviin, niitä on – alan terminologiassa pysyäksemme – kehitettävä jostakin lisää. Yhtäältä voidaan pyrkiä lisäämään määrärahoja, johon tarvitaan poliittinen päätös. Toinen tapaedetä on taktinen. Siinä suostutellaan jo olemassa olevia resursseja, kuten virkamiesten ja muiden toimijoiden työtä sekä rahoittajien varoja, maaseutupolitiikan edellyttämän työn suuntaan.

Politiikan toimijarepertuaari on viime vuosina laajentunut, mistä näkyvimpänä osoituksena on Maaseutupolitiikan neuvoston puheenjohtajuuden siirtyminen ministeritasolle. Merkittävämpää on kuitenkin muiden alojen kolmannen sektorin toimijoiden, kuten Marttaliiton, aktivoituminen

MANE:ssa, ja entistä tiiviimpi käytännön yhteistyö vanhojen kumppaneiden kanssa. Aiempaa harvavaltuisempien ja heikommin resursoitujen maaseutupolitiikan verkostojen toiminnassa on mukana uusia tahoja. Toimijapiiriä on haluttu laajentaa tavanomaisten maaseutu-epäiltyjen (*usual suspects*) ulkopuolelle myös itse MANE:ssa. On tietoisesti etsitty tasapainoa mahdollisimman laajan toimijakentän mobilisoimiseen hyötyjen ja haittojen välillä. Riskinä on laimea osallisuus ja asian viereen jämähtävä keskustelu.

Suomalaisen maaseutupolitiikan voima on ollut järjestäytyneessä ja toimintakykyisessä kolmannessa sektorissa. Erityisesti yhteys kylätoimintaan ja Leader-toimintaryhmiin on antanut maaseutupolitiikalle lihaksia, joita verkostomaisesti toimivalla, poikkihallinnollisella politiikalla harvoin on, ja mikä on antanut maaseutupolitiikalle aivan erilaisen kaikupohjan kuin mitä suomalaisella kaupunkipolitiikalla on tähän asti ollut. Kiinteässä yhteistyössä on luotu yhdessä välineitä ja saatu asioita eteenpäin silloinkin, kun valtakunnan tason poliittinen tuki on ollut heikkoa. Toimintatapa on vaativa, ja lepää raskaasti toimijoiden oman motivaation varassa. Voisi myös sanoa, että siihen jos johonkin voi myös luottaa.

Työnjaon selkeytyminen ja tiivistyminen EU-osarahoitteen maaseutupolitiikan kanssa on vahvistanut maaseutupolitiikan toimintakykyä. Kulu-neella EU-ohjelmakaudella rahoituksia ja teemoja on synkronoitu, ja panostettu yhteiseen viestintään. Toisaalta maaseutupolitiikan pitkäaikaista rakenteellista ongelmaa ei ole saatu ratkaistua. Valtiosa rahoituksesta ohjautuu EU-osarahoitteen ohjelman sääntöjen mukaan, mutta Suomen laajan maaseudun kannalta hankalan suppeisiin ja tarkasti määriteltyihin toimenpiteisiin. Laajan maaseutupolitiikan koko kirjosta pyritään huolehtimaan yhä heikommin resursoitujen kansallisen politiikan välinein.

Maaseutupolitiikka on kansallisesti osa aluepolitiikkaa, jonka asema politiikan ja hallinnon kokonaisuudessa on heikentymistään heikentynyt jo pitkään. Tämä koskee jälleen sekä resursseja, mutta myös aluepolitiikan sijaintia ja prioriteettia keskuhallinnossa. Työ- ja elinkeinoministeriön isossa organisaatiossa, jossa politiikan pääpaino on elin-

keinoissa ja työllisyydessä, aluepolitiikka on menettänyt sekä itsenäisen osastonsa että laajan identiteettinsä, ja rajautuu entistä selvemmin yhdeksi elinkeinojen edistämisen haaraksi. Se on osoittautunut haasteelliseksi asemaksi kunnianhimoiselle aluepolitiikalle, ja sitä mukaa myös kaupunki-, maaseutu- ja saaristopolitiikalle. Aluepolitiikka ei ole palautettavissa pelkäksi elinkeinopolitiikaksi, siinä on kyse myös muista politiikan aloista sekä perustavaa laatua olevista tasapuolisuuden ja oikeudenmukaisuuden kysymyksistä. Alueiden kirjo ei myöskään keskittämällä haivu pois, päinvastoin, erot kärjistyvät.

Euroopan unionin maaseutupolitiikassa maaseudun kehittämisohjelma tarjoaa edelleen suhteellisen rajoittuneen ja maatalouslähtöisen paletin, mutta Suomi on neuvokkaalla soveltamisella pyrkinyt laventamaan sen kohdentumista vastaamaan paremmin maaseutua sellaisena kuin se meillä ilmenee. EU:n maatalouskomissaarivalinnat ovat olleet konservatiivisia siinä mielessä, että Corkin uudesta julistuksesta (Cork 2.0 2016) huolimatta avaukset maaseutupolitiikan uudistamiseksi ovat olleet vähissä – pääasiallinen kiinnostus on ollut vahvasti maataloudessa.

Maaseutupolitiikan kannalta merkittävä EU-lähtöinen innovaatio, LEADER-toimintaryhmätyö, on laajennettu myös Euroopan meri- ja kalatalousrahaston välineeksi. Suomi on pitkään ollut LEADER-työn kansainvälinen suunnannäyttäjä. Työtä on kehitetty aikoinaan hurjin harppauksin, mutta nyt tulee vaikutelma, että eräät muut jäsenmaat, kuten Viro, ovat pystyneet kehittämään omia käytäntöjään nopeammin. Suomessa vaikeusasteet ovat käyneet vaativiksi, koska ilmeiset parannukset on jo aikaa tehty. Monet nyt esiin nostetut ideat edellyttäisivät LEADER:in toimeenpanon joustavoittamista, mikä on osoittautunut hankalaksi.

EU:n koheesiopolitiikan välineitä ovat Euroopan sosiaalirahasto (ESR) ja Euroopan aluekehitysrahasto (EAKR) sekä koheesiorahasto. Jälkimmäisen käyttämiseen Suomi ei ole vauraana jäsenenä oikeutettu, joten EU:n alue- ja rakennepolitiikka on meillä ESR:n ja EAKR:n varassa. Niillä on edistetty kestävästä kasvusta sekä parannettu työllisyyttä ja kilpailukykyä. Suomen

saama osuus näistä rahastoista laski huomattavasti aiempaan kauteen verrattuna, mutta on edelleen suhteellisen korkea, jos sitä laskee asukasta kohden.

Kuluvalla kaudella painopiste on aiempaa vahvemmin Itä- ja Pohjois-Suomessa. Suomen ohjelmien teemat – pk-yritysten kilpailukyky (EAKR), uuden tiedon ja osaamisen tuottaminen ja hyödyntäminen (EAKR), työllisyyden ja työvoiman liikkuvuus (ESR), koulutus, ammatitaito ja elinikäinen oppiminen (ESR) sekä sosiaalinen osallisuus ja köyhyyden torjunta (ESR) – eivät lähtökohtaisesti eroa maaseutupolitiikan tavoitteista, vaan ovat hyvinkin lähellä sekä kansallisen että EU-osarahoitteen maaseutupolitiikan linjaa. Käytännössä työnjako on kuitenkin ollut melko selkeä niin, että maaseutuohjelman on katsottu olevan vastuussa näistä tavoitteista maaseudulla, EAKR ja ESR eivät Suomessa ole ensi sijassa maaseutupolitiikkaa, vaan niissä rahoitetut toimenpiteet koskevat joko suurempia aluekokonaisuuksia tai nimenomaan kaupunkialueita. Rahastojen välisellä kumppanuussopimuksella (Suomen kumppanuussopimus 2014) on tarkoitus taata ohjelmien täydentävyys ja yhteistyö ohjelmakauden aikana. Suomessa jo ensimmäisellä ohjelmakaudella 1990-luvulla omaksuttu menettely, joka pitää eri rahastot tiukasti erillään kunkin vastuuministeriön halussa on jo muodostunut niin sanotusti maan tavaksi. Ahvenanmaa on esimerkki päinvastaisesta menettelystä, jossa kaikkia EU-osarahoitteisia resursseja katsotaan kokonaisuutena. Vaikka mitataksikaan on luonnollisesti erilainen, hyödyt ovat kiistattomat.

Mikä jäsentää puhetta lähiaikojen maaseutupolitiikasta?

Sekä Suomessa että EU:ssa on käynnissä isoja rakenteellisia muutoksia, jotka vaikuttavat tulevaisuuden maaseutupolitiikkaan. Kansallisesti edessä ovat maakunta- ja sote-uudistus, EU:ssa taas Ison-Britannian eroaminen unionista ja uusi ohjelmakausi, jolloin unionin rahoituskehys muuttunee perusteellisesti.

Tähän asti yleinen oletus ja kanta Iso-Britannian erosta on ollut, että se huomioidaan täysimää-

räisenä rahoituskehysten kokonaistasossa, eli taso tulee laskemaan, ja varoja tullaan kohdentamaan uudelleen. Oletusta voi pitää realistisena, tosin toinen vaihtoehto, että nostetaan maakohtaisia jäsenmaksuja ja pidetään rahoitus entisellä tasolla tai lisätään sitä, on myös mahdollinen. Viime kädessä päätös budjetin suuruudesta on poliittinen. Ison nettomaksajan vetäytymisen seuraukset ovat joka tapauksessa mittavat.

Suomi, kuten muutkin jäsenmaat, tavoittelee suhteellisesti korkeampaa koheesiopolitiikan saantoa. Suomi on pitänyt esillä ajatusta, että rahoituksen kriteerejä, ehtoja ja niiden painotuksia tulisi muuttaa tukemaan entistä tehokkaammin kasvua lisäävien rakenneuudistusten toteuttamista ja muuttoliikkeeseen vastaamista. Muuttoliike on tällä hetkellä EU:n iso poliittinen kysymys, puhutaan sitten Euroopan ulkopuolelta suuntautuvasta, EU:n sisäisestä tai maiden sisäisestä muuttoliikkeestä. Välineitä on haettava sekä maahanmuuttoon että maastamuuttoon liittyviin kysymyksiin. Työvoimapulasta kärsivällä suomalaisella maaseudulla vaatimus työperäisen muuttoliikkeen lisäämisestä on jo ajankohtainen, mutta muuttoliikkeen noustessa entistä vahvemmin EU-osarahoitteisten ohjelmien teemaksi myös kansainväliseen suojeluun perustuvaa turvapaikka- ja kotouttamispolitiikkaa on syytä osata soveltaa maaseudunkin oloihin.

Itä- ja Pohjois-Suomen harvan asutuksen erityisasema, Itämeri, arktisuus ja EU:n ulkoraja Venäjään pysyivät vahvoina teemoina, kun Suomi neuvottelee tulevan ohjelmakauden alue- ja rakennerahastoista. Niillä kaikilla on selkeä kytkentä maaseutuun, ja ne voisivat näkyä tulevilla ohjelmakaudella selvemminkin, ellei juuri haluta pitää kiinni siitä, että maaseutu hoidetaan pelkällä Maaseudun kehittämisohjelmalla. Kasvu, työllisyys ja osaaminen tuskin katoavat minnekään EU-politiikasta tai Suomen osarahoitteisten ohjelmien linjauksista. Päinvastoin, saattaa olla kiinnostusta vahvistaa niitä entisestään. On kuitenkin todennäköistä, että sosiaalinen koheesio tulee EU-politiikassa jatkossakin sisältämään toimia myös köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisemiseen. Tässä on jälleen paikka muotoilla ne ”suomalaiseksi maaseuduksi” ja antaa ääni niille ihmisille,

yhteisöille ja alueille, jotka eivät ole samalla viivalla hyödyntämässä mahdollistavan alue- ja elinkeinopolitiikan välineitä.

On helppo tehdä hyvin valistunut arvaus, ja odottaa uudelta ohjelmakaudelta hallinnon keventämiseen ja yksinkertaistamiseen liittyviä tavoitteita. Vakavastikin ottaen koheesiopolitiikan yhteensopivuudessa muiden EU-ohjelmien ja -rahastojen kanssa olisi parannettavaa. Tässä vaiheessa ohjelmakauden valmistelua voimistuvat jälleen puheet, joissa vaaditaan eri ohjelmien ja rahastojen synergiaa. Komission Maatalouden pääosaston ja tieteen puiteohjelman, Horisontti 2020:n välinen yhteistyö hakujulistusten muotoilussa on ollut jo kuluvalle ohjelmakaudella tässä mielessä oireellista, ja sitä todennäköisesti lisätään jatkossa. Tällaiset työnjakojen muutokset ovat aina myös vallanjakojen muutoksia. Onko meillä (Euroopassa ja Suomessa) toimijoita, jotka pystyvät näkemään muutosten vaikutuksia maaseudulle, ja miten näistä mahdollisista uusista menettelyistä saataisiin aineksia parempaan maaseutupolitiikkaan?

Kun EU-politiikan mannerlaatat liikkuvat Brexitin seurauksena, avautuu politiikan pelitila, joka voi johtaa perustavaa laatua olevaan EU:n politiikkojen uudelleenkirjoitukseen. Kun rahaa on entistä vähemmän ja esimerkiksi sisäinen ja ulkoinen turvallisuus nousevat EU-politiikan keskeisiksi kysymyksiksi, on vaikea puolustaa maatalouspolitiikan nykyisenkaltaista resursointia unionissa. Jos ja kun tästä(kin) syystä yhteistä maatalouspolitiikkaa uudistetaan, maaseudun kehittäminen saatetaan jälleen pyrkiä siirtämään osaksi alue- ja rakennepolitiikkaa. Toinen vaihtoehto – ei yhtään se parempi – on pitää maaseutuasiat edelleen DG Agrin alla, mutta kohdistaa kaikki yhteisen maatalouspolitiikan leikkauspaineet maaseututoimiin. Valitettavasti tällä ajatuksella on paljon kannattajia, sillä maaseutu on edelleen monelle EU-toimijalle yhtä kuin maatalous. Lievempi versio samasta ajattelutavasta on, että esimerkiksi maaseudun yritystuet rajattaisiin vain maataloilille, niiden yritystoiminnan monipuolistamiseen. Toivottavasti tätä päätöstä ei tehdä ennen kuin katsotaan, mitä tutkimuksella ja viranomaistiedolla on sanottavaa nykyajan maaseudun yritys- ja elinkeinorakenteesta.

Jopa ilman Brexitiä vuoden 2020 jälkeiselle ajalle on odotettu muutoksia EU-politiikkaan. Yhteisessä maatalouspolitiikassa radikaalista uudistuksesta puhuttiin jo 2010, mutta kuluvalle ohjelmakaudelle tuli eräänlainen ylimenokausi ennen suurta muutosta. Brexitin tapahduttua ei enää ole kyse siitä, tuleeko muutos, vaan pikemminkin, mihin suuntaan se vie. Yhä vaikutusvaltaisemmilta tahoilta vaaditaan, että ilmastonmuutos, ympäristön tila ja epäterveellisestä ruokavaliosta johtuvat elintasosairaudet edellyttävät globaalin ruokaketjun järjestämistä kokonaan uusista lähtökohdista. On siirryttävä kestäviin viljelymenetelmiin, kasvipohjaiseen ruokavalioon ja oikeudenmukaisempaan globaaleihin elintarvikemarkkinoihin.

Keväällä 2018 komissio järjesti Brysselissä ns. korkean tason maatalous- ja tutkimuskonferenssin (AgriResearch Conference 2018), jollaisia on yleensä ollut vähintään yksi ohjelmakautta kohden. Tilaisuus yllätti kokeneet kävijät radikaaliuudessaan – yleensä niissä dominoi melko konservatiivinen osallistuja- ja puhujajoukko. Istuvien komissaarien puheet olivat vielä varovaisia, kun taas perustavanlaatuisia kritiikkiä ja välitöntä vaatimusta suunnanmuutoksiin esitti muiden muassa entinen ympäristökomissaari Janez Potocnik (2018).

Potocnikin mukaan globaalin ruokajärjestelmän talousmallia vaivaa lähtökohtaisesti ympäristön, talouden ja yhteiskunnan epätasapaino, mikä edellyttää välittömästi muutoksia kaikilta elintarvikeketjun toimijoilta. Näitä puheenvuoroja on toki kuultu aiemminkin, ja argumentteja, joiden mukaan ruoka aiheuttaa vuosittain moninkertaisesti enemmän sairauskuluja kuin koko globaalin elintarvikeketjun arvo on. Utta on tämän puheen tuominen EU-politiikan konservatiiviseen ytimeen. Kun tiedetään elintarvikealan suurten yritysten valta ja painostuskyky, tällaiset avaukset ovat rohkeita tilanteessa, jossa oli selvästi kyse uuteen ohjelmakauteen valmistautumisesta.

EU:n yhteinen maatalouspolitiikka on tällä hetkellä jäsentymässä entistä selvemmin ruuan kautta. Keskeistä ei ole enää ”tuottaa kohtuuhintaisia tuotteita kuluttajille niin, että tuottajien tulot turvataan”, kuten yhteisen maatalouspolitiikan tavoitteissa edelleen luvataan. Ruoka itse on

politisoitunut: sillä on hiilijalanjälki ja se käy kehomme läpi terveytemme kustannuksella tai tukena. Ruoaksi voidaan määritellä sellaista, mikä on aiemmin yritetty hygienian nimissä häätää eurooppalaisista keittiöistä, kuten toukat ja hyönteiset. Uusi ruoka saattaa myös katkaista ikiaikaisen yhteyden maatalouden ja maaseudun välillä. Kaupunkimaatalous ei ehkä tuotantomäärissä pysty syrjäyttämään maaseudun asemaa, mutta ajattelua se muokkaa jo nyt. Ruokälähtöiset argumentit tulevat jäsentämään maatalouspolitiikkaa aiempaa selvemmin, eikä se jää trendiksi.

Kansallisesti ruokaa merkittävämpi politiikan ilmiö maaseutupolitiikan kannalta on maakunta- ja sote-uudistus, yksinkertaisesti jo mittakaavansa vuoksi. Jos ja kun uudistus jossain muodossaan ja jossakin vaiheessa tapahtuu, sitä saatetaan verrata itsenäisyyden ajan suurimpiin yhteiskunnallisiin reformeihin. Perusteellista arviota uudistusten maaseutuvaikutuksista ei ole tehty, niin kuin ei ole tehty yksityiskohtaisia arvioita vaikutuksista muillakaan ulottuvuuksilla. Osa ehdotuksista voisi vahvistaa maaseutua, esimerkiksi jos sote-palvelujen tuottaminen saataisiin vietyä lähemmäs niiden käyttäjiä myös kylissä, kyläläisten osin itse tuottamina lähipalveluina. Toistaiseksi uudistusten muotoilussa ei ole ollut havaittavissa maaseutupoliittista kunnianhimoa. Sote-palveluissa huonoin mahdollinen lopputulos on se, että palvelujen tuottamisesta vastuussa oleva taho järjestää ne jonnekin, missä ne eivät ole maaseudulla asuvien saavutettavissa.

Maakuntauudistus voi vahvistaa paikkaperustaista politiikkaa ja kehittämistä, mutta se saattaa yhtä hyvin antaa keskuskaupungeille vapaat kädet järjestää maakunta palvelemaan omaa etuaan ilman, että valtakunnan tasolta vahditaan alueellisen tasapuolisuuden toteutumista. Jokin nykyisten MYR:ien eli maakunnan yhteistyöryhmien tapainen lakisääteinen toimielin, joka linjaa maakunnan kehittämistä ja EU-tukien jakoa alueellaan, on yksi mahdollinen ratkaisu. Sillä pitää kuitenkin olla myös todellista sananvaltaa.

Sote- ja maakuntauudistus on aikaansaanut enemmän kaupunki- kuin maaseutupoliittista liikehdintää. Suomalaisessa kaupunkipolitiikassa on pitkään ollut matala profiili, eikä siihen ole mis-

sään vaiheessa pyritty mobilisoimaan suuria joukkoja – päinvastoin, se on pidetty pienen piirin käsissä. Myöskään kaupunkitutkimus ei ole saanut vastaavaa asemaa kaupunkipolitiikan tukena kuin maaseutupolitiikassa. Osin tästä syystä maaseutu-kaupunki-vuorovaikutuksen tutkimuskaan ei ole johtanut kummoisiin tuloksiin. Tältä kentältä on lupa odottaa lähitulevaisuudessa huomattavasti enemmän. Mikäli kaupunkipolitiikka vapautuu nopeasti Helsinki-keskeisyydestään ja -vetoisuudesta, maaseutupolitiikkakin voi alkaa näyttäytyä uudessa valossa. Millaisia kaupunkeja Suomeen halutaan, millaisiksi niiden halutaan kehittyvän, ja millaista on suomalainen kaupunkilaisuus?

OECD:n uusi maaseutupolitiikka

OECD on perinteisesti vienyt maaseutupolitiikkaa kansainvälisillä areenoilla eteenpäin maaseutualueen, ei maatalouden kehittämisen ehdoilla, mikä on erottanut sen selvästi EU:n maaseutuajattelusta. OECD (2018), jonka kytkennät talouden kehitykseen ja kasvuun ovat edelleen ilmeiset, kehottaa asettamaan maaseutupolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi sosiaalisen, taloudellisen ja ympäristön hyvinvoinnin, mutta pitää maaseudun kehittämisen lähtökohtana paikkaperustaisuutta – on tunnistettava yhteisöjen erilaiset olosuhteet ja tarpeet. OECD:n (emt.) ajattelun mukaan paikkaperustaisuus lisää politiikkojen täydentävyyttä ja yhdensuuntaisuutta ja jättää tilaa paikallisille kokeiluille, joilla taas voidaan parantaa politiikkojen synergiaa. Paikkaperustaisuutta OECD puolustaa myös sillä, että se edistää pitkällä tähtäyksellä politiikkojen muotoilua ja toteuttamista sekä yhdensuuntaisuutta maaseutu-, sektori-, alue- ja kansallisen politiikan tavoitteiden välillä hallinnontasojen ja julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyön kautta.

Maaseutupolitiikassa tulisi OECD:n mukaan kehittää maaseudun ja kaupunkien välisiä yhteyksiä aluetalouden, palvelujenjärjestämisen tehokkuuden ja asukkaiden elämänlaadun kehittämiseksi. Lisäksi tulisi voimaannuttaa yhteisöjä ja vahvistaa yhteisöjen proaktiivista roolia ilmastomuutoksen torjunnassa ja siihen sopeutumisessa varmistuen kestävyys maaseudulla.

OECD:n lanseeraama maaseudun kehittämisen malli, ”Rural 3.0” (OECD 2018), määrittelee maaseutupolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi kilpailukyyn ja tuottavuuden lisäämisen, jotta maaseutualueilla voidaan edistää sosiaalista, taloudellista ja ympäristön hyvinvointia. Tämä muotoilu nousee luontevasti OECD:n lähtökohdista, jotka liittyvät taloudellisen kasvun tavoitteluun. Tuottavuuden kasvu nähdään kriittisenä tekijänä maaseudun tulevalle hyvinvoinnille. Osallistuminen globaaleille markkinoille on avainasemassa, jotta maaseutualueiden kasvupotentiaali voitaisiin realisoida. OECD:lle tulevaisuuden maaseutupolitiikan ytimessä on mahdollistava toimintaympäristö, jotta maaseudun vahvuuksia ja mahdollisuuksia voidaan hyödyntää. Välineenä toimivat mm. laajakaistayhteydet. Mahdollistava toimintaympäristö edellyttää avaintoimijoita, jotka katalysoivat ideoita ja lisäävät tietoa, tuttuja elementtejä suomalaisestakin elinkeinojen edistämispolitiikasta. OECD:n Rural 3 -mallin mukaan maaseudulla tarvitaan älykkäitä kyliä ja älykästä erikoistumista, verkostoitumista ja monitoimijuutta sekä vertaisoppimista. Niin sosiaaliset, ympäristölliset kuin teknisetkin innovaatiot ovat tärkeitä, maaseudun ja kaupunkien välisiä liittymäpintoja unohtamatta.

Vaikka OECD pysyy tiukasti taloudellista kasvua vaalivissa lähtökohdissaan, ”Maaseutu 3.0” -mallissa on uutena ”*low-density economy*” -käsite. ”Matalan tiheyden talous” nousee paikkaperustaisesta ajattelusta ja siinä tunnistetaan, että maaseudun talous on perustavalla tavalla erilainen kuin kaupunkien talous. Siksi maaseutupolitiikan käyttöön on räätälöitävä erilaisia politiikkavälineitä, jotka resonoivat alueiden erilaisten kasvumahdollisuuksien ja esteiden kanssa. OECD:n tapauksessa ne palautuvat investointeihin edellä mainittuihin inhimilliseen pääomaan, infrastruktuuriin ja innovaatioihin, koska ne ovat kaikilla alueilla kasvua mahdollistavia tekijöitä, eli politiikkatoimien osalta tarjolla ei välttämättä ole mitään uutta, talouden piirteitä kuvaavaa termiä lukuun ottamatta.

Samassa yhteydessä OECD:n edustajat ovat kuitenkin puhuneet siitä, miten arvon pitäisi jäädä paikallistalouteen, eli ”*retain value locally*”. Se tar-

joaa huomattavasti enemmän nykytilannetta järkevyyttä aineksia, etenkin, jos kehoitusta toteutetaan johdonmukaisesti ja se pyritään laajentamaan koskemaan kaikkea rahan ja arvon liikettä. Kehotuksen voi ymmärtää pyrkimyksenä paikalliseen kiertotalouteen, josta valuu mahdollisimman vähän arvoa tai rahaa paikallistalouden ulkopuolelle. Paikallistalous pyrittäisiin järjestämään yhteistoiminnalla niin, että materiaali- ja energavirrat sekä tuotteet kiertäisivät alueella tuotannosta kulutukseen ja mahdollisuuksien mukaan takaisin tuotantoon. Käytettäisiin ensisijaisesti paikallisia tuotteita ja palveluksia.

Mikäli tähän liitettäisiin paikallinen raha, paikallistalous vahvistuisi huomattavasti enemmän. Jos palkkansa saisi vaikkapa ”sysminä”, joka olisi käypää valuuttaa vain Sysmässä, aluetalousvaikutus olisi taattu (ks. ”Nyt Sysmässä on myös oma raha, sysmä!” 2017). Jos tästä otetaan tulevaisuudessa askel eteenpäin, ”sysmillä” käydystä vaihdannasta voitaisiin kerätä pelkkä paikallisvero yleisen arvonlisäveron sijasta. Nykyäänhän jokainen laillisesti suoritettu kauppa paikallisten kesken ”vuotaa” vähintään alv:n verran paikallistalouden ulkopuolelle. ”Sysmille” voitaisiin myös perustaa oma pankki ja vakuutuslaitos, jolloin lainojen korot ja vakuutustoiminnan voittokin jäisivät paikallistalouteen, ja sen kautta voitaisiin tehdä paikallisia sijoituksia. Pankkien ja muiden rahalaitosten keskittyminen valtakunnallisesti ja kansainvälisesti imee tasaisen tehokkaasti pääomia paikallistaloudesta aina, kun jokin rahaan liittyvä transaktio tapahtuu. ”Sysmät” eivät hengi välttämättä pelkkää nurkkakuntaisuutta, sillä niiden ohessa kauppa, muu vaihto ja rahaan liittyvä toiminta tapahtuisi ulkopuolisten kanssa edelleen euroilla, ja niistä maksettaisiin tavalliset verot. Näillä menettelyillä vain korjattaisiin sitä epäsuhtaa ja vallan vinoutta, johon taloudellisten toimintojen keskittäminen on paikallistaloudet alistanut.

Arvon jättäminen paikallistalouteen ei ole vain maaseutukontekstissa houkutteleva vaihtoehto, vaan samaa menettelyä voidaan edistää myös muista, eikä vähiten laajasti ymmärretyn kestävyysnäkökulmasta. Se on omiaan tekemään näkyväksi kiertotalouden logiikan ja luonnonvarojen kestävästä käytöstä. Sen avulla kuluttaja tietää

nykyistä läpinäkyvämmin, mitä hänen ostamansa tuotteen tai palvelun valmistaminen on käytännössä tarkoittanut. Idea ei ole sinänsä uusi, mutta jos se päättyy OECD:n välineistöön, kyse ei ole enää marginaalisena tai radikaalina pidetystä ajattelusta. Kun vastaavia ajatuksia esitettiin 1980-luvulla, ne jäivät irrallisiksi materiaalisesta tuotannosta, ja ne leimattiin helposti pienten ryhmien utopioiksi. Kun ne 2000-luvulla ovat nousseet uudelleen keskusteluun, ympäröivä maailma on toisenlainen, ja arvon pitäminen paikallistaloudessa kytkeytyy luontevasti muihin kestävyystavoitteisiin. Yleinen epävarmuus taloudesta ja turvallisuudesta saattaa niin ikään lisätä tällaisen talousajattelun suosiota.

Tulevaisuus ja maaseutupolitiikka – kolme skenaariota

Katsauksen lopuksi kokoaan maaseutupolitiikan näkymiä erilaisista tulevaisuuden aineksista tulevaisuudentutkimuksesta tutulla kolmen skenaarion menettelyllä, jota esimerkiksi Irene ja Tuomas Kuhmonen (2015) ovat soveltaneet maaseudun kehitykseen ja josta esittelemäni näkymät ovat saaneet aineksia samoin kuin jo lähes kymmenen vuoden takaisesta arviostani alueiden tulevaisuudesta (Vihinen 2010) Skenaariot olen tähän luonnostellut vapaalla kädellä, eikä niiden takana ole systemaattista ennakointityötä.

Siirtomaa

Aloitin synkimmästä näkymästä, jossa maaseudusta on tullut siirtomaa-aluetta. Siihen suhtaudutaan välineellisesti lähinnä raaka-aineiden, kuten mineraalien ja biotalouden tarvitsemien massojen lähteenä. Kaivosteollisuus ja biotalous ovat kansainvälisten ja monikansallisten yritysten käsissä, ja paikalliset yritykset toimivat pitkän tuotantoketjun alimmaisina, aliurakoitsijoina, joilla on hyvin vähän sanavaltaa omaan osuuteensa. Maaseudun työpaikat liittyvät raaka-aineiden hankintaan ja kuljetuksiin, jalostus tapahtuu muualla, suureksi osaksi Suomen rajojen ulkopuolella. Kansainvälisen talouden suuret toimijat ja vaihtelevat suhdanteet sanelevat työpaikkojen määrää ja kohtaloa.

Työpaikat ovat epävarmoja ja aluetaloudet haavoittuvia.

Siirtomaa-skenaariossa maaseudun arvo rakentuu ensisijassa välittömästi ja konkreettisesti myytävissä olevan raaka-aineen varaan. Se myydään bulkkitavaran markkinoille, joita hallitsevat muuttamat isot ostajat. Raaka-aineen myyjän asema on heikko, ja Suomi joutuu tinkimään omista ympäristönormeistaan, jotta raaka-aineemme kävisi kaupan kansainvälisillä markkinoilla. Monikansallisten yritysten lisäksi painetta rakentuu myös kansainvälisestä politiikasta ja valta-asetelmista, sillä erityisesti Kiina on merkittävä raaka-aineiden ostaja, joka ostaa maa-alueita ja sijoittaa suoraan raaka-aineita louhiviin laitoksiin myös Suomen maaseudulla.

Siirtomaa-skenaariossa suomalaiset eivät näe maaseudulla erityistä arvoa raaka-aineiden lisäksi. Kiinnostus maaseutua kohtaan on vähäistä, sen kehittäminen on lopetettu muussa kuin ulkopuolelta tulevan taloudellisen hyödyntämisen mielessä. Palvelut on keskitetty ja ihmisten odotetaan siirtyvän niiden äärelle. Mikäli mahdollista, maaseudulla työskenteleminen pyritään järjestämään kaupunkialueilta käsin. Infrastruktuuria kehitetään raaka-aineiden hyödyntämistä ja poiskuljettamista silmällä pitäen. Teitä ja muita yhteyksiä rakennetaan ja ylläpidetään vain sen verran ja siksi aikaa, kuin on todennäköistä, että toimintaa alueella tulee olemaan. Erityisesti tämä koskee kaivos-alueita, joiden toiminta-aika lasketaan tarkasti infrastruktuurin optimoimiseksi, sillä toiminta ei tule olemaan pitkäaikaista. Maatalous on supistunut ja tuotanto keskittynyt harvoille, hyvin suurille tiloille, jotka sijaitsevat joko lähellä kulutuskeskuksia, tai autioituvilla alueilla heikkojen yhteyksien takana. Ne joutuvat itse huolehtimaan yhä kasvavasta osasta käyttämäänsä infrastruktuuria.

Kun infrastruktuuri on rakennettu raaka-aineille perustuvalla elinkeinoelämälle eikä asukkaiden toiminnallisille tarpeille, palvelut ja yhteydet ovat rapautuneet heikentäen saavutettavuutta. Maaseudulle muuttaminen vaatii erityistä siviilirohkeutta, ja siihen liittyy paljon epävarmuutta. Myös monipaikainen asuminen on vähentynyt maaseudun toiminnallisuuden heikennyttyä. Ihmiset eivät jaksa puolustaa yhteisöjään, ja maaseudun kansalaistoiminta

on hiipunut. Suuret päätökset tehdään kaukana niiltä areenoilta, joihin kansalainen voi vaikuttaa. On menetetty usko demokraattisten päätöksenteon vaikutukseen ja oikeudenmukaiseen toimintaan. Ihmiset syrjäytyvät tai vihähtyvät ääriilikkeistä.

Sekä EU:n että kansallisesta aluepolitiikasta on tullut elinkeinopolitiikkaa, ja alueiden työnjaossa maaseutu nähdään kapeasti materiaalistien resurssiensa kautta, sen toiminnalliseen kykyyn ei luoteta. Jotkut maaseutualueet kuitenkin hyötyvät ainakin väliaikaisesti asemastaan, mutta ovat siinä määrin epävarmassa tilanteessa, että hakevat kumppaninsa mieluummin muilta kuin toisilta maaseutualueilta, jotka vaikuttavat vielä heikommilta. Poliittista uraa haluavien ei kannata nostaa maaseutuasioita esille, vaikka epäkohtia tunnistaisivatkin, sillä maaseututeemoilla ei vaaleja voiteta.

Raaka-aineita tuottavaksi siirtomaa-alueeksi taantunut maaseutu ei ole vaarassa kadota, onhan se maantieteellinen tosiasia edelleen. Sen muut ulottuvuudet on kuitenkin suljettu, sen infrastruktuuri ajautuu ja ajetaan alas, ja ympäristöä laiminlyödään, mikä heikentää tulevaisuudennäkymiä entisestään. Sinne voi syntyä yksittäisiä aktiivisia vaihtoehtoratkaisuja hakevia yksilöitä ja ryhmiä, mutta niiden viestiä on vaikea viedä taloudessa ja politiikassa eteenpäin.

Jatketaan nykytilaa

Toisessa skenaariossa ei tapahdu suuria muutoksia nykytilaan nähden, vaan jatketaan vakiintuneilla kehityspoluilla. Kunnat ja mahdolliset uudet maakunnat keskittävät palveluja ja omia rakenteitaan. Budjettimomentikohtaisella logiikalla ja laskennallisiin kustannuksiin perustuvilla argumenteilla valtuustoissa saadaan läpi vaihtoehtottomilta kuulostavia ratkaisuja, jotka ohentavat kylien toiminnallista pohjaa. Missään maaseutu- tai aluepolitiikassa ohjelmassa ei tätä tavoitetta aseteta, mutta päätös päätökseltä tilanne vaikeutuu maaseudun kannalta. Maaseudulta katoavien palvelujen sijaan tarjotaan digitaalisia ratkaisuja, joiden toteuttaminen jää puolitiehen puuttuvan infrastruktuurin takia. Teiden ja muun liikenteen korjausvelka on maaseudulla kasvanut suureksi samalla, kun kau-

punkirakenteita uusitaan. Varoja on vaikea saada osoitettua harvemmin asutuille alueille.

Aluepolitiikka jatkuu, mutta se asema poliittikan kentässä on heikko. Alueita halutaan kehittää yhdessä eri sektoreiden toimijoiden kanssa, ja suuria odotuksia osoitetaan paikallisille yrittäjille. Työpaikkojen, alueen taloudellisen vireyden ja palvelujen säilymisen nähdään riippuvan viime kädessä heidän päätöksistään. Julkinen sektori tekee parhaansa mahdollistavan ympäristön luomisessa yrityksille, mutta huomio ja käytettävissä olevat vähäiset varat rajoittuvat taajamiin ja keskisuuriin tai ainakin kasvaviin yrityksiin. Vähänkään suuremmat yritykset eivät paikkakunnalle tule, ellei niille rakenneta kaikki valmiiksi ja tarjota edullisia vuokraehtoja. Hyvinkin menestyvät yksittäiset yritykset voivat olla kunnalle iso riski, jos ne perustuvat poikkeusyksilöiden tähdenlennoille. Parhaiten kantavat monipuoliseen toimintaan suuntautuneet, mutta silti yhteistyöhön verkottuneet useamman yrityksen paikallistaloudet.

Maaseutuyhteisöt ovat aktiivisia kylätoiminnassa ja toimintaryhmissä: on osaavaa ja motivoitunutta väkeä, joka verkottuu kansallisesti ja hakee aktiivisesti uusia, omia ratkaisujaan haasteellisessa tilanteessa. Toiminta on kuitenkin kuluttavaa, sillä maaseutua kehitetään edelleen projektien varassa ja koko ajan vanhenevalla väellä. Maaseudun väestö ohenee ikäjanan molemmista päistä: yhtäältä luonnollisen poistuman kautta, vieläpä nopeammin kuin kaupungeissa, ja toisaalta muualle opiskelemaan lähtevien nuorten vuoksi. Erityisesti keskiasteen koulutuksen keskittäminen tyhjentää maaseutua.

Maaseudun kokonaiskuva ei kuitenkaan ole synkkä. Kaupungin läheinen maaseutu erottuu terveiden ja hyvinvoivien suomalaisten onnelana. Myös ydinmaaseudulla ja harvaanasutulla maaseudulla syntyy jatkuvasti uusia yhteisöllisiä palveluja ja elinkeinoinnovaatioita. Maaseutu on houkutteleva virkistytymisen ja enenevässä määrin monipaikkaisen asumisen tila. Pikkuhiljaa on alettu panostaa monipaikkaisuuden ilmiön merkityksen ja laajuuden osoittamiseksi, mutta politiikan tasolla on vielä pitkä matka useamman virallisen osoitteen rekisteröimiseen, saatikka sen vaikutukseen esimerkiksi verotulojen jaossa.

Maaseudun aluetaloudet ovat entistä monipuolisempia, mutta taloudellinen suorituskyky vaihtelee yhä jyrkemmin eri alueiden välillä, myös maaseudun sisällä. Välineet puuttua näihin kehityskuluihin ovat vähäiset. Valtionosuusjärjestelmän yksinkertaistaminen ja mahdollinen maakuntauudistus voisivat tarjota ratkaisuja, mutta toinen kysymys on, riittääkö päättäjien poliittinen kunnianhimo. Maaseutu ei ole laajuudestaan huolimatta sellainen kansallisen tai EU-politiikan toimija, että sieltä käsin pystyttäisiin voimakkaasti vaikuttamaan isoihin rakenteisiin. Innovatiiviset sovellukset ovat kannatelleet pitkälle, mutta kehityksen pohjavirtojen suuntaan ei nykyasetelmista juurikaan päästä vaikuttamaan. Maaseudulla toiminen on suurelta osin ”korkeammassa kädessä”, riippuvaista poliittisesti muualla päätettävistä säännöistä ja rahavirroista.

Luonto ja ympäristö ovat maaseudun voimavaroja, joiden merkitys on sekä kansallisesti että kansainvälisesti kasvanut. Samat voimat, jotka voivat vauhdittaa kehitystä siirtomaa-maaseudun suuntaan vaikuttavat tässäkin skenaariossa, mutta niitä tasapainottaa tai kyseenalaistaa kysyntä vihreästä hoivasta ja luontoelämyksistä sekä huoli ekosysteemipalveluista ja ilmastomuutoksesta, joka saattaa asettaa rajoja raaka-aineiden täysimittaiselle hyödyntämiselle. Kun maaseudun luonto ja ympäristö ovat nousseet asiaksi ja politisoituneet, on ilmaantunut erilaisia vaihtoehtoisia määrittelyn tapoja. Luonto- ja ekosysteemiavaroja korostava saattaa pitää maaseudulla asuvia ja toimivia häiriötekijöinä, jotka pitäisi rajata luonnon ulkopuolelle. Maaseutu nähtäisiin mieluummin erämaana, puhtaana ihmisen vaikutuksesta ja väliintulosta.

On ilmeistä, että maaseudun politiikkaa muotoillaan jo nyt ja vielä enemmän tulevaisuudessa useammista tulokulmista ja lähtökohdista käsin, eikä ristiriitoja ja konflikteja voi välttää. Toisaalta niiden argumentointi ja käsittely on ainoa tapaedetä rakentavasti ja ratkaisuihin päätyen. Maaseutupolitiikassa tämä voi tarkoittaa sitä, että maaseutu alkaa kiinnostaa aiempaa useampia poliitikkoja – ja heistähän on pitkään ollut pulaa. Myös maaseudulle erilaisista oloista ja syistä asettuva nuorempi polvi hakee sieltä ehkä erilaisia asioita kuin nykyiset asiakkaat. Maaseutu muuttuu niin kuin muukin ympärilläme.

Elämää sykkivä tulevaisuuden maaseutu

Kolmas skenaario on luonnollisesti toivotulevaisuus. Siinä käytettävissä oleva tila on tunnistettu koko yhteiskunnan ja kaikkien suomalaisten hyvinvoinnin lähteeksi ja voimavaraksi. Maaseudun talous on monipuolista, ja sen luonnonresurssiä käytetään kestävästi ja sofistikoitunein tuotantomenetelmin, esimerkiksi yhdistämällä biotaloutta ja digitalisaatiota niin, että tuloksena on korkean jalostusasteen tuotteita, joihin luodusta lisäarvosta suuri osa jää maaseudulle. Ympäristön muutoskestävyyttä edistetään yhdessä maaseutuyhteisöjen resilienssin kanssa, ne kulkevat käsi kädessä ruokkien toistaan. Maaseutu, samoin kuin kaupunkikin tässä skenaariossa, muodostuu oivaltavista hajautettujen ja keskitettyjen ratkaisujen yhdistelmästä.

Digitalisaatiota hyödynnetään niin, että yhä useampi työ on paikkariippumatonta. Ihmiset voivat asua siellä, missä ympäristö tukee parhaiten heidän kokemaansa hyvinvointia. Maaseudulla on paljon osaavaa väkeä, jolla on vankka minäpystyvyyden kokemus: asioihinsa voi ja pitää vaikuttaa. Alue- ja maaseutupolitiikka samoin kuin sektori-politiikat ovat läpinäkyviä ja niiden toimeenpano tehokasta ja joutuisaa. Alueiden toiminta perustuu verkottumiselle, yhteistyölle ja keskinäiselle luottamukselle. Ongelmia ja ristiriitoja esiintyy, mutta niihin suhtaudutaan vakavasti, tartutaan ripeästi ja haetaan kaikkien asianosaisten näkökannat ennen kuin tehdään sellainen päätös, joka on käytännöllinen ja johon kaikki voivat sitoutua.

Samalla kun aluetaloudet ovat vahvistuneet arvon jäädessä enenevässä määrin paikallistalouksiin, Suomi ei kuitenkaan ole sulkeutunut, vaan kantaa kansainvälistä vastuutaan. Tässä skenaariossa maahanmuuttajat tulevat Suomen maaseudulle hallitusti, vaikka taustalla olisikin ilmastomuutos ja olojen heikkenemisestä johtuva työntö muualle alueilta, joita muutos pahimmin koettelee. Maaseutu uusiutuu ottaakseen vastaan lisää asukkaita, ja varautuu sen edellyttämään kulttuuriin muutokseen.

Maaseutu-, kaupunki- ja aluepolitiikka on ratkaisuiltaan paikkaperustaista, mikä on vahvistanut

kaikkien alueiden omavaraisuutta, kiertotaloutta ja resurssiniukkuutta. Maaseudun hajautettujen ratkaisujen innovointia kätilöidään ja tuetaan samalla tavoin kuin keskitettyjen ratkaisujen innovaatioita, sillä kokonaisuus on vahvempi näiden yhdistelmänä.

Politiikkapäätelmiä tulevaisuuden varalta

Skenaarioilla saamme vaihtoehtoisia näkymiä tulevaisuuteen, mutta mitä politiikassa voisi tehdä välittömästi, jotta kulkisimme varmemmin kohti ihannenäkymää? Ensimmäinen edellytys on, että aluepolitiikka otetaan vakavasti, koskipa se sitten maaseutuja, kaupunkia tai saaristoa, ja sille palautetaan sellainen horisontaalinen rooli ja vastuu, joka sille Suomen kaltaisessa laajassa maassa väistämättä lankeaa. Maaseutupolitiikan areenat ja välineet tulee saada toimimaan yhteen niin, että vahvan aluepolitiikan roolina on turvata alueellinen tasa-arvo, oikeudenmukaisuus ja tasapuolisuus, kansallinen maaseutupolitiikka ottaa vastuuta laajasta maaseutupolitiikasta, ja EU-osarahoitteinen maaseudun kehittämisohjelma täydentää näitä niillä edelleen oivaltavasti sovelletuilla välineillä, joita sillä on käytettävissään.

Asenteen muutosta ja ryhtiliikettä tarvitaan myös maaseudulta itseltään. Voisimme alkaa vakavasti miettiä, mitä maaseudun kasvupolitiikka tarkoittaisi – liian paljon tukeudumme asioiden ja toimintojen säilyttämiseen uuden luomisen kustannuksella. Maaseudun kasvupolitiikalla en kehoita kulkemaan kohti siirtomaamaaseutua, vaikka kasvun repiminen raaka-aineista voisi lyhyellä tähtäyksellä hoitaa asian. Maaseudun kasvupolitiikka on mahdollinen, kun sitä lähdetään rakentamaan aluetalouden resursseista, kytkennöistä ja verkostoista kestävä kiertotalouden periaatteella, lisäarvoa paikalle palauttaen. Muotitermi resilienssi voi käytännöllisesti avattuna auttaa, kun haetaan ympäristön, yhteisöjen ja talouden kanalta yhtä aikaa toimivaa kokonaisuutta.

Erityistä huomiota ansaitsee maatalouden luonteen ja roolin sekä sitä kestävästi tukevan maatalouspolitiikan uudelleen ajattelu. Maatalous ja ruokakäsitteet ovat suurten muutosten edessä kan-

sainvälisesti. Viljelijät ovat hyvin tietoisia muutospaineista, myös politiikkaa pitäisi uskaltaa avata uusille näkökulmille ja selkeyttää, mihin sillä pyritään. Olisiko mahdollista kirjoittaa selvästi auki maatalouden elinkeinopoliittiset tavoitteet ja samalla kartoittaa realistisesti, mikä on maatalouden mahdollisuus ylläpitää toimivaa maaseutua ja biodiversiteettiä ja mikä on sen arvo? Jos näihin tarvitaan erilliset, osin toisiinsa nähden ristiriitaiset välineet, sekin on syytä tuoda esille ja hakea silti toimivia, esimerkiksi alueellisesti räätälöityjä, toisistaan poikkeavia ratkaisuja.

Myös politiikkaohjelmien ja niiden toimenpiteiden ja toimeenpanon entistä huolellisempi muotoilu on tarpeen. Esimerkiksi politiikkaohjelmien vaikuttavuuden arviointi on ollut hataraa ja heikolla tietopohjalla, koska ohjelmaa ei ole suunniteltu yhtenä katkeamattomana ketjuna arvioitiin asti. Suomen kaltaisessa, hallinnoltaan toimivassa EU-jäsenmaassa politiikkavälineiden suurempi joustavuus ja räätälöitävyys toisi lisäarvoa – joustoa voitaisiin hyödyntää niin kansallisesti, alueellisesti kuin ohjelmakauden eri vaiheissa eri tavoin toimien. Kun uusia politiikan menettelytapoja ja välineitä pohditaan, kannattaa hakea toimia, joilla rohkaistaan paikallista, joustavaa, matalaan hierarkiaan perustuvaa toimintaa ja osallisuutta.

Innovaatioita tarjotaan ratkaisuksi yhä useampiin maaseudun haasteisiin, osin perustellustikin. Jotta niiden potentiaali realisoituisi, olisi panostettava paljon nykyistä enemmän yhteiskehittelyyn ja tekijäntiedon hyödyntämiseen. Ammattimainen fasilitointi kohdennettuna innovaatiotoiminnan haasteellisimpiin vaiheisiin maksaisi itsensä takaisin, tällä hetkellä sitä pidetään yllälyytenä, johon ei juurikaan haluta satsata.

Valitettavasti maaseutupolitiikassa ei vieläkään voi olla toistamatta digitaalisen infrastruktuurin välttämättömyyttä. Muitakaan asioita ei saada eteenpäin ennen kuin tämä perusta on paikallaan. Mobiiliratkaisut, kuten 5G eivät tule tilannetta pelastamaan, vaan on panostettava kiinteään valokuituun. Se ei kasva itsestään, eikä tapahdu markkinavoimien toimesta.

Viime kädessä asiat tapahtuvat ihmisten toimesta, heidän motivaationsa ja sitoutumisensa voi-

malla. Ihmisten kykyä toimia ja vaikuttaa omilla asioissaan on kaikki syy tukea. Tämä ei rajoitu maaseutuun, vaan se on ylipäänsä demokratian edellytys. Toimiva kansalaisyhteiskunta on kaikkien arvokkain voimavaramme. Maaseutupolitiikan näkökulmasta on olennaista, miten esimerkiksi mahdollisten uudistettujen maakuntien pää-

töksenteko toimii. Kun kansalaisyhteiskunta on vahva ja poliittinen järjestelmä toimii, voidaan katsoa suoraan vaikeisiin tulevaisuuden haasteisiin. Se, mitä maailmalla tapahtuu kuuluu myös Suomen maaseudulle, ja se voi valmistautuneena ottaa laajempaakin vastuuta. Voi olla, että sitä tarvitaan.

Lähteet

- AgriResearch Conference - Innovating for the future of farming and rural communities (2018). Saatavissa: <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/news/agriresearch-conference-innovating-future-farming-and-rural-communities> [Viitattu 1.8.2018.]
- Cork 2.0 Declaration (2016). A Better Life in Rural Areas. Saatavissa: <http://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/cork-declaration-en.pdf> [Viitattu 1.6.2018.]
- Kuhmonen, Tuomas & Irene Kuhmonen (2015). Rural futures in developed economies: The case of Finland. *Technological Forecasting & Social Change* 101, 366–374.
- Nyt Sysmässä on myös oma raha, sysmä! (2017) <https://www.sysmaraha.fi/>. [Viitattu 29.9.2018.]
- Potocnik, Janez (2018) R & I Looking ahead towards more resilient and diverse farming systems. Saatavissa: http://ec.europa.eu/newsroom/horizon2020/document.cfm?doc_id=52049 [Viitattu 1.8.2018.]
- Rural 3.0. (2018) A Framework for Rural Development. Saatavissa: <http://www.oecd.org/cfe/regional-policy/Rural-3.0-Policy-Note.pdf> [Viitattu 15.8.2018.]
- Suomen kumppanuussopimus (2014). Finlands partnerskapsöverenskommelse. Saatavissa: <http://www.rakennerahastot.fi/documents/10179/43217/kumppanuussopimus.pdf> [Viitattu 30.8.2018.]
- Vihinen, Hilka. 2010. Maaseudun kehitysnäkymät - visio 2020. Teoksessa: *Trendejä ja visioita 2010-luvun aluekehityksestä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Alueiden kehittäminen 18/2010*, 154–161.

Maaseudun UUSI AIKA

MAASEUTUTUTKIMUKSEN JA -POLITIIKAN AIKAKAUSLEHTI

TILAAMINEN

Lehden tilaukset, yhdistyksen jäsenhakemukset ja osoitteenmuutokset hoituvat netissä www.mua.fi tai yhdistyksen sihteerin kautta:

Maaseudun uusi aika -yhdistys
p. 044-3366910
tai sihteeri@mua.fi

Yhteyshenkilön yhteystiedot voit tarvittaessa tarkistaa yhdistyksen verkkosivuilta (www.mua.fi).

Lehden kolme numeroa käsittävän vuosikerran hinta on 30 euroa. Yhdistyksen henkilöjäsenille lehti kuuluu jäsenmaksuun. Yhteisöjäsenet saavat viisi kappaletta kutakin numeroa postitettuna yhteen osoitteeseen. Lehteä voi tilata samaan osoitteeseen useamman kappaleen myös liittymättä yhdistyksen jäseneksi. Lisätietoja toimituksesta tai yhdistyksen sihteeriltä.

Lehden irtonumeron hinta on 10 euroa. Lehden aikaisempia numeroita on myös saatavana joitakin kappaleita. Voit tiedustella niitä toimitussihteeriltä.

KIRJOITUSOHJEET

löytyvät lehden verkkosivuilta osoitteesta <http://www.mua-lehti.fi/kirjoittajaohjeet/> sekä painettuna ohesta.

MUA VERKKOON

MUA-lehti julkaistaan numerosta 1/2015 alkaen ensisijaisesti verkossa osoitteessa <http://www.mua-lehti.fi>

Toimituksen yhteystiedot
katso sivu 1 tai <http://www.mua-lehti.fi/toimitus/>

MAASEUDUN UUSI AIKA on maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti. Lehti julkaisee tieteellisiä artikkeleita ja katsauksia, jotka avaavat uusia näkökulmia maaseudun muutokseen ja kehityksen kysymyksiin. Lehti on kiinnostunut artikkeleista, jotka koskevat ihmisiä ja identiteettejä, elinkeinoja ja luonnonvaroja, maaseudun määrittelyä ja merkityksiä sekä asiantuntijuutta ja politiikkaa. Lehti tarjoaa foorumin maaseutua koskevalle kipakalle keskustelulle, kirjallisuuden ja taiteen arvioinneille sekä pienille uutisille. Lehdestä julkaistaan myös teemanumeroita.

Julkaistavaksi tarjottava, valmis aineisto toimitetaan päätoimittajalle sähköpostitse (paatoimittaja@mua.fi) tallennettuna word-dokumentiksi.

ARTIKKELIT käsittelevät uusia empiirisiin tai teoreettisiin havaintoihin perustuvia tuloksia. Artikkelin tulee noudattaa soveltuvin osin tieteellisen tutkimuksen raportoinnin muotoa ja tyyliä ja se tulee kytkeä tutkimuksen kannalta oleelliseen aiempaan tutkimukseen ja teoreettiseen keskusteluun. Lehden toimitus valitsee kaksi ulkopuolista asiantuntijaa, jotka arvioivat artikkelin julkaisukelpoisuuden. Artikkelin suosituspituus on 50 000 merkkiä välilyönteineen.

KATSAUKSET ovat analyttisiä kirjoituksia, jotka esittelevät uusia tutkimustuloksia, kysymyksenasetteluja tai maaseutututkimuksen kannalta keskeistä temaa tai kirjallisuutta. Lehden toimitus arvioi ja kommentoi kirjoitukset. (pituus n. 40 000 merkkiä)

PUHEENVUOROT ovat kiinnostavia näkökulmia, ideoita tai aloitteita, keskustelunavauksia ja kommentteja. Palstalla julkaistaan myös esitelmiä ja väitösluentoja. (pituus korkeintaan 30 000 merkkiä)

KOHTAAMISET -palstalla julkaistaan raportteja maaseutuaiheisista tapahtumista, seminaareista ja konferensseista sekä haastatteluja.

KIRJAT, ELOKUVAT, NÄYTTELYT -palstalla julkaistaan arvioita ja esittelyjä maaseutuaiheisista kirjoista, elokuvista ja näyttelyistä. (n. 10 000 merkkiä)

TIEDOKSI -palstalla tiedotetaan tulevista seminaareista ja tapahtumista sekä julkaistaan lyhyitä uutisia ja maksettua ilmoituksia.

KANSILEHTI

Kansilehdestä tulee käydä ilmi seuraavat tiedot:

- Kirjoituksen otsikko (lyhyt ja sisältöä kuvaava)
- Kirjoittajan tai kirjoittajien täydelliset yhteystiedot (maaposti, sähköposti ja puhelin)
- Kirjoittajan/kirjoittajien oppiarvo (FM, VTT), ammatinimike (tutkija, projektipäällikkö, professori, johtaja, taiteilija, tms.) ja toimipaikka (esim. yliopisto ja laitos)
- Kirja-, näyttely- ja elokuva-arvioissa arvioinnin kohteena olevan teoksen tiedot (teoksen nimi, tuottaja tai julkaisija, julkaisu paikka ja -aika sekä laajuus)

Toimitus tarvitsee em. tiedot yhteydenpitoa, kirjoittajien esittelyä ja lehden kirjoittajan kappaleiden lähettämistä varten.

KÄSIKIRJOITUS

Käsi kirjoitusten kieli on suomi. Teksti kirjoitetaan rivivälillä 1,5 ilman sisennyksiä ja vasen reuna tasatuna. Fonttina käytetään Times New Roman kokoa 12 pistettä. Artikkelikäsi kirjoituksesta tulee poistaa kaikki suorat viittaukset kirjoittajan tai kirjoittajien henkilöllisyyden tunnistamisen estämiseksi.

TIIVISTELMÄ

Artikkelikäsi kirjoitukseen liitetään noin 100 sanan mittainen tiivistelmä (korkeintaan 1200 merkkiä välilyönteineen) sekä 4–5 asiasanaa, jotka tiivistävät työn keskeisen sisällön.

OTSIKOINTI

Otsikoiden tulee olla lyhyitä ja selkeästi luvun sisältöä kuvaavia. Otsikot voi käsi kirjoitusvaiheessa numeroida ja otsikottasoja voi olla kaksi. Lehdessä ylemmän tason otsikot painetaan lihavoituina ja alemman tason otsikot lihavoituna ja kursivoituna. Numerointia ei käytetä. Johdantolukua ei otsikoida.

TAULUKOT JA KUVAT

Mahdolliset taulukot ja kuvat (sisältää myös kaaviot) liitetään valmiiksi toivotuille paikoilleen tekstiin. Taulukoiden ja kuvien tulee olla tarkoituksenmukaisia, selkeitä ja väreinä voidaan käyttää harmaan sävyjä. Ne numeroidaan (Taulukko 2., Kuva 1.), nimetään ja sijoitetaan toivotuille paikoilleen tekstiin. Taulukon nimi sijoitetaan taulukon yläpuolelle, kuvan nimi alapuolelle ilman loppupisteitä. Taulukoissa käytetään fonttia Arial.

VALOKUVAT

Artikkelien ja katsausten yhteydessä voidaan julkaista korkealaatuisia mustavalkoisia valokuvia, mikäli niillä on erityinen artikkelin sisältöön liittyvä tehtävä. Muilla palstoilla valokuvien julkaiseminen on vapaampaa. Valokuvien julkaisemisesta päätetään ai tapauskohtaisesti. Kuvamateriaalin tarjoaja vastaa kuvien julkaisu oikeuksista. Valokuvat lähetetään tekstiin sijoitettujen kuvien lisäksi erillisinä painokelpoisina (resoluutio vähintään 300 dpi) kuvatiedostoina.

LÄHDEVIITTEET TEKSTISSÄ

- Tekstiviitteissä käytetään nimi ja vuosi -järjestelmää. Kirjoittajan sukunimen ja teoksen ilmestymisvuoden väliin ei kirjoiteta välimerkkiä.
- Kun viitteitä on useampia, ne erotetaan puolipisteellä ja järjestetään vanhimmasta uusimpaan (Kuusinen 2002; Mäntynen 2003; Koivunen 2009).
- Yhden kirjoittajan viite merkitään tekstin sisällä seuraavasti:

Kuusinen (1994) osoitti, että – –

xxxxx (Kuusinen 1994) on osoitettu, että – – .

- Saman kirjoittajan eri teoksiin viitattaessa ne luetaan aikajärjestyksessä alkaen vanhimmasta ja erotetaan toisistaan puolipisteellä (Pajunen 2003; 2004). Saman vuoden julkaisut erotellaan pienin kirjaimin a, b, c jne. (Pajunen 2004a; 2004b).
- Jos kirjoituksella on kaksi tekijää, molemmat mainitaan viitteessä. Tekstissä käytetään ja-sanaa, suluissa &-merkkiä:

Pihlajainen ja Haapanen (2010) toteavat – –

Tutkimuksen perusteella (Pihlajainen & Haapanen 2010) voidaan todeta – – .

- Jos kirjoituksella on kolme tai useampia kirjoittajia viite lyhennetään ym., esim. (Tamminen ym. 2004).
- Kun viittaus on selkeästi paikennettavissa sivunumerot merkitään pilkun jälkeen esim.:
(Leppänen 2004, 200)
- Jos samaa lähdettä käytetään uudestaan edellisen viittauksen välittömässä läheisyydessä siihen viitataan edellä mainittu teos = emt., esim. (emt.: 78)
- Jos teoksen kirjoittajaa ei ole mainittu, viitataan ensisijaisesti teoksen nimeen. Mikäli sitä ei ole mainittu, viitataan julkaisijayhteisön nimeen ja sen puuttuessa sopivaan kuvauslauseen:

– – koulujen määrä (Suomen tilastollinen vuosikirja 2000), (OECD 2009), (Käsi­kirjoi­tus 1943)

- Jos alkuperäislähdettä ei ole saatavilla tekstiin merkitään näkyviin, kenen ajatuksista on kyse ja teksti­viitteeksi käytetty toissijainen lähde. Molemmat lähteet on mainittava lähdeluettelossa. Esimerkki tällaisesta tekstin sisäisestä viitteestä:
– – Kuusinen (2004) on tutkinut tiedonhan­kinnan prosesseja (Mäntynen 2008, 98).
- Hyvin vanhoihin teoksiin viitattaessa käytetään suomen­noksen tai käännöksen julkaisuvuotta, esimer­kiksi Aristoteles (suom. 1931).
- Jos teoksen alkuperäinen julkaisuvuosi on tiedossa, se merkitään viitteeseen seuraavasti:
James (1890/1983) on todennut, että – –
- Lähdeviitteissä käytetään hyvän asiasuomen mukaisia lyhenteitä. Lyhenteet määrittävät viitta­uksen luonnetta, esim. ks. = katso; vrt. = vertaa.

LÄHDELUETTELO

- Otsikoidaan sanalla Lähteet.
- Kappalemuotoiluja ei käytetä.
- Tekstissä viitattujen lähteiden tulee esiintyä täydellisinä lähdeluettelossa. Poikkeuksen tekevät henkilökohtaiset kommunikaatiot (esim. haastattelut, tiedonannot, sähköpostiviestit, puhelinkeskustelut) ja muistiinpanot, jotka merkitään vain tekstin sisäisiin lähdeviitteisiin, mutta ei lähdeluetteloon.
- Lähdeluetteloon merkitään kirjoittajien koko etu­ja sukunimi (ensimmäinen tekijä käännettynä Sukunimi, Etunimi). Tekijät erotetaan toisistaan pilkulla ja kaksi viimeistä tekijää &-merkillä. Ensimmäisen kirjoittajan sukunimen ja etunimen väliin tulee pilkku ja välilyönti.
Esim. Aaltonen, Antti, Birgitta Berg & Cecilia Cederberg 2010.
- toimittajat merkitään (toim.) myös vieraskielisissä julkaisuissa, suomentajat Suom. etunimi sukunimi
- Kun on kyseessä kokoomateoksessa julkaistu artik­keli merkitään artikkeli ja teos seuraavasti, (julkai­sijan jälkeen artikkelin sivunumerot):
Tekijä, Teppo 2010. Artikkelin nimi.
Teoksessa: Kirjailija, Kaija & Severi Suhonen (toim.). Kirjantekijän opas. Otava, Helsinki. 27–41.

- Jos lähde on hyväksytty julkaistavaksi, mutta ei vielä ilmestynyt, lähdeluetteloon merkitään julkai­suvuoden tilalle sulkuihin sana ”painossa”.
- Kustannustiedoissa mainitaan kustantajan nimi ja kustantajan kotipaikka (esim. Otava, Helsinki.).
- Elektronisista lähteistä mainitaan nimi- ja julkaisi­jatietojen ohella tarkka Internet-osoite sekä päivä­määrä, jolloin teksti on luettu, esim.:
Suomen maaseutuverkosto. Saatavissa: <http://www.maaseutu.fi/fi/index/maaseutuverkosto.html>. [Viitattu 10.9.2009.]

MUITA KIRJOITUSOHJEITA

- Desimaalit merkitään pilkulla.
- Lainausmerkit ovat samanlaiset lainauksen alussa ja lopussa ”– –”. Puolilainausmerkit kuuluvat suo­men kielessä vain lainauksen sisäiseen lainaukseen.
- Sitaatit haastatteluista ja pitkät lainaukset merki­tään käsi­kirjoitukseen omiksi kappaleiksi, jotka erotetaan ennen ja jälkeen kappaletta olevilla tyh­jillä riveillä. Sitaatti kirjoitetaan kursiivilla.
- Poisto ja lainauksen lyhennys merkitään kahdella ajatusviivalla – – (ei siis ellipsillä [...]), kuten englan­nin kielessä).
- Vieraskieliset sanat (esim. kansainvälisessä tieteelli­sessä keskustelussa vakiintuneet käsitteet) kursivoidaan.
- Kauttaviivaa ei käytetä, jos se voidaan korvata esim. pilkulla tai sanalla ”tai”.
- Kirjojen nimet ja tyypittelyt kursivoidaan, leipä­tekstissä ei käytetä lihavointia.
- Typologisten teho­keinojen, kuten kursivoinnin ja lihavoinnin, käytössä pyritään säästeliäisyyteen, jotta ne eivät menettäisi tehoaan ja tekisi tekstistä visuaalisesti levotonta.
- Alaviitteitä pyritään välttämään.

KIITOKSET

Artikkelin lopussa, ennen lähdeluettelo­a on mahdol­lista esittää kiitokset esim. tutkimuksen rahoittajille, tutkimusavustajille, ohjaajille ja käsi­kirjoituksen kommentoijille.

JENNI ECKHARDT

DI, erikoistutkija

Teknologian tutkimuskeskus VTT

jenni.eckhardt@vtt.fi

TORSTI HYYRYLÄINEN

HT, dosentti, tutkimusjohtaja

Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

torsti.hyyrylainen@helsinki.fi

HANNA-MARI IKONEN

HTT, dosentti, tutkija

Tampereen yliopisto

hanna-mari.ikonen@uta.fi

HANNU KATAJAMÄKI

VTT, aluetieteen emeritusprofessori

Vaasan yliopisto

hannu.katajamaki@anvianet.fi

MARI KATTILAKOSKI

YTL, projektitutkija

Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

mari.kattilakoski@uef.fi

KAISU KUMPULAINEN

YTT, yliopistonopettaja

Jyväskylän yliopisto

kaisu.kumpulainen@jyu.fi

ILKKA LUOTO

FT, yliopistonlehtori

Vaasan yliopisto

ilkka.luoto@uwasa.fi

LASSE NYKÄNEN

DI, tutkija

Teknologian tutkimuskeskus VTT

lasse.nykanen@vtt.fi

LAURA JÄNIS

HTM, maaseutuylitarkastaja

Maa- ja metsätalousministeriö

laura.janis@mmm.fi

KATI PITKÄNEN

YTT, dosentti, erikoistutkija

Suomen ympäristökeskus SYKE

kati.pitkanen@ymparisto.fi

KATJA RINNE-KOSKI

HTM, tohtorikoulutettava

Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

katja.rinne-koski@helsinki.fi

SULEVI RIUKULEHTO

Dosentti, tutkimusjohtaja

Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

sulevi.riukulehto@helsinki.fi

TONI RYYNÄNEN

MMT, dosentti, vanhempi tutkija

Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

toni.ryynanen@helsinki.fi

HELI SIIRILÄ

HTM, projektipäällikkö

Vaasan yliopisto, Levón-instituutti

heli.siiirila@uwasa.fi

MAARIT SIRENI

YTT, dosentti, yliopistotutkija

Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

maarit.sireni@uef.fi

ANNA STRANDELL

FM, vanhempi tutkija

Suomen ympäristökeskus SYKE

anna.strandell@ymparisto.fi

JUKKA TERÄS

tekniikan tohtori, MBA

Nordregio

jukka.teras@nordregio.org

HILKKA VIHINEN

VTT, tutkimusprofessori

Luonnonvarakeskus

hilkka.vihinen@luke.fi

